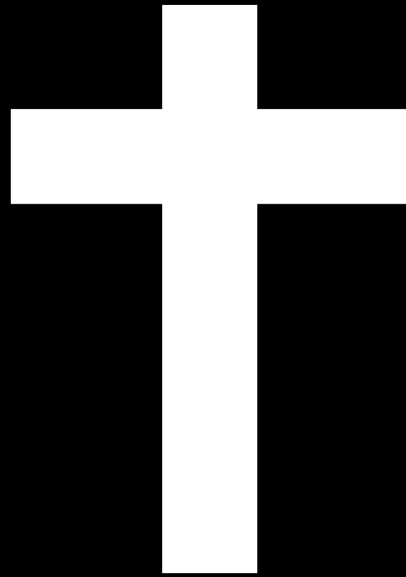

Nyangumarta Bible

Portions of the Holy Bible in the Nyangumarta language of
Australia

Nyangumarta Bible

Portions of the Holy Bible in the Nyangumarta language of Australia

copyright © 1980-2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nyangumarta

Bible translation copyright © 1980-2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. Reader Series (book XXC) copyright © 1996 Bible Society Australia. Bible overview (XXA) copyright © 1996 Mission Publications of Australia (PO Box 21, Lawson NSW 2783)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
469e8210-9f0b-5399-9f0b-cc22ce5975b8

Contents

Genesis	1
Exodus	81
Job	89
Psalms	90
Proverbs	93
Ecclesiastes	94
Isaiah	95
Jeremiah	96
Matthew	97
Mark-ju	101
Luke	133
John	136
Acts	138
Romans	139
1 Corinthians	140
Galatians	145
Ephesians	148
1 Thessalonians	149
2 Thessalonians	157
1 Timothy	162
2 Timothy	163
Titus	164
Hebrews	165
James	166
1 Peter	167
1 John	169
Revelation	170
Overview	171
PINAKARRULUMAN!	176
Bible Stories	182
Drunkenness	195

Genesis

Copy for community checking - not fully consultant checked. (Gen 1-5, 6-9 and 11 are consultant checked and have audio files)

KARRPURRANGUNGA 6-NGA WIYIRR JIRNI NGARRKALU (1:1—2:3)

¹ Walangkarrangu purłpi parlparrpa jungka jirni Ngarrkalu. ² Pala jungka puru waninyikinyi, ngapapurni waninyikinyi, wiyirr yamarnakinyi janpalu. Waninyikinyi ngunarrijirri warrukurlajartu. Palinymili Pirlurr yananyikinyi ngapanga kankarni. ³ Wurrarna Ngarrkalu, “Tili jarra.” Palaja tili jarrinyi palinymili muwarrjaja. ⁴ Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.” Jinta pirnipulinyi tilipa warrukurla. ⁵ Warrukurla yini marna “Warrukartingarra”, tili yini marna “tilingarra”. Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

⁶ Wurrarna palanga, “Parlparr jarra, jinta pinaku ngapakupa mujunguku.” ⁷ Pala jarrinyi. Kankarrkurnu yanayi mujungu, ngapa kaniny yakarnaya. ⁸ Pala parlparr yini marna “Parlparrngarra”. Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

⁹ Wurrarna palanga, “Ngapa kaniny jarra, warajanga jarra, jungka punarra turlpa, ngayarta jarra.” Pala jarrinyi. Kaniny jarrinyi ngapa, jungka yakarna ngayarta. ¹⁰ Pala jungka punarra yini marna “Warrarnngarra”, pala ngapa wirtujina yini marna “Kujungurrungarra.” Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.” ¹¹ Palaja wurrarna, “Turlpayi mungka warinyapa wariny, warrulyapa warinyapa wariny.” Pala jarrinyi. ¹² Jungkaja mungka warinyapa wariny turlpanyiyi, jinta mayijartiny, jinta munu. Warruly pukurl warinyapa wariny turlpanyiyi, jinta mayijartiny, jinta munu. Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.” ¹³ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

¹⁴⁻¹⁵ Wurrarna palanga, “Tili jarrayi kanka parlparrja, tili jinaku warrarnja. Palarrangulu warrukartingipa karpungu tili yinganyaku, partunukupa yurrangaku yinku kalkunaku pukurl.” Pala jarrinyi. ¹⁶ Wirtujinajirri jinapulinyi, janyjapa wirlarra jinapulinyi. Wirtulu tili jinaku yijalu pirrpa-pirrpa warrurl-warrurlkartijakun, wupartulu tili jinaku yijalu warrukartingi. Panikatarrangu pukun jirnijaninyi. ¹⁷⁻¹⁸ Parlparrja wirrirnijaninyi warrarnku tili jinaku, warrukartikupa karpuku jinta pinaku pukun. Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.” ¹⁹ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

²⁰ Wurrarna palanga, “Ngapakarringu yintangapa kujungurrungu kurrngal warinyapa wariny jarrayi. Wirrujartiny jarrayi kanka yananyaku.”

²¹ Palaja kujungurrungu kuwiyi wirtujina jirnijaninyi yijangarra. Janpamalu pukun wirturrangupa wuparturrangu, warinyapa wariny jirnijaninyi. Pijungapa yintanga janpamalu jirnijaninyi warinyapa wariny. Jintapa wiyirr ngapakarringu jirnijaninyi, yintangapa kujungurrungu. Wirrujartiny jirnijaninyi warinyapa wariny pukun. Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.” ²² Ngalypalu muwarr pirnijanaku. Wiyirruku wurrarnjanaku, “Kalkulumarnanyurrinyi ngajulu. Kurrngal jarrulinyurru yija, partanykarrangupa kurrngal kalkulkulinyurrujaninyi yija-yiji.” ²³ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

²⁴ Wurrarna palanga, “Jungkanga kuwiyirrangu warinypa wariny jar- rayi, warrarnja waninyaku, marnti yananyaku jungkanga, kuwiyirrangu parlkarrkarringupa warnkukarringu, wirturrangupa wuparturrangu.” Pala jarrinyi. ²⁵ Wiyirr jirnijaninyi. Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.”

²⁶ Palaja wurrarna, “Marrngu jilaminyijaninyi nganyjurrupali. Nyam- pali wantulupiyi kuwiyirranguku wiyirrku, janpamalukupa wirru- jartinykupa jungkanga yananyakatarrangukupa.” ²⁷ Marrngu jirni Ngarr- rkalu palinykapali. Pirirripa mirtawa jirnipulinyi. ²⁸ Ngalypalu muwarr- pirnipulaku. “Kurrngal partanykarrangu kalkukulinyumpulu yija, yija marrngurrangu wantulupiyi ngunarrijirri. Wiyirrku kuwiyiku nyampali jarrulinyurrujanaka. Nyampali wantulinyurrujanaka janpamalurrang- ukupa wirrujartinyarrangukupa wiyirrku kuwiyirranguku. ²⁹ Warinypa wariny mayi jinarninyurruka, mungkajapa warrulyja mayirrangu wiyirr- yinganyarnanyurrinyi. ³⁰ Kuwiyirrangukupa wirrujartinyarrangukupa wiyirrku jungkanga yananyakatarranguku warruly jinarnijanaka mayi- jartinyapa. Yakarnarnajanaka.” ³¹ Yijalu jirnijaninyi. Jipi jinaja yirrirni- janinyi wiyirr Ngarrkalu. Wurrarna, “Ngalypakata yiji.”

Wiyirr palajun jirnijaninyi. Palarrangungu karrpurrangungu, parirr- warajakartingipa warajanga, jirnijaninyi wiyirr. Palaja warrukarti jar- rinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

2

¹⁻³ Nyungu warinymaljanga, karrpu 7, munu wariny jinama. Wurrarna pala karrpu, “Purlpi wiyirr jipi jirrirnijaninyi. Warrkamun jarrinyikinyirni, kuwarri warrkamun yakarnarna. Nyungu kuwarri yija munu nganipa wariny jinamarna. Palaja nyungu karrpu wariny, warrkamumajirri. Warrkamun yakarnarna kuwarriku.”

NGANIKAPALI WALANGKARR (2:4-6)

⁴ Palajun jirni Ngarrkalu walangkarr, parlparrpa jungka jirni. Kuwarri wurralamarnanga marrngurranguku, ngani jirnakinyayi. ⁵ Walangkarr yija marrngumili mayi pirraja munu turlpanyamayi, munu wheat-pa rice- pa jinta jijirrarrangu marrngumili. Ngarrka munu ngakarnama ngapa mujunguja, marrngumajirri jungka karlinyaku, warrulyja mayi jungkanga wirrinaku, grow-am jinaku. ⁶ Januku jungkaja turlpanyayi, purlpurl jarrinyiyi, wirrirniyi ngapa jungkanga kanka.

MARRNGU YINTANGA NGALYPAKATANGA WIRRIRNI NGARRKALU (2:7—2:25)

⁷ Yuu, yakujun jirni marrngu Ngarrkalu. Kurlurlu mana jungkaja. Pirirri jirni kurlurluja palaja. Pala pirirri milyanga nganyjurnulu palinyju. Palanga pirirringi ngalpanyala wanggal Ngarrkaja. Palajalu pirirri wanka jarrinyi. Yini pala pirirri “Adam”. ⁸ Palaja warrarnja, yini pala warrarn Eden, palanga Ngarrkalu wirrirni yinta wirtu, ngalypakata yija. Pirirri yarni manaja, palanga yintanga wirrirni. ⁹ Palanga yintanga mungkarrangu ngalypakatarrangu warinypa wariny wirrirnijaninyi. May- ijartinyarrangu ngalypakatarrangu palanga warinypa wariny. Mungkar- rangungu waraja partijirri kaniny wirrirni. Pala mungka yini marna, “Marrngu Wanka Kalkunakata.” Palajangarra marrngulu ngananyaja, wankanyu wantuliny ngarramarnti, marlkarrimajirri wantuliny.

Wariny mungka partijirri kaniny jintanga wirrirni, miranu jinapinti pala. Nyungu wariny mungka yini marna “Marrngu Miranu Jinakata Ngalypakupa Kurluku.”

¹⁵ Pirirri nyarra yintanga Eden-ja wirrirni, jungkakupa karlinyaku yintakupa kalkunaku. ¹⁶ Palinyja wurrarnala, “Yintanga mungkarranguja wiyirra mayi ngalkulumanjaninyi. ¹⁷ Warajaja mungkajaja yakalaman, munu ngananyaku, palaja mungkajaja miranu jinapintija. Yini marnarna pala ‘Marrngu Miranu Jinakata Ngalyapakupa Kurluku.’ Palaja mungkajaja munu ngananyaku. Ngananyaja palajaja, yija-yiji marlkarri jarruluman.”

¹⁸ Palaja wurrarna palinyju, “Munu kujurl waninyaku pirirri. Jarrurl jilkurnalu, jarrurljartinymarta wantuliny.” ¹⁹⁻²⁰ Purlpi jungkaja kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu wiyirra jirnijaninyi Ngarrkalu. Pirirrikarti kanyajaninyi, yini yinganyaku palarranguku. Palalu pirirrilu yini yinajaninyi kuwiyipa wirrujartinyapa nganin-nganin. Pirirrija palaja yini kalkurnayi. Palarrangungu wiyirra munu waraja pirirrikapali, palinyku jarrurl.

²¹ Palaja pirirri kupalya jirni Ngarrkalu, raminyja pirirrija kunyja manali, palaja pirli yamarna majangulu. ²² Palaja kunyaja mirtawa jirni, kanyalu pirirrikarti. ²³ Palaja wurrarna pirirrilu, “Yartikarra, nyungu ngajukapali! Kawuja ngajuja jirni. Yini ‘Mirtawa’.”

²⁴ Palajalu nyungu jina yakarnanganyjurruka Ngarrkalu: Pipipa japartu yakalkulinyapulinyi pirirrilu, nyupamarninyapa warajanga jarrulinyapulu, warajangarra yija wantulinyapulu.

²⁵ Palanga yintanga Eden-ja waninyikinyipulu nyuparra, Adam-pa, waninyikinyipulu kurta, ngalyapa waninyapulu, kurta pulany.

3

MUNU PINAKARRIMAPULALU NGARRKAKU (3:1-24)

¹ Kuwiyirrangungu jintangapa jurru mirlkawarrangu waninyikinyi. Mirtawa japirra marna jurrulu, “Ngani wurrarnangu Ngarrkalu? ‘Mayi munu ngananyaku wiyirra mungkarranguja yintanga?’ Palajun muwarr pirringu?” ² Yimpirnili mirtawalu, “Jintarranguja mungkajaja yintaja ngalkulupalayi. ³ Wurrarnangalayaku Ngarrkalu, ‘Waraja mungkajakun yintanga waninyi, partijirri kaninyja, mungka marramarranga, palaja munu ngananyaku mayi, munu warlinakupa pala mungka, marlkarringimarra’.” ⁴ Jurrulu wurrarnala, mitu marna, “Nyuntu munu marlkarri jarruluman. ⁵ Palamaja mungkajaja ngalkuluman, Ngarrkakapali jarruluman, miranu ngalyapakupa kurluku. Palaku Ngarrka malyparr karrinyi. Palangamarra wurrarnangu, ‘Munu palamaja mungkajaja ngananyaku’.” Mitulu wurrarnalu jurrulu, “Munu pinakarra Ngarrkanga.” ⁶ Mayi parrjarn-parrjarnikinyi mirtawalu, kurlkalkalu parrjarnakinyi, ngalyapakata. Kurlkali marnakinyi, “Miranu jiliminyi palamalu mayilu.” Ngarrkakapali miranu jarrinyaku karrinyikinyi mirtawa. Palaja nyarrakarti mungkakarti yana, mayi ngartarna, ngana. Jinta nyupanga palinymilingi yinyali. Palinyju pukurl ngana. ⁷ Kurlkapirli jarrinyipulu, yirrinipularninyi kurta waninyikinyipulu. Palaja kurntany jarrinyipulu. Palajalu yarni marnapularninga jirri parrkajalu wirtujalu.

⁸ Jarurrukartingi Ngarrka jina pinakarrinyipulu jakarr-jakarrkarra yintanga marntija. Wirntijartiny kuku jarrinyipulu mungkarrangungu Ngarrkangamarra.

⁹ Pirirriku kamarnalu Ngarrkalu, “Wanyjarningi nyuntu?” ¹⁰ Puntaju marnalu, “Yuu, yintanga pinakarrinyarnanta nyuntu marntija. Kurta waninyikinyirni. Palajalu wirntijartiny ngaju, kuku jarrinyarnangu.” ¹¹ Japirra marna Ngarrkalu, “Nganija miranu jarrinyan kurta

waninyikinyin? Nyarraja mungkaja, ‘Marrngu Miranu Jinakata Ngalypakupa Kurluku’, palaja mayi nganan nyuntulu?”¹² Pirirrilu wurrarnalu, “Nyuntulu mirtawangarra yinyanyin nyungu. Palaja mungkaja yinyanyi palinyjungarra, mayi nganarna.”

¹³ Mirtawa japirr marna Ngarrkalu, “Ngani jirnin nyuntulu?” Wurrarnala, “Jurrulu mitu marnanya, palinyja muwarrja nganarna.”

¹⁴⁻¹⁵ Jurrungu wurrarnala Ngarrkalu, “Kurlu yija jirnin nyuntulu. Puntaju kurlu jilamarnanga yija, munu jinta kuwiyirranguku, nyuntukujakun. Ngarlungungarra yankuluman.

Kurlurlu ngalkuluman ngarramarnti.

Malyparr jilamarnanta mirtawaku,

Mirtawa malyparr jilamarnanga nyuntuku.

Partanykarrangupa nyuntumili mirtawamilipa kulilu yirrilipiyarninyi.

Jurnturtu nyuntu pijurnanga jilamanta yija mirtawamilalu partanyjupa, Jina paliny pijurnanga jilaman yija nyuntulu.”

¹⁶ Mirtawanga wurrarnala,

“Parra-parra wirtu yungkulumarnanta yija partanyja kanganyaja.

Miranungarra nyuntu partanyja kanganyaja parra-parraku,

yirrku yiji pirirriku marrapa karrirrumanpalu.

Nyampali wantulumangu yija nyuntuku.”

¹⁷⁻¹⁹ Palaja pirirringi wurrarnala Ngarrkalu,

“Mayi nyarra wurrarnarnangu munu ngananyaku.

Munu pinakarrimajinpa nyuntulu.

Nyuntumilija mirtawaja muwarrja mayi nganan nyuntulu
palaja mungkaja.

Puntaju warrarn kurlu jilamarna yija ngajulu.

Turlpulupiyi parupa jiripa nganin-nganinpa.

Nyuntulu mayiku kanyjilamanpa ngarramarnti.

Mayiku pirti marrjalu karlinyarruluman,

karrpurrangu karrpurrangu ngartarnarruluman,

yijalu jirmilju ngalkulumanta.

Marlkarrija, jungka jarruluman.

Jipi jirnirninti jungkaja,

Kurlurluja jirnirninti.

Marlkarrija, jungka jarruluman yarranakanu.”

²⁰ Pirirrimarninyju yini marna palinymili mirtawa, “Eve”. Pipi nganyjurruku wiyirrku.

²¹ Palaja wurru karnuja kuwiyija yarni marnapuluka Ngarrkalu, wirrirnipuluku palinyju, Adam-kupa palinymili mirtawaku. ²² Palaja Ngarrkalu wurrarna, “Marrngulu munu pinakarrimiji. Mungkaja Marrngu Miranu Jinakataja purlpi ngana. Paliny kuwarri nganyjurrupali, kurlkapirli waninyi ngalypakupa kurluku. Ngalali palamaja warinyjapa mungkaja, wankanyu kalkunakataja. Palaja wankanyu wantuliny ngarramarnti, marlkarrimajirri wantuliny. Ngampa pilamarna ngajulu ngananyangamarra.”

²³ Palajangarra Eden-jangarra yintaja ngakarnapulinyi Ngarrkalu. Jalanga ngakarnapulinyi, karlinyaku jungkaku, mayirrangungu jungkanga wirrinaku, mayiku pulanymilaku turlpanya jinaku.

²⁴ Palaja Ngarrkalu wirrirni angel, kakarra palanga yintanga, wirtu pukun wirrkanapinti. Milya warinykurnu warinykurnu yananyikinyi

pala wirtu wirrkanapinti, parrparrpa karra marninyi. Palanga angel-ja wurrarnala Ngarrkalu, "Nyuntulu ngampa pinaku marrngu ngalpanyajaku wangka pala mungkakarti, pala wankanyu kalkunakatakarti mungkakarti."

4

ABEL WIRLARNA MARLKARRI CAIN-JU (4:1-16)

¹ Adam-pa Eve yanapulu palaja Yitinja. Palaja Eve-lu pujamu kanya. Karra marna, "Partany yinyanyi Ngarrkalu." Yini paliny Cain. ² Palaja wariny kanya. Yini paliny Abel. Wirtu jarrinyapulu. Pirirrijirri jarrinyapulu. Abel-ju kalkurnakinyijaninyi kukurnjarirrangu. Cain-ju karlinyikinyi jungka. Mayirrangu wirrnikinyijaninyi jungkanga, turlpanyikinyiyi, ngarnipirnikinyijaninyi.

³ Karrpungu warajanga Cain-ju kanya mayi, Ngarrkanga yinyali. ⁴ Palinymilalu marrkalu kanya kukurnjari, marlkarri jirni, kutarrangu ngalypa Ngarrkanga yinyali. Ngarrka ngarlu pikaly jirni Abel-ju. ⁵ Munu pikaly jirnima Cain-ju. Palajalu Cain kuli jarrinyikinyi. Ngumpa wariny jarrinyi.

⁶ Ngarrkalu wurrarnalu, "Nganija nyuntu kuli jarrinyijin? Nganija ngumpa wariny jarrinyijin? Munu yunturi jarranpili. ⁷ Yinku jinaman, pikaly jarriman. Kurlu jirnikinyin. Yirrkulu nyuntulu jilamanparninyi ngalypa jinaku. Palajalu pikaly jinaluminyin. Munujalu, jiti kurlujartiny jinaluman."

⁸ Ngarrkaku Cain-ju munu pinakarrimalu. Yunturi jarrinyikinyi. Palajalu wurrarnalu marrkaku, "Yankuli jalakarti ngurnungu." Jalakarti yanapulu. Palaja Cain-ju wirlarna marlkarri marrka palinymili.

⁹ Palajalu Ngarrkalu japirr marna, "Wanyja marrka nyuntumili?" Murkangunyamarninyju mitu marna, "Munumparla ngaju. Munurla tuku jinakarni." ¹⁰ Wurrarnili Ngarrkalu, "Nyuntu mitu karrinyan. Nyuntulu wirlarnan marlkarri. Jungkanga palinymili pijirri waninyi. Nyuntulu yija kurlu jinan. ¹¹ Puntaju ngajulu kurlu jilamarnantalu. Jungka kurlu wantulamanga. ¹² Mayirrangupa munu turlpulupiyingu. Kaja ngakalamarnanta. Wirntijartiny yankun-yankuluman warinykartirrangu."

¹³ Cain-ju wurrarnalu, "Kararr nganimarta jinajinpa. ¹⁴ Yankun-yankulumarna warinykartirrangu. Ngurnipali warinyjupa marlkarri wirlalanyili." ¹⁵ Ngarrkalu wurrarnili, "Warinyju wirlalantili, ngajulu yijalu wirlalamarnanga."

¹⁶ Palajalu Cain yana ngunarri. Kakarrakurnu waninyikinyi kaja Yitinja. Ngurnungu warrarn yini marnayi "Parra Yaninyikinyi."

CAIN-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (4:17-24)

¹⁷ Nyupa Cain-mili partany kanya, yini Yinuku. Tawun yarni marna Cain-ju, nyaparu jirni pala tawun partanyku palinymilaku, yini marna pala tawun Yinuku pukun. ¹⁸ Enoch japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Irad. Irad japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Methushael. Methushael japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Lamech. ¹⁹ Pala Lamech kujarra mirtawajirri kalkurnapulinyi, Adah-pa Zillah. ²⁰ Adah-lu partany pirirri kanya, Jabal. Walangkarr nyarra Jabal kuwiyirrangu kalkunakataarrangu, mayamajirri, yana-yanikinyiyi tent-arrangujartiny warinyja warinykarti, warruly kanganyaku janamilaku kuwiyiku. ²¹ Markamarniny palinymili

yini Tubal. Walangkarr nyarra Tubal musical instruments yarni manakatarrangu, harp-pa flute-pa nganin-nganin. ²² Zillah-lu partany pirirri kanya, yini Tubal-Cain. Palinyju yarni marnikinyi yarni manapintirrangungu bronze-japa iron-ja. Zillah-lu partany mirtawa kanya pukun, yini Naamah.

²³ Lamech wurrarnapuluku mirtawakujirri palinymilaku,

“Adah-pa Zillah, pinakarrajpulu ngajuku!

Wangalangulu ngaju wirlanaja, paliny wirlarnarna marlkarri.

²⁴ Ngarrkalu wurrarna nganurtulu Cain marlkarri wirlalkuliny, paliny Ngarrkalu wirlalkuliny seven times. Nganurtulu ngaju marlkarri wirlanaja, paliny warinyju wirlalkuliny seventy-seven times!”

SETH-PA ENOSH (4:25-26)

²⁵ Abel marlkarri waninyaja, Eve-lungarra wariny partany kanya. Karra marna, “Abel wirlarna marlkarri Cain-ju. Ngarrkalu puntaju yinyanyi pujamu wariny.” Yini marna “Seth”. ²⁶ Seth japartu jarrinyi Enosh-ku. Palajaja marrngurrangulu kamarnikinyiyi Ngarrkakupa ngarlujaja nyurra marnikinyiyi paliny.

5

ADAM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (5:1-32)

¹ Nyungu muwarr yarntarnayi purlpija, Adam-milaku partanykarrangupa karlujaja jamujirrangupa nyirrirnikartijarranguku. ² Ngarrkalu marrngurrangu yarni manajalu, palinykapali yarni marnajaninyi. Pirirripa mirtawa yarni marnajaninyi, ngalya jirnijanaku, ngalya wurrarnajanaku, yini marnayi “marrngu”.

³ Adam 130 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku. Palinymili partany palinyngarrakapali. Yini marna palinymili partany “Seth”. ⁴ Seth ngayarta jarrinyaja, Adam wanka jarrinyikinyi 800 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyapulujaninyi Adam-jupa Eve-ju. ⁵ Adam wanka jarrinyi 930 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

⁶ Seth 105 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Enosh. ⁷ Enosh ngayarta jarrinyaja, Seth wanka jarrinyikinyi 807 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ⁸ Seth wanka jarrinyi 912 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

⁹ Enosh 90 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Kenan. ¹⁰ Kenan ngayarta jarrinyaja, Enosh wanka jarrinyikinyi 815 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.

¹¹ Enosh wanka jarrinyi 905 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹² Kenan 70 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Mahalalel. ¹³ Mahalalel ngayarta jarrinyaja, Kenan wanka jarrinyikinyi 840 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁴ Kenan wanka jarrinyi 910 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹⁵ Mahalalel 65 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Jared. ¹⁶ Jared ngayarta jarrinyaja, Mahalalel wanka jarrinyikinyi 830 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁷ Mahalalel wanka jarrinyi 895 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹⁸ Jared 162 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Enoch. ¹⁹ Enoch ngayarta jarrinyaja, Jared wanka jarrinyikinyi

800 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁰ Jared wanka jarrinyi 962 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

²¹ Enoch 65 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Methuselah. ²² Methuselah ngayarta jarrinyaja, Enoch marnti jarrikinyapulu Ngarrka, wirrini Ngarrka ngarlungu yija ['lived in close fellowship with God']. Wanka jarrinyikinyi 300 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²³ Enoch wanka jarrinyi 365 partunurrangu, ²⁴ marnti jarrinyapulu Ngarrka, [walking in close fellowship with God], palaja karrpu warinya partarl parrjarnamayi, palanga munu wanima, kanya Ngarrkalu.

²⁵ Methuselah 187 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Lamech. ²⁶ Lamech ngayarta jarrinyaja, Methuselah wanka jarrinyikinyi 782 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁷ Methuselah wanka jarrinyi 969 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

²⁸ Lamech 182 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku. ²⁹ Lamech-ju partany yini marna Noah, wurrarna, ["May he bring us relief from our work and the painful labour of farming this ground that the Lord has cursed."] ³⁰ Noah ngayarta jarrinyaja, Lamech wanka jarrinyikinyi 595 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ³¹ Lamech wanka jarrinyi 777 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

³² Noah 500 partunurrangu jarrinyaja, japartu jarrinyijanaku Shem-pa Ham-pa Japheth.

6

MARRNGURRANGU WIYIRR KURLU JINAKATARRANGU JARRINYIYI (6:1-12)

¹ Punjaja marrngurrangu kurrngal waninyayi, jirrja yanayi, ngunarrijirringi waninyayi. ² Palaja mirurrurrangulu Heaven-ja pungkanajalurrangu yirrinijianinya kurrirrangulu, ngalya yiji yirrinaku, kurlanaku kanyaijaninyi. ³⁻⁴ Partanykarrangu turlpanyayi, janamili japartu mirurrupa pipi kurri. Wirtupa mirlkakatapa kurlukata waninyayi. Wiyirru pinakarrinyijianaku, nyurra marnayianinyi wiyirru. Palaja wurrarna Ngarrkalu, "Pirlurr Ngaju munu wantuliny marrngurrangunga ngarramarnti. Ngampa pilkulumanjaninyi kurlujartiny jinajamarra, partunurrangunga 120." ⁵ Marrngurrangu wiyirr kurlu yija jarrinyayi, munu pinakarrimiyi Ngarrkanga, panypanyikinyiyili. Wurrarnakinyayarninyi ngarrakuny kurlujartiny jinaku.

⁶ Palajalu wurrarna Ngarrkalu, "Marrngurrangulu wiyirru kurlujartiny jinayi. Wurrarnakinyayi ngarrakuny kurlujartiny jinaku. Ngajulu jinajanyini ngalya. Kuwarri kurlu yija jarrinyiyi. Palajalu ngarlu wurnmanyarna. ⁷ Marlkarri jilamarnajaninyi marrngurrangu wiyirr, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu pukun." ⁸ Warajalujukun marrngulu pikaly jirni Ngarrka. Yini paliny Noah. ⁹ Noah Ngarrkanga pinakarrinyikinyi, ngalya jirnikinyi. Munu kurlu jinama palinyju. ¹⁰ Partanykarrangujartiny kujarrapa waraja, piririmartarrangujartiny, yini Shem, Ham, Japheth.

¹¹⁻¹³ Noah-nga wurrarnalu Ngarrkalu, "Jinta wiyirr marrngurrangu kurlujartiny yija waninyikinyayi. Panypanyakinyijiya, munu pinakarrimijiya. Wurrarnakinyiyarninyi ngarrakuny kurlujartiny jinaku, wirllarnakinyiyarninyipa. Palajalu wirllamarnajaninyi marlkarri wiyirr.

BOX WIRTUJINA YIJA (6:13-22)

¹⁴⁻¹⁶ Box wirtujina nganimarta yarni malaman nyuntulu, boat-ku, mangkurtungamarra. Mungkaja yarni malaman. Kankarni kangkuliny mangkurtulu. Wirtu jilaman yija, makanupa walpurra yarni malaman. ¹⁷ Mangkurtu jilamarnajanaka wirtu. Wirtulu ngapalu kunuliny-janinyi. Nyuntu wanka kalkulumarnanta. ¹⁸ Ngalpuluman, nyuntupa nyupa nyuntumilipa partanykarrangu nyumpalamilipa nyuparrangu janamili. ¹⁹⁻²⁰ Kunmu jilijaninyi kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu, wiyirr jungkanga marnti yananyakatarrangu ngalpa jilamanjaninyi boat-ja wirtujinanga. Kunmu jilamanjaninyi kuwiyirrangupa, nyupangkanya nyupangkanya. Warinypa wariny mankulumanjaninyi, ngalpa jinaku boat-ja wirtujinanga. Wankangarra kalkulumarnajaninyi mangkurtungumarra. ²¹ Mayikupa warinypa wariny ngarnipilijanaka, nyurraku pukun mayi boat-ja wuru jilinyurruka.”

²² Yijalmarta jirnili Ngarrkanga Noah-lu, boat wirtu yiji yarni marna. Mungkaja yarni marna, makanupa walpurra. Mayipa wirtu warinypa wariny kuru marnapa ngalpa jirni. Yijalu wiyirr jirni Noah-lu muwarrja Ngarrkamilija.

7*MANGKURTU WIRTU NGAKARNA NGARRKALU (7:1-24)*

¹ Palaja wurrarnalu Ngarrkalu, “Jampa pungkality ngapa wirtu nyarra. Nyampa jarrayi, boat-ja ngalpayi, nyuntupa nyuntumilirrangu. Nyuntujakun ngalypakata, nyuntujakun pinakarrinyikinyijin. Palajalu nyuntupa nyuntumilirrangu wanka kalkulumarnanyurrinyi. ²⁻³ Nyarrarrangu kuwiyirrangupa yini marnarna 'clean' kaninykurtingi 7 kawajaninyi, nyupangkanya nyupangkanya, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Nyarrarrangu kuwiyirrangupa yini marnarna 'unclean' kaninykurtingi waraja nyupangkanya kawapulinyi, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Nyarrarrangu wirrujartinyarrangu pukun 7 kawajaninyi nyupangkanya nyupangkanya, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Mangkurtu wirtujina yananyajalu, nyirrirnikartijarrangu janamili jirrja yankulupiyi warrarnja nyarrakurnujirri. ⁴ Karrpurrangu 7-ja ngapa wirtu yiji ngakalamarna, jurrti pilkuliny karrpurrangu karrpurrangu, 40 karrpurranguku yija. Jalakartirrangu boat-ja mangkurtulu wirtulu marlkarri wirlalkuliny-janinyi.”

⁵ Noah-lu wiyirr jirni muwarrja Ngarrkamilija. ⁶ Mangkurtu milpanyaja warrarnja wakanyja, Noah 600 partunurrangujartiny. ⁷ Ngalpanyayi Noah-pa mirtawa palinymilipa partany pirirri janamili kujarrapa warajapa mirtawarrangu janamili, palarrangujakun, boat-ja ngalpanyiya mangkurtu ngapajamarra. ⁸⁻⁹ Boat-ja kaninykurtinga kanyayi kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu, “clean”-pa “unclean”, jungkanga marnti yananyakatarrangu, pirirripa mirtawa, Ngarrkamilija muwarrja.

¹⁰ Karrpurranguja 7-ja mangkurtu wirtujina turlpanya. ¹¹ Noah 600 partunurrangujartiny jarrinyaja, wirlarraja warajaja, wirlarranga warinyja partijirringa, karrpu 17-ja, kaninykartija jungkaja purlpurpukarra ngapa wirtu turlpanya, mujunguja ngapa pungkanya pukun, mangkurtu wirtu yiji turlpanya. ¹² Ngapa pungkanya 40 karrpu, pungkanya kawarnikinyi, jurrti pirnikinyi, pungkanyikinyi. ¹³ Palangarra Noah-pa mirtawa palinymilipa partany pirirri janamili kujarrapa waraja,

Shem-pa Ham-pa Japheth, janamili mirtawarrangu pukun, boat-ja ngalpanyiya. ¹⁴⁻¹⁵ Wiyirra kuwiyi, wirtupa wupartu, jarntupa wariny, wirrujartinya jungkanga yananyakata, piriripa mirtawa, ngalpanyiya boat-ja ¹⁶ muwarrja Ngarrkaja. Palaja jawapirti yamarna Ngarrkalu. ¹⁷⁻²⁰ Mangkurtu 40 karrpuku waninyi. Kankarrkurnu boat ngapalu kanya, ngapanga kankarningi waninyikinyi. Warnkupa mungkapa parlpu yamarnikinyi mangkurtulu. Ngapa raa karntinyi:::, 8 metres kanka warnkumarramarranga. Mangkurtu wirtujina yija. Marntiyarrakartipa nyuparrangu janamilipa kuwiyirrangungu boat-ja waninyikinyiyi wanka. ²¹ Jinta marlkarri jarrinyiyi, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangupa jungkanga marnti yananyakatarrangupa marrngurrangu pukun, wiyirr jalakartija, mangkurtulu marlkarri jirnijaninyi. ²² Wiyirr jungkanga punarranga ralyu-ralyujartiny marlkarri jarrinyi, mangkurtulu marlkarri kunanyajaninyi wiyirr. ²³ Ngarrkalu jungkaja marlkarri wiyirr. Yirkulu Ngarrkalu kalkurnukinyijaninyi boat-ja Noah-nga. ²⁴ Pala mangkurtu yirruku waninyi kanka 150 karrpurrangunga.

8

MANGKURTU JIPI JARRINYI (8:1-19)

¹ Ngarrkalu munu kakurnamajaninyi Noah-pa wiyirr kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu boat-ja. Wangal ngakarna. Ngapa kaniny jarrinyikinyi jinu, kujarrapa kujarra wirlarrarrangungu. ² Pala ngapa purlpurlpa jarrinyikinyi jipi jirni Ngarrkalu, pala ngapa pungkanya mujunguja jipi jirni pukun. ³ Mangurtu kaniny jarrinyikinyi jinu, 150 karrpurrangunga. ⁴ Wirlarranga 7-ja, karrpu 17-ja, boat warnkunga kankajirringi kajarna, warnkumarramarranga kankarni, ngapinga, Ararat-ja. ⁵ Yirkulu ngapa kaniny jarrinyikinyi, kaniny jarrinyikinyi, wirlarranga 10-ja, karrpu 1-ja, miral jarrinyiyi warnkurrangu jurnturtu, ngapapurnija. ⁶⁻⁷ Palaja, karrpuja 40-ja kaarnka ngakarna Noah-lu. Kaarnkalu kanyjirnikinya jungkaku punarrakupa mungkaku. Ngarrakuny yana, munu kulpama. Kanka marra jukurti pirnikinyi. Yarti ngapa yananyajapa jungka punarra jarrinyi, pala kaarnka ngalya. ⁸⁻⁹ Palaja, karrpuja 7-ja, Noah-lu wariny wirrujartiny ngakarna, kurlukuku. Partarl kanyjirnikinya jungkaku punarraku. Jampa kulpanya boat-karti. Parirr jirrarna Noah, kajarna kurlukuku parirra, ngalpa jirni kaninykarti boat-ja Noah-lu. ¹⁰ Karpungu 7-ja mimarnakinya Noah. Palaja yarrana ngakarna kurlukuku. ¹¹ Rukaruka kulpanya boat-karti, parrka kanya jawanga. Noah-lu wurrarna, "Ngapa kaniny jarrinya kawaninyi." ¹² Palaja karrpuja 7-ja, yarrana yakurr marnalu kurlukukuku. Ngarrakuny yana, munu kulpama. Yirriini jungka. ¹³ Noah 601 partunurrangujartiny, wirlarra1-ja, karrpu 1-ja, ngapa yana, jungka punarra jarrinyikinyi. ¹⁴ Palaja Noah yamanapinti boat-mili yinyji pirni, parrjarn-parrjarna. Jungka yijalu punarra jarrinyikinyi, kararr waninyi jungka. ¹⁵⁻¹⁷ Palaja Noah-nga wurrarnalu Ngarrkalu, "Katukalkulinyurru, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu katu jilkulinyurrujaninyi. Jirra jarrinyaku jana, kurrngal jarrinyaku ngunarrijirringi." ¹⁸⁻¹⁹ Palaja katukarnayi boat-ja Noah-pa palinymili mirtawapa partanykarrangupa ngarrayarrangupa, nganin-nganin kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu.

NGARRKA YINYALI KUWIYIPA WIRRUJARTINYARRANGU NOAH-LU (8:20-22)

²⁰ Warnkurrangu wuru jirnijaninyi Noah-lu. Kujarrapa waraja manajaninyi “clean” kuwiyirrangu jarnturrangupa kujarrapa waraja “clean” wirrujartinyarrangu jarnturrangu, Ngarrkanga yinganyaku. Wirlarnajaninyi, warnkunga wurunga kankarni winyjapa majangu kamparnajaninyi tikirlkartijakurl, jurnpakartijakurl. Palajun jirnikinyayi walangkarrangu, Ngarrka pikaly jinaku. ²¹ Puntaju Ngarrkalu wurrarnarninyi yija, “Marrngurrangulu kurlu jirnikinyiyi yija. Palajalu kurlu jirnirni warrarnku wakanyku. Munu yarrana palajun jilamarna. Marrngurranguku miranu ngaju. Partany waninyaja kurlujartinyngarrajakun jirnaku kurrngarnakinyiyarrangu. Munu yarrana marlkarri wirlalamar-najaninyi marrngurrangupa kuwiyirrangu wiyirr yija, marrngurrangulu kurlu jinaja. Warajamalja jirnirni. Munu yarranakanu. ²² Kuwarringa yurrangapa partunu yajalkulinypularninyi, karpupa warrukarti yajalkulinypularninyi, parrpakarrapa wararri yajalkulinypularninyi. Palajunngarra jarrulupiyi ngarrakuny.”

9

NGARRKALU TARN-TARN MUWARR YINYALU NOAH (9:1-19)

¹ Noah-ngapa partanykarrangungu ngalypalu muwarr pirnijanaku Ngarrkalu. “Partanykarrangu kurrngal kangkulinyurru. Ngunarrijirringi wantulupiyi. ² Kuwiyirranguku wiyirrku nyampali wantulinyurru, wirnti wantulupiyi nyurraku kuwiyipa wirrujartinyapa marnti yananyakatapa janpamalu. ³ Kuwarri yinganyarnanyurrinyi ngananyaku jana wiyirr, janpamalupa kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu. Purlpi mayiakun nganinyikinyinyurru. Kuwarringi kuwiyi pukurl ngalkulinyurru. ⁴ Pijirri munu ngananyaku nyurraku. Kuwiyi ngananyarrulinyurru, pijirri yakarnarrulinyurra ngananyawayi. ⁵⁻⁷ Marlkarri wirlanaku marrnguku munu. Ngalypaku wantayi marrngukarra. Marrngurrangu ngajukapali jinarnajaninyi. Palajalu munu marlkarri wirlalinyurrulu marrngu. Nganurtulu marlkarri wirlanaja marrngu, palinyngarra marlkarri wirlalkuliny nyurraku puntaju. Kuwiyilupa marlkarri wirlanaja marrngu, puntaju marlkarri wirlalkuliny nyurraku.”

⁸⁻¹⁰ Muwarr wurrarnajanaku yarrana Ngarrkalu, Noah-ngapa palinymili partanykarrangungupa. “Nyungu muwarr yinganyarnanyurrinyi, nyurrapa, nyurramilirrangupa, kuwiyirrangupa, wiyirrku jungkangaku. ¹¹ Nyungujalu muwarrjalu ngajumilijalu munu marlkarri wirlalamar-najaninyi marrngurrangupa kuwiyirrangupa nganin-nganin mangkurtulu. ¹² Nyungujajakurl, jipi wantulinyapa. Muwarr kuwarri yinganyarnanyurrinyi, ¹³ ngurnungu wirrirnirni ngajumili rayinpuwu mujungungu. ¹⁴⁻¹⁷ Ngakarnarrulumarna nyurraku mujungurrangu ngapajartiny, palanga rayinpuwu ngajumili wirrilamarna mujungungu. Yija yirrilamarna pala. Yirrinaja, yija kurlka jarrulumarna muwarr nyarra ngajulu wurrarnarna. Pala rayinpuwu mujungunga kurlkali marnapinti muwarrku ngajumilaku nyurraku. Pala tarn-tarn muwarr ngajumili nyurrakupa kuwiyirrangukupa, jungkangaku wakanyku. Munu wiyirr marlkarri wirlalamar-najaninyi mangkurtulu. Palajajakunngarra wantulinyapa.” ¹⁸⁻¹⁹ Palarrangu Noah-mili partanykarrangu, Shem-pa Ham-pa Japheth, boat-ja milpanyayi. (Ham-ngarra japartu Canaan-ku.) Partany kanyayijaninyi kurrngal. Nganyjurru kuwarri palajarrangu wiyirr milpanyinyi.

NOAH KARIJA JARRINYI (9:20-21)

²⁰ Mangkurtuja wirtujinaja Noah jungka karli-karlinyikinyi, vineyard wirrirni, grapes-ku. ²¹ Grapes-ja wayin yarni marna. Karrpu warajanga, wayin minpinaja, karija jarrinyi. Kalikungu karta karrinyi, kurta.

HAM-JU KURLU JIRNI (9:22-23)

²² Ham, Canaan-mili japartu, yirrirni japartumarniny Noah kurta waninyi. Kaliku jalakarti yana, marrkajirringi wurrarnapulaku. ²³ Palaja Shem-pa Japheth ngapi manapulu, ngurriny manapulu, ngurntinga kanka kanyapulu, purl-purl marnti yanapulu, japartumarniny wartu jirnipulu. Palajunju jinaja warinykarti parrjarnapulu, japartu kurta yirrinangamarra.

YUMPU CANAAN-JA WIRRIRNALA NOAH-LU (9:24-29)

²⁴ Kananakanu karijaja Noah miranu jarrinyi palaku, palajun jirni nyirtingunyalu palinymilalu Ham-ju. ²⁵ Palaja yumpu wirrirnala Canaan-ja, Ham-mili partany.

“Canaan-ku yumpu jarrulkuliny.

Warrkamukatapirrayi wantujanakuli mamajirranguku.”

²⁶⁻²⁷ Palaja wurrarna Noah,

“Ngarrka nyurra malayili marrngurrangulu,

Nyampali Shem-ku,

wantulali warrkamukata palinymili Canaan!

Ngarrkalu warrarn Japheth-mili jirrali!

Japheth-pa Shem nganiwarralpartijartiny

jarrupululu,

Shem-ku warrkamukata jarrulula!”

²⁸ Mangkurtuja wirtujinaja Noah 350 partunurrangu waninyi.

²⁹ Partunurrangu 950 waninyi, palaja marlkarri jarrinyi.

10

¹ Noah-mili partanykarrangu kujarrapa waraja, (malyurta) Shem-pa (nyirtingunya) Ham-pa (murrkangunya) Japheth. Mangkurtuja wirtujinaku partanyarrangu turlpanyayijanaku.

JAPHETH-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:1-5)

² Japheth-mili partanykarrangu: Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meshech, Tiras. ³ Gomer-mili partanykarrangu: Ashkenaz, Riphath, Togarmah. ⁴ Javan-mili partanykarrangu: Elishah, Tarshish, Kittim, Rodanim. ⁵ Nyirrirnikartijarrangu janamili kujungurruwarrangu, boat-ku yarni-yarnirrangulu. Jirra yanayi warrarnarrangukarti. Warajapa waraja warrarn walja ngurrju marnayi, muwarr walja muwarr pinayi.

HAM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:6-20)

⁶ Ham-mili partanykarrangu: Cush, Egypt, Put, Canaan. ⁷ Cush-mili partanykarrangu: Seba, Havilah, Sabtah, Raamah, Sabteca. Raamah-mili partanykarrangu: Sheba, Dedan. ⁸ Cush japartu jarrinyi Nimrod-ku. Nyarra Nimrod nyampalikata jarra-jarrinyi, kamparta, juji-jujirnikinyi Ngarrka. [His name means “Let us revolt!”] ⁹ Kuwiyimartapa yija paliny. Yarti wurrarnikinyiyalu palinyku, “Nyungu pirirri Nimrod-kapali, kuwiyimarta yija, Ngarrka juji-jujinakata.” ¹⁰ King jinarninyi warrarnja Babylonia. Palanga warrarn nyungurrangu cities: Babel, Erech, Akkad, Calneh. ¹¹ Palaja warrarn jirrnarningu Assyria-karti. Yarni marna cities, ngapirrangulu, Nineveh, Reheboth-Ir, Calah, ¹² Resen. (City wirtu yiji pala, partijirri Nineveh-pa Calah).

¹³⁻¹⁴ Egypt-mili partanykarrangu: Lud, Anam, Lehab, Naphtu, Pathrus, Casluh, Caphtor. (Palarrangu Philistines Casluh-mili nyirrirnikartijarrangu.)

¹⁵⁻¹⁸ Canaan japartu Sidon-ku, murrkangunya palinymili, Heth pukun. (Pala Sidon japartu jarrinyijanaku Sidonians-ku.) Nungujajirri Canaan-mili nyirrirnikartijarrangu: Jebus, Amor, Girgash, Hivi, Arki, Sini, Arvad, Zemar, Hamath. Yarti nyungurrangu wiyirr jirra yanayi::, ¹⁹ janamili warrarnarrangu Sidon-ja Gerar-karti [but not as far as] Gaza-kartijakun. Ngurnunguja kakarrakurti Sodom-kartipa Gomorrah-pa Admah-pa Zebaiim, Lasha-martaji. ²⁰ Nyarrarrangu Ham-mili nyirrirnikartijarrangu, waraja-waraja clan-jartiny walja, warrarnjartiny walja, muwarrjartiny walja.

SHEM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:21-31)

²¹ Shem japartu jarrinyijanaku partany piririmarta pukun. Shem japartu wiyirrku marrngurranguku warrarnja Eber-nga waninyiyi. ²² Shem-mili partanykarrangu: Elam, Asshur, Arphaxad, Lud, Aram. ²³ Aram-mili partanykarrangu: Uz, Hul, Gether, Meshech. ²⁴ Arphaxad japartu Shelah-ku. Shelah japartu Eber-ku. ²⁵ Kujarra partany pirirri ngayarta jarrinyipulu Eber-ku. Waraja yini Peleg. Nyarra waninyaja marrngurrangu jirra yanayi. [Separated, a reference to the confusing of the language at Babel.] Peleg-mili marrka Joktan. ²⁶ Joktan-mili partanykarrangu: Almodad, Sheleph, Hazarmaveth, Jerah, ²⁷ Hadoram, Uzal, Diklah, ²⁸ Obal, Abimael, Sheba, ²⁹ Ophir, Havilah, Jobab. Nyarrarrangu wiyirr Joktan-ja. ³⁰ Warrarnarrangu janamili Mesha-ja Sephar-karti, warnkumarramarranga kakarrakurtinga. ³¹ Nyarrarrangu Shem-mili nyirrirnikartijarrangu, waraja-waraja family-nga waljanga, warrarnja waljanga, muwarr pirnikinyi muwarr janamili walja ["identified by their clans and languages, in their territories and nations."]. ³² Nyarrarrangu clans Noah-milirranguja piririmartarranguja, palajun ["arranged by nations according to their lines of descent"].

11

BABEL-JA NYUNYPAL JIRNIJANAKU MUWARR NGARRKALU (11:1-9)

¹ Palaja punja waraja muwarr ngarrany muwarr pirnikinyiyi marrngurrangulu. ² Kakarrakurnu yana-yananyikinyayi. Parlarranga wirtungu turlpanyayi, kakarrakurnungu. Yini pala warrarn Babylonia. ³⁻⁴ Muwarr pirnayarningu, "Munu jirra yankuluminyi, ngunarrikurnujirri. Kunmu wantuluminyi. Nyungungungarra wantuluminyi, ngatu. Ngurra wirtu yarni malaminya, warnkukapali pukurl wirtu yarni malaminyi, nganimarta yiji, kankakurnu, parlparrkartijakun. Wiyirrju jintarrangulu nganyjurru wurralapinyinganyjurrinyi. Wurralapiyi, 'Ngurnungurrangu marrngurrangu Babylonia-nga, yalyjirr waninyayi, miranu yiji jana.' "

Parla maninyikinyiya, purikarrangu jirnikinyiya, kamparnakinyiyi wikanga kararr jinaku, kurrngal yarni marnakinyiyi yija. Kulurnu mantarnakinyayijaninyi bitumen-ju. Yarni marnayi, yarni marnayi.

⁵⁻⁶ Ngarrkangarra milpanya pala city-pa tower-ku yirrinaku. Miranu waninyikinyajanaku. Wurrarna palinyju, "Kunmu waninyayi, warajajakun muwarrjartiny. Palajalu nyungungarra jirniyi. Yarti nganiwarralpiirtiku karrinyayi, pala jilkulupiyi. Yarranakanu jiti kurlu jiliyili. ⁷ Yuu, palangamarra katukalkunya, nyunypaly jilaminyijanaku

muwarr, warinypa wariny muwarr pilipiyi. Palaja munu kurkapiirli wantulupiyarningu.”⁸ Pala jirni Ngarrkalu. Nyunypaly jirni muwarr janamili. Wiyirr jirrja jirnijaninyi ngunarrijirri. Munu yarranakanu yarni marnamiyi ngurra wirtujina janamili, warnkukapalipa wirtujina yija. Yakarnayi kuta ngarrany, kakuputu yakarniya.⁹ Yini pala ngurra “Babel”. Pala muwarr “Babel” wurraninyi, “Kakurnayarningu Muwarr Yajarri.” Ngurnjurn-ngurnjurnayarningu muwarrku.

SHEM-MILI PARTANY ARPACHSHAD NYIRRIRNIKARTIJARRANGU KANYAJANINYI (11:10-26)

¹⁰ Nyungurrangu nyirrirkartijarrangu Shem-mili Arpachshad-ja. Mangkurtu jarrinyaja kujarra partunujirrija, Shem 100 partunurrangujartiny, japartu jarrinyi pirirriku partanyku, yini marna Arpachshad.¹¹ Palaja Shem wanka jarrinyikinyi 500 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.¹² Arpachshad 35 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Shelah.¹³ Palaja Arpachshad wanka jarrinyikinyi 403 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.¹⁴ Shelah 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Eber.¹⁵ Palaja Arpachshad wanka jarrinyikinyi 403 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.¹⁶ Eber 34 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Peleg.¹⁷ Palaja Eber wanka jarrinyikinyi 430 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.¹⁸ Peleg 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Reu.¹⁹ Palaja Peleg wanka jarrinyikinyi 209 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.²⁰ Reu 32 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Serug.²¹ Palaja Reu wanka jarrinyikinyi 207 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.²² Serug 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Nahor.²³ Palaja Serug wanka jarrinyikinyi 200 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.²⁴ Nahor 29 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Terah.²⁵ Palaja Nahor wanka jarrinyikinyi 119 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi.²⁶ Terah 70 partunurrangu jarrinyi, palaja japartu jarrinyi Abram-kupa Nahor-pa Haran.

TERAH, ABRAM-MILI JAPARTU (11:27-32)

²⁷⁻²⁸ Punjaja nyarraja mangkurtuja wirtuja pirirri turlpanya, yini paliny Terah. Ngurrara paliny warrarnja Chaldea-nga. Tawunja waninyikinyi, yiningi Ur-unga. Paliny partanykarrangujartiny kujarrapa waraja, yini Nahor-pa Abram-pa Haran. (Nyarra Haran partanykarrangujartiny, partany yini Lot, kurntaljirri yinijirri Milcah-pa Ishcah.) Wankanyungu Terah-nga, Haran marlkarri jarrinyi, palinymilingi warrarnja, palanga tawunja Ur-unga.

²⁹ Warajanga jarrinyipulu Nahor-pa Haran-mili kurntal, Milcah. Warajanga jarrinyipulu Abram-pa Sarai, nyungujirri. [??Translation Team to decide.]³⁰ Sarai-lu munu partany kangama, partanymajirri waninyikinyi.

³¹ Palaja Terah-lu yakarna pala tawun. Kanyajaninyi palinymili partany, Abram, palinymili ngarraya, Sarai, palinymili karluji, Lot, janajakun. Karakurnu yananyikinyiyi warrarnkarti warinykarti, Canaan-karti. Partijirri kajarnayi, tawunja yiningi Haran-ja. Palamanga ngatu waninyiyi

punja. ³² Palamangangarra marlkarri jarrinyi Terah, Haran-ja. Ranyji yija-yiji paliny, partunurrangujartiny kurrngaljartiny, 205-jartiny.

12

ABRAM-KU MUWARR PIRNALU NGARRKALU (12:1-3)

¹ Purlpi Ngarrkalu wurrarnili Abram-ja, “Yakalaman warrarn nyuntu-mili, yakalamanjaninyi jarntu marrngurrangu, yakalaman ngurra japartu-mili. Warrarnkarti warinykarti yankuluman, jurti jilamarnangu, nyuntu palanga turlpanyajalu wurralamarnangu, 'Nyungungarra nyarra warrarn.'

² Yungkulumarnanta jamuji karlujirrangupa kurrngal yiji jarrulupiyi, nyirrirnikartijarrangu pukun. Nyuntu wirtu nyampali jilamarnanta, ngalya yiji jilamarnangu. ³ Jintalupa ngalya jilapiyingu, puntaju ngalya jilamarnajanaku ngajulu. Jintalupa kurlu jilapiyingu, puntaju kurlu pilamarnajanaku ngajulu. Nyuntumilirranguja ngalya jilamarnajanaka wiyirru marrngurranguku, wiyirra ngunarrijirri warinyja warrarnjarrangu.”

CANAAN-KARTI YANA ABRAM (12:4-9)

⁴⁻⁵ Palaja Abram yana, Ngarrkamiliya muwarrja. Palanga mirtanya paliny, partunurrangujartiny 75-jartiny. Kanyajaninyi mirtawa palinymili, Sarai, palinymili marrkamili partany pukun, Lot, kanyajaninyi kuwiyirrangupa wurrukarra palinymili. Marrngurrangu pukun kanyajaninyi, wiyir warrkamukatarrangu palinymili, ngurrju marnajaninyi palanga tawunja, Haranja. Yakarnaya Haran, yananyikinyiyi kurilakurnu, warrarnkarti Canaan-karti. Ngurrarrangu ngurra yananyikinyiyi. Kajarniyi palanga, warrarnja Canaan-ja.

⁶ Yananyikinyiyi. Partijirri Canaan-ja ngarrany karta karrinyiyi wirtungu mungkamartaji, yarta jirniya ngapingi, palamartaji mungkamartaji yini Moreh. Tawunmartaji Shechem-martaji mungka pala. (Palanga ngarrany kajarniyijanaku palanga warrarnja Canaan-ja ngurrarrangu.) [??Translation Team to decide.]

⁷ Palaja Abram-ku miral jarrinyalu Ngarrka, wurrarnili, “Nyungungarra warrarn yungkulumarnajaninyi jamuji karlujirrangupa nyuntumili.” Palajalu palanga warnkurrangu kuru marna Abram-ju, wuru jirni. Palanga ngarluja nyurra marna Ngarrka.

⁸ Palaja yanayi kurilakurnu, warnkumarramarrakarti, kakarra ngapija, Bethel-ja. Ngurra yarta jirniyi partijirri Bethel-japa Ai-ngi, palanga kaliku janamili yarni marnayi. Yarrana warnkurrangu kuru marna, wuru jirni, palanga ngarluja nyurra marna Ngarrka.

⁹ Palaja kurilakurnu yananyikinyiyi, ngurrarrangu ngurra, yananyikinyiyi pirrakarti.

ABRAM EGYPT-KARTI YANA (12:10-20)

¹⁰ Palaja pala warrarn punarra jarrinyi, ngapamajirriipa mayimajirri. Kurluny-kurlunyja wananyikinyiyi Abram-pa palinymilirrangu kuwiyirrangupa. Palaja Abram-jupa palinymilirrangu yakaninyi pala warrarn, karakurnu yanayi palakarti warrarnkarti, ngapikarti, Egypt-karti, ngurraku yarta jinaku palanga. [??Translation Team to decide.]

¹¹ Yananyajalu Abram-ju wurrarnili mirtawanga palinymilingi, “Nyuntu ngumpa ngalya. ¹² Ngurnungurrangu pirrimartalu Egypt-ja parrjanajalu, nyuntuku karrulupiyingu. Yijapa wurralapiyarngu, 'Pala mirtawa palinymili. Pirirri wirlalkunyalu, mirtawa wankanyu kalkuluminyi.'

¹³ Palangamarra wurralamanjanaku, 'Nyungu mamaji ngajumili.' Palajun jinajalu, munu wirlalaminyiyi, ngalypalu parrjana wirrilaminyiyi."

¹⁴ Palanga warrarnja kajarnapulu, Egypt-ja. Ngurrararrangulu Sarai yirrirniyi. Wurrarnikinyiyi, "Pala mirtawa ngumpa ngalya."

¹⁵ Warinyarrangulu wirtulu parrjarnikinyiyi paliny, nyampalingi wirtungu janamilingi wurrarniyili, "Payi! Pala mirtawa, marrka Abram-umili, yija-yiji ngumpa ngalya." Nyampalilu karra marnajanaku, "Pala mirtawa ngajuku kangkulupijinyurru." Kanyayalu Sarai nyampalikarti. ¹⁶ Puntaju Abram yinyala nyampalilu kurrngal kukurnjaripa purlikapa tangkipa kamal, marrngurrangu warrkamukatarrangu, piririmartapa mirtawany-jarri.

¹⁷ Sarai waninyikinyi wirtungu nyampalimilingi ngurranga. Palajunjal Ngarrkalu nyampalipa wurrku jirnijaninyi palinymilirrangu. Wurrku wirtu yija jarrinyiyi. ¹⁸ Palaja nyampalilu muwarr ngakarnalu Abram-ku, "Kurtali." Warnta marna, "Kurlu jirnijin, nyuntulu! Mitu marnanyin, nyungu mirtawa nyuntumili. [??Translation Team to decide.] ¹⁹ Nganjalu muwarr pirnin, 'Marrka ngajuku'? Nyuntumilija muwarrja kanyarna mirtawaku. Nyungungarra mirtawa nyuntumili. Kawa! Jipi yarrapulu ngarrakuny!" [??] ²⁰ Wurrarnajanaku piririmartanga palinymilingi jurtu ngakalapiyi Abram. [?? Translation Team to decide.]

13

ABRAM KULPANYA BETHEL-KARTI (13:1-7)

¹ Palaja Abram-ju yakarna Egypt, pirrakarti warrarnkarti Canaan-karti kulpanyi. Kanya palinymili mirtawapa palinymili marrkamurninymili partany, Lot, kanyajaninyi warrkamukatarrangupa wurrukarra wiyirr.

² Palanga Abram kurrngaljartiny yija-yiji kuwiyirrangujartiny, kukurnjari, nanikutu, purlika, tangki, kamal, miji-mijipa warnku, ngani warralpirti.

³ Ngurrararrangu ngurra yaninyikinyiyi, kulpanyiyi nyarrakarti ngur-rakarti Bethel-martaji. ⁴ Palangangarra purlpilu Abram-ju kuru marna warnkurrangu, muwarr pirnikinyalu Ngarrkaku. Kulpanyajalu yarrana ngarluja yiji nyurra marna Ngarrka.

⁵ Lot pukun palanga waninyikinyi, kuwiyirrangupa warrkamukatarrangu, kurrngaljartiny paliny. (Palanga jinta ngurrararrangu pukun nyarranga warrarnja waninyikinyiyi, Canaan-milirrangu Periz-milirrangu.) [Translation Team to decide: should we use "Canaan-mili" or "Canaanite-mili" ??] ⁶ Kuwiyirrangu munuyiji palanga warrarnja. Abram-milalu warrkamukatarrangulupa Lot-milalu warrkamukatarrangulu partarl warrulyku kanyjirnikinyiyi kuwiyirranguku. ⁷ Palajalu pulanymilalu warrkamukatarrangulu kulilu yirrirnikinyiyarninyi.

JINTA PIRNIPULARNINYI ABRAM-PA LOT (13:8-18)

⁸ Abram-ju wurrarnili Lot-ja, "Ngali waljajirri. Kulimajirri wantuli, kulimajirri wantulupiyi ngajumulipa nyuntumili warrkamukatarrangu.

⁹ Nyungu warrarn wirtu. Jinta pilkularninyi. Ngurrju malaman warrarn nyuntumili. Mankuluman nyuntulu palaji warrarn, ngaju yankulumarna warinykurnu."

¹⁰ Lot-ju parrjarn-parrjarna warrarn kakarrakurnu, yirrirni parlkarra pijumartaji, yini pala piju Jordan. Pala warrarn ngalya yiji, ngapa wirtu-jartiny, Zoar-kartijakun, Ngarrkamilikapali Garden-kapali, warrarnkapali

Egypt-kapali. Palanga parlkarranga waninyikinyipulu tawunjirri, ngapijirri, Sodom-pa Gomorrah. ¹¹ Ngurrju marna palangarra warrarn Lot-ju, kakarrakurnu yana. Palajun jinta pirnipularninyi Abram-pa Lot. ¹² Abram Canaan-ja warrarnja waninyikinyi, Lot-ju parlkarranga ngurra jirni nyarrajjirri tawunmartajijirri, wangka Sodom-martaji ngurra jirni. ¹³ Palarrangu marrngurrangu Sodom-ja panypanyikinyiyili Ngarrkanga. Yija-yiji kurlujartinyarrangu jana. (Yarti Ngarrkalu wirlarnapulinyi palajirri yintajirri, Sodom-pa Gomorrah.)

ABRAM HEBRON-KARTI YANA, NGARRKALU WURRARNILI (12:14-18)

¹⁴ Palaja Abram-aja wurrarnili Ngarrkalu, “Nyunguja parrjalaman wiyirr ngunarrijirri, yalinyjakurnupa, kurilakurnu, kakarrakurnupa karakurnu. ¹⁵ Nyungu warrarn wakany yungkulumarnanta, nyuntukupa nyuntumilirranguku jamuji karlujirrangukupa nyirrirnikartijarranguku, ngarramarnti. ¹⁶ Kalkulumarnajanaku, kurrngal yiji jarrulupiyi. Nyuntumilirranguku partarl yinipa wirrilipiyijaninyi jintalu. ¹⁷ Jipi yankayankuluman nyungungu warrarnja, parrjalaman. Wiyirr nyuntumilingarra. Yungkulumarnarnta ngajulu.” Palajun wurrarnili Abram-ja.

¹⁸ Palaja Abram-ju yakarna pala ngurra, warinykarti ngurrakarti yana, mungkarrangungu Mamre-nga waninyikinyi, tawunmartaji, Hebron-martaji. Yarrana wuru jirni warnkurrangu, ngarluja nyurra marna Ngarrka.

14

4 KINGIRRANGUPA KULIPATIRNAYIYARNINYI 5 KINGIRRANGU (14:1-12)

¹⁻⁴ Palaja 4 kings, marrngurrangu kakarnija, ngajarrirranguku, kunmu jarrinyiyi, milpanyiyi wirlanaku Sodom-martajiku ngurrararranguku. Yini janamili King Amraphel Babylonia-ja, King Arioch Ellasar-ja, King Chedorlaomer Elam-uja, King Tidal Goiim-uja. Nyarra King Chedorlaomer-lu purlpi nyampali jinarninyi janaku marrngurranguku Sodom-kurtirrirranguku. Jakurlirnijaninyi kulilu yinganyaku warnkuku wirtuku. Palarrangulu Sodom-kurtirrirrangulu warnku yinganyikinyiyalu punja, 12 partunurrangu. Yartikarra karra marnayarningu, “Kuwar-ringulu munu yungkuluminya warnku Chedorlaomer, jambiliminyi. Munu pinakarruluminyalu.”

⁵ Palajalu King Chedorlaomer Elam-uja nyampalipa warinyarrangu kingirranguku kakarnija kunmu jirniyijaninyi pirirrimarta kulikatarrangu janamili. Palaja yanayi palarrangu wiyirr kulipartinaku Sodom-kurtirriku ngurrararranguku. Kurilakurnu yananyikinyiyi, Sodom karrkarnayi, pala kara waninyi janaku. Wirlarnayijaninyi Rephaim Ashteroth-Karnayim-unga, Zuzim Ham-unga, Emim parlkarranga Kiriataim-unga, ⁶ Horites warnkumarramarranga Edom-unga. Purrja pirniyijaninyi Elparan-kartijakun, pirrakartijakun. ⁷ Palaja warlirniyi, turlpanyayi Kadesh-karti. (Purlpi pala Kadesh-mili yini Enmishpat.) Wirlarnayi warrarn wakany Amalekite-mili, wirlarnayi Amorites Hazazon Tamar-nga. Yartikarra kurningumarra milpanyiyi Sodom-karti.

⁸⁻⁹ Palaja kingirranguku nyarra tawunjarrangu, ngapija, Sodom-ja, Gomorrah-ja, Admah-ja, Zeboiim-uja, Bela-ja, palarrangulu 5 kingirranguku kunmu jirniyijaninyi kulikatarrangu janamili, jantujartiny. Purrpi yanayijanaku palarrangu 4 kingirranguku kakarnijarrangukarti.

¹⁰ Kulipatirnayarninyi Siddim Valley-nga, Dead Sea-martaji, warrarn-ja

mawurla-mawurlanga. Partijirringa martuwaringi pirtirrangungu kurrngal, ngapijartiny, bitumen-jartiny. Sodom-japa Gomorrah-ja kingijirri kulingimarra mirti jarrinyaja, pirtirrangungu pungkanyiyi. Jinta 3 kingirrangungu warnkumarramarrakarti mirti jarrinyiyi.

¹¹ Palaja palarrangulu 4 kingirrangungulu kakarnijarrangulu wiyirr mayipa wurrukarra kanyayarningu Sodom-japa Gomorrah-ja. ¹² Nyarra Lot, Abram-mili marrkamili partany, Sodom-ja wanikinyi. Kanyayi Lot-pa kanyayi Lot-mili wurrukarra wiyirr pukun. Jinta marrngurrungu pukun kanyayijaninyi. Yakarniyi yananyaku janamilikartiku warrarnkartiku.

ABRAHAM-JU WIRLARNAJANINYI KAKARNIJARRANGU, KULPANYA MANAJANINYI LOT-PA JINTA (14:13-16)

¹³ Palangangarra Abram waninyikinyi mungkamartaji Mamremilimartaji. Mamre-pa palinymili marrkajirri, Eshcol-pa Aner, jana jarntu Abram-uku. Waraja pirirri kulipartinaja mirti jarrinyi, milpanyalu Abram-karti, wurrarnili, “Palarrangulu kulikatarrangulu kakarnijarrangulu kanyayi pujamu nyuntumili, paliny jananga kanyayi.”

¹⁴ Pala muwarr pinakarrinyajalu Abram-ju kunmu jirnijaninyi piririmarta kulikata palinymilirrangungu. Palarrangungu 318 yanayi Abram-ja. Yajarniyijaninyi palarrangungu kakarnijarrangungu. Mamre-pa Eshcol-pa Aner pukurl yanayi. Nyirrirnilu yajarnakinyiyijaninyi, kaja yalinyjikurnu yanayi, palakarti warrarnkartijakun, Dan-kartijakun. ¹⁵ Warrukartingi Abram-ju jinta pirnijaninyi piririmarta palinymili, jirrja jirnijaninyi. Palangangarra kakarnijarrangungu marrjalu wirlarniyijaninyi, mirtingi jirniyijaninyi ngarramarnti, purrja pirniyijaninyi yalinyjikurnu warrarnkartikarti warinykarti, Hobah-kartijakun, yalinyjikurnu ngapi, Damascus-ja. ¹⁶ Palaja Abram-milalu Sodom-japa Gomorrah-ja ngurraramili wurrukarra wiyirr kulpanya manayijaninyi, Lot-pa wurrukarra palinymili, mirtawarrangupa jinta jinmurntuja pukun wiyirr. Palaja kulpanyiyi wiyirr kurilakurnu.

ABRAHAM-JU KUWIYIRRANGUPA WURRUPA YINYALU MELCHIZEDEK-JA (14:17-24)

¹⁷ Abram ngurrakarti jampa kulpanyikinyi, nyarra Sodom kingi purrpi yana, parlkarranga partijirri kaniny mawurlangarrangungu, yiningi Shaveh Valley (wariny yini King's Valley.) ¹⁸ Pirirri wariny, yini Melchizedek, paliny pukun palanga milpanyalu, Abram-ku kanyalu karlu-karlupa wayin. Nyarra Melchizedek nyampali pala tawunku, Salem-ku. Purpija paliny pukun yatil waninyikinyi Ngarrkaku, palaku Kankajirri Nyampaliku.

¹⁹⁻²⁰ Nyungulu yatilju Melchizedek-ju wurrarnala Abram-ja, “Miranu nyuntu Ngarraku. Kankajirri Nyampali paliny. Parlparrrpa jungkapa kujungurrupa wiyirr pukun jirnijaninyi palinyjungarra. Japirr marnarna Ngarrka ngalya jilkulumanga. Nyurra malkunyi Ngarrka, Kankajirri Nyampali. Palinyju kartuwarra marnanta, nyuntuku kulikata kakarnijarrangungu wirlarnajaninyi ngarramarnti.”

Palaja Abram-ju wurrukarraja kulpanya jinaja yinyali. 10-ja purlikarranguja yinyali waraja, 10-ja kukurnjarirranguja yinyali waraja, palajun kuwiyrangupa wurrupa yinyala Melchizedek.

²¹ Palalu Sodom-ju kingilu wurrarnili Abram-ja, “Wurru kulpanya jinajarrangungu kalkulumanparningu. Ngajumili marrngurrangukujakun karrinyarna.”

22-23 Puntaju karra marnalu Abram-ju, “Munu kalkulumarnangu wurrukarra nyuntumili, munu yiji. Ngarrka nyampali wiyirrku, palinyjungarra wiyirr jirnijaninyi, parlparrpa jungkapa kujungurru pukun. Purlpi wurrarnarnalu Ngarrkanga munu kalkulumarnangu wurrukarra nyuntumili, munu wupartupa wara. Nyuntulu wurralanpili, 'Ngajulu yija yinyarnalu Abram wurrukarra palinyumili wiyirr.'²⁴ Palajun wurralanpili. Palangamarra munu kangkulamarnangu wurrukarra. Puru mayajakun kalkulamarnajanaku wangalanguku ngajumulaku. Nyungurrangu jinta pukun kanyarnajaninyipa ngajungu, Aner-pa Eshcol-pa Mamre. Yuwaninyi wurrukarra palarrangu pirirrimarta.”

15

ABRAM-JA MIRAL JARRINYILI NGARRKA (15:1-21)

¹ Palaja kapukarringi Abram-ja miral jarrinyili Ngarrka. Wurrarnala, “Abram-kayi, wirntiwayi. Kalkulumarnanta ngarramarnti ngajulungarra. Yijalu wurrukarra wirtu yungkulumarnanta.”

² Abram-ju puntaju karra marnalu, “Nyuntukurra nyampali wiyirrku. Nganijalu yungkuliminyin wurrukarra wiyirr nyuntulu? Yirrku partany-majirri waninyarna. Marlkarri waninyaja ngaju, warrkamukatalu ngajumulalu, Eliezer-lu, Damascus-jirrilu, palinyjungarra mankuliny wurrukarra ngajumili. ³ Munu yingamanyin partany. Ngajumili wurrukarra wiyirr mankuliny warrkamukatalu ngajumulalu.”

⁴ Puntaju wurrarnala Ngarrkalu, “Munu warrkamukata nyuntumili, munu Eliezer, munu palinyju mankuliny wurrukarra nyuntumili. Partanyju nyuntumilalu waljalungarra, palinyjungarra mankuliny nyuntumili wurrukarra.” ⁵ Palaja jalakarti kayi marna Abram, wurrarnala, “Parrjala kanka, ngurnungurrangu parrjalajaninyi panikatarrangu. Kurrngal yiji. Munu yinipa wirrirnakanjaninyi, kurrngal. Nyuntumili jamuji karlu-jirranggu waljapa nyirrirnikartijarrangu pukun kurrngal yiji jarrulupiyi. Munu yinipa wirrilamanjaninyi, kurrngal yiji.” Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

⁶ Abram-ju pinakarrinyi, yijalu yijalmarta jirnili Ngarrkanga. Palajalungarra Ngarrka pikaly jarrinyili, wurrarnarningu, “Kulimajirralu yirrilamarna Abram, wurralamarna, 'Jurtu yija paliny'.”

⁷ Yarrana Ngarrka muwarr pirnili. “Ngajulungarra purlpi wurrarnarningu warrarnja Chaldea-nga nyuntumili ngurra yakanaku. Nyungukarti milpanyan ngajumilija muwarrja. Nyungungarra warrarn yungkulumarnanta, nyuntumili wantuliny ngarramarnti.” ⁸ Karra marnalu Abram-ju, “Ngarrkakurra, nyampali wiyirrku nyuntu. Wunyjurru miranu jarrulumarna palaku muwarrku, yija pala?”

⁹ Puntaju Ngarrkalu wurrarnala, “Kuwiyrirranggu kangkulupijin, waraja purlika, waraja nanikutu, waraja yuramu. Kangkulupijin pukun waraja kurlukukupa waraja jarrala parl-parl.”

¹⁰ Palarrangu kuwiyrirranggu kanyajaninyi Abram-ju, Ngarrkamilija muwarrja. Wirlarnajaninyi wiyirr, palaja purlikapa nanikutupa yuramu parrkarl pirnijaninyi, jinta pirni. Wirrujartiny munu parrkarl pirnimapulinyi. ¹¹ Ngurlarn milpanyiyi, kajarniyi kuwiyingi. Abram-ju wirntiji pirnikinyijaninyi, yanayi.

¹² Kara ngalpanyajanga panja karta karrinyi yiji Abram. Kapukarringi kartajalu wirnti yiji turlpanyala. ¹³⁻¹⁵ Wurrarnala Ngarrkalu,

“Pinakarra. Ranyji jarruluman, marlkarri jarruluman warrarnja nyungungu, jungkaranga wirrilipiyinti warrarnja nyungungu. Yarti jamuji karlujirrangu nyuntumili yankulupiyi warinykarti warrarnkarti. Munu janamili warrarn, ngajarrimili warrarn. Palangangarra punja wantulupiyi, partunuku 400-ku. Nyarranga warrarnja ngurrararrangulu marrjalu warrkamuku jilipiyijaninyi, warnkumajirriku, puru mayikujakun. Yijalu nyuntumilirrangu punja kalkulupiyijaninyi kurlunykurlunya yiji. Palaja puntajulu palarrangu ngurrararrangu wirlalamarnajaninyi. Palaja nyuntumilirrangu walarni jilamarnajaninyi nyungukartijakun, wurrukarra wirtu kangkulupiyi palaja warrarnja. ¹⁶ Palanga warrarnja wantulupiyi 400 partunurrangu, palaja kulpulupiyi nyungukarti. Munu kuwarri yungkulumarnajaninyi nyungu warrarn. Yartiku. Kuwarringarra palarrangu ngapirrangu, Amorites, jana nyungungu waninyiyi. Nyungu janamili warrarn. Yarti kurlu jinakatarrangu jarrulupiyi, kurlu yiji. Palajangarra wirlalamarnajaninyi, yija nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumilirrangu.” Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁷ Karrpu kara ngalpanyajalu, warrukarti jarrinyajalu, ngapijirri yirirni Abram-ju, wikapinti jungankatapa tilijartiny, partijirringi kuwiyingi kutarrangungu yananyapulu. ¹⁸ Palanga minyirrju wurrarnala Ngarrkalu, “Yija-yiji nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumilirrangu. Warrarn nyunguja ngurnarrikurnujirri yungkulumarnajaninyi, karakurnu Pijukartijakun Egypt-ja, kakarrakurnu pijukartijakun, palakarti Euphrateskartijakun. ¹⁹⁻²¹ Kuwarri nyungu warrarn jintamili marlumili. Palarrangu miralamarnajaninyi warrarnku, yungkulumarnajaninyi nyuntumili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu.”

16

SARAI-LU WURRARNALA ABRAM-JA “KARTA KARRULINYUMPULU NGAJUMILI MIRTAWA WARRKAMUKATAPA.” (16:1-6)

¹ Palanga warrarnja, Canaan-ja, Abram 10 partunurrangu waninyikinyi. Partanymajirri ngarrany. Pala mirtawa palinymili, Sarai, munu partany kangamalu. Wariny mirtawa kalkurnikinyi Sarai-lu, warrarn warinyja, Egypt-ja, warrkamukata mirtawa Sarai-ku, yini paliny Hagar. ² Palanga Abram-ja wurrarnala Sarai-lu, “Nyupakayi, partanymajirri ngaju. Ngarrrkalu jamirnananyi partanyku. Ngajumili warrkamukata mirtawa kangkuluman, mirtawaku kawa, nyumpala karta karrapulu. Yijapa partany kangkulupiji.” Puntaju, “Yuu.”

³ Palaja Sarai-lu yinyali Abram pala mirtawa Hagar mirtawaku. ⁴ Karta karrinyipulu, Hagar-pa Abram. Palaja Hagar ngarlungka jarrinyi. Palajalu raka jarrinyalu nyampalingi palinymilingi, Sarai-ngi. “Puru yiji paliny”, wurrarna Hagar-lu.

⁵ Palaja Sarai yunturi jarrinyalu Abram-ku. “Yinyarnanta ngajumili warrkamukata mirtawa ngurranga kalkunaku. Kuwarri ngarlungka jarrinyaja raka jarrinyiji. Kurrparninyin nyuntulurla. Wurralamangu Ngarrkalu, ngaju yiji yija waninyirni.” ⁶ Abram-ju karra marnalu, “Paliny nyuntumili warrkamukata, nyuntu nyampali palinyku. Nganikupa karrinyanpalu, pala jilamanpalu.”

Palaja Hagar kurlunykurlunya kalkurnukinyi Sarai-lu. Palajalu pirrakarti mirti jarrinyi Hagar.

NGARRKALU MIRAL JARRINYILI HAGAR-NGA (16:7-16)

⁷ Palanga pirranga warrarnja punarranga kajarna Hagar, janukumartaji. Ngarrkalu miral jarrinyili Angel-kapali. ⁸ Palanga wurrarnala, “Hagarkayi, warrkamukata mirtawa nyuntu Sarai-mili. Wanyjarnija nyuntu milpanyan? Wanyjarnikarti yaninyan?” Puntaju karra marnalu Hagar-lu, “Wirnti mirti jarrinyarnalu nyampalingamarra.” ⁹ Wurrarnala, “Kulpa nyuntumili mijijikarti, pinakarralu. ¹⁰ Kurrngal yiji jamuji karlujir-rangu yungkulumarnanta, partarl yini malamanjaninyi, kurrngal yiji. ¹¹ Ngarlungku nyuntu. Partany kangkuluman, punulku. Yuu, ngangkurl jirnikinyin, pinakarrinyarnanta. Palajalu yini malaman Ishmael. ¹² Wirtu jarrinyaja paliny kulikata jarrulinyjanaku wiyirrku marrngurranguku, jana wiyirr kulikatarrangu wantulupiyalu palinyku. Kujurlkarringu wantuliny paliny.”

¹³ Palaja wurrarna Hagar-lu, “Yijalu yirrirnirni Ngarrkangarra, wankanyu waninyarni yija, munu marlkarri wirlarninyi.” Yini marna Ngarrka, “Palinyju Yirkulu Parrjaninyi”. ¹⁴ Palajunjalu yini marnayi pala januku, “Wankanyulu Yirrininyi”.

¹⁵ Palaja Hagar kulpanya Sarai-karti. Palaja partany kanyalu Abram-ku, punulku. ¹⁶ Abram 86 partunurrangujartiny. Palangangarra Hagar-lu partany kanya. Abram-ju yini marna Ishmael.

17

ABRAHAM JARRULINY KURRNGALKU JAPARTU (17:1-27)

¹ Ranyji jarrinyi Abram, partunurrangu 99-jartiny. Palaja yarrana ngayarta jarrinyili Ngarrka. Wurrarnala, “Ngaju Wariny Yiji, marrjapanu yiji. Jinta wiyirr manyurla yiji ngajungu. Pinakarraji ngajuku, ngungkulu jili ngalya ngarrakuny. ² Karluji jamujirrangungu kurrngal yungkulumarnanta. Muwarr yija-yiji pala yinyarnangu.” ³ Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu pirrirn jungkanga kaniny Abram.

Ngarrkalu wurrarnala, ⁴ “Nyungu muwarr ngajumili wirrirnarnangu, yija nyuntu karluji wantulumanjanaku kurrngal marrngurranguku. Nyuntumili karluji jamujirrangupa nyirrirkartijarrangu jirrja jarrulupiyi warinyapa wariny warrarnarrangunga. ⁵ Palajalu kuwarri yini wariny yini marnarnanta. Kuwarringulu nyuntumili yini Abraham. Palalu yinilu wurrarninyi, “Kurrngalku Japartu”. ⁶ Yuu, kurrngal karluji jamujirrangupa nyirrirkartijarrangu yungkulumarnanta. Jirrja yankulupiyi kurrngal warrarnarrangukarti kajapa wangka. Palarranguja jinta wirtu nyampalir-rangu jarrulupiyi.

⁷ Nyungu muwarr nyuntukupa partanykarranguku nyirrirkartijarranguku, wantuliny ngarrakuny. Japartu wantulumarnanyurruku ngaju. ⁸ Yuu, nyungu warrarn, yini marnayi Canaan warrarn, nyuntupa nyuntumili karluji jamujirrangupa nyirrirkartijarrangu yungkulumarnanyur-rinyi. Kuwarri nyungungu warrarnja waninyan ngajarrikapali. Yarti nyungu warrarn wiyirr nyuntumilirrangumili wantuliny ngarramarnti, japartu wantulumarnajanaku.

⁹⁻¹¹ Nyuntupa nyuntumilirrangungu nyirrirkartijarrangu yijalmarta jinnaku ngarrakunyju ngajumulaku muwarrku. Kuwarringulu pirirri wiyirr nyurramili partanya pirirri jilipiyijaninyi. Palajun jinajalu miranu jarrulupiyi marrngurrangu wiyirr nyurraku, ngajumili marrngurrangu

nyurrangarra. ¹²⁻¹³ Wupartupani karrpurrangu 8-jartinyngarra waninya-janga pilyi malkulunyurrujaninyi wiyirr. Nyurramili warrkamukatarrangu pukun wirrkalkulunyurrujaninyi. Yijapa warrkamukatamili partany pirirri ngayarta jarrulupiyi nyurramilingi ngurrangarrangu. Palarrangu wirrkalkulunyurrujaninyi. Yijapa warnkulu mankulamanjaninyi warrkamukatarrangu warrarnjarrangu ngajarrimilijarrangu. Palarrangu pukun wirrkalkulunyurrujaninyi. Palajun jilkulunyurru. Yijalmarta jiliyi nyungungu muwarrja ngajumilingi. ¹⁴ Palarrangu munu yijalmarta jinajarrangu munu ngajumilirrangungu wantulupiyi. Panypanyajiyi ngajumilingi muwarrja. Palajalu munu japartu wantulumarnajanaku.

¹⁵ Nyungu wariny muwarr wurrarnarnangu. Mirtawa nyuntumili, Sarai, wariny yinijartiny jarruliny. Kuwarringulu munu Sarai yini malaman. Yini malaman Sarah. ¹⁶ Ngalya jilamarnalu palinyku, partany yungkulumarnanyumpulinyi, partany kangkulumanga Sarah-lu. Sarah-mili nyirrirnikartijarrangu kurrngal jarrulupiyi. Ngunarrikurnujirri jirrja yankulupiyi, wariny pa warinyja warrarnjarrangu kajalapiyi. Jinta palarranguja nyampalirrangungu wirtu jarrulupiyi.”

¹⁷ Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu Abram, pirrirn jungkanga kaniny jarrinyalu. Nyarru pirnarningu, wurrarnarningu, “Ranyji yija-yiji ngaju, 100 partunurrangu. Wunyjurru kuwarri japartu jarrulumarna partanyku ngajungarra? Sarah ranyji pukun, 90 partunurrangu. Wunyjurru partany kangkuliny palinyjungarra?” ¹⁸ Palaja Abraham-ju karra marnalu, “Ngarrkakayi, yijapa ngalya jilamanpalu partanyku ngajumilaku, Ishmael-ku.”

¹⁹ Puntaju Ngarrkalu karra marnalu, “Yijalu mirtawalu nyuntumilalu, Sarah-lungarra, partany kangkulumanga. Yini malkuluman Isaac. Paliny kalkuluma ngajulu, ngajumilija muwarrja, palinyngarrapa palinymilirrangungu nyirrirnikartijarrangu. Ngajumili marrngurrangu wantulupiyi ngarrakuny. ²⁰ Japirr marnanyin ngalya jinaku Ishmael-ku. Yuu, pinakarrinyirrinti. Ngalya jilimarnalu palinyku pukun, yungkulumarna kurrngal marrngurrangu. Partanykarrangujartiny pirirrijartiny 12-jartiny jarruliny paliny. Wirtu nyampali jarrulupiyi. Janamili nyirrirnikartijarrangu kurrngal jarrulupiyi. ²¹ Isaac nyarra, palinyngarra ngajumili wantuliny ngarrakuny, wantulumarnalu japartu palinykungarra. Sarah-lu kangkulumanga kuwarrikapali partunu warinyja.” Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu. ²² Jipi muwarr pinaja Abraham-ku Ngarrka yana.

²³⁻²⁷ Pirirrimarta Abraham-milirrangungu palinymilingi ngurranga kurrngal yiji, warrkamukata pirirrimarta pukun, jinta purlpi manajaninyi warnkulu, jinta purlpi ngurli-ngurlija wirtu jarrinyiyi palinymilingi ngurranga. Palangarra karrpungu Abraham-ju kunmu jirnijaninyi pirirrimarta wiyirr palinymilingi ngurranga, mirtanyarrangupa partanykarrangu. Palangangarra karrpungu Ngarrkamilija muwarrja Yayipirayamulu wirrkarnajaninyi pirirrimarta wiyirr. Warinyju wirrkarna paliny pukun. Palanga Abraham ranyji pirirri, 99 partunurrangujartiny. Partany palinymili, Ishmael, 13 partunurrangujartiny. Palangangarra warajanga karrpungungarra wirrkanajajirri pirirri jarrinyipulu, Abraham-pa partany palinymili, Ishmael.

18

NGARRKA MILPANYI ABRAHAM-KARTI NGURRANGA PALINYMILINGI (18:1-15)

¹ Palaja yarrana Abraham-ja miral jarrinyili Ngarrka. Abraham ngur-ranga waninyikinyi wirturrangungu mungkamartaji Mamre-ngi. Karrpu kanka. Parrpakarranga waninyikinyi kalikingi palinymilingi, jawapirtingi. ² Parrjarna, pirirrimarta kujarrapa waraja yirrirnijaninyi, wangka wararr karrinyiyi.

Wararr karrinyi Abraham, mirti jarrinyijanaku, murtingi jurłpi-jurłpi jarrinyijanaku. ³ Wurrarnajanaku, "Munu pipurru yankulunyurru. ⁴ Jampakurra nyungungu kajalkulunyurru mungkanga mirranja. Manku-lumarnanyurraku ngapa, jina ngulyalkulunyurrarninyi. ⁵ Mayi pukun kangkulumarnanyurraku. Nganinyaja yankulunyurru." Wurrarniyili, "Yuu. Ngalya."

⁶ Kalikukarti mirti jarrinyi Abraham, Sarah-nga wurrarnala, "Nyampa jarra! Yuntara marra, martumpirri kampalajanaku." ⁷ Palaja jalakarti yana, purlika mana, yangupala, jinjimama. Wurrarnala warrka-mukatanga, "Nyampa jarra! Nyungu kuwiyi wirlala, kampala."

⁸ Palajun jinaja Abraham-ju kanya kuwiyipa ngama, yinyajaninyi. Nganinyikinyiyi pirirrimartalu, Abraham mungkamartaji wararr karrinyikinyi.

⁹ Waraja palarrangungu pirirrimartanga Ngarrkangarra. Wurrarnala Abraham-ja, "Wanyjarningi mirtawa nyuntumili, Sarah?" "Kalikungu kaninykarti paliny."

¹⁰ Karra marnalu Ngarrkalu, "Yija warajaja partunuja kulpulumarna, partany kangkuliny Sarah-lu, pirirri kangkulumanga."

Wangka, kaninykarti kalikungu, pinakarrinyikinyi Sarah-lu. ¹¹⁻¹² Nyarru pirnikinyirningu, wurrarnarningu, "Ranyji ngaju, ngajumili pirirri pukun ranyji. Ngaju ranyjimarta yiji, munu partany ngajulu kanganyakarni!"

¹³ Ngarrkalu wurrarnala Abraham-ja, "Nganija nyarru pirni Sarah? Nganija wurrarnarningu, 'Ranyji yiji ngaju, munu partany ngajulu kanganyakarni.?' ¹⁴ Munu ngurnjurł yiji ngajuku. Yijalu palajunmarta jilamarnalu. Kulpulumarna warajaja partunuja, yijalu partany kangkuliny Sarah-lu." Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁵ Wirntilu mitu marnalu Sarah-lu, "Munu nyarru pirnamarna." Puntaju karra marnalu, "Yija, nyarru pirnin."

ABRAHAM JAPIRR MARNA NGARRKA SODOM-PA GOMORRAH-KU (18:16-33)

¹⁶ Palaja nyarrarrangu kujarrapa waraja wararr karrinyiyi, yanayi, parrjarnikinyiyi Sodom-karti. Jananga yana-yananyikinyi Abraham.

¹⁷ Yananyajanga Ngarrkalu kurłkarri marnikinyirningu, "Palarrangu marrngurrangu ngurnungujirri tawunjajirri, Sodom-japa Gomorrah-nga ngurrara, kurłujartiny yiji jana. Yijapa marłkarri wirlalamarnajaninyi ngarrakuny. Wunyjurru, wurralamarnalu Abraham-ja palajunmarta jilirnili? Yuu. Wurralamarnala. ¹⁸⁻¹⁹ Ngurrjungulu marnarna Abraham, wurralkulinyjanaku palinymilirranguku pinakarralupijiyi ngarrakunyju, ngungku yiji jilipiyi ngarramarnti. Janalu palajun jinaja ngajulu ngalya jilamarnajanaku ngajumilija muwarrja. Palajalu ngalya yiji jilamarnajanaku wiyirru marrngurranguku, warrarnjarrangu wiyirruja. Abraham yungkulumarnalu jamuji karłujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal, palinymilirranguku kurrngal yija-yiji jarrulupiyi, wirtu nyampalirranguku jarrulupiyi."

²⁰ Palaja Abraham-ja wurrarnala, "Miranu nyuntu palarranguku marrngurranguku Sodom-japa Gomorrah-nga. Pinakarrinyirnijanaku, yirrkulu

kurlu yiji jirnikinyiyi. ²¹ Palaja muwarrja yankulumarna, yirrilimarna. Yijapa pala muwarr pinakarrynaja yija. Munujalu, miranu jarrulumarna.”

²² Palaja palajirri warinyjirri pipurru yanapulu Sodom-karti. Ngarrkapa wararr karrynyipulu Abraham.

²³ Wurrarnala Abraham-ju, “Yijapakurra jinta Sodom-ja ngalya jinayi, jurtungu yaninyayi. Wunyjurru? Marlkarri wirlalamanjaninyi palarangu pukun? ²⁴ Yijapa 50 marrngu palanga ngalypakata waninyayi. Wiyirr Sodom-ja ngurrararrangu marlkarri wirlalamanjaninyi? ²⁵ Munu wirlanaku ngalypakatarrangu, kurlukatarrangujakun wirlanaku. Ngaly-pajakun jinaku nyuntulukurra.” ²⁶ Karra marnalu Ngarrkalu, “Marrngur-ranguku ngalya jinakataku 50-ku munu wirlalamarna pala tawun. Puru yakalamarnajaninyi wiyirr.”

²⁷ Karra marnalu Abraham-ju, “Puru ngaju, munu japirr manaku ngajulupirrayi. ²⁸ Yijapa 45-jakun ngalypakata palanga tawunja. Wunyjurrukurra? Marlkarri wirlalamanjaninyi wiyirr tawunja?” “Marrngur-ranguku ngalypakataku 45-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

²⁹ Yarrana Abraham muwarr pirnalu, “Yijapa 40 ngalypakata palanga waninyayi.” “Ngalypakataku 40-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

³⁰ Palaja wurrarnala Abraham-ju, “Yarrana japirr malamarnanta, munukurra kulilu yirriliminyinpa, yijapa 30-jakun ngalypakata palanga?” “30-ku ngalypakataku munu wirlalamarna pala tawun.”

³¹ Yarrana Abraham marrpalya waninyi. “Yijapa 20-jakun ngalypakata palanga.” “20-ku ngalypakataku munu wirlalamarna pala tawun.”

³² Palaja karra marnalu Abraham, “Yarranakurra warajamaljakun japirr malamarnanta. Munukurra kuli jarrulupijin. Yijapa 10-jakun ngalypakata palanga waninyayi.” Puntaju karra marnalu Ngarrkalu, “Yijalu 10-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

³³ Palaja Abraham-ku muwarr pinaja, Ngarrka yana, Abraham ngur-rakarti kulpanya.

19

ANGEL-JIRRI NGURRA JIRNIPULU LOT-JA SODOM-JA (19:1-29)

¹ Sodom-karti pipurr yanapulu nyarrajirri warinyjirri. Ngakarnapulinyi Ngarrkalu, miyu marrngujirri pulany, yija angel-jirri palajirri. Jarur-rukartingi tawunja kajarnapulu.

Palanga Lot, nyarra Abraham-mili marrkamili partany, tawunja kay-itingi kajarnakinyi. Yirrirnipulinyi, purrpi yanapulaku. Pirntil kanka jarrynyipulaku, milya kaninyju. ² Wurrarnapulaku, “Milpapulukurra ngurrakarti ngajumilikarti. Jina ngulyalkulunyumpularninyi, wantulun-yumpulu mayanga ngajumilingi. Marntungu yankulunyumpulu wany-jarniku karrynyaku yaninyaku nyumpala.” Puntaju karra marnapulalu, “Puru wanta. Nyungungarra parlkarranga wantulupalayi warrukartiku.”

³ Yirrkulu japirr marnikinyipulinyi Lot-ju palinymili mayanga kajanaku. Palajalu yanapulu ngurrakarti palinymilikarti. Martumpirri lalypapa warinypa wariny ngalya mayi kanyapulaku. Nganinyikinyipulu.

⁴ Kajarnakinyipulu palanga, Sodom pirrimarta mayakarti milpanyiya. Wangalangurrangupa mirtarrangu, Sodom pirrimarta wiyirr, jalakarti ngunarrijirri wararr karrynyikinyiyi. ⁵ Lot-ku kamarniyalu, “Wanyjarningi palajirri pirrijirri nyuntumilikarti ngurrakarti milpanyapulu? Kawapulinyi nganarnaku!” Palarrangu Sodom pirrimarta kurla-kurla yiji, palajirriku karrynyipulaku.

⁶ Jalakarti yana Lot, jawapirti nyirrirnikarti jatamapu jirni.
⁷ Wurrarnajanaku, “Munu palajunmarta jiliyi! Kurlu yija pala.
⁸ Pinakarrayi yiji. Kurntaljiirri ngaju, kurrijirrijartiny. Munu pirirringi karta karrimapulu. Kangkurnupulinyi nyurraku palajirri kurntaljiirri. Nganikupa karrulunyurru jilkulunyurrapulinyi. Palajirri pirirrijirri ngajarrijirri, yakaliyipulinyi. Ngurrakarti milpanyapulu ngajumilikarti. Yijalu ngajulu kalkulumarnapulinyi.”

⁹ Pala muwarr pinakarrinyaja kuli jarrinyi. “Yarra! Yarra! Kajaja nyungukarti milpanyan, kuwarri nyampali jilamanparninyi nganarnaku. Kurlu jilipiyirnangu yija.” Lot warinykurnu jujirniyi, partarl jawapirti ngartarnayalu.

¹⁰ Palaja palalujirri angel-jujirri purrirnipulu Lot kaninykarti mayanga, jawapirti jatamapu jirnipulu. ¹¹ Palaja pampuru jirnipulujaninyi palar-rangu Sodom piririmarta, munu yirrinakayi. Partarl kanyjirnikinyi jawapirtiku.

¹² Wurrarnapulalu Lot-ja, “Nyuntumilirranguja nganurtu nyungungu tawunja? Partanykarrangu? Pujamurrangu? Wurralajanaku nyungu tawun yakalapiyi. ¹³ Jampa nyungu tawun wiyirr yija kampalalayai. Ngarrka miranu marrngurranguku nyungungu, kurlukata yiji jana. Palinyju nyungukarti ngakarnangalayinyi wiyirruku yijaku kampanaku ngarrakuny.”

¹⁴ Yana Lot pujamukartijirri, palinymili kurntalmilijirri pilyurrijirri, wur-rarnapulaku, “Jampa nyungu tawun kampalkuliny ngarrakuny Ngarrkalu. Nyunguja janyin mirti jarrapulu, marlkarringimarra!” Wurrarnikinyipulu witijakapali, puru panpanyapulalu. ¹⁵ Pirrpa-pirrpa jarrinyajalu Lot-ja wurrarnapulalu angel-jujirri, “Kawajaninyi mirtawapa kurntaljiirri nyuntumili, jalakarti nyungu tawunja wiyirr mirti jarrulunyurru, marlkarringimarra!”

¹⁶ Panypanyikinyipulaku Lot-ju, munu janyin jarrima paliny. Palaja palajirri angel-jujirri parirngulu kanyapulujaninyi, janyin yanayi jalakarti tawunja. (Ngarrka paju karrinyalu Lot-ku, palajalu wanka jirnipulu.) ¹⁷ Palaja wurrarnapulujanaku, “Mirti jarrayi, mirti jarrayi! Munu nyirrirni parrjaliyi! Munu partijirri parlkarranga kajaliyi. Warnkumarramarrakarti pipurru mirti jarrayi, marlkarringimarra!”

¹⁸⁻¹⁹ Puntaju Lot-ju karra marnapulaku, “Nyumpalakurra pajulu ngalya jirnijinyumpulu, wankanyu jirnininyumpulu. Pinakarrajiipulu. Warnkumarramarra kaja yiji. Munu mirti yaninyakarna ngurnungukartijakun. Marlkarrri jarrarnili partijirri. ²⁰ Yirrirnanyumpulu pala tawun, pala wupartu tawun palanga? Mirti jarrulumarna palakartijakun. Tuku wantulumarna palangangarra.”

²¹ Warajalu wurrarnala, “Yuu. Nyurra palakarti yarrayi. Munu kampalamarna pala wupartu tawun. ²²⁻²³ Jampa mimalamarnanyurruku. Jampa nyurra palangangarra kajarnaja, jinta warrarn kampalamarna. Palajalu mirti jarrayi!” Karrpu milyapal jarrinyaja Lot-pa kurntaljiirri palinymilijirri kajarniyi palanga tawunja. Yini pala wupartu tawun Jawa.

²⁴⁻²⁵ Palaja parlparrja Ngarrkalu ngakarna warnkukapalirrangungu wika-jartiny, palajun wirlarnapulinyi palajirri tawunjiirri, Sodom-pa Gomorrah. Ngurrararrangu wiyirr marlkarrri jarrinyi. Parlkarra pukun wirlarna Ngarrkalu, warrarn kurluny-kurluny jarrinyi, warrulymajirri, mungkama-jirri.

²⁶ Mirtawalu Lot-milalu panypanyapulaku angel-milijajirri muwarrja. Sodom-karti nyirrirnikarti parrjarna palinyju, yamarna karamartalu. Pala mirtawa marlkarri jarrinyi, paliny yamarna karamartalu, marlajakapali jirni.

²⁷ Marntungu pirrpa-pirrpanga Abraham kulpanya nyarrakarti, palakarti muwarr pirnikinyalupa Ngarrkanga. ²⁸ Warnkumarramarraja parrjarna parlkarrakarti, Sodom-kartipa Gomorrah-karti. Jungan kankakurnu yananyikinyi ngurnarrijirri.

²⁹ Palajun pala parlkarrangajirri tawunjirri kamparnapulinyi ngarrakuny Ngarrkalu, wirlarnajaninyi marlkarri ngurrararrangu wiyirr yiji. Lot-jakun ngakarna jalanga Sodom-ja marlkarringamarra. Abraham-ku pinakarrinyalu Ngarrkalu, wankanyu jirni Lot.

LOT-MILALU KURNTALJUJIRRI KURLU YIJI JIRNIPULU (19:30-38)

³⁰ Lot wirnti Zoar-nga waninyaku. Palajalu yakarna pala wupartu tawun, Zoar, yana warnkumarramarra karti. Paliny pa palinymili kurntaljirri jurntingi waninyikinyi. ³¹ Yarti marrkanga wurrarnala murrkangunyalu, "Japartu ngalimili ranyji, ngali waninyali piririmajirri. Nyungungu warrarnja yija munu waraja pirirri. ³² Japartu yungkuli minpinaku wayin. Palaja, yawurr jarrinyaja, palinyja karta karrulupalili. Palajunju partany kangkulupali japartuja ngalimilija."

³³ Warrukartingi wayin yinyapulali. Yawurr jarrinyaja murrkangunya palinykarti yana, palinyja karta karrinyili. Turlpanyajapa yananyajapa munumpa waninyi Lot. ³⁴ Warinymaljanga marrkanga karra marnalu murrkangunyalu, "Warinyja warrukartingi japartungu karta karrinyirni. Kuwarringi warrukartingi yarrana wayin yungkulupali. Palaja palinyja karta karruluman nyuntu, palinyja partany kangkuluman."

³⁵ Palanga warrukartingi yarrana japartu pulanymili wayin yinyapulali. Palaja pala nyirti palinyja karta karrinyili. Turlpanyajapa yananyajapa munumpa waninyi Lot. ³⁶ Palajun ngarlungka jarrinyipulu Lot-mili kurntaljirri japartumarninyja pulanymilija.

³⁷ Partany kanya murrkangunyalu, punulku, yini marna Moab. Palinymili nyirrirnikartijarrangu yini marnayijaninyi Moabites. ³⁸ Nyirtingunyalu pukun partany kanya, punulku. Yini marna Ben-ammi. Palinymili nyirrirnikartijarrangu yini marnayijaninyi Ammonites.

20

ABRAHAM-PA ABIMELECH (20:1-18)

¹ Abraham yana Mamre-ja kurilakartikurtirri Canaan-ja. Waninyikinyi palangajirri partijirri ngapinga, Kadesh-pa Shur. Yarti waninyikinyi Gerar. ² Palanga Sarah wurrarnikinyi palinymili mirtawamarniny marrka. Palanga partunurrangu Abimelech nyampali wirtu Gera-ku. Palinyju warrkamukatarrangu ngakarnajaninyi maninyaku Sarah-ku. "Ngajukarti kanganyaku mirtawa ngajumili jarrinyaku." ³ Warajanga warrukartingi Ngarrka ngayarta jarrinyi kapukarringi. Wurrarnala, "Nyuntulu kanyan nyungu mirtawa. Pala mirtawa pirirrijartiny. Palajalu marlkarri jarruluman." ⁴ Abimelech munu ngarrany karta karrimapulu pala mirtawa. Karra marnala, "Nyampali, ngaju munu kurlu jinaja! Yijalu munu wirlalamanganinyi ngajumilirrangu marrngupa. ⁵ Abraham-jungarra wurrarna pala palinymili mirtawa marrka. Palangarra muwarr pirni Sarah-lu. Pala jirni yijalu wurrarnarna 'ngalya'." ⁶ Ngarrkalu puntajulu wurrarnala kapukarringa, "Yuu, ngaju miranu pala jirnin

ngalypakapali wurrarnikinyin, palajalu ngampa pirnirinti jinaku kurlu-jartinyku ngajuku. Ngampa pirnirinti warlinaku palaku mirtawaku. ⁷ Kuwarri, pala mirtawa kulpanya yuwalu palinymili pirirringi. Pala Abraham muwarr pinakata ngajumili. Paliny muwarr pilipiji nyuntuku palajunjamarra, munu marlkarri jarruluman. Wurrarnarnangu palanga minyirri, munujalu nyuntupa nyuntumilipa marrngurrangu marlkarri jarrulunyurru.” ⁸ Karrpu jarrinyajalu warinyja marntungungu Abimelech-ju kuru marnajaninyi nyampalirrangungu wiyirr palinymili, wurrarnajanaku Ngarrkaja muwarr. Jana wirnti karrinyiyi yiji. ⁹ Muwarr ngakarnalu Abraham-ku. Minyirruju wurrarnala, “Ngani kurlujartiny jirnarnanga, puntajulu nyuntulu kurlujartinyju jirnin nganarnaka wiyirru? Yiyja yiji munu jintalupa jirnamayi palajun ngajuku. [Work on this: it misses the point that no-one ever SHOULD do that to ANYBODY.] ¹⁰ Nganiku jirninpa?” ¹¹ Abraham-ju puntajulu, “Wurrarnarnaji, ‘Munu nyarralanga warrarnja pinakarramayalu Ngarrkaku. Wirlalanyiyili marlkarri mankulupiyi ngajumili mirtawa.’ ¹² Yuu, yija ngajumili marrka pala mirtawa. Paliny ngajumili japartumili partany, munu ngajumili pipimili partany. Pala mirtawa ngalayi warajanga jarrinyalayi. ¹³ Purlpilu Ngarrkalu wurrarnaji, ‘Yankuluman warinykarti warrarnkarti.’ Ngajulu wurrarnarnala Sarah-ngi, ‘Ngalya jilipijin. Yananyaja warinykartirrangungu warrarnkarti, wurralamanjanaku marrngurrangungu, “Ngajumili Abraham mamaji’.” ¹⁴ Palaja Abimelech-ju kulpanya jinalu mirtawa Abraham-ja, yinalu warinyarrungupa kukurnjaripa purlikapa warrkumukata pirirrimartapa mirtawanyjarri. ¹⁵ Wurrarnala Abraham-ja, “Nyungungu nganarnamili warrarn, nyurra puru wantayi palanga warrarnjakurtirri, munu wirnti karrulunyurru.” ¹⁶ Wurrarnala Sarah-ngi, “Ngajulu yungkulumarnalu mamajinga nyuntumilinga 1,000 warnkurrungu. Palajalu nyuntumili marrngurrungu miranu wantulupiyingu munu nyuntulu kurlujartiny jirnaman.” ¹⁷⁻¹⁸ Purlpilu Ngarrkalu ngampa pirnajaninyi Abimelech-mili mirtawanyjarri partany kanganyaku, Sarah-ngamarra. Kuwarri Abraham-ju japirr marna Ngarrka, Ngarrkalu wankanyu jirni Abimelech, wankanyu jirnijaninyi mirtawa palinymilipa warrkamukatarrungu mirtawanyjarri, yarrana partanyku kanganyaku.

21

SARAH-LU PARTANY KANYA (21:1-8)

¹⁻² Palaja Ngarrkalu ngalypalu jinalu Sarah-ku. Palinymili muwarr yija jarrinyalu palinyku. Purlpi Abraham-ja wurrarnala Ngarkalu, “Yija warajaja partunaja kulpulumarna, partany kangkuliny Sarah-lu, pirirri kangkulumanga.” Yijarla pala muwarr. Ngarrkamilija muwarrja partany kanyalu pirirriku Abraham-ku. ³ Pala partany palinymili Abraham-ju yini marna Isaac. ⁴ Karrpu 8-jartiny jarrinyaja Abraham-ju wirrkarna, Ngarrkamilija muwarrja. ⁵ Palanga Abraham ranyji yija, 100 partunur-rangujartiny.

⁶ Pikaly yiji Sarah, nyarru pirni. “Ngaju pikaly jirninyi Ngarrkalu. Jinta pinakarrinyaja pikaly jarrulupiyi, nyarru pilipiyi pukun. ⁷ Wurrarnikinyiyi wiyirruju partanymajirri wantulumarnalu Abraham-ku. Kuwarri partany kanyarnalu ranyji jarrinyajaku.”

SARAH-LU JURTU NGAKARNAPULINYI HAGAR-PA ISHMAEL (21:9-21)

⁸ Wirtu jarrinyi jukurtu, ngama yakarna. Palanga Abraham-ju wurrarnajanaku warrkamukatanga palinymilingi mayi wirtu kam-palapiyijanaku kurrngalku marrngurranguku. Palaja wiyirr milpaniyi ngurrakarti Abraham-milikarti, pala mayi ngananyikinyiyi, pikaly waninyikinyiyi. ⁹ Ishmael, Hagar-milipa Abraham-mili partany, wtilu nyurni marnikinyi Isaac. Palajirri yirrirnipulinyi Sarah-lu, ngarlu kurlu jarrinyi. ¹⁰ Wurrarnala Abraham-ja, “Nyuntu marlkarri jarrinyaja ngajumulalu partanyju, Isaac-ju, wurrukarra nyuntumili mankuliny palinyju-jakun. Pala wariny partany, warrkamukata mirtawamili partany, munu palinyju wurrukarra mankuliny nyuntumili. Pala warrkamukata mirtawapa partany palinymili jurtu ngakalapulinyi ngarramarnti.”

¹¹ Abraham ngarlu kurlu jirni Sarah-lu muwarrju. Munu jurtu ngakanaku karrinyalu partanyku, palinymilaku waljaku. ¹² Wurrarnala Ngarrkalu, “Munu ngarlu kurlu wantuluman Ishmael-kupa pipiku palinymilaku. Pinakarrulumanpalu Sarah-ku, palinymilija muwarrja jilkuluman. Purlpi wurrarnanga yungkulumarnanta karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal. Isaac-jangarra milpulupiyi jana. ¹³ Ishmael pukun partany nyuntumili. Palajalu ngalya jilamarnalu palinyku pukun, karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji yungkulumarnalu.”

¹⁴ Marntungu pirrpa-pirrpa Hagar-nga mayipa ngapa yinyala Abraham-ju. Ngapapinti Hagar ngurntingi wirrirnili. Palaja jurtu ngakarnapulinyi.

Yana-yaninyikinyipulu pirranga, ngapimartaji, Piyajipakurtirri. ¹⁵ Ngapa munu jarrinyipulaku. Palaja partany yakarna Hagar-lu mungkamartaji. ¹⁶ Wangkamarta yana, kajarna. Wurrarnarningu, “Yija ngajumili partany jampa marlkarri jarruliny. Munu palaku yirrinaku karrinyarnalu.” Ngangkurl jirnikinyi yija partanyku.

¹⁷ Murrukurru ngangkurl jirnikinyi, pinakarrinyi Ngarrkalu. Parlparrja kamarnala, “Hagar-kayi, munu ngarlu kurlu jarruluman, munu wirnti karruluman. Murrukurru pinakarrinyirni ngangkurl jinaja ngajulu.

¹⁸ Paliny kalkulumarna ngajulu. Kurrngal yiji jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu yungkulumarnalu. Kuwarri palinykarti yankuluman, parirngulu kangkuluman, wararr jilaman.” Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁹ Palaja Hagar-lu yirrirni, jurti jirni ngapa Ngarrkalu, purlpurlpu jarrinyikinyi ngapa. Palakarti yana, ngapapinti winya jirni, murrukurru kanyalu, yinyala ngapa.

²⁰ Ishmael wirtu jarrinyikinyi, Ngarrkalu kalkurnukinyi. Kuwiyimarta jarrinyi. ²¹ Pirranga waninyikinyi, warrarnja yiningi, Paranja. Pipilu mirtawa manalu Egypt-ja.

ABRAHAM-JUPA ABIMELECH-JU MUWARR WIRRARNIPULARNINGA (21:22-34)

²² Palanga Kingi Abimelech-pa palinymili army-ku nyampali, yini Phicol, yanapulu Abraham muwarr jinaku. Abimelech wurrarnala Abraham-ja, “Ngani warralpirti jirnan nyuntulu, Ngarrka ngalya jirnanu. ²³ Ngarrkalu parrjarnanganyjurrinyi kuwarri, tarn-tarn muwarr yingkuluman, nyuntu munu mitu marnakanyi, ngajupa ngajumili partanykarrangupa nyirrirnikartijarrangu. Ngajulu ngalya jirnanangu. Puntajulu tarn-tarn muwarr yingkuluminyin, nyuntulu ngalya jilkuluminyin ngajuku, ngalya jilkuluman nyunguku warrarnku pukun.” ²⁴ Abraham-ju wurrarnala, “Yuu, palajun wurrarnarnangu, Ngarrka miranu palaku muwarrku.”

²⁵ Abraham-ju wurrarnalu Abimilech well-ku, Abraham-mili warrkamukatajirringu manayi janaku-jakun. ²⁶ Karra marnalu Abimilech, "Munumpa ngaju palaku. Munu wurrarninyin nyuntulu, kuwarrajakunja pinakarrinyini." ²⁷ Palaja Abraham-ju yinyalu kukurnjarirringu pulikarrangu, Abrahampa Abimilech muwarr jinipulu. ²⁸ Abraham jinta pirnijaninyi 7 kukurnjarirringu waraja partunujartiny. ²⁹ Palaja Abimilech japirr marna, "Nganiku palujun jirnan?" ³⁰ Karra marnalu Abraham-ju, "Mankuluman nyungurrangu 7 kukurnjarirringu. Palajun jirnajalu, wurralaman karlinyarna nyarra well ngajulungarra." ³¹ Palaja pala well yini marnayi "Beersheba", "Tarn-tarn Muwarr Well". ³² Pala tarn-tarn muwarr jirnjaja, Abimilech-pa Phicol yanapulu, kulpanyapulu Philistia-karti, warrarnkarti pulanyimilikarti. ³³ Palanga Abraham-ju Beesheba-nga jarnti jirni mungka, tamarisk mungka, ngarlujaja nyurra marna Ngarrka, paliny LORD ngarramarn-tiku. ³⁴ Abraham-ju kaliku palinymilirringu jarnti jirnikinyi wurrarn-ja Philistia-nga punja yija.

22

ABRAHAM YAKURR MARNA NGARRKALU (22:1-19)

¹ Punjaja Abraham yakurr marna Ngarrkalu. Karra marnalu, "Abraham-kayi." "Yu?" ² Wurrarnala, "Partany walja nyuntumili, pala Isaac, yija ngarlungu nyuntungu paliny. Paliny kangkuluman, kajakarti yankulunyumpulu, warrarnkarti Murayakarti. Warnkumarramarranga waraja warnku jurti jilamarnanta. Palangangarra partany walja nyuntumili marlkarri wirlalaman, kawu palinymili wikanga wirrilaman, kampalaman tikilkartijakun. Palajun jilaman ngajuku." Pinakarrinyalu Abraham-ju.

³ Pirrpa-pirrpanga kartaja wararr karrinyi Abraham. Wika mana, wirrirni tangkingi. Palaja Abraham-pa warrkamukatajirrija Isaac yanayi, ngurnungukarti warrarnkarti, Moriah-karti yananyikinyi.

⁴ Kujarraja ngurraja yirrirniyi warnku pala, kajangulu. ⁵ Palinymilingi warrkamukatajirringi wurrarnapulaku, "Nyungungungarra wantapulu tangkipukun. Ngalaya yankulupulayi partany pa ngurnungukarti, palanga kuwiyi yungkulupalayili Ngarrkanga. Palaja nyumpalakarti kulpulu-palayi."

⁶ Abraham-ju wika punyjanga wirrirnili Isaac-ja. Wirrkanapintipa panijartu kanya Abraham-ju. Palaja yanapulu. ⁷ Japartumurninyja wurrarnala Isaac-ju, "Japartukayi!" "Yu?" "Wikapa panijartu kanganyali. Wanyjarningi pala kukurnjari Ngarrkaku wirlalapali?" ⁸ Karra marnalu Abraham-ju, "Ngarrkalungarra kukurnjari yungkulinyngalinyi kampanaku tikirkarti." Yaninyikinyipulu.

⁹ Kajarnapulu palanga warnkunga, Moriah-nga, puripi Ngarrkalu wurrarnala Abraham-ja pala. Warnkurrangu kuru marna Abraham-ju, wika kankarni wirrirni, munu jakarnama. Kunymarna partany palinymili, paliny wirrirni wikanga kankarni. ¹⁰ Palaja wirrkanapinti mana partanyku marlkarri wirlanaku.

¹¹ Parlparra kamarnalu Ngarrkalu, "Abraham! Abraham!" "Yu?" ¹² "Yakala! Munu nyuntumili partany wirlalaman! Puru yakurr marnikinyirinti. Puripi wurrarnarnangu partany nyuntumili wirlalaman, ngajungu yungkulupijin. Palinyku munu jamirnaminyin. Palaja nyuntuku miranu jarrinyarnanga, nyuntulu yirrkulu wurrarnajalu jinan ngajungu muwarrja." Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

¹³ Parrjarna Abraham-ju, wangka yuramu yirrirni, palamili kuta-jirri mungkanga, mantalji waninyikinyipulu, munu purrirnakarningu. Mana pala kuwiyi, Ngarrkaku marlkarri wirlarnalu. Munu wirlarnama palinymili partany walja, paliny wanka kalkurnu Ngarrkamilija muwarrja.

¹⁴ Palaja pala warnku yini marna Abraham-ju “Ngarrka Yinganyakata”. Palajalu kuwarrikartijakun wurrarnayi, “Warnkungu Ngarrkamilingi yungkulinynganyjurrinyi Ngarrkalu.”

¹⁵ Yarrana Abraham-ku kamarnalu parlparrja Ngarrkalu. ¹⁶ “Ngajuku pinakarrinyijin nyuntulu, partanyku waljaku nyuntumilaku munu jamirnaminyin. Palajalu wirrirnarnanga muwarr ngajumili, pala muwarr nyuntuku wantuliny ngarrakuny yija. ¹⁷ Ngalypa yiji jilamarnanga, yungkulumarnarnta kurrngal karlujirrangupa jamujirrangu. Panikatarangu parlparrja kurrngal yiji, nyuntumilirrangu karlujirrangu pukul kurrngal yiji jarrulupiyi. Jinta malyparr jarrayijanaku nyuntumilirranguku, wirrilamarnajaninyi warrkamukata nyuntumilirranguku. Nyuntumili marrngurrangu wirrilamarnajanaku nyampalirrangu jintaku. ¹⁸ Nyuntumilirrangulu ngalypa jilipiyijanaku wiyirru marrngurranguku ngunarrikumujirringi. Yijalmarta jirnijin nyuntulu. Palajalu ngalypa jilamarnanga palajun.” Palajun muwarr pirnili Ngarrka.

¹⁹ Palaja Abraham-pa Isaac warrkamukatajirrikarti kulpanyapulupulaku. Palaja yanayi Beersheba-karti. Palanga waninyikinyi Abraham.

NAHOR-MILI NYIRIRNIKARTIJARRANGU (22:20-24)

²⁰ Yarti pinakarrinyi Abraham-ju palinymili marrka Nahor partanykarangu 8-jartiny, Milcah-lu kanyajaninyi. ²¹ Uz (murrkangunya), Buz (palinymili marrka pirirri), Kemuel (Yaramumili japartu), ²² Chesed, Hazo, Pildash, Jidlaph, Bethuel ²³ (Rebecca-mili japartu). Milcah-lu kanyajaninyi nyungurrangu partanykarangu piririmarta Nahor-ku, Abraham-milaku marrkaku. ²⁴ Ruma, Nahor-mili yarungumarniny, palinyju kanyajaninyi Tebah, Gaham, Tahash, Maacah.

23

SARAH MARLKARRI JARRINYI (23:1-2)

¹⁻² Palaja mirtawa Abraham-mili, pala Sarah, marlkarri jarrinyi. Ranyji yiji paliny, 127 partunurrangujartiny. Wurrjirni palanga, Hebron-ja, warrarnja Canaan-ja. Ngangkurl jinalu Abraham-ju.

ABRAHAM-JU WARNKULU MARNA JURNTI JUNGARAKU (23:3-20)

³ Ngangkurl jinaja tawunmilikarti nyampalirrangukarti yana. (Palarangu marrngurrangu palanga Yitimilirrangu.) Palarranguku muwarr pirnijanaku Abraham.

⁴ “Ngajuku miranu nyurra. Kajaja milpanyarna. Nyungu warrarn munu ngajumiliwayi. Nyungu ngajarrikapali ngaju. Yijapa warrarnkurra yungkuluminyinyurru, palanga kurtu jarrinyija wirrilamarna ngajumili nyupa.”

⁵⁻⁶ “Yuu, jurnti nyuku jilaman. Wirtu nyampali nyuntu nganarnaku. Jurnti ngalypa mankuluman, palanga mirtawa nyuntumili wirriliman. Munu jamilipiyirrinti warrarnku.”

⁷ Pirntil kanka jarrinyijanaku Abraham. ⁸ Karra marnajanaku, “Muwarrkurra pilkulunyurrulu palaku pirirriku, Zohar-milaku partanyku, Ephron-ku. ⁹ Yijapa japirr malkulunyurru jurnti yungkulupiji ngapingi, Machpelah-nga. Pala jurnti warrarnja palinymilingi. Nganiku warnkuku

karrinyi palaku, yungkulumarnalu. Yungkulumarna warnku nyungungu, yirrirkulunyurru nyurralu wiyirrju. Palaja pala jurnti ngajumili jarruliny."

¹⁰⁻¹¹ Pirirri nyarra palangangarra kajarnikinyi, pala Ephron. Wurrarnala Abraham-ja, jintalu pirirrimarta pinakarrinyikinyiyi, "Mirtanyakurra, yungkulumarnanta pala jurnti, pala warrarn jurntimartaji pukun. Mirtawa nyuntumili wirriliman palanga. Wiyirrju nyungurrangulu pirirrimartalu pinakarrinyanyiyi muwarr pirnaja."

¹² Yarrana ngurrararranguku pirirrimartaku pirntil kanka jarrinyi-janaku Abraham. ¹³ Wurrarnala Ephron-ja, "Munu. Warnku yungkulumarnanta warrarnku palaku. Kawa ngajuja nyungu warnku. Palaja pala warrarn ngajumili wantuliny, marlkarri wirrilimarna palanga."

¹⁴⁻¹⁵ Palalu Ephron-ju wurrarnala, "Mirtanyakurra, pinakarraji. Jintalu wuparturla yuwanyiyili, puru warnkurrangu 400. Ngurnipali japirr malarnantala yungkuluminyin warnkurrangu wupartu. Munurti. Munu palajun jilamarna, pala warrarn yungkulumarnanta warnkumajirriku. Jurntingi wirrinaku marlkarri nyuntumili."

¹⁶ "Munu, warnku yungkulumarnanta yiji." Palangangarra 400 warnku Ephron yinyala Abraham-ju, Ephron-ja muwarrja.

¹⁷⁻¹⁸ Palajalu pala jurnti Machpelah-nga Abraham-mili jarrinyi, pala warrarn jurntimartajipa wiyirr mungkurrangu pukun nyarranga warrarnja. Palarrangulu wirtu nyampalirrangulu yirrirnikinyiyi. Miranu jana wiyirr, warrarn nyarra mana warnkulu Abraham-ju.

¹⁹ Palaja palanga jurntingi marlkarri mirtawa palinymili wirrirni Abraham-ju, jurntingi Machpelah-nga, Mamirija kakarrakurnu, warrarnja Canaan-ja. ²⁰ Palajun pala jurntipa warrarn jurntimartaji Abraham-mili jarrinyi ngarramarnti, jungkaraku.

24

MANALU MIRTAWA ISAAC-KU (24:1-67)

¹ Palanga ranyji yija Abraham. Ngalyapa kalkurnikinyi Ngarrkalu, kuwiyirrangupa wurrukarra munu yiji yinyalu, yijalu ngalypakata jirnili.

²⁻⁴ Warajanga karrpungu pirirri kamarna Abraham-ju, mirtanya yiji, warrkamukata wirtu palinymili. Paliny nyampali wiyirrku jintaku warrkamukata Abraham-mili. Palanga warrkamukatanga wurrarnala, "Yankuluman mirtawa kanganyaku partanyku ngajumilaku. Yijalu munu kanganyaku ngurrara mirtawa nyunguja warrarnja. Munurti. Ngajumili walja warrarnkarti yankuluman. Palinyku mirtawa kangkuluman ngajumilirranguja. Parirr wirriliman ngajungu kalpartingi, muwarr yija yungkuluman, palajun jilaman ngajuja muwarrja. Nyuntu miranu Ngarrkaku, parlparrrpa jungka jirni palinyjungarra. Nyuntumili muwarr pinakarruliny palinyju. Yijapa panyapajinpili, miranu jarrulumangu palinyngarra."

⁵ Warrkamukatalu nyurralu puntaju karra marnalu, "Yijapa munu milpuliny pala mirtawa. Wurralajili 'Munurti'. Palaja wunyjurru jilamarna ngajulu? Partany nyuntumili kanganyaku warrarnkarti nyuntumilikarti?"

⁶ Karra marnalu Abraham-ju, "Munurti. Munu kangkuluman partany ngajumili ngurnungukarti. ⁷ Ngarrka, kanka waninyi paliny, purlpilu yiji wurrarnaji palinyju ngajumili warrarn yakanaku. Palinymili muwarr yija yinyaji, 'Yijalu nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumili karluji jamujirrangupa janamili nyirrirnikartijarrangu.' Angel palinymili

ngakalkuliny walangkarr nyuntuku; jurti jilamangu mirtawa ngajumilaku partanyku palinyjungarra. ⁸ Yijapa wurralamangu palalu kurrilu, 'Munu yajalamarnanta, ngajumilingi waljanga warrarnja wantulumarna.' Palajun wurrana ja puru yakalaman, kulpuluman palinymajirri. Munu yiji kangkuluman partany ngajumili ngurnungukarti warrarnkarti mirtawa mananyaku palinyku."

⁹ Palaja kalpartingi Abraham-ja parirr wirrirni warrkamukatalu nyarralu, palinymili yija muwarr yinyali, wurrarnala, "Yijalu palajun jilamarnanga."

¹⁰ Palaja warrkamukatalu nyarralu wurrukarrapa miji-mijipa nganinnganin kuru marna Abraham-milija. Yijapa kurri Isaac-ku mankuliny, yungkulinyjaninyi pala kurripa palinymili japartupa pipi. Palaja 10 kamalarrangu Abraham-milirrangu manajaninyi, yana ngurnungu warrarnkarti, Mijuputamiyakarti. Yananyikinyi ngurrarrangu ngurra palakartijakun tawunkarti, ngapikarti, Abraham-mili marrka Nayiyu palanga waninyikinyi.

¹¹ Warajanga karrpungu, jarurrukartingi, kajarna janukumartaji, jalakarti tawunja. Ngapa purlpurlpukarra marnikinyi palanga. Murtingi juripi-juripi jirnijaninyi kamal pala janukumartaji. Palakarti milpanyikinyiyi mirtawarnjarri tawunja jarurrukartingi ngapaku mananyaku.

¹² Ngarrkaku muwarr pirnili. "Ngarrkakurra, ngarramarntilu nyuntuku pinakarrinyingu nyampalilu ngajumilalu, Abraham-ju. Yijalu kalkurnan paliny. Ngalypakurra kuwarringi jilimanpalu. Jurti jilipijinpalu kurri partanyku palinymilaku. ¹³ Nyungu ngapamartaji ngaju. Tawunja nyungukarti milpanyayi kuwarringarra ngapaku kurrirangu. ¹⁴ Waraja japirr malamarna ngapaku wupartuku ngajungu yinganyaku. Yijapa wurralapiji, 'Yuu, nyuntuku nyungungarra ngapa. Kangkulumarna ngapa kamalku nyuntumilirranguku pukun.' Kurrilu muwarr pilkuliny kamalku ngapa yinganyaku, palangarra mirtawa Isaac-ku. Palajun jurti jiliminyin pala kurri. Palajalu miranu jarrulumarnangu nyuntuku, Abraham tuku jinan."

¹⁵ Ngarrkaku muwarr pinajangarra, milpanya Rebekah. (Rebekah-mili japartu yini Bethuel. Bethuel-mili pipi yini Milcah, japartu yini Nahor. Nyarra Nahor marrkamurniny Abraham-mili.) ¹⁶ Kurri nyarra ngumpa ngalypakata. Munu karta karrima pirringi. Pilyurrmajirri paliny.

Rebekah-lu ngapapinti ngurntingi kanganyikinyi. Janukukarti yana, katukarna kaninykurnu, ngapapinti winya jirni, kulpanya karntinyi kankakurnu.

¹⁷ Jampa purrpi yanalu mirtanya, wurrarnala, "Ngapapintija yuwa-jikurra ngapa wupartu."

¹⁸ "Yuu, mirta, nyuntuku nyungungarra ngapa." Jampangarra ngapapinti ngurntija parirrja wirrirni, ngapa jurtirnalu palinyku. Minpirni.

¹⁹ Palaja wurrarnala kurrilu, "Mankulumarnajanaku ngapa kamalku pukun, minpilipiyi marlkaku." ²⁰ Jampa ngapa jurtirni kuwiyimilingi minpinapintingi. Palaja mirti kulpanya janukukarti, katukarna, yarrana ngapa nyinirni, kulpanya, ngapa kanganyikinyijanaku kamalarranguku wiyirrku.

²¹ Jamaluru parrjarnikinyi palalu mirtanyalu. Wurrarnikinyarningu, "Yijapa nyungu kurri mirtawa Isaac-ku."

²² Ngapa marlkaku kamalarrangulu minpirniyi. Palaja mirtanyalu kur-tanja mana milyapinti miji-miji, parirrpintijirri miji-miji pukun, wirrirnili.

²³ Karra marnalu, "Nganurtu japartu nyuntumili? Yijapa waraja warukarti ngajupa ngajumili warrkamukatarrangu ngurranga nyuntumili japartumilingi karta karrulupiyirni?"

²⁴ Puntaju karra marnalu, "Japartu ngajumili Bethuel. Nahor-mili partany paliny, pipi palinymili Milcah. ²⁵ Nganarnanga ngurranga wantulunyurru. Ngurra palparri nganarnamili. Warrulyjartiny kamalkupa nyurramilaku."

²⁶ Mirtanya milya kaniny jarrinyalu Ngarrkaku, ngarluja nyurra marna, muwarr pinalu, ²⁷ "Ngarrkakurra, ngalya nyuntu. Yarranija, wanka jinannaninyi. Nyuntumili muwarr yinyan ngajumili nyampali Abraham. Yijalu kalkurnanpalu pala muwarr. Pipurrulu kanyanyin nyungukarti, ngajumilikarti nyampalimilirrangukarti, palinymili waljarrangukarti."

²⁸ Palaja pala kurri ngurrakarti pipimilikarti mirti jarrinyi, yimpirnanaku muwarr mirtanyamili. ²⁹⁻³⁰ Mamaji Rebekah-mili, yini Laban palanga, palinyju yirrirni palajirri parirrpintijirripa milyapinti. Marrkamurninymili muwarr pinakarrinyi. Palaja mirti jarrinyi mirtanyakarti. Paliny wararr karrinyikinyi janukumartaji, kamalja wangka.

³¹ Laban-ju karra marnalu, "Pikaly waninyangu Ngarrka. Munu wantuluman nyungungu. Kurtali, nganarnamilikarti ngurrakarti milpuluman. Kaninypirtilu parljurnarnanyurraku nyuntukupa warrkamukatarranguku nyuntumilaku. Palanga karta karrulupiyi nyuntumili kamalarrangu pukun."

³² Yanayi wiyirr Laban-milikarti ngurrakarti. Palanga Laban-ju yinyji pirni jalingipintirranguku kamalja, warruly yinyajaninyi. Palaja ngapa kanyajanaku mirtanyakupa warrkamukatarranguku, jina ngulyanaku.

³³ Palaja mayi kanyalu mirtanyaku. Wurranalala mirtanyalu Laban-japa palinymilinga japartungu Bethuel-ja, "Wurralkurnunyumpuluku nganiku milpanyarna. Palaja ngalkulumarna." "Yuu, wurralamanggalayiku nganiku milpanyan."

³⁴ Wurrarnapulaku mirtanyalu, "Warrkamukata ngaju Abraham-mili. ³⁵ Ngajumulaku nyampaliku yiji Ngarrkalu ngalya jinalu. Wirtu nyampali jirni. Kuwiyirranguku kurrngal yinyali, kukurnjaripa nanikutupa purlikapa kamalpa tangki. Miji-mijipa warnku yinyali, warrkamukata pirirrimartapa mirtawanyjarri pukun.

³⁶ Yuu, ranyji waninyikinyi, palinymilalu mirtawalu, Sarah-lu, partany pirirri kanyalu palinyku. Nyampalilu ngajumulalu wiyirr warnkupa kuwiyirrangupa wurrukarra yinyali palangarra partany. ³⁷⁻³⁸ Minyirrju wurrarnaji, 'Mirtawa kangkulumanpalu ngajumulaku partanyku. Munu mananyaku ngurrara kurri nyunguja wurrarnja, Canaan-ja ngurrara. Ngajumilikarti japartumilikarti wurrarnkarti yankuluman, ngajumilirrangukarti yankuluman. Ngurnungujangarra mankulumanpalu mirtawa ngajumulaku partanyku.' Palajun wurrarnaji nyampalilu ngajumulalu.

³⁹ Karra marnarnalu, 'Yijapa pala kurri ngajungu munu milpuliny.'

⁴⁰ Karra marnaji, 'Palinymili angel walangkarr ngakalamanga Ngarrkalu. Palalu angel-ju jurti jilamanta kurri, ngajumilingi japartumilirrangungu.

⁴¹ Wurralizingulu, "Munurti. Munu yungkulupiyirni mirtawaku partanyku Abraham-milaku." Palajunmarta wurrarnaja puru yakalaman, kurrimajirri kulpuluman.' Palajun wurrarnaji Abraham-ju.

⁴² Kuwarri turlpanyarna janukungu tawunmartaji nyurramilimartaji. Ngarrkanga wurrarnarnalu, 'Ngarrkakurra, nyampali ngajumili, Abraham,

nyuntuku pinakarrinyangu, nyuntumulirrangungu paliny. Kuwarri ngalya jilipijin. Jurti jilipijin pala mirtawa Isaac-ku. ⁴³ Nyungungu ngaju janukumartaji. Kurrirrangungu ngapaku milpanyaja waraja japirr malamarna, "Yuwajikurra ngapa wupartu ngapapintija nyuntumilija." ⁴⁴ Yijapa puntaju karra malkulupiji, "Yuu, nyuntuku nyungungungarra ngapa. Ngapa kangkulumarnajanaku nyuntumili kamalarranguku pukun." Palajun jinaja wantuliny mirtawa Isaac-ku. Jurti jilipijin palangangarra kurri.'

⁴⁵ Ngarrkaku muwarr pinajangangarra, milpanya Rebekah, ngapapinti ngurntingi kanganyikinyi. Ngapa mana. Palaja japirr marnarna, 'Yuwajikurra ngapa minpinaku.' ⁴⁶ Nyampalu ngurntija kaniny jirni ngapapinti, karra marnaji, 'Yuu, nyuntuku nyungungungarra ngapa. Kangkulumarnajanaku ngapa nyuntumulirranguku kamalarranguku pukun.' Palaja minpirnarna, palinyju ngapa yinyajaninyi kamalarranguku pukun.

⁴⁷ Palaja japirr marnarna, 'Nganurtu japartu nyuntumili?' Karra marnaji, 'Japartu ngajumili Bethuel. Nahor-mili partany paliny, pipi palinymili Milka.'

Palaja kurringi milyapinti wirrirnirnila, parirrpintijirri wirrirnirnila parirrajirri palinyja. ⁴⁸ Mirtawa Isaac-ku jurti jirni Ngarrkalu ngajumilija nyampalimilija waljarranguja. Palajalu milya kaniny jarrinyirni, ngarluja nyurra marnarna Ngarrka, wurrarnarnala, 'Yarranija. Wanka jirninyin.'

⁴⁹ Yuu, wunyjurru muwarr pilkulinyumpulu? Wurralkulinyumpulalu nyampaliku ngajumiliku, 'Yu'? Nyungu kurri partanyku palinymilaku yungkulunyumpulalu? Munujalu, warinykurnu jilimarna."

⁵⁰ Puntaju karra marnapulalu Laban-jupa Bethuel-ju, "Nyungungarra jirni Ngarrkalu. Kurri nyarra yankuliny. Munu kunta jinakalayi yananyaja. ⁵¹ Rebekah kangkuluman, yankulunyurru. Nyuntumili nyampalimili partanyku mirtawa jarruliny."

⁵² Pulanymili muwarr pinakarrinyajalu pala mirtanya, Abraham-mili warrkamukata, murtingi julpi-juripi jarrinyi, Ngarrkanga wurrarnala, "Yarranija. Wanka jirninyin."

⁵³ Palaja Rebekah-nga yinyali miji-mijipa wurrukarra ngalypakata. Yinyapulinyi Rebekah-mili mamajipa pipi pukun warinypa wariny ngalypakata wurrukarra. ⁵⁴ Palaja mirtanyalupa palinymilalu warrkamukatarrangulu nganayi mayi, wayin minpirniyi. Karta karrinyiyi palangangarra. Marntungu kartaja turlpanyaja mirtanyalu wurrarnapulaku Ripikamilinga mamajingipa pipinga, "Kuwarri ngajumilikarti nyampalikarti kulpulumarna ngaju, kurri pukun kangkulumarna."

⁵⁵ Karra marnapulalu, "Mimarn-mimalakurra! Pala kurri nyungungu jampa waninyaku, yijapa 10 karrpuku wantuliny. Palaja yankuluman, kurri kangkuluman."

⁵⁶ Karra marnapulaku, "Ngalypa jirni Ngarrkalu. Kuwarri jampa kulpanyaku ngajumilikarti nyampalikarti. Munukurra kunta jiliminyinyumpulu."

⁵⁷ "Mimalakurra. Kurri japirr malkulayi, wunyjurru muwarr pilkuliny."

⁵⁸ Kamarnapulalu. Milpanyaja japirr marnapulalu, "Nyungungu mirtanyanga yankuluman?" Rebekah-lu karra marna, "Yuu."

⁵⁹ Palaja Rebekah ngakarniyi yananyaku mirtanyangapa palinymili warrkamukatarrangunga. Palanga mirtawa mirtawari, puripi palinyju Rebekah partanyja kalkuna wirtu jirni. Paliny pukun ngakarniyi.

⁶⁰ Ngalypa muwarr pirniyalu Rebekah-ku. "Yijalu ngalypa jilimanga Ngarrkalu. Karluji jamujirrangungu nyuntumulipa nyirrirnikartijarrangungu

janamili kurrngal yiji jarrulupiyi. Yijapa malyparrkata jarrulupiyijanaku jinta, nyuntumilirrangu nyampali jarrulupiyijanaku palarranguku jintaku malyparrkataku.”

⁶¹ Palaja kamalarrangungu karntinyi Rebekeh-pa kumpararrangu palinymili, yajarniyi mirtanya. Palajun mirtanyalu Rebekeh wiyi jirni, kulpanyikinyi palinymilikarti nyampalikarti.

⁶² Palanga Isaac Canaan-ja warrarnja kurilakurnungu waninyikinyi, palakurtirringi yintanga, yiningi ngapingi, Lahai-Roi-ngi. ⁶³ Warajanga jarurrukartingi jalanga puru marnti yaninyikinyi, kamalarrangu yirrirni-janinyi palinyju, milpanyikinyi.

⁶⁴ Kajangulu Rebekeh-lu yirrirni Isaac, kamalja katukarna. ⁶⁵ Mirtanya japirr marna, “Nganurtu ngurnungu pirirri, milpayinyi nganyjurrukarti?” “Palangarra nyampali ngajumili, Isaac-ngarra.” Wara ngumpapinti mana, ngumpa yamarnarninyi Rebekeh-lu.

⁶⁶ Palaja mirtanyalu wiyirr yimpirnili Isaac-ja. ⁶⁷ Palaja Rebekeh kalikukarti kanya Isaac-ju. Kaliku nyarra purlpi pipimili palinymili waninyikinyi. Ngarlu kurlu waninyikinyi pipijalu marlkarrijalu. Kuwarri mirtawa palinymili jarrinyi Rebekeh. Ngarlungu yiji jirni Isaac-ju. Palangarra pikaly jarrinyi, munu paju karrynyamalu palinymilaku pipiku.

25

ABRAHAM-MILI WARINYARRANGU PARTANYKARRANGU (25:1-6)

¹ Abraham-ju purlpi yiji mana wariny mirtawa, yaru. Palinymili yini Keturah. ² Kanyapulujaninyi 6 piririmarta, pulanymili partanykarrangu: Zimran, Jokshan, Medan, Midian, Ishbak and Shuah. ³ Jokshan japartu jarrinyi Sheba-kupa Dedan-ku. Dedan japartu jarrinyijanaku Ashurites-kupa Letushites-kupa Leummites-ku. ⁴ Midian-mili partanykarrangu Ephah-pa Epher-pa Hanok-pa Abida-pa Eldaah. Palarrangu wiyirr Keturah-mili. ⁵⁻⁶ Palangangarra wirtu jarrinyi. Abraham-ju yinyajaninyi wurrukarra, palaja ngakarnajaninyi warinykarti warrarnkarti, kakarra, Isaac-ngamarra ngakarnajaninyi. Palaja wurrukarra jinta wiyirr palinymili yinyali Isaac, wurrukarra palinymili ngani warralpiri.

ABRAHAM MARLKARRI JARRINYI (25:7-11)

⁷⁻⁸ Abraham partunurrangu-partunurrangu waninyi, 175-ja. Palaja mirtanya jarrinyaja marlkarri jarrinyi.

⁹⁻¹⁰ Palinymili partanyjujirri Isaac-jupa Ishmael-ju wirrirnipulu pulanymili japartu jurntingi kaninykurti, Machpelah-nga. Purlpi palangarra jurnti waninyikinyalu warinymili. Abraham-ju mana warnkulu, warnkurrangu marlu yinyala Ephron palaku jurntikupa jungkaku. Purlpi marlkarri jarrinyaja palinymili mirtawa, Sarah, Abraham-ju wirrirni palanga jurntingi. Palangangarra jurntingi kuwarri palinymilalujirri partanyjujirri wirrirnipulu paliny pukun.

¹¹ Palaja Ngarrkalu tuku jirnikinyi Isaac. Isaac-ju ngurra jirni yintanga, ngapingi, Lahai-Roi-ngi.

ISHMAEL-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (25:12-18)

¹² Purlpi Abraham karta karrynipulu Hagar, warrkamukata Egypt-ja Sarah-mili. Hagar-lu partany kanya, Ishmael. ¹³ Ishmael japartu jarrinyijanaku pirirri partanykarrangu: Nebaioth, Kedar, Abdeel, Mibsam, ¹⁴ Mishma, Dumah, Massah, ¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Naphish, Kedemah ¹⁶ Palarrangumili nyirrinikartijarrangu 12 tribes, yini janamili yinyayi

tawunkurrangupa ngurrarrangu. ¹⁷ Ishmael 137 partunurrangu jarrinyaja, marlkarri jarrinyi. ¹⁸ Ishmael-mili nyirrirnikartijarrangu warrarnja waninyayi Havilah-nga partijirri Shur-nga. Pala warrarn egyptja kakarrakurnu, Assyria-karti. Kaja waninyayi Abraham-milirrangu nyirrirnikarijarrangu.

WURRALAMARNANGU ISAAC (25:19-20)

¹⁹ Nyungu muwarr Isaac-mili, partany Abraham-mili. ²⁰ Isaac 40 partunurrangu jarrinyaja mirtawaku kanya Rebecca, Bethuel-mili kurntal. Bethuel Aram-jirri pirirri, Mesopotamia-ja. Rebecca marrka Laban-ku.

PARTANYJIRRI KANYAPULINYI REBEKAH-LU (25:21-26)

²¹ Isaac-pa palinymili mirtawa punja waninyipulu palanga partanymajirri. Isaac-ju japirr marna Ngarrka, "Partany yungkuluman ngajumili mirtawa." Pinakarrinyalu Ngarrkalu, palaja pala mirtawa ngayinykarra jarrinyi. ²² Kalkurnikinyipulinyi kujarra partanyjirri ngayinyja. Jinarnjinarn pirnikinyipulu. Rebekah ngarlu kurlu waninyikinyi. Japirr marna Ngarrka, "Nganija?" ²³ Ngarrkalu wurrarnala, "Kujarra kangkulumanpulinyi pirirrijirri. Wirtu jarrinyaja jinta pilkulinypularninyi. Jamuji karlujirrangu kurrngaljartiny yiji jarrulunypulu. Warinymilirrangu kulijarturrangu jarrulupiyi, warinymilirrangu munu. Marrkamurninymilirrangu nyampali wantulupiyijanaku murrkangunyamurninymilirranguku."

²⁴ Palaja Rebekah-lu kanyapulinyi partanyjirri, pirirrijirri. ²⁵ Murrkangunyamurniny ngayarta jarrinyi pilyarripa mampuly-mampuly. Palajalu yini marnapulu Esau. ²⁶ Palaja marrkamurniny ngayarta jarrinyi. Warlirnikinyi mamajimurninymili luku. Yini marnapulu Jacob. Palanga Isaac mirtanya waninyikinyi, 60 partunurrangujartiny.

PILYARRI MAYI NGANA ESAU-LU (25:27-34)

²⁷ Palajirri Esau-pa Jacob wirtu jarrinyipulu, pirirri jarrinyipulu. Esau kuwiyimarta. Kuwiyiku yananyikinyi. Jacob ngatu yiji, waninyikinyi ngurranga, warrkamu jarrinyikinyalu japartumurninyku. ²⁸ Esau-lu kanganyikinyalu kuwiyi japartumurninyku ngananyaku. Murrkangunyamurniny Isaac-ja ngarlungu yija yiji. Nyirtingunyamurniny pipimurninyja ngarlungu yija yiji.

²⁹ Warajanga karrpungu kamparnakinyarninga mayi Jacob-ju, pilyarri mayi, pala yini lintil. Kulpanya kuwiyikartija Esau. Janparrja paliny. ³⁰ Wurrarnala marrkamurninyja, "Ngaju janparr. Jinta yuwanyi pala pilyarri mayi. (Palajalu yini yinyayi wariny, Edom.)" ³¹ Jacob-ju puntaju karra marnalu, "Kulakurra! Wurralapijin yija muwarr nyuntumili. Murrkangunya nyuntu. Yarti japartu ngalimili marlkarri jarrinyaja, wantulumanggalika nyampali nyuntu. Mankuluman wirtumarta wurrukarra. Ngajulu wupartumarta mankulumarna. Wurralaji ngaju wantulumarnangu mamajikapali. Palajun muwarr pinajalu, mayi yungkulumarnanta." ³² Esau-lu puntaju karra marnalu, "Mayimajirrija marlkarri jarrarnili. Palaja munu mankulumarna wurrukarra, munu mamaji wantulumarnangu. Puru yiji pala. Jinta yuwanyi pala mayi!" ³³ Jacob-ju puntaju karra marnalu, "Muwarrkurra yinkumarta yungkuluminyin. Palaja yungkulumarnanta mayi."

Esau-lu ngarlungu karra marnarningu, puru nyampaliwayiku waninyaku palinyku, karrinyikinyi wartapirti waninyaku. Muwarr yinyali, "Yuu, nyuntu wanta mamajikapali." ³⁴ Palajalu Jacob-ju

martumpirripa pilyarri mayi yinyali. Palaja Esau-lu ngana, minpirni, yana.

26

ISAAC YANA WARRARNKARTI PHILISTINE-ARRANGUMILIKARTI (26:1-22)

¹ Purlpijanggarra punja waninyayi ngapa munu pungkama Abraham-milinga warrarnjakurtirri, yana paliny Gerar-karti. Warinymal yarti waninyi ngapa munu pungkama Isaac-ku. Paliny yana Gerar-karti, ngapikarti, Abimelech-karti, kingi paliny Philistine-arranguku. ² Ngarrka ngayarta jarrinyalu Isaac-ku, wurrarnala, "Munu yaninyaku Egypt-karti, wanta nyungungu warrarnja, wurrarnangupa. ³ Nyungungu wanta, tuku jilamarnanta ngajulu, ngalya jilamarnangu. Ngajulu yungkulumarnanta wiyirr nyungu warrarn, nyuntumili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangupa. ⁴ Ngajulu kalkulumarna muwarr pala winyjini-jalu Abraham-ja. Panikatarrangu kurrngal yiji, partarl yini malkulumanjaninyi. Jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji yungkulumarnanta, partarl yini malkulumanjaninyi. Yungkulumarnajaninyi nyungu warrarn wiyirr. Warinyarrangulu marrngukarralu janalu yirrilipiyi ngajulu ngalya jirnirninnyurrukapa tuku jirnirninnyurrukapa. Janalu japirr malamanyiya palajunkapaliku jinaku janakupa. ⁵ Abraham-ju ngajumili muwarr wirturrangu tuku jirnikinyijaninyi. Palajunjalun ngajulu nyungurrangu jilamarnanga."

⁶ Palajalu Isaac palanga Gerar-nga waninyikinyi. ⁷ Pirirrimartalu japirr marnaya palinymilaku mirtawaku, palinyju wurrarnajanaku, "Paliny ngajumili marrka." Munu wurrarnamajanaku pala mirtawamurniny palinymili. Rebekah kumparakata yiji. Wirnti karrinyikinyi Isaac, "Palar-rangulu pirrimartalu marlkarri wirlalaminyili Rebekah mananyaku." ⁸ Palanga Isaac waninyikinyi punja. Palaja Abimelech-ju parrjarna kaninykurnu mayangangulu, yirrirnipulinyi Isaac-pa Rebekah yarungu jirnikinyipularninyi. ⁹ Abimelech-ju muwarr ngakarnalu Isaac-ku, "Ngajukarti milpuluman." "Pala Rebekah nyuntumili mirtawamurniny! Nganiku wurrarnanpa marrka nyuntuku?!" "Ngajulu kurlkarri marnakin-yarninyi, wurrarirnili ngajumilingi mirtawanga, 'Nyuntuku mananyaku wirlalinyiyili marlkarri.'" ¹⁰ "Ngani jirninnganinyi! Waraja ngajumili pirirri yijapa karta karrimapulu nyuntumili mirtawa. Ngarrkalu wirlar-namanganinyi nyuntujalu mitujalu!" ¹¹ Wurrarnajanaku palinymilaku marrngurrangungu, "Munu jilkulinyurru kurlujartiny nyunguku pirir-rikupa palinymilaku mirtawaku. Yijapa palajun jilkulinyurru marlkarri jarrulinyurru."

¹² Isaac-ju wilyki jungkanga wirrirnijaninyi. Ngarrkalu ngalya jirnikinyalu, warajaja kurtanjaja wilykija mana 100 kurtanarrangu. ¹³ Wurrukarrarrangu palinymili wirtu jarrinyikinyiyalu, munuku munu jarrinyaku, kurrngal yiji kukurnjaripa nanikutupa purlimanpa tangkipa kamalpa. ¹⁴ Philistine-arrangu ngampany jarrinyiyalu. Abraham-ja wankanyungu ngarrany palinymilalu warrkamukatarrangulu pirti karliniyi ngapaku mananyaku. Yijalu ngapa manayi. ¹⁵ Kuwarrilu marlkarrijalu Abraham-ja Philistine-ju ngampanyju yamarnayijaninyi pirtirrangungapajartiny. ¹⁶ Abimelech-ju wurrarnalu Isaac-ja, "Yakalaman warrarn nganarnamili, nyuntu wirtu jarrinyin yiji, munu nganyjurru warajanga waninyaku."

¹⁷ Isaac-ju pala warrarn yakarna, ngurra jarnti jirni partijirri kaniny kujarranga warnkungu, yini Gerar Valley. Punja waninyi palanga. ¹⁸ Yarrana karlinyi Isaac-ju nyarrarrangu ngapapinti puripi yamarnalpiyi Philistine-ju. Yini waraja ngarrany yinyajaninyi warajangarra palinymilalu japartulu yinyaljaninyi. ¹⁹ Palinymilalu warrkamukatarrangulu karlinyiyi Gerar Valley-ngi pirti, ngapa warrkirnikinyi kaniny warnkunguja. ²⁰ Kulipartirnayarninyi ngurrararrangulu japarta jirnakatalupa Isaac-milalu japarta jirnakatalupa. Ngurraralu wurrarnayijanaku, "Nyungu nganarnamili ngapa!" Isaac-ju yini marna pala ngapapinti "Kulipartinapintingi".

²¹ Isaac-milalu warrkamukatalu karlinyiyi wariny pirti ngapapinti. Palangamarra kuli partirnayi. Palajunjalu yini marna "Malyparrjartinyju".

²² Palaja yana, wariny karlinyi ngapapinti. Palangamarra munu kulipartirnayi. Yini marna pala ngapapinti, "Warrarn Ngurrku-ngurrkumajirri". "Ngarrkalu warrarn wirtu jirninganyjurruka yana-yananyaku, wirtu jaruliny nganarnaka kuwiyirrangu wiyirr, nganyjurru pukun."

BEERSHEBA-NGA MUWARR YINYALU ISAAC YARRANA NGARRKALU (26:23-25)

²³ Palaja Isaac yana Beersheba-karti. ²⁴ Palanga warrukartingi Ngarrka ngayarta jarrinyalu. "Ngajulungarra tuku jirnirnalulu japartuku nyuntumilaku Abraham-ku. Munu wirnti karrinyaku, ngajulu kalkurnarnanta nyuntukupa. Ngajulu winyjirnirnilu Abraham-ja, palajalu ngajulu ngalya jilamarnanga, ngajulu yungkulumarnanta marlu jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu." ²⁵ Isaac-ju kuru marna warnkurrangu, ngayinya nyurra marna Ngarrka. Ngurra jarnti jirni palanga, warrkamukatalu palinymilalu karlinyi pirti ngapapinti wariny.

ABIMELECH TURLPANYA ISAAC-MILINGI BEERSHEBA-NGA (26:26-33)

²⁶ Abimelech tamarna, palinymilijartiny yatilpajartiny, Ahuzzath, Phicol pukun kanginyikinyi, nyampali palinymilaku kulikatarranguku. ²⁷ Isaac-ju japirr marna, "Nyuntulu kulilu yirrirninyin purpilu, wurrarnijin yakalamarna nyuntumili warrarn. Nganiku kuwarri milpanyanpa yirrinaku ngajuku?" ²⁸⁻²⁹ "Nganarnalu yirrirnayirni Ngarrkalu tuku jirrinti. Winyjiliminyirnarinyi nganyjurru. Munu kurlu jirnimiyirninga, ngalypalu jirniyirningu, murru marnayirrinti kulimajirrilu. Nganarnalu karrinyiyirna nyuntuku nganarnaku munurla kulilu yirrinaku. Ngarrkalu ngalya yiji jirrinti." ³⁰ Isaac-ju manajaninyi mayirrangulu marlu, mayikupa kuwiyiku kampanaku, wiyirrku ngananyaku. Nganayi mayi, wayinpa minpirniyi warajanga. ³¹ Warinyja karrpungu pirrpa-pirrpanga muwarr winyjirnayirnanangu. ³² Palaja, "Jipi yarrayi! Yuu, jipi wantiyi!" Jinta pirniyarninyi ngarlu pikalyju.

Palangangarra warajanga karrpungu Isaac-milirrangulu warrkamukatarrangulu milpanyiyalu, wurrarniyili, "Karlinyiyirni wariny pirti, ngapa manayirni!" ³³ Yini marna pala pirti ngapajartiny, "Shibah", "Winyjinija Ngapapinti". Palajunjalu pala tawun yini marnayi palalu yinilu, Beersheba, kuwarrikartijakun.

ESAU-MILI NYUPAJIRRI (26:34-35)

³⁴ Esau 40 partunurrangujartiny, manapulinyi kujarra mirtawajirri. Palajirri mirtawajirri ngurrara waninyikinyipulu, Hittite-milirranguja. [??] ³⁵ Isaac-pa Rebekah pikalymajirri waninyikinyipulu ngarrayangamarra-jirri. Ngarlu yija kurlu pirnipulupulinyi ngarrayalujirri.

27

JAPARTUMARNINY MITU MARNA JACOB-JU (27:1-29)

¹ Mirtanya jarrinyaja Isaac pampuru jarrinyi. Warajanga karrpungu kamarnalu murrkangunyamurninyku, Esau-ku, "Murrkangunya, kurtali!" "Yuu, ngani?" ² Japartulu wurrarnala, "Pinakarra! Ngaju mirtanya jarrinyarni. Marlkarri jarrarnili kuwarri. ³⁻⁴ Wankanyin wankanyungu ngajungu, wurralamarnangu muwarr nyuntungu, nyungu muwarr Ngarrrkalu ngalya jilamanga. Pinakarraji, kawajaninyi jantu kuwiyikartilu. Wirlanajalu kampalapijin juri yiji kuwiyi ngajuku. Kuwiyi ngananyajalu wurralamarnangu muwarr, marlkarri jarrinyamarninyju."

⁵ Muwarr Esau-ngu wurrarnajalu, Rebekah-lu pinakarrinyikinyalu. Esau yana ngurraja kuwiyikarti. ⁶ Palaja Rebekah-lu wurrarnala nyirtin-gunyamurninyja, "Pinakarrinyirni japartulu wurrarnikinyili mamajingi, ⁷ 'Kuwiyikarti yarra, wirlanaja kulpanyajalu, kampalapijin juri yiji kuwiyi. Ngananyajalu wurralamarnangu muwarr ngalya nyuntungu, marlkarri jarrinyamarninyju.' Palajun wurrarnala mamajingi.

⁸ Pinakarraji nyuntulu, nyirti. ⁹ Yarra, marrapulinyi kujarra wupartujirri nanikutujirri. Wirlanajalu kangkulupijin. Kampalamarnalu japartuku juri yiji kuwiyi, palinymili juri yiji. ¹⁰ Nyuntulu kuwiyi kangkulumanpalu japartuku. Palaja wurralamangu nyuntungungarra muwarr ngalypakata, marlkarri jarrinyamarninyju."

¹¹ Jacob-ju karra marnalu, "Pinakarraji! Mamaji ngajumili mampuly-mampuly, ngaju kapuraly, mampumajirri. ¹² Japartulu warlilanyili. Warlinaja miranu jarrajili ngaju nyirti, wurralanyili, "Mitu marnanyin nyuntulu!" Wurralala Ngarrkanga, kurrpalamarnarninyi Ngarrkanga!"

¹³ Pipilu wurrarnala, "Wirntiwayi! Munu kurrpalamanparningu. Ngajulu ngalya jilamarnanga. Ngajuku pinakarraji. Nanikutujirri kangkulupijin."

¹⁴ Jacob-ju pinakarrinyalu pipimurninyku. Wirlarnapulinyi kujarra nanikutujirri, kanyapulinyi pipimurninykarti. Kamparnalu juri yiji kuwiyi palinymilaku pirirriku. ¹⁵ Palaja Rebekah-lu mana ngalypakata wurrurrangu murrkangunyamurninymili, Esau-mili, yinyali pala wurru nyirtingunyamurninyja. "Wirrilarningu nyungu wurrurrangu." ¹⁶ Palaja manajaninyi kujarrapa waraja kutarrangu kiyirnarrangu nanikutuja, wirrirnili parirrjapa ngalyinga. ¹⁷ Yinyali murla kuwiyipa martumpirri Jacob-ja. "Kawalu nyungu mayi japartukarti."

¹⁸ Palaja kanyalu mayi japartumurninykarti, karra marnalu, "Japartukayi!" "Yuu, nganurtu nyuntu?" ¹⁹ Jacob-ju mitu marna, karra marnalu, "Ngaju murrkangunya, Esau. Yananyaja kulpanyarnangu kuwiyijartiny, nyarrapa wurrarnajin. Kajala, ngala nyungu juri yiji kuwiyi. Ngananyajalu wurralapijin muwarr Ngarrkalupa ngalya jilapiji." ²⁰ Isaac-ju karra marnala, "Payi! Nyampalu yiji manan kuwiyi!" Jacob-ju mitulu karra marnalu, "Nyampalilu nyuntumilalu Ngarrkalu nyampalu jurti jirni kuwiyi."

²¹ Isaac-ju karra marnalu, "Warinykapalirla muwarr pinan. Kurtali! Warlinajalu miranu jarrulumarnangu." ²²⁻²³ Palaja wangka jarrinyalu, japartulu warlirni. Kiyirnalalu palalu nanikutujalu mitu marna Isaac. "Nyuntu muwarr pinan Jacob-kapali, parirr nyuntu Esau-kapali."

²⁴ Yijalmartangulu japirr marna japartumurninyju, "Yija-yiji nyuntu Esau?" "Yuu, ngaju Esau." ²⁵ "Karnaji pala kuwiyi. Ngananyajalu

wurralamarnangu ngajumili muwarr.” Jacob-ju kanyalu kuwiyi, yinyali minpinapinti pukurl, pilyarri wayin.

²⁶ Palaja ngananyajalu Isaac-ju karra marnalu, “Wangka kurtaliji, yampu malanyi.” ²⁷ Milpanyalu, yampu marna. Isaac-ju parntirni Esau-mili wurru. Karra marnalu Jacob-ku, “Ngajumili partany, parntinyan nyuntu warrulykapali, parntinyan warrarnkapali warruly juri yiji. Ngarrkalu kalkurnikinyi pala warrarn.

²⁸ Ngarrkalu ngakalamangu ngapa warrarnku nyuntumilaku.

Marlu mayi turlpulupiyi ngunarrijirri warrulyja
nyuntumilingi warrarnja.

Yungkulumanta mayi marlupa ngapa minpinaku.

²⁹ Marrngu ngunarrija warrarnja warinyarranguja
warrkamun jilapiyingu, pinakarrulupiyingu.

Nyuntu wantulumanjanaku nyampali marrkamilirranguku,
nyuntumili pipimili partanykarrangu murtingi
jurlpu-jurlpu jarrulupiyingu jinanga nyuntungu.

Jinta panyju karrulupiyingu,
japirr malapiyi Ngarrka kurlu jinaku nyuntuku.

Puntaju kurlu jilkulinyjanaku Ngarrkalu.

Jintalu ngalya jilapiyingu.

Puntaju ngalya jilkulinyjanaku Ngarrkalu.”

Palajun Jacob-ja wurrarnala Isaac-ju. Wurrarnala palajun ngalya jilkuliny palinyku Ngarrkalu.

ESAU KUWIYIKARTIJA KULPANYA. MIRANU JARRINYILI MITUKU (27:30-45)

³⁰ Palaja Jacob yana, yakarna palinymili japartu palanga. Jampa Esau kulpunya kuwiyikartija. ³¹ Kamparna kuwiyi jurikata. Kampanajalu kanyala japartukarti. “Japartukayi, kajala! Kuwiyi ngalkuluman nyungu ngajuja. Nganinyajalu wurralapijin Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Ngarrkamilalu muwarrju ngalya jilapijin ngajuku.”

³² Isaac-ju japirr marna paliny, “Nganurtu nyuntu?” “Ngaju nyuntumili murrkangunya, Esau.” ³³ Jampa pinakarrinyi Esau-mili muwarr, jangganka pirni wirntijartiny. “Nganurtulu kuwiyi wirlanajalu yinyaji ngajungu? Jipi kuwiyi nganarna ngajulu, kuwiyi wiyirr. Yinyarnala ngajumili ngalypakata muwarr palinyja. Yuu, Ngarrkalu ngalya jilkulinypalu muwarrja palaja.”

³⁴ Jampa Esau-lu pinakarrinyi pala muwarr ngarlu kurlu jarrinyi. Ngangkurl jirni marrja palanga paliny. Japirr marna japartumurniny palinyju, “Yuwanyi nyuntumili ngalypakata muwarr ngajungu pukun.”

³⁵ Palinyju karra marnalu, “Munu yiji! Ngajulu yinyarnala ngajumili ngalypakata muwarr. Nyuntumilalu marrkalu mitu marnanyi muwarrku palaku. Yinyarnala palinyja ngajumili ngalypakata muwarr. Munu yiji yinganyakarnanta pala muwarr.”

³⁶ Esau-lu karra marna, “Ngajumili marrka waninyi marrnguku mitu manaku. Yini yija-yiji ngalypakata Jacob palinyku. Kujarramal mitu marnanyi ngajumilalu marrkalu. Mitu marnanyi mamajikapali wurrarnanyi ngaju. Mitu marnanta muwarrku Ngarrkamilaku, yinyanpili palinyja, munu yingamijin ngajungu. Yungkulupijinkurra ngajungu pukun nyuntumili ngalypakata muwarr! Palajun Ngarrkalu ngalya jilapiji ngajungu pukun.”

³⁷ Isaac-ju karra marnalu, “Wunyjurrulu muwarrju wurralkurnungu, ngajumili partany? Ngajulu wirrirnirni nyuntumili marrka nyampali nyuntuku. Nyuntumilirranggu warrkamu jarrulupiyijanaku palinymilirranguku. Wurrarnarnala palinyja, palinyju mankuliny kurrngal mayipa wayin.”

³⁸ Esau-lu wurrarnala japartumurninyja, “Wupartu muwarr ngalypakata yuwaji! Wurralaji warajajakun ngalypakata muwarr!” Ngangkurl jirni paliny marrja.

³⁹ Japartumurninyju karra marnalu, “Nyuntu wantuluman pujunungu warrarnja, ngapapa puru pungkulumangu wupartu nyuntumilingi warrarnja. ⁴⁰ Waninyangkuluman kulikarra palanga. Marrka waninyangkulumangu nyampali nyuntuku. Yartipa jinta kangkulumanpili. Palaja munu jakurlilamanta warrkamuku. Palangarra muwarr yinganyarninta, partany.”

⁴¹ Palangulu Esau-lu kurlkarri marnikinyi japartumili ngalypakata muwarr Ngarrkaja, yinyali japartumurninyju Jacob-ja. Palajalu Esau panyju karrinyikinyalu marrkamurninyku palinymilaku. Kurlkarri marnikinyi palinyju, “Yartipa marlkarri jarruliny ngajumili japartu. Palinyku ngangkurl jilaminyalu. Palangulu marlkarri wirlalamarnaja marrka.”

⁴² Wariny palaku muwarrku Esau-milaku miranu jarrinyi, wurrarnala pipingi pulanymilingi. Marrkamurninyku kamarnalu Rebekah-lu, wurrarnala, “Nyuntumilalu mamajilu kurlkarri marninyi wirlanaku nyuntuku marlkarri. Puntajulu wirlalapiyi paliny pukun. Ngaju wantulumarna partanymajirri. ⁴³ Pinakarraji, marlkarringimarra. Yarra nyunguja. Yarra warrarn warinykarti, ngapikarti, Haran-karti, ngajumili mamajikarti, Laban-karti. ⁴⁴ Palanga wantulumanpili jampakurra. ⁴⁵ Yartipa mamajilu kakulkulinypili nyarrapa mitu marnan. Palaja mamaji ngalypa jarrulumangu nyuntuku, kulimajirri. Palaja muwarr ngakalamarnangu. Ngajulu karrinyarnanyumpuluku wankaku waninyaku, marlkarriwayi.” Palajun Rebekah muwarr pirnili.

REBEKAH-LU WURRARNALA PIRIRINGI YUNTURI JARRINYI MIRTAWANYJARRINGIMARRA HITTITE-MILIRRANGUNGUMARRA (27:46)

⁴⁶ Palaja Rebekah-lu karra marnalu palinymili piririku, “Palajirri mirtawajirri Heth-milirranguja, mirtawajirri Esau-milijirri, malyparr jinanyipulu. Yijapa Jacob-ju mirtawa nyunguja warrarnja marrali, Heth-milirranguja. Yijapa palajun jarrinyajanga ngaju panyju karrulumarna wankanyuku waninyaku, marlkarri jarrulumarnajanaku janangamarra.”

28

JACOB NGAKARNA ISAAC-JU WARINYKARTI WARRARNKARTI (28:1-5)

¹ Isaac-ju kamarnalu Jacob-ku, muwarr pinalu ngalypalu, “Nyuntulu mankuluman mirtawa nyungujawayi, Canaan-jawayi. ² Nyunguja yankuluman ngunarri warrarn warinykarti, ngapikarti, Mesopotamiam-karti. Yankuluman ngurakarti ngapikarti, Bethuel-karti, nyuntumili jamujikarti. Mankulumanparnanga mirtawa palajangarra, kakajija nyuntumilija, Laban-ja. ³ Ngarrkalu ngalypa jilamanga nyuntuku, yungkulumanta partanykarrangu marlu, kurrngal yiji wantulkulinyurru. ⁴ Ngarrkalu palajun jirni Abraham-ku. Nyuntuku palajun jilamanga, partanykarrangukupa. Yungkulumanta nyungu warrarn nyuntungu ngarramarntiku.

Kuwarri waninyan ngajarrikapali nyungungu warrarnji. Yarti yungku-lumanta nyungu warrarn ngarramarntiku Ngarrkalu. Purlpi wurrarnala Abraham-ja, “Nyungu warrarn wantuliny nyuntumilirranguku.”

⁵ Palajunja Isaac-ju ngakarna Jacob ngunarri. Palaja Jacob Mesopotamia-karti yananyikinyi, kakajiku kanyjirnikinyalu, Laban-ku, ngurranga ngapinga, warrarnja Aram-ja. Pala Laban partany Bethuel-mili.

ESAU-LU WARINY MIRTAWA WARAJANGA JINI, ISHMAEL-MILI KURN-TAL (28:6-9)

⁶ Kuwarri miranu Esau, japartulu palinymilalu Isaac-ju ngalya muwarr Ngarrkaja yinganyajalu Jacob, ngakarna Paddan-Aram-karti mirtawa kanganyaku. Miranu Isaac wurrarnalu, “Munu mankulumanparningu Canaanite mirtawa.” ⁷ Miranu pukun, Jacob purlpi yana Paddan-aram-karti muwarrja pipipa japartuja muwarrja. ⁸ Miranu yija jarrinyi Esau, japartu palinymili panyju karrinyajanaku ngurraraku mirtawanyjarriku, Canaanite mirtawanyjarriku. ⁹ Palajalu Esau yana kakajimili ngurra, Ishmael-mili ngurra, kanya kurntal kakajimili mirtawaku. (Purlpi kanya-pulinyi Canaanite-jirri mirtawajirri.) Nyungu kuwarrija mirtawa yini Mahalath. Kangkuji paliny Nebaioth-ku. Nyungu Mahalath Abraham-mili kaparliji, Ishmael-mili kurntal.

NGARRKA MIRAL JARRINYILI JACOB-JA KAPUKARRINGI (28:10-22)

¹⁰ Jacob-ju yakarna pala warrarn Beersheba, yananyikinyi paliny tawunkarti, Haran-karti. ¹¹ Karrpu kaniny jarrinyaja palinyju ngurra jirni partijirri. Paliny karta karrinyikinyi jurnturtu warnkunga. ¹² Palanga palinyju kartanga kapukarri marna. Yirrirni palinyju ngapi, karntinyap-inti, katukarnikinyi jungkakarti. Ngarrkamili angel-arrangu jinta karntinyikinyiyi, jinta katukarnikinyiyi. ¹³ Palanga kapukarringa yirrirni Ngarrka pukun, wararr karrinyikinyili wangka palinymartaji. Jacob-ja wurrarnala, “Ngarrka ngaju. Ngajulungarra kalkurnukinyirnipulinyi Abraham-pa Isaac, nyuntumili karlujipa japartu. Ngajumili pukun palajirri. Nyungu nawu warrarn yungkulumarnanta karta karrinyinpa, nyuntungupa nyuntumili partanykarrangungupa. ¹⁴ Mankulumanjaninyi partanykarrangu marlu. Yankulupiyi ngunarrijirri, karapa kakarra, yalinyjipa kurila. Nyuntumilalu partanykarrangulupa nyuntulu ngalya jilkulinyurrujanaku marrngurranguku jintakupa warrarn warinyjarrangukupa. ¹⁵ Ngaju wantulumarnanga nyuntungu wanyjarnipa yankuluman. Yarti kulpanya jilamarnanta nyungukarti warrarnkarti. Munu yakalamarnanta, ngaju wantulumarnanga. Ngajulu jilimarnanga nyarrapa wurrarnarnangu.” Palajun muwarr pirnili Jacob-ku Ngarrkalu.

¹⁶⁻¹⁷ Palaja kartaja parrily jarrinyi Jacob. Paliny wirnti karrinyikinyi. “Payi. Ngarrka nyungu waninyi, munumpa ngaju, puru karta karrinyikinyirni. Nyungulu ngurralu wirntiji pirninyi. Payi yija nyungu ngurra Ngarrkamili, nyungungu waninyi paliny!”

¹⁸ Pirrpa-pirrpanga kartaja turlpanya Jacob. Palaja warnku pala mana, jurnturtulupa nyilkarnikinyi, pala wararr jirni, wuyil jurtirni palanga warnkunga. Palajun jirni kurlka jinaku palinyku palanga muwarr pinalu Ngarrkalu.

¹⁹ Palinyju yini marna pala ngurra Bethel. Palalu yinilu wurrarna “Maya Ngarrkamili”. (Palamartaji ngurramartaji tawun waninyikinyi wangka, purlpi yini marnikinyiyi Luz.) ²⁰ Palaja karra marnalu Ngarrkaku, “Nyuntulu wurrarnajin ngajungu wantulupijin, tuku jiliminyin, yungku-luminyin wurrupa mayipa, ²¹ nyuntulu tuku kalkuluminyin, kulpanya

jiliminyin ngajumilikarti japartumilikarti ngurrakarti. Ngajuku palajun jilaman, ngajulu pinakarrulumarnanga nganipa wurralapijin. ²² Ngajulu muwarr pilimarnangu nyungungu warnkupa nyungu wararr jirnirni. Yungkuluminyinpa 10 wurrukarra, palaja kulpanya yungkulumarnanta waraja." Palajun muwarr pinalu Ngarrkaku.

29

JACOB-PA LABAN (29:1-14)

¹ Palaja Pijilja yana jinangu. Yartikarra turlpanyajanaku warrarnja warinyja, kakarranga. ² Palaja palinyju parrjarn-parrjarnikinyi, yijalu ngapa karlinaja yirrini, yamarnikinyi warnkulu wirtulu. Palanga yirrini-janinyi kujarrapa waraja kurrngalarrangu kukurnjayirrangu, ngapanga wangkamartaji karta-karta karrinyikinyiyi, mimarnikinyiyi ngapaku. ³ Tuku jirnikinyijianinyi palarrangu kukurnjayirrangu, kanginyikinyijianinyi ngapa karlinyajakarti. Jampa wiyirr kajanaja ngapanga pala warnku purlu jirnikinyiyi. Minpinajalu kulpanya warnku wirrirkinyiyi.

⁴ Jacob-ju karra marnajanaku marrngu tuku kalkunukatarranguku, "Wanyjarnija nyurra?" Puntaju karra marnayalu palinyku, "Nganarna tawunja, ngapija, Haran-ja." ⁵ Palinyju karra marnajanaku, "Nyurra miranu Laban-ku, Nahor-mili karluji?" "Yuu, nganarna miranu." ⁶ "Ngaly pangarra waninyi?" "Yuu, paliny ngalya waninyi. Parrjala, mirtawa partany palinymili turlpanya kuwarri kukurnjayirrangujartiny."

⁷ Palinyju karra marnajanaku, "Pinakarrayi. Karrpu kanka ngarrany waninyi. Nganiku kanganyanyurrujaninyi kukurnjayirrangu karrpu kankanga? Nyampalu yuwayijaninyi ngapa, palaja nyampalu kulpanya kawayijaninyi warrulykarti." ⁸ Puntaju karra marnayalu, "Munu yinganyakupa ngapaku, mimalapiyirnijanaku jinta warinyku kukurnjayirranguku. Yijamarta palajalu warnku nyungu purlu jilipiyirni, palajunjalalu yungkulupiyirnijaninyi ngapa."

⁹ Muwarr pinajalu, kajarnajanaku Rachel japartumurninymili kukurnjayirrangujartiny. Palinyjungarra kalkurnikinyijianinyi. ¹⁰ Jampa yirrini Rachel-pa kukurnjayirrangu kakamurninymili, Jacob ngapa karlinyajakarti yana, purlu jirni pala wirtu warnku kankakartija, ngapa yinyajaninyi kakamurninymili kukurnjayirrangu. ¹¹ Palaja Rachel yampu marna manyjarraja. ¹² Wurrarnala, "Nyuntumili japartu ngajumulaku pipiku mamaji. Pipi ngajumili Rebekah." Mirti jarrinyi Rachel pala muwarr wurranku japartuku palinymilaku.

¹³ Pala muwarr pinakarrinyaja nyampa yana Laban pujamurninykarti. Yampu marna, ngurrakarti kanya. Jacob-ju wurrarnala wunyjurru ngunarrija turlpanyaja warinyja warrarnja waljaja. ¹⁴ Laban-ju wurrarnala, "Nyunturla pujamurniny walja. Nyungungu wantuluman ngajungu." Palanga waninyi Jacob, warrkamu jarrinyi kakajimurninyku waraja wirlarra.

JACOB-JU WARRKAMU JARRINYIKINYILI KAKAJIMURNINYKU MIRTAWAPA YUNGKULINYPILI (29:15-30)

¹⁵ Palaja Laban-ju karra marnalu, "Pujamu nyuntu ngajumili walja. Warrkamu jarrinyikinyijin puru. Kuwarri warrkamuja nganipa yungkulumarnanta?" ¹⁶⁻¹⁸ Laban partanykarrangu kurntaljirrija pirirrangu. Wariny kurntal Leah, wariny Rachel. Leah jirtamarra kurluny-kurluny. Rachel kumparakata yiji. Jacob Rachel marru marnakinyi, karrinyikinyalu

mirtawaku. Palajalu karra marnalu Laban-ku, “Warrkamu jarrulumar-nangu partunurranguku 7-ku. Palaja yungkuluminyin Rachel mirtawa.”

¹⁹ Laban-ju karra marnalu, “Yuu. Nyuntu yungkulumarnanta Rachel, jintawayinga. Yija nyungungarra wantuluman ngajungu.”

²⁰ Palaja warrkamu jarrinyikinyalu kakamurninyku punja, partunurranguku 7-ku. Yija-yiji marru marnakinyi pala mirtawa. Palajalu warrkamu jarrinyikinyi mimarnakinyi partunurrangu 7, kurlkarri marnakinyi kar-rpu kujarrapa warajakapali warrkamu jarrinyikinyi palaku mirtawaku.

²¹ Palaja karra marnalu kakajimurninyku, “Warrkamu jarrinyarnangu partunurranguku 7-ku. Nyampa yuwaji pilyurr ngajungu.” ²² Laban-ju muwarr ngakarnajanaku palamartajiku marrngurranguku milpanyaku ngurrakarti palinymilikarti. “Mayi ngalkuluminyipulaku nyungukujirri kulunuja wantulinypulu piriripa mirtawa.” Warrkamukatarrangulu palinymilalu mayi wirtu kamparnayajanaku ngananyaku.

²³ Warrukarti jarrinyaja Laban-ju pujamurninykarti kanyalu Leah, Rachel-mili kangkujimurniny, wurrarnala, “Nyungu nawu pilyurr nyuntumili.” ²⁴ (Laban-ju wariny mirtawa warrkamuku yinyali Leah-nga, yini Zilpah.) ²⁵ Palanga warrukartingi Jacob karta karrinyi Leah-nga. Jampa parrily jarrinyi kartakarralungarra wariny yirrirni Leah! Palanga paliny kuli jarrinyi, karra marnalu kakamurninyku, “Nganija mitu marnanyin? Ngaju warrkamu jarrinyarnangu warinyku mirtawaku, Rachel-ku. Nganija yinyanyan Leah?”

²⁶ Laban-ju karra marnalu, “Nyungu wupartumurniny warlilamar-nangu. Walangarra pilkuliny wirtumurniny. Palajunpinti nganarnamili. ²⁷ Mimalaman jampa. 7-ja karrpuja jipi jilaminyi nyunguku nyupaku. Palaja yungkulumarnanta wariny nyupa. Palaja warrkamu jarrulupijin 7 partunurrangu wupartumurninyku.”

²⁸ Jacob-ju pinakarrikinyalu Laban-ku. “Yuu, yarrana warrkamu jilamarnanga.” Palaja waninyikinyi Leah-nga karrpurranguku 7-ku, palaja Laban-ju yinyali wariny mirtawa, Rachel. ²⁹ (Laban-ju wariny mirtawa warrkamuku yinyali Rachel-ja, yini Bilhah.) ³⁰ Jacob-ju karrinyikinyalu Rachel-kujakun, yakarl marnakinyi Leah. Palaku mirtawaku Rachel-ku yarrana warrkamu jarrinyikinyalu kakajimurninyku partunurranguku 7-ku.

JACOB-MILI PARTANYKARRANGU (29:31 - 30:24)

³¹ Ngarrkalu parrjarnakinyi Jacob wunyjurru jarrinyaja. Paju karrinyalu Leah-ku Ngarrka, yinyali Leah-nga partanykarrangu. Palinymili markamurniny partanymajirri waninyikinyi. ³² Palaja Leah ngayinykarra jarrinyi. Yijalu palinyju mana partany pirirri. Palinyju kurlkarri marna Ngarrka, “Paju karrinyaji Ngarrkalu. Partany yinyanyi nyungu pirirri. Yija ngajumili nyupa ngarluja wantulupiji, nyungu partany manarnalu.” Pala yini marna partany murrkangunya Reuben. [Reuben sounds like, “Look! A son!”, and like, “He has seen my misery”.]

³³ Palaja palinyju partany warinymal mana, pirirri. “Ngarrkalu parrjarna ngajumili pirirri, munu karrinyikinyiji, yinyaji partany wariny Ngarrkalu.” Yini marna pala partany Simeon. [Simeon sounds like, “One who hears”.]

³⁴ Palaja partany warinymal mana, pirirri. Palaja karra marna, “Ngajumilinga pirirringa yinyarnalu partanykarrangu piririmarta kujarrapa waraja. Kuwarri yiji ngarluja wantulupiji.” Yini marna pala Levi. [Levi sounds like, “being attached”, or “feeling affection for”.]

³⁵ Palaja partany warinymal mana, pirirri. Karra marnalu Ngarrkaku, “Yarranijayi, Ngarrka! Nyurra malamarnanta.” Yini marna pala pirirri Judah. Palaja partanymajirri waninyi punja. [Judah is related to the Hebrew word for “Praise”, with the thought that “I will praise the Lord”. (Had she given up on Jacob loving her just because she bore him sons!)]

30

¹ Rachel waninyikinyi partanymajirri. Paliny miku jarrinyikinyi palinymilaku kangkujiku. Palinyju karra marnalu palaku pirirriku, “Partany ngalilupa mankulupali. Munujalu marlkarri jarrulumarna.”

² Jacob palaja kuli jarrinyi palinymili mirtawaku. “Munu ngajukupa parrjanaku. Munuyiji munu ngaju Ngarrkakapali. Ngarrkalungarra kunta jirnanti partany mananyaku.” ³ Rachel-ju karra marnalu Jacob-ku, “Pala nawu mirtawa, warrkamukata ngajumili, Bilhah. Karta karrulunyumpulu. Palinyjungarra mankulkulupija partany ngajuku. Pala partany wantulupiji ngajuku.” Palajun muwarr pinalu Rachel-ju.

⁴ Palaja yijangarra Jacob karta karrinyi palanga warrkamukatanga mirtawaji. ⁵ Bilhah palanga ngayinykarra jarrinyi, pirirri partany mana.

⁶ Rachel-ju karra marna, “Ngajulu japirr marnarna Ngarrka yungkulupiji partany ngajuku. Palinyju pinakarrinyiji, yinyanyi partany pirirri.” Yini marna pala partany Dan. [“Dan” means “he judged” or “he vindicated”. Rachel felt vindicated.]

⁷ Yarrana ngayinykarra jarrinyi pala warrkamukata mirtawa, palaja partany mana wariny, pirirri. ⁸ Rachel-ju karra marna, “Ngalayi mirarnakinyaliyirnarninyi partanyjamarra, ngajulu yiji mirarnarna partanyku.” [Put this sentence into the lexicon!] Yini marna pala partany Naphtali. [“Naphtali” means, “my struggle”.]

⁹ Leah-lu karra marna, “Kuwarringarra partanymajirri wantulumarna. Ngajumili warrkamukata mirtawa yungkulmarnalu ngajumilinga pirirringa. Palinyju mankuliny partany ngajuku.” ¹⁰ Palajalu Zilpah-lu partany pirirri kanya Jacob-ku. ¹¹ Leah-lu karra marna, “Yarranijayi!” Yini marna pala partany Gad. [“Gad” means, “good fortune”.]

¹² Palajalu Zilpah-lu mana partany wariny, pirirri. ¹³ Leah-lu karra marna, “Ngaju pikaly jarrinyarna. Mirtawanyjarrilu wurralaminyiyi pikalykata.” Yini marna pala partany Asher. [“Asher” means, “happy”]

¹⁴ Yurranga jarrinyijanaku. Marrngurrangulu mananyikinyiyijaninyi palarrangu mayirrangu, ngapirrangu, wiyitirrangu. Palanga Reuben, Leah-mili murrkangunya, yana ngurraja ngunarri. Yirrirnijaninyi pirraja warruly, ngapi, manturayiki. Jinta manajaninyi, kanyajaninyi pipikarti. Rachel-ju japirr marna mirtamarniny kangkuji, “Jinta yuwanyi pala manturayiki partanymili nyuntumilimili.” ¹⁵ Palanga Leah kuli jarrinyalu. “Jipi kanyajinpa pirirri, nyungukurna kamu karrinyan ngajumilalu partanyju manaja, pala mirrijin ngayinykarra jinaku.”

¹⁶ Jarurrukartingi warrkamuja warruly-warrulyja Jacob kulpanya ngunarrija, ngurrakarti. Leah-lu purrpi karrinyalu. Palaja karra marnalu, “Kuwarringa warrukartinga ngali karta karrulupali. Yinyarnalu ngajumilinga marrkanga jinta manturayiki, partanyju manaja. Palaja karta karrulupali.” Palanga warrukartingi yijangarra karta karrinyipulu.

¹⁷ Ngarrkalu pinakarrinyirri Leah-ku, palaja ngayinykarra jirni. Palaja wariny mana partany, pirirri. ¹⁸ Leah-lu karra marna, “Ngajulu yinyarnala

ngajumili warrkamukata mirtawa karta karrinyaku ngajumilinga pirir-
ringa. Palajunjalu Ngarrkalu yinyaji partany wariny pirirri." Yini marna
pala partany Issachar. ["Issachar" sounds like, "reward" or "my hire".]

¹⁹ Palajalu palalu Leah-lu wariny mana partany, pirirri. ²⁰ Karra marna,
"Ngarrkalu ngalya jirniji ngajunga. Ngajulu kanyarnajaninyi pirirrimarta
6 ngajumulaku pirirriku. Palajunjalu kuwarri wurralapiji yija-yiji mirtawa
ngaju." Yini marna pala partany Zebulun. ["Zebulun" probably means
"honour"; it also means "gift".] ²¹ Yarti yiji palajalu wariny mana partany,
mirtawa. Pala yini mana Dinah.

²² Palaja Ngarrkalu pinakarrinyalu Rachel-ku. Purlpija warrarnja
Rachel-ju japirr marnikinyi Ngarrka partanykarranguku yinganyaku.
Yartikarra pinakarrinyalu. ²³ Yijangarra ngayinykarra jarrinyi paliny,
mana partany, pirirri. Karra marna, ["God has taken away my shame."]
"Kurntany waninyikinyirni purlpija warrarnja partanymajirri. Yijalun-
garra Ngarrkalu yinyaji partany. Munu janalu kurntany jiliminyi."
²⁴ Yini marna pala partany Joseph ['asap "take away" sounds like "Joseph",
which means "may he add"]. Karra marna, "Yijapa yungkuluminyi wariny
partany, pirirri."

*JACOB-JU WARRKAMU JARRINYIKINYILI KAKAJIMURNINYKU
KUWIYIRRANGUPA YUNGKULINYPILI (30:25-43)*

²⁵ Jampa Joseph-ja ngayarta jarrinyajalu Jacob-ju karra marnalu kaka-
jimurninyku, "Ngaju kulpulumarna ngajumilikarti warrarnkartu wal-
jakarti. ²⁶ Yijalu warrkamu jarrinyarnangu palarrangukupa mirtawaku
partanykarrangukupa. Nyuntu miranungarra palaku. Kuwarringa
kangkulumarnajaninyi palamarrangu. Munu ngajuku ngatu jinaku nyun-
tulu. Yankulumarna." ²⁷ Laban-ju karra marnalu, "Pinakarraji. Ngajulu
karrinyarnangu nyungunguku waninyaku. Jampa nyuntu turlpanyan
ngunarrija purlpi Ngarrkalu ngalya jirnikinyiji ngajuku, palinyju yinyaji
marlu jarnturrangu kuwiyrangu. Palaku ngaju miranu jarrinyarna
maparnja kankarni. Palajunja ngajulu karrinyarnangu purukata wantaji.
²⁸ Yini malanyinga nganikupa nyuntu karrinyan, ngajulu yungkulumar-
nanta nganipa, palaja wantulupijin."

²⁹ Jacob-ju karra marnalu, "Ngaju jipi warrkamu jarrinyarnangu. Tuku
jirniirnaninyi kuwiyrangu nyuntumilirrangu. Nyuntu miranungarra
palaku. ³⁰ Nyuntu wanikinyin wupartumartarrangujartiny kuwiyrang-
gupartiny. Jampa ngaju turlpanyarna nyungukarti marlu jarrinyiyinga.
Ngaju warrkamu jarrinyarnangu. Palajalu Ngarrkalu tuku jirnikinyinti.
Kuwarri ngajulu tuku jilamarnajaninyi ngajumili partanykarrangupa."

³¹⁻³² Laban-ju japirr marnalu, "Ngani yungkulumarnanta? Wurral-
iji." Puntaju karra marnalu Jacob-ju, "Munu yinganyakupa warnkuku.
Kula, wurralamarnangu. Kuwarringa parrjalarnajaninyi kuwiyrangu
nyuntumilirrangu, jinta pilamarnajaninyi, kangkulumarnajaninyi war-
rukurla kukurnjayirrangu taparl-taparl nanikuturrangu. Palamarnin-
yarrangu. Ngajumili wantulupijiya palarrangu, jinta wiyirr nyuntumili.
Yuu, karra malaman nyuntulu, nyuntungu wantulumarnanga, tuku
jilamarnajaninyi kuwiyrangu nyuntumilirrangu nyuntuku. ³³ Yartipa
yirrilaman ngajulu ngalya jilamarnangu, ngajulu munu mitu manakupa
nyuntuku. Nyuntulu parrjalaman palarrangu kuwiyrangu. Jintamarniny
wantulupiyi warrukurla kukurnjayirrangu, jintamarniny wantulupiyi
taparl-taparl nanikuturrangu. Yijapa yirrilamanjaninyi warinypa wariny,
nyuntu miranu jarruluman ngajulu ngulyulu kanyarnangu." Palajun karra

marnalu. ³⁴ Puntaju karra marnalu Laban-ju, “Yuu, ngalya. Palajun jilaman.”

³⁵⁻³⁶ Laban-ju mitu marna Jacob. Palangangarra karpungu palinyju kanyajaninyi wiyirr taparl-taparl nanikuturrangupa wiyirr warrukurlarrangu kukurnjayirrangu, wurrarnajanaku palinymilinga partanykarrangungu piririmartanga, “Kawayijaninyi nyungurrangu nanikuturrangupa kukurnjayirrangu ngunarri kaja, tuku jilayijaninyi ngunarringa.” Palajalu muwarrjalu kanyayijaninyi kujarrapa waraja karpurrangu.

Palaja Jacob-ju tuku jirnikinyijaninyi jinta wariny Laban-mili kuwiyirrangu. ³⁷ Palanga Jacob-ju ngartarnajaninyi yalyurrangu, wupartu-wupartu karnu pirnijaninyi mirta-mirta marni jarrinyaku. ³⁸⁻³⁹ Palinyju wirrrijaninyi palarrangu karnu pinaja yalyurrangu ngapamartaji. Jampa palarrangu kuwiyirrangu turlpanyikinyiyi ngapakarti yirrirnikinyiyijaninyi palarrangu yalyurrangu. Ngapanga wangka jarrinyajalu yumuny jarrinyikinyiyi. Yumuny jarrinyijalu parrjarnikinyiyijaninyi palarrangu yalyurrangu. Palajalu kukurnjayirrangulu kanyayijaninyi wupartupani warrukurla, nanikutulurrangu kanyayijaninyi wupartupani taparl-taparl marnijartiny.

⁴⁰ Palaja palinyju jinta pirnijaninyi palarrangu wupajupanirrangu. Munu wirrirnamajaninyi Laban-milinga kuwiyirrangu. Palinyju wirrrijaninyi mirtanya-mirtanyarrangu kuwiyirrangu ngumpa Laban-milikarti. ⁴¹ Jampa palarrangu kuwiyirrangu marrjapanurrangu yumuny jarrinyikinyiyi Jacob-ju wirrrijaninyi palarrangu yalyurrangu walangkarra jananga. ⁴² Jampa manyurla-manyurlarrangu kuwiyirrangu yumuny jarrinyikinyiyi, munu wirrirnamajanaku palarrangu yalyurrangu Jacob-ju. ⁴³ Palajunjalu Jacob-ju manarninga marlu yiji kukurnjayirrangupa nanikuturrangu. Palinyju kalkurnikinyijaninyi marlu kamalpa tangki, pirirripa mirtawa warrkamukatarrangu pukun.

31

JACOB KULPANYAKU KARRINYI WARRARNKARTI PALINYMILIKARTI (31:1-16)

¹ Palaja Laban-mili partanykarrangu piririmartalu yimpirnikinyiyi Jacob. Janalu karra marnayi, “Jacob-ju wiyirr kanyajaninyi nganyjurrumulaku japartumulaku kuwiyirrangu. Palajunja palinyju kalkurnajaninyi marlu kuwiyirrangu. Palarrangu waninyikiyalu nganyjurrumili japartuku.” Jacob-ju pinakarrinyalu janamilaku muwarrku yimpinajaku.

² Laban-ju malyparr karrinyikinyalu. Jacob miranungarra paliny.

³ Palajalu Ngarrkalu karra marnalu Jacob-ku, “Kulpa nyuntumili japartumili warrarnkarti, nyuntumili walja marrngukarti. Ngajulu tuku jilamaranta.” Palajunju Ngarrkalu karra marnalu.

⁴ Palanga Jacob waninyikinyi ngunarri jalanga, palinymilijartiny kuwiyirrangujartiny. Palaja muwarr ngakarnapulaku palinymilaku mirtawakujirri, Rachel-pa Leah-karti, milpanyaku palinykartiku. ⁵ Jampa turlpanyapulu palinyju karra marnapulaku, “Nyumpalamili japartu ngalyparla waninyikinyiji, kuwarringa munu jarrinyiji. Ngaju miranungarra paliny malyparr karrinyiji. Ngarrkalu tuku jirnikinyinyi. Palinyjungarra tuku jirnikinyi ngajumulaku japartuku, tuku jirnikinyinyi ngaju pukun.

⁶ Nyumpala miranungarra ngajuku, warrkamu jarrinyirnili nyumpalamilaku japartuku punja. ⁷ Palinyju mitu marnanyi marlumal ngani warralkupa. Ngarrkalu kunta jirnikinyi Laban, munu kulilu

yirrinaku ngaju. ⁸ Nyumpalamilalu japartulu wurrarnaji ngajunga, 'Nyuntulu kalkulumanjaninyi warrukurlarrangu kukurnjarirrangulu puntaju pala warrkamujalu.' Palaja palarrangulu kukurnjarirrangulu kanyayijaninyi partanyakarrangu warrukurlarrangu. Nyumpalamilalu japartulu wurrarnaji ngajungu, 'Nyuntulu kalkulumanjaninyi taparl-taparl marnijartinyarrangu nanikuturrangu puntaju pala warrkamujalu.' Palaja palarrangulu nanikuturrangulu kanyayijaninyi partanyakarrangu taparl-taparl marnijartinyarrangu. ⁹ Kanganyikinyijaninyi kuwiyirrangulu nyuntumilija japartuja Ngarrkalungarra, yinganyikinyijaninyi ngajunga.

¹⁰ Kuwiyirrangulu yumuny jarrinyajanga ngajulu kapukarri manarna. Palanga kapukarringa ngajulu yirrirnirni taparl-taparl marnijartiny piririmarta nanikuturrangu yumuny jarrinyikinyiyi mirtawanyjarrirrangunga, jinta piririmarta nanikuturrangu munu yumuny jarrimiya.

¹¹ Palanga kapukarringa Ngarrkalu muwarr pirniji, 'Jacob-kayi!' 'Yuu, ngani?' ¹²⁻¹³ 'Ngaju Ngarrka. Purlpi Bethel-ja miral jarrinyarnanga. Palanga nyarra warnku jarnti jirnin kurlkali manapintiku, wuyilpa jurtirni jin palanga warnkunga, nyuntulu karra marnajin, "Nyuntungu pinakarrulumarnanga." Ngajulu parrjarnakinyirrinti. Miranungarra ngaju Laban-ku, mitu marnikinyinti. Parrjalajaninyi palarrangu kuwiyirrangulu. Taparl-taparl marnijartiny pirirri nanikuturrangu yumuny jarrinyiyi, jinta pirirri nanikuturrangu munu yumuny jarrinyikiyi. Kuwarri pinakarraji ngajuku. Yakala nyungu warrarn, kulpa warrarn waljakarti.' Palajun muwarr pirniji Ngarrkalu."

¹⁴ Rachel-jupa Leah-lu pinakarrinyipulu Jacob-mili muwarrku. Puntaju karra marnapulalu, "Ngalayimilalu japartulu munu yungkulinyngalayinyi nganipa palinymilija. ¹⁵ Warinykapali wurrarnangalayinyi. Purlpi warrkamujalu puntaju yinyanta ngalayi nyuntungu. Palangulu kurrngal wurrukarrarrangu manajaninyi. Kuwarri munu kalkurnaka nganipa.

¹⁶ Ngarrkalu kanyajaninyi palinyja wurrukarrarrangu, palarrangu jipi yinyanta nyuntu. Palajalu palarrangu warralpiri kuwarri ngalayimilipa ngalayimili partanyakarrangumili. Pinakarralu Ngarrkaku. Jilalu nganipa wurralamangu."

JACOB KUKUJARRI-KUKUJARRILU YAKARNA LABAN-MILI NGURRA (31:17-21)

¹⁷⁻²⁰ Palaja Jacob-ju wurrukarrarrangu maninyikinyijaninyi yakana-marninyju. Munu wurrarnamala Laban-ja. Laban purlpi yana ngurraja wirrkanaku mampuku kukurnjarirranguja. Ngunarrijalu Laban-jalu Rachel-ju kukujarrilu ngulyu marnajaninyi palinymili japartumili ngapirrangulu, marni jinajarrangu mangunyakapalirrangulu.

Palaja Jacob-ju manajaninyi kamalarrangu kanganyaku mirtawanyjarrikupa partanyakarranguku. Ngakarnajaninyi palinymili kuwiyirrangulu walangkarr, kukurnjaripa nanikuturrangupa purlikapa tangki. Jacob-ju palinymili mirtawanyjarrilupa partanyakarrangulu yakarnayi pala ngurra Laban-mili kukujarri-kukujarrilu. Palajunju palinyju mitu marna palinymili kakaji. Yana wirntijartiny warrarnkarti Canaan-karti.

²¹ Kurtany pirni pijunga wirtunga, ngapinga, Euphrates-nga. Yana pipurru warnkumarramarrakarti, ngapinga, Gilead-ja.

LABAN-JU YAJARNAJANINYI MARNTILU MARRJALU (31:22-25)

²² Kujarrapa warajaja karrpuja, Laban-ju pinakarrinyi Jacob purlpi yana. ²³ Laban-ju manajaninyi piririmarta, palaja yajarnayi Jacob. 7 karrpurrangulu yajarnayi paliny warnkumarramarrakarti warrarnkarti,

ngapinga, Gilead-ja. ²⁴ Partijirringa Ngarrkalu muwarr pinalu kapukar-
ringa Laban-ja, "Kuliwayi purulu yankulumanpalu Jacob-ku."

²⁵ Jacob-jupa palinymilirrangulupa partanykarrangulupa mirtawany-
jarrilu purupi ngurra jirniyi warnkumarramarranga. Palaja Laban-pa
palinymili piririmarta kajarnayi Jacob-martaji, ngurra jirniyi palamartaji.

LABAN-JUPA JACOB-JU WARNTA MARNAPULARNINYA (31:26-44)

²⁶ Laban-ju warnta marna Jacob. "Nyuntulu mitu marnanyi. Kanyajin
ngajumili kurntaljiirri, yijangarra jinmurntujirrikapan. Nganija palajun
jirnin? ²⁷ Nganija yanan kukujarri-kukujarrilu? Yananyamarninyju
wurrarnamajin. Mayikurra nganamanyi, julurra kuntarnamanyi, pikaly
wanimanyi. Pikalymarninyju ngakarnamarnanta. ²⁸ Yampu marnamar-
najaninyi ngajumilijirri kurntaljiirripa jamujirrangu. Nganija ngampa
pirninyin nyuntulu, muwarrmajirrilu kanyanjaninyi? Yijalu mituwalju
palajun jirnin. ²⁹ Palajunkatanga nyuntungu ngajulu kurlu jilamarnangu
yijarla. Munu. Nyuntumilalu japartulu pinakarrinyikinyalu Ngarrkakun-
garra. Nyarralu Ngarrkalungarra muwarr pirniji ngajunga warrukartinga,
wurrarnaji, 'Kuliwayi purulu yankulumanpalu Jacob-ku.' Muwarrjalu
palajunjalu puru yakarnarnanta. ³⁰ Nyuntulu karrinyanpa yirrinaku
nyuntumilaku japartuku. Jipi ngalya. Nganijalu ngajumili ngulyulu
marnajinpa mangunyakalirrangu? Pala kurlujartiny yiji!

³¹ Jacob-ju puntaju karra marnalu, "Ngajulu kurlkali marnikinyirninti
kangamanpulinyi nyungujirri ngajuja. Wirnti karrinyikinyirni. Pala-
junjalu yanarna kukujarri-kukujarri. ³² Munu ngajulu kangamarnanga
nyuntumilirrangu mangunyakalirrangu. Nganurtulupa ngajumilirran-
gualu kanyajaninyi palarrangu, pala marrngu wirlanaku marlkarri.
Parrjalajaninyi palamarrangu ngajumili wurrukarra. Nganipa yirri-
man nyuntumili, jurtu jilaman nganarnaku nyuntumilingapa piririmarta
ngajumilinga. Palaja kalkulumanparninga." Munumpa waninyikinyi
Jacob, Rachel-ju yakanamarninyju Canaan-kartiku kukujarrilu kanyalu
palinymili japartumili mangunyakalirrangu marni jinajarrangu. Palajalu
Jacob palajun muwarr pirni.

³³ Palajalu Laban ngalpanyalu Jacob-milinga kalikunga. Kanyjirnikinyi
palaku mangunyakalirranguku. Munu yirrinimajaninyi palarrangu
palanga. Palaja kanyjirnikinyi Leah-milinga kalikunga, palanga pukun
munu yirrinimajaninyi. Palajalu ngalpanyapulaku kalikunga palamilijirri
warrkamu puluku mirtawamilijirriku. Munu, palanga pukun partarl
kanyjirnikinyijanaku. Palaja yanalu Rachel-milikarti kalikukarti.

³⁴ Rachel-ju purupi kuku jirnijaninyi palarrangu mangunyakalirrangu,
kamalmilingi saddle-ja wirrinijaninyi. Palaja kajarna palanga saddle-
ja. Palinymili japartulu warlirn-warlirnikinyi Rachel-milinga wurrukar-
ranga, munuyiji, munu yirrinimajaninyi. ³⁵ Karra marnalu Rachel-
ju palinymili japartuku, "Ngaju munu wararr karrinyikirni, nganar-
namilinga mirtawamilinga. Munu jaaly jarrinyaku ngajukupa, nyun-
gukurrapa kajarnarni nyungungu." Palajunjalu Laban-ju puru kanyjir-
kanyjirnikinyijanaku palinymilirranguku mangunyakalirranguku.

³⁶ Palaja palanga Jacob kuli jarrinyi Laban-ku, warnta marna palinymili
kakajimurniny. "Munu nganipa ngajulu kurlu jinamarnanga. Nganijalu
nyuntulu yirtil marnanyin palajunju? Ngani yija-yiji kurlu jirninrangungu?
³⁷ Jipirla wurrukarrarrangu yatirnanjinpa. Nganipa wurru yirrinin-
janinyi nyuntumili? Yijapa yirrininjaninyi, wirrilajaninyi nyungungu,

yirrilipiyijaninyi nyungurrangulu pirirrimartalu nyuntumilalupa ngajumilalu. Janalu wurralapiyijaninyi nganurtumilipa palarrangu.

³⁸ Jipirla ngaju waninyirnanangu 20 partunurrangu. Ngajulu tuku jirnikinyirnijaninyi nyuntumili kuwiyirrangulu. Palanga nyuntumili kukurnjaripa nanikutu tuku wanikinyiyi. Janalu marlu partanykarrangu kanyayijaninyi. Munu ngajulu nganamarnajaninyi yuramurrangu nyuntumili. ³⁹ Jampa kulikatarrangulu yukurrulu pajirnikinyiyijaninyi marlkarri nyuntumili nanikutupa kukurnjari, munu ngajulu kangamarnajaninyi marlkarrirrangulu palarrangu jurtu jinaku nyuntungu. Munu. Ngajulu wirrirnirnijaninyi ngajumilirrangulu kukurnjaripa nanikutu puntaju palarranguku marlkarrirranguku nyuntumilirranguku. Jampa jintalu marrngurrangulu kukujarri-kukujarrilu ngulyulu mananyikinyiyijaninyi nyuntumilirrangulu janyjangapa warrukartinga, ngaju japirr marnikinyinyin palamarranguku wirrinaku. ⁴⁰ Karrpurrangu karrpurrangu ngaju warrkamu jarrinyarnangu parrpakarranga, marlu warrukartinga ngaju wanikinyirni yija warringa. Marlumal ngaju wanikinyirni kartamajirri tuku jirnikinyirnijaninyi nyuntumilirrangulu kuwiyirrangulu.

⁴¹ Ngaju waninyarnangu 20 partunurrangu. Warrkamu jarrinyarnangu 14 partunurrangu palakujirri mirtawakujirri, nyuntumili kurntaljirri. Palaja ngaju warrkamu jarrinyarna nyuntungu 6 partunurrangu mananyaku kuwiyirranguku ngajuku. Palanga 20 partunurrangulu nyuntulu mitu marnanyin marlumal. ⁴² Kartu ngakarnaminyin nyuntulu ngani warralpirtimajirri. Ngarrkalu ngaju tuku jirnikinyinyi. Miranungarra paliny ngajuku, ngaju warrkamu jarrinyarnangu ngalya nyuntunga, paliny miranungarra nyuntuku, ngurnjul jirnijin. Palajalu warnta marnanta warrukartinga kapukarrilu." Palajun muwarr pinalu Jacob.

⁴³ Palaja Laban-ju puntaju karra marnalu, "Nyungujirri partanyjirri ngajumilijirri, pulanymili palarrangu partanykarrangurrangu ngajumili jamujirrangulu. Palarrangu kuwiyirrangulu kalkurnanjaninyi nganin-nganinpa palarrangu ngajumilirrangulu pukun. Nyuntulu parrjala! Nyungurrangu ngajumilirrangujakun. Yijapa ngajulu kalkulumarnapulinyi ngajumili kurntaljirripa pulanymili partanykarrangu. Munu, puru ngakalamarnajaninyi nyuntungu. ⁴⁴ Yuu. Ngali muwarr pilipalirnanangu. Wirranawayi puru wantulupali, wirranamajirri. Wuru jilipali nyungurrangu warnkurrangu, kurlka jinaku ngaliku." Palajun Laban-ju karra marnalu.

JACOB-JUPA LABAN-JU MUWARR WIRRARNIPULARNINGA (31:45-55)

⁴⁵ Palajalu Jacob-ju warnku wirtu mana, wararr jirni. ⁴⁶ Palaja wurrarnajanaku palinymili pirirrimartanga, "Nyurralupa marrayijaninyi warnkurrangu." Yijalu manayijaninyi, kunmu jirniyijaninyi warnkunga wirtunga wangka. Palaja wiyirru nganayi mayi warnkurrangunga wangka.

⁴⁷⁻⁴⁸ Laban-ju karra marnalu Jacob-ku, "Nyungulu kurulu kurlka jilkulinyngalinyi yartipa." Palinyju yini marna palinymilinga muwarrja, "Kuru kurlka jinapinti." Jacob-ju pukun yini marna pala warnku warinyja palinymilinga muwarrja, "Kuru kurlka jinapinti."

⁴⁹⁻⁵³ Laban-ju karra marnalu Jacob-ku, "Jinta pinajalu, yankuluman nyuntumili warrarnkarti, ngaju yankulumarna ngajumilikarti. Ngarrkalu parrjalkulinyngalinyi. Kawanjaninyi nyuntulu warinyarrangu mirtawarrangu, yakalanpulinyi nyungujirri kurntaljirri, wirralanpulinyi ngunarringi. Munumpa wantarnili ngaju. Pinakarraji. Ngarrkalu parrjarnanti. Yirrirnin nyungu warnku wirtu ngajulu wararr jirni, nyungupa

kuru marnarna. Palarrangu warnkurrangu wantulupiyi kurlka jinaku ngaliku, muwarrpa nyungunga wirrinali. Ngaju munu yankulumarna nyungungu kurungu ngunarrikarti nyuntukarti kulikarti. Nyuntu pukun munu milpuluman ngajukarti kulikarti nyungungamarra kurungamarra. Warajalupa ngalijalu panyalali nyungungu muwarrja, Ngarrka miranu jarruliny palinyku. Ngalimilalu karlujilujirri, Abraham-jupa Nahor-lu, pinakarrinyikinyipululu Ngarrkanga. Yijapa ngajulu muwarrja palanga panypiyirnila. Palaja yiji palalungarra Ngarrkalu wirlalaminyi ngaju. Yijapa nyuntulu muwarrja palanga panypiyirpili. Palaja yiji palalungarra Ngarrkalu wirlalamanta nyuntu." Palajun Laban-ju muwarr pinalu Jacobku.

Palajalu yini marnapulu pala kuru "Mizpah" pukun. Pala wurrarna "Ngarrkalu Yirrkulu Parrjarnangalinyi".

Jacob-ju pinakarrinyalu Laban-mili muwarrku. Palaja karra marnalu, "Ngarrkakungarra ngajumili japartalu Isaac-ju pinakarrinyikinyalu. Nyarra Ngarrka paliny miranu ngajuku. Yijalu pala muwarr kalkurnarninga."⁵⁴ Palaja Jacob-ju mana waraja kuwiyi palinymilirranguja, wirlarna, kamparnalu yinganyaku Ngarrkaku. Japirr marnajaninyi pirirrimarta palinymilipa Laban-mili, ngananyaku mayiku palinyja. Ngananyajalu karta karrinyiyi warrukartinga palanga warnkumartaji.

⁵⁵ Kurnpungu Laban turlpanya kartaja. Palinyju yampu marnajaninyi palinymili jamujirrangupa kujarra kurntaljirri. Palaja kulpanya palinymili warrarnkarti.

32

JACOB KURLKARRI MARNA PURRPI MANAMARNINYJU MAMA-JIMURNINY (32:1-21)

¹ Palanga Jacob yakarna yananyaku palinymilaku japartumilaku warrarnku. Jampa yananyikinyi jinta Ngarrkamili angel-arrangu purrpi turlpanyiyalu paliny. ² Jampa Jacob-ju parrjarnajaninyi palinyju karra marnarningu, "Nyungu ngurra Ngarrkamili!" Pala warrarn palinyju yini marna "Mahanaim". Pala wurrarna "Kujarra Ngurra Kurrngaljirri".

³ Palaja Jacob-ju ngakarnajaninyi jinta pirirrimarta walangkarr palinymili mamajimurninykarti, Esau-karti, palanga warrarnja waninyikinyi, Edom-ja. ⁴ Palinyju wurrarnajanaku, "Nyungu muwarr kawayi palinykarti, wurralayalu Esau-nga, ngajumili nyampalingi, nyungu muwarr: 'Nyuntumili warrkamu pulukalu, Jacob-ju, palinyju ngakarnanganinyi nyuntukarti. Paliny punja waninyikinyi Laban-ja. ⁵ Kuwarringa palinyju kalkurnujaninyi purlikapa tangkipa kukurnjaripa nanikutupa warrkamu puluka mirtawapa pirirri. Palinyju ngakarnanga nyungu muwarr nyuntuku. Yijapa ngarlu ngalya jarrulumanpili. Yijapa nyuntulu ngalypalu jilimanpalu nganipa.' Palajun muwarr pilkulunyurrulu Esau-nga." Palinyja muwarrja palarrangu pirirrimarta yanayi purrpi manaku Esau.

⁶ Yarti kulpanyajalu wurrarniyalu Jacob-ja, "Nganarna yanayirnalulu nyuntumili mamajikarti, wurrarniyirnalulu nyuntumili muwarr. Paliny milpanya purrpi malamanta nyuntu. Paliny 400 pirirrimartajartiny."

⁷ Pinakarrinyaja pala muwarr Jacob yija-yiji wirnti jarrinyi. Palaja palinyju jinta marnajaninyi palinymili marrngurrangu kujarra kurrngaljirri. Palajunjalu palinyju jinta pirnijaninyi kuwiyirrangungu pukun.

⁸ Karra marnarningu, “Yijapa Esau milpuliny warajakarti, wirlalajaninyili. Palanga warinyarrangu mirti jarrulupiyi wankaku.”

⁹ Palaja paliny muwarr pinalu Ngarrkaku, “Nyuntu yija Ngarrka, nyuntulungarra tuku jirnikinyinpulinyi ngajumili karluji Abraham-pa ngajumili japartu Isaac. Nyuntulu karra marnajin ngajuku, 'Kulpa nyuntumili warrarn waljakarti, marrngu waljakarti. Ngajulu tuku jilamarnangu, tuku kalkulumarnanta.' Palajun karra marnajin. ¹⁰ Yija nyuntulu nganipa ngalya jirnikinyijin. Ngaju puru, mujujukun. Jampa purlpilu ngajulu yakarnarna ngajumili warrarn, ngaju ngunarrija kurtany pirnirni nyungunga pijunga, nyungunga Jordan-ja pijunga, puru yananyikinyirni, mungkajartinyjakun. Ngaju kuwarringa kulpanyarna marlu kuwiyirrangujartinya marrngurrangu. ¹¹⁻¹² Ngaju wirnti karrinyarna ngajumili mamajiku, Esau-ku. Wirlalanganinyili wiyirr, partanypa pipimurninyarrangu. Nyuntulu wurrarnajin, 'Ngajulu tuku jilamarnanta, ngajulu yungkulumarnanta marlu partanykarrangupa janamilirrangu nyirrirnikartijarrangu.' Palajun karra marnajin. Ngarrkakayi, kuwarringa tuku jilinganinyi. Kunta jili Esau, wirlalanganinyili marlkarri wiyirr.” Palajun karra marnalu Ngarrkaku.

¹³ Palanga Jacob karta karrinyi waraja warrukartinga. Palaja manajaninyi jinta wariny kuwiyirrangu yinganyaku mamajimurninyku. ¹⁴⁻¹⁵ Palinyju manajaninyi nanikuturrangu 200 mirtawanyjarripa 20 pirirrimarta, kukurnjarirrangu 200 mirtawanyjarripa 20 pirirrimarta, kamalarrangu 30 mirtawanyjarripa partanykarrangu janamili, purlika 40 mirtawanyjarripa 10 pirirrimarta, tangki 20 mirtawanyjarripa 10 pirirrimarta. Palarrangu wiyirr jinta pirnijaninyi yinganyaku mamajimurninyja.

¹⁶ Palinyju wurrarnajanaku palinymili warrkamukatanga pirirrimartanga, “Kangkulinyurrujaninyi nyungurrangu kuwiyirrangu Esau-karti. Yankulunyurru nyirrirnipa walangkarr, kajamarta kajamarta yankulunyurru.” ¹⁷ Walangkarr pirirringa wurrarnalu, “Jampa ngajumili mamajilu purrpi malamanta japirr malamanta, 'Nganurtu nyuntumili maaja? Wanyjarni yananyan? Nganurtumili palarrangu kuwiyirrangu tuku jinanpalu?’” ¹⁸ Nyuntulu karra malamanpalu puntaju, 'Nyungurrangu kuwiyirrangu Jacob-mili, nyuntumili warrkamu puluka. Palinyju ngakarnajaninyi palinymili nyampaliku, Esau-ku. Nyirrirni milpanya kuwarringa.” Palajun wurrarnalu palaku pirirriku.

¹⁹ Jintanga wurrarnajanaku, “Nyurralu pukun palajun wurralkulunyurru, jampa purrpi malkulunyurrinyi Esau-lu. ²⁰ Wurralkulunyurrulu, 'Nyuntumili warrkamu puluka Jacob nyirrirni milpanya nganarnanga.” Jacob-ju karra marnikinyirningu, “Nyungurrangulu kuwiyirrangulu yijapa ngarlu ngalya jilkuliny Esau ngajuku. Yartipa yirrilimarnalu, yijapa ngarlu paliny ngalya jarrulupiji.”

²¹ Jampa yanayi palinymili pirirrimarta kuwiyirrangujartiny, Jacob palanga waninyi.

NGAJARRILU PURRPI MARNA JACOB WARRUKARTINGI (32:22-32)

²²⁻²³ Warrukartingi palinyju kanyajaninyi palinymili wurrukarrapa mirtawarrangupa partanykarrangu, kurtany pirniyi pijunga, ngapinga, Jabbok-ja, jinangu yanayi ngapanga palanga pijunga ngunarrikarti. Wiyirr yakarnajaninyi ngunarrikarti. Palaja palinyjakun kulpanya.

²⁴ Paliny kujurl waninyi palanga. Pirirri ngajarri turlpanyalu. Palanga partarl jungkanga parirruju warlirnikinyipularninyi, palajun partarl jirnikinyipularninyi pirrpa-pirrpakartijakun. ²⁵ Palama pirirrilu ngajarrilu partarl warlirni Jacob. Palajunjalu palalu pirirrilu wirlarna Jacob mila nyuku, ²⁶ Palaja karra marnalu Jacob-ku, "Pirrpa-pirrpa jarrinyi. Warlinawayi! Yakalanyi!" Jacob-ju karra marnalu, "Nyuntulu wurralapijin ngajuku nganipa ngalya jilipijin. Palajunwayijalu kakuputulu warlilamarnanta."

²⁷ Palalu ngajarrilu japirr marna, "Nganurtukurra nyuntu yini?" "Ngaju yini Jacob." ²⁸ Palalu ngajarrilu karra marnalu, "Kuwarrijalu munu yini malapiyirninti Jacob. Nyuntumili yini wantuliny Israel. Nyuntu jalypa jirnijaninyi Ngarrkapa marrngurrangu, yakarniyinti, yirruku wararr karrinyin nyuntu. [??] [You have struggled with God and with men, and have prevailed over them.] ²⁹ Palaja Jacob-ju karra marnalu, "Nganurtu yini nyuntu?" Palinyju karra marnalu, "Japirrwayi, munu palajun muwarr japirr malamanyin. Kuwarringa ngajulu ngalya jilamarnangu." Palajun karra marnalu Jacob-ku. Palanga palinyju yakarna Jacob palanga, yana ngunarri.

³⁰ Jacob-ju karra marnarningu, "Ngajulu parrjarnarna ngumpa Ngarrkamili. Payi! Palinyju munu wirlarnaminyi marlkarri!" Palajunjalu Jacob-ju yini marna pala ngurra "Penuel". Palalu yinilu wurrarna, "Ngarrkamili Ngumpa." ³¹ Palaja palanga jampa ngarrany karrpu milyapal jarrinyi. Jacob-ju yakarna pala warrarn, paliny yananyikinyi jarntarni-jarntarni [OR yikiti-yikitikarra?] mila wirlanaja. ³² Palajunjalu kuwiyi wirlanajalu Israel-milirrangu munu nganamayi majangu milaja. Janalu kurlkali marnayi purlpilu Ngarrkalu wirlarna Jacob mila nyuku.

33

ESAU TAMARNA, PURRPI MARNA JACOB (33:1-20)

¹ Palaja palalu Jacob-ju parrjarna, Esau milpanyikinyi palinykarti 400 piririmartajartiny. Wirrirnijaninyi partanykarrangu janamilinga pipimurninyja. ² Wirrirnipulinyi warrkamu puluku mirtawajirri partanypa walangkarr. Pulanymartaji wirrirni Leah-pa partanykarrangu, nyirrirni wirrirni Rachel-pa palinymili partany, Juwujapu. ³ Paliny yana walangkarr purrpi marna palinymili mamaji. Jampa yananyikinyi Esau-karti jurnturtu kaniny jarrinyikinyi 7-mal. ⁴ Palaja Esau puntaju mirti jarrinyalu, palanga pulany yampu marnapularninyi. Ngangkurlji pirnipularninyi, yirrirnipularninyi pikalymarninyju.

⁵ Palaja Esau-lu parrjarn-parrjarnikinyi, yijalu yirrirnijaninyi mirtawanyjarripa partanykarrangu. "Nganurturrangu nyungu kanganyinjaninyi?" "Palamarrangu partanykarrangu yinyanyi Ngarrkalu." ⁶ Palaja warrkamu puluku mirtawajirripa partanykarrangu milpanyiyi wangka, jana jurnturtu kaniny jarrinyiyi walangkarr Esau-nga. ⁷ Palaja Leah-pa palinymili partanykarrangu milpanyiyi wangka, jana pukun jurnturtu kaniny jarrinyiyi walangkarr Esau-nga. Palaja Rachel-pa palinymili partany, Joseph, pulany pukun jurnturtu kaniny jarrinyipulu walangkarr Esau-nga.

⁸ Palaja Esau-lu japirr marna, "Ngurnungurrangu kuwiyirrangungu yirrirnirnijaninyi, nganija ngakarnanjaninyi?" Jacob-ju karra marnalu, "Palamarrangu nyuntuku. Yinganyijalu yijapa ngalya jarrulupijin."

⁹ “Munu, jipi kalkurnurnajaninyi ngajumili. Kalkularninga pala nyuntuku.” ¹⁰ Jacob-ju karra marnalu, “Yija nyuntu ngalya waninyikinyijin, munu kuliwayi waninyijin ngajuku. Palajunjalu nyuntulu kangkulumanparninga palarrangu kuwiyirranggu. ¹¹ Ngarrkalu ngalya jirnikinyiji ngajuku, palinyju yinyaji marlu nganipa. Kawajaninyi palarrangu kuwiyirranggu nyuntuku.” Palajun karra marnalu Jacob-ju. Puntaju Esau-lu karra marnalu, “Yijangarra kangkulumarnajaninyi.”

¹² Palaja Esau-lu karra marnalu, “Ngali yankuli warajanga, ngaju walangkarr yankulumarna.” ¹³ Jacob-ju karra marnalu, “Ngajumili partanykarrangu manyurlajakun, munu yananyaku nyampakupa. Ngajumili kuwiyirranggu, kukurnjaripa nanikutupa purlika, wupartupanimarninyarrangujartiny tuku jilamarnajaninyi. Kaja yananyijalu karpunga warajanga marlkarri jarrayili. ¹⁴ Walangkarr pilijilu ngajuku. Kinti milpulumarna nyirrirni, nyungurrangujartiny. Yartipa turlpalamarnanga nyirrirni nyuntumilikarti ngurrakarti Edom-ja.”

¹⁵ Esau-lu karra marnalu, “Yuu, yakalamarnajaninyi nyungurrangu piririmarta nyuntungu, milpulkulinyurru nyirrirni.” Puntajulu, “Puru kawajaninyi nyuntumili piririmarta. Munu ngaju karrinyarnangu yirrganaku nyuntuku. Ngalyparla wantulumarna.” Palajun muwarr pinalu Esau-ku.

¹⁶ Palaja Esau-lu yakarna palinymili marrka, kurila kulpinyi palinymili warrarnkarti, Edom-karti. ¹⁷ Jacob munu pipurru yanama Edom-karti. Paliny partijirri wararr karrinyi, ngapinga, Succoth-ja. Palanga maya jirni palinyku, kuwiyirranguku jirni pamarrarrangu. Palajalu yini marnayi pala ngurra “Succoth”. Palalu yinilu wurrarna, “Pamarrarrangu”.

¹⁸ Palaja Jacob-jupa palinymilirrangulu yakarnayi pala Succoth, yanayi kara. Turlpanyayi tawunja, Shechem-ja, warrarnja ngapinga, Canaan-ja. Palinyju ngurra jirni palamartaji tawunmartaji. ¹⁹ Purlpi pala warrarn palinyju ngurra jirni waninyikinyi Hamor-mili, Shechem-mili japartumili. Jacob-ju yinyajaninyi Hamor-milirranggu warnku wirtu palaku warrarnku. ²⁰ Palanga palinyju warnku kunmu marnajaninyi. Yini marna pala kunmu warnku El-Eloi-Israel. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrka, pala Israel-mili Ngarrka”.

34

DINAH-KU KURLU JIRNI SHECHEM-JU (34:1-24)

¹ Palanga Dinah, kurntal Jacob-milipa Leah-mili, ngurraja jalakarti yanajanaku puru muwarr pinaku ngurrararranguku mirtawanyjarriku. ² Warajalu ngurraralu pirirrilu yirrirni, yini Shechem. Hivitemilirrangungu paliny. Palinymili japartu, yini Hamor, wirtu nyampali waninyikinyi palanga warrarnja paliny. Pala nyarra Shechem-ulu mana kanya pala kurri kurntanymajirrilu, kanya palinymilikarti ngurrakarti, yirrkuru piririmarninyju kurlarnapularninyi, pala mirtawa palaku panyju, partarl yalaji pirnarninyi. [??]

³ Wurrarnarningu, “Pala kurri ngalya yija yiji.” Marru marna yiji pala kurri, ngarlunga palinyja wirrarnarningu, karrinyikinya Dinah-lu puntajulu marru manaku, ngarlungu paliny wirrinaku. ⁴ Wurrarnala japartungu palinymilingi, “Malkulupijin pala Dinah, mirtawa ngajumili jarrinyaku.”

⁵ Jacob-ju pinakarrinyi Shechem-ulu kurlu jini palinymilingi kurntalja. [??] Palinymilirrangu partanykarrangu ngurnarrijalu kuwiyir-rangu kalkurnikinyiyi. Paliny jama waninyikinyi, mimarnajanaku kulpanyaku. ⁶⁻⁷ Partanykarrangu kulpanyaku mimanajalu, milpanyalu Hamor, Shechem-umili japartu, muwarr pinaku Jacob-ungu.

Jacob-milirrangu partanykarrangu pinakarrinyiyi ngurnarrija kulpanyajalu. Wirriya yiji jarrinyiyalu Shechem-uku. Wurrarniyarrangu, "Nyarralu Shechem-ulu kurlujartiny jini nganyjurrakupa nganyjurrumilaku japartumilirrangu. Kurlu yiji jini Dinah-ku. Munu yiji palajunkapali jinaku kurntanya yiji marrnguku."

⁸ Hamor-lu wurrarnala Jacob-ja, "Partanyju ngajumulalu ngarlungu wirrirni kurntal nyuntumili. Nyuntulu yungkulumanpa mirtawaku palinymili jarruliny. ⁹ Nganarnaja mirtawanyjarri mankulunyurrujaninyi, puntaju palajun pukun nganarna yungkulunyurrunganinyi mirtawa nyurramilija. ¹⁰ Palaja nganarnanga wantulunyurrunganaku wiyirr nyungungu warrarnja, maninyakanu parljulkulunyurrarninga ngurra nyarralanga warrarnja, wurrukarrapa warnkujartinyju mankulunyurru, ngurra walja mankulunyurrarninga pukun."

¹¹⁻¹² Palaja Shechem-ulu japirrmarnajaninyi, wurrarnajanaku Dinah-milingi japartungupa mamajimurninyarrangu, "Ngalypakurra jilkulupijinyurru. Yungkuluminyinyurru Dinah ngajumuliku mirtawaku jarrinyaku. Palajun jinajalu nganiwarralpartiku japirr malkuluminyinyurru, palangarra yungkulumarnanyurrinyi ngajulu, ngurnipali kurrngalku yijaku wurrukarraku karrinyanyurru, ngurnipali wirtuku yijaku warnkuku karrinyanyurru, Dinah puntaju yungkuluminyinyurru."

¹³ Jacob-milirrangu partanykarrangu kuli ngarrany waninyikinyiyalu Shechem-uku, palinyju kurlujartiny jini Dinah-ku, kurntany yiji jinili [??]. Palajunjalu mitulu muwarr piniyipulaku Shechem-ukupapartu palinymilaku. ¹⁴ Wurrarnayipulaku, "Munu yiji palajun jinakayirni nganarnalu, Shechem palama partany ngarrany, munu pirirri jarrima. Kurntanya yiji nganarnaku marrka yinganyaku pirirringa ngapi nyarra partanyja ngarrany. ¹⁵⁻¹⁶ Yakujun jilkulunyurru: Nyurra wiyirr pirirrimarta jilayarningu nyurralu. Palajunjalu nganarnamili kurrirrangungu yungkulupiyirninnyurrinyipa nyurramili kurrirrangungu kangkulupiyirnijaninyi nganarnaku. Nganarnalu ngurra jilkulupiyirninnyurraku nyurranga, nganyjuru wiyirr wantuluminyi nyarralanga. ¹⁷ Yijapa nyurra munu pirirrimarta jarrulunyurru, palaja Dinah kangkulupiyirni, yankulupiyirni warrarn warinykarti ngarramarnti." ¹⁸ Hamor-lupa Shechem-ju, partanyju palinymilalu, wurrarnapulujanaku, "Yuu, pala ngalypa." ¹⁹ Shechem-ulu pipurrulungarra palinymilija muwarrja jirni. Yijalu yiji karrinyikinyalu Dinah-ku! Shechem-mili marrngurrangulu yijalu yiji kurlkarri manikinyiyi Shechem nyampalimili pujamumurniny paliny. ²⁰ Palinyapa japartumurniny tawunkarti gate-karti yanapulujanaku muwarrkarti. Palangangarra mirtanya-mirtanya kajarnikinyiyi, wirtu muwarr kurrngarnakinyiyi. Shechem-ulu nyarra muwarr kanyajanaku. ²¹ "Nyungurrangu pirirrimarta jana nganyjurraku jarnturrangu," wurrarnajanaku. "Japirr malkunyijaninyi wantulupiyi nganyjurraku jana [[and trade with us ?]]. Parrjalayi! Nyungu warrarn wirtu nganyjurraku wiyirru. Kangkuluminyijaninyi kurrirrangungu mirtawarrangukupa janamili pirirrimarta warajanga

jarrulupiyi kurrirrangungu nganyjurrumilingi. ²² Nganyjurrumili marrngurrangu piririmarta jarrinyajalu, janakapalingarra, jana wantulupiyi nganyjurruku nganyjurrungu, wakany marrngurrangu wantuluminyi wiyirr. ²³ Palajun jinajalu, janapa janamili kuwiyirrangupa wurrukarra nganyjurrumili jarrulupiyinganyjurruku! Pinakarruluminyi janaku muwarr janamili, nyungu nganyjurrunga ngatu jarrulupiyi nganyjurruku.” ²⁴ Palaja piririmarta jinayarningu wiyirrju palanga tawunja.

JACOB-MILALU PIRIRIMARTALU SHECHEM-MILI NGURRA NGARTAR-NAYI (34:25-29)

²⁵ Kujarrapa waraja karrpurranguja, Shechem-milirrangungu parra-parra wirtu jarrinyaja, kujarra Jacob-mili partanyjirri, Simeon-pa Levi, Dinah-mili mamajimurninyjirri, tawunja ngalpanyapulu. Munu ngampa pinayipulinyi. Sword kanyapulu, marlkarri wirlarnapulujaninyi piririmarta wiyirr, ²⁶ Hamor-pa Shechem pukun. Sword-ju marlkarri wirlarnapulupulinyi, palaja mayaja Shechem-milija kanyapulu Dinah, kulpanyapulu ngurra pulanymilikarti. ²⁷ Palajun jinaja, jinta piririmarta Jacob-mili turlpanya, yirrinajalu marrngu wiyirr marlkarri, kanyayi wurrukarra wiyirr tawunja. (They did that because their sister had been defiled there.) ²⁸ Kanyayi kuwiyirrangungu — kamalpa purlikapa kukurnjaripa tangki — wiyirr kanyayi tawunjapa janamili warrarnja. ²⁹ Mayarranguja kanyayi wurrukarrapa warnkurrangupa nganirn-nganirn. Kanyayi partanykarrangupa mirtawanyjarri pukun, jakurlirniyaninyi jana warrkamukata jarrinyaku janaku.

JACOB-JU WARNTA MARNAPULINYI (34: 30-31)

³⁰ Yarti Simeon-japa Levi-nga wurrnarnapulaku Jacob-ju, “Ngajuku yija kurlujartiny jinanyumpulu! Marrngurrangu nyarralanga warrarnja — wiyirr Canaan-milirrangupa Perizz-milirrangungu — kurlkapirli jarrulupijiyi, wurralapiyiya, “Puka pala Jacob!” Nganyjurrungu kujarrapa warajakapali, jana kurrngal yiji! Kunmu jarrulupiyi, marlkarri wirlalkulupiyinganyjurrinyi wiyirr! Munu jarrulumarna ngaju, ngajumili marrngurrangu wakany munu jarrulinyi! ³¹ “Wayirti! Shechem-ju marrka ngalayimili kurlukatakapali jirni[?]. Ngani jinaku ngalayi? Munujakun jinaku?”

35

JACOB KULPINYI BETHEL-KARTI (35:1-15)

¹ Palaja Ngarrkalu karra marnalu Jacob-ku, “Yakala nyungu warrarn, yarra Bethel-karti, palanga wantuluman. Palangangarra ngaju miral jarrinyirngungu puripi, nyuntu wirnti mirti jarrinyikinyin nyuntumili mamajingamarra, Esau-ngamarra. Jampa turlpalamana Bethel-ja warnku kuru malaman, wuru jilaman, palanga nyuntu muwarr pilipijin ngajuku.” Palajun muwarr pinalu Jacob-ku.

² Palaja Jacob-ju muwarr pirnijanaku palinymili mirtawanyjarrikupa palinymili warrkamukatarrangu. Karra marnajanaku, “Yakaliyaninyi nyurramili ngapirrangungu, palarrangu mangunyakalirrangungu, warrarnja warinyaja. Palaja janpulinyurru, wurru wariny ngalpulunyurru. ³ Palaja yakalaminyi nyungu ngurra, yankuluminyi Bethel-karti. Puripi puripi ngaju wirnti mirti jarrinyirni Esau-ngamarra. Palangangarra ngajulu kamarnalu Ngarrkaku, palinyju pinakarrinyiji. Palinyjungarra tuku jirnikinyinyi ngaju wanyjarnipa yananyikinyirni. Bethel-jangarra ngajulu

kuru malamarnajaninyi warnkurrangu, muwarr pilamarnalu Ngarrkaku palanga.”

⁴ Jacob-milija muwarrja janalu yinyiyili wiyirr janamili mangunyakalir-rangu, kurlkapinti ringirrangu pukun yinyiyili. Pirti karlinyi mungkamartaji palinyju, palanga pirtinga yamarnajaninyi.

⁵ Palajalu Jacob-pa palinymilirrangu yaninyikinyiyi Bethel-karti. Ngar-
rkalu wirntiku jirnijaninyi marrngurrangu ngurrararrangu, munu purrja
pinamayi Jacob-arrangumili. ⁶ Jacob-milirrangu kajarniyi Luz-ja, war-
rarnja ngapinga, Canaan-ja. Palaku Luz-ku wariny yini Bethel. ⁷ Palanga
Jacob-ju kuru marna warnkurrangu, muwarr pinalu Ngarrkaku. Purlpi
jampa Jacob mirti jarrinyikinyi palinymili mamajingamarra palangan-
garra yarrana Ngarrka turlpanyalu. Palajangarra Jacob-ju yini marna pala
warrarn El-Bethel. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrka Bethel-ja waninyi.”

⁸ Now Deborah, Rebekah's nurse, died and was buried under the oak
outside Bethel. Palajalu yini marnayi “Allon Bakuth”. [“Oak of weeping”]

⁹ Jampa Jacob kulpanya palinymili kakajimurninymili warrarnja,
yarrana Ngarrka miral jarrinyili Jacob-ja, ngalya yiji muwarr pinalu.

¹⁰ Yini wariny yinyalu Jacob, pala yini Israel. Karra marnalu Jacob-ku,
“Purlpi nyuntu yini waninyikinyi Jacob. Kuwarringa munu wurralapiyinti
'Jacob' [“Deceiver”], yini malapiyinti 'Israel' [“Prince with God”]. ¹¹ Ngaju
yija Ngarrka, wiyirruku nyurraku nyampali. Ngajulu yungkulumarnanta
marlu jamujipa karluji, kurrngal yiji wantulupiyi. Yankulupiyi ngunarri-
jirri, warrarn warinyarrangukarti. Jinta want ulupiyi wirtu maaja, kingi
wantulupiyi. ¹² Purlpi ngajulu yinyarnalu nyungu warrarn nyuntumili
karlujinga, Abraham-ja. Palaja yinyarnalu nyuntumili japartunga, Isaac-
ja. Kuwarringa ngajulu yungkulumarnanta nyuntungupa nyuntumili
karlujingapa jamujinga, nyirriknikartijapa yajalapiyi.” Palajun muwarr
pinalu Jacob-ku. ¹³ Palaja Ngarrka yakarna paliny.

¹⁴ Palamangangarra Jacob-ju wararr jirni wirtu warnku, jarnti jirni.
Jurtirni wayinpa wuyil warnkunga yinganyaku Ngarrkaku. ¹⁵ Palanga
warrarnja Ngarrkapa miral jarrinyalu palinyju yini marna Bethel.

*BENJAMIN NGAYARTA JARRINYI. RACHEL MARLKARRI JARRINYI
(35:16-21)*

¹⁶ Palaja Jacob-milirrangu yakaninyi Bethel, yaninyikinyiyi ngapikarti,
Ephrath-karti. Palinymili mirtawa Rachel ngayinykarra. Kajamarta
Ephrath-ja, wupartupani ngayarta jarra-jarrinyikinyi. Rachel yija
manyurla, partarl ngayarta jirnikinyi. ¹⁷ Palinymilalu mirtawaju war-
rkamukatalu mimarnikinyi partanyku ngayarta jarrinyaku. “Wirnti-
wayi. Puru wanta, pirirri partany mankuluman.” ¹⁸ Rachel wurrku
yiji waninyikinyi, kinti marlkarri jarrinyikinyi, marlkarrimarninyju yini
marna pala partany Benoni. [“Son of my sorrow”] Yarti Jacob-ju wariny
jirni yini, Benjamin. [“Son of my right hand”]

¹⁹ Janalu pirtingi jirniyi Rachel ruwurtumartaji, pala ruwurtu
yaninyikinyi Ephrathah-karti. (Kuwarringi pala yini marnayi tawun
Bethlehem.) ²⁰ Jacob-ju wararr jirni wirtu warnku, jarnti jirni, kankarni
jungkanga Rachel-milingi. Pala warnku yirruku waninyi kuwarringipa.
²¹ Palaja Israel-milirrangu pipurru yaninyiyi. Ngurra jirniyi ngunarrikarti
ngapinga, Migdal-Eder-nga. ^{22a} Palamartaji waninyaja, Reuben yana
Bilhah-karti, Israel-mili yarungu, kalikunga ngalpanya, karta karrinyipulu.
Pinakarrinyi palaku Israel-ju.

JACOB 12 PIRIRIMARTAJARTINY (35:22-26)

^{22b} Jacob 12 partany pirirrimartajartiny: ²³ Partany pirirrimarta Leah-mili: Reuben (Jacob-mili murrkangunya), Simeon, Levi, Judah, Issachar, Zebulun. ²⁴ Partany pirirrimarta Rachel-mili: Joseph-pa Benjamin. ²⁵ Partany pirirrimarta Bilhah-mili (warrkamukata Rachel-ku): Dan-pa Naphtali. ²⁶ Partany pirirrimarta Zilpah-mili (warrkamukata Leah-mili): Gad-pa Asher. Palarrangu partany pirirrimarta Jacob-mili, Paddan-Aram-ja waninyaja ngayarta jarrinyiyi wiyirr.

JACOB KULPANYA JAPARTUKARTI (35:27-29)

²⁷ Palaja Jacob kulpanya palinymili japartumili ngurrakarti, ngapinga, Mamre-nga, Kiriath-Arba-martaji. (Yini wariny palaku Hebron.) Purlpi purlpija Jacob-mili karlujilupa japartulu ngurra jirnipulu palanga, Abraham-jupa Isaac-ju.

²⁸⁻²⁹ Isaac mirtanya yiji jarrinyaja, 180 partunurrangujartinyja, marlkarri jarrinyi. Palinymilalu kujarralu partanyjujirri Esau-lupa Jacob-ju pirtinga jirnipulu palanga.

37*JOSEPH-PA MAMAJIRRANGU PALINYMILI (37:1-11)*

¹ Jacob-ju ngurra paljurnu palinymilingi japartumilingi warrarnja, yini marnayi pala warrarn Canaan. ² Wurralamarnanta Jacob-milaku partanykarranguku.

Joseph-ju tuku jirnikinyijaninyi palinymili japartumili kukurnjarir-rangupa nanikuturrangu. Palanga paliny 17 partunurranguja. Jinta palinymili mamajimurninyarrangu waninyikinyiyi palakurtirri, Bilhah-milipa Zilpah-mili partanykarrangu. Wurrarnikinyili palinymilingi japartungu palinymilirrangu mamajimurninyarrangu jampa kulu-jartiny jirnikinyiyi. ³ Joseph ngayarta jarrinyi jampa palinymilingi japartungu mirtanya jarrinyajalu. Palajalu paliny yija ngarlunga Jacob-ja. Palinymilirranguja wiyirrja partanykarranguja Joseph yija ngarlunga palinymilingi. Yinyala Joseph kuwurtu marnikata [long robe — work out best term]. ⁴ Palinymilirrangu mamajimurninyarrangu miranu jarrinyiyalu janamilalu japartulu ngarlunga jirni yija marrkamurniny. Palaja kulilu yirrirnikinyiyi, malyparr karrinyikinyiyalu palinyku.

⁵ Warrukartingi warajanga kapukarri marna Joseph-ju, wurrarnajanaku palinymilirrangu mamajimurninyarrangu. ⁶ “Pinakarrayi! Wurralamarnanyurraku ngani kapukarri marnarna. ⁷ Paru makanu wirrkarnikinyiyirni, pala paru mayijartiny. Pirntu?? jirnikinyiyirnipa kunyji pirnikinyiyirni jungkanga yakarnikinyiyirnijaninyi. Ngajumili pirntu wararr karrinyi. Nyuntumilirrangu kunmu jarrinyiyi, wupurnijiyi, murtinga jurlpi-jurlpi.” ⁸ Pinakarrinyiyi pala muwarrja paliny mamajimurninyarrangu kuli jarrinyiyalu. “Wunyjuru? Nyuntu maaja jarrinyaku karrinyan nganarnaku, wurrarnaku nganarnaku jinaku?” Pinakarrinyajalu kapukarriku wariny muwarr palinymili kulilu yirrirniyi.

⁹ Palaja wariny yarrana kapukarri marna. Mamajimurninyarrangu wurrarnajanaku, “Pinakarrayiji! Yarrana kapukarri marnarna. Kapukar-ringi ngajumilingi yirrirnirnijaninyi karrpupa wirlarrapa panikatarrangu 11 wupirnijiyi palarrangu.” ¹⁰ Palinymili japartulu pinakarrinyajalu warnta marna. “Nganikapali pala kapukarri? Nyuntulu wurrarnan nganarnaku nyuntuku wupinaku jungkakarti? Munu wupilipiyirnanangu

ngaju, pipi, nyuntumili mamajirrangupa marrka, Pinjamin.” Palajun-jalu warnta marna Jacob-ju. ¹¹ Joseph-milalu mamajirrangulu yirrkulu ngampan karrinyikinyialu. Palinymilalu japartulu kurlkarri marnikinyi ngarrany pala kapukarri.

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU YINYAYALU NGAJARRIRANGU WARNKUKU (37:12-36)

¹² Yarti mamajirrangulu kanyayijaninyi janamili japartumili kukurn-jaripa nanikuturrangu Shechem-ukurtirringi kanyjirnikinyiya parumar-ramarraku kuwiyirranguku nganinyaku. ¹³ Japartulu palinymilalu muwarr pinalu Joseph-ku, “Nyuntumilalu mamajirrangulu kalkurnayijaninyi kuwiyirrangu Shechem-ukurtirringi. Ngajulu ngakalamarnanta janaku.” “Yuu. Yankulumarnajanaku, Japartu.” ¹⁴ “Kajanajalu japirr malamanjaninyi “Wayirti? Ngalya waninyinyurru? Wayirti kuwiyirrangupa? Ngalya waninyiyi?” Kulpulumun ngajukarti, wurralapijin wayirti, ngalya waninyayi.” Palajalu ngakarna Joseph.

Joseph-ju yakarna ngurra, yana jinangu Shechem-ukarti. ¹⁵ Palanga kajanajalu, munu, kanyjirnijanaku. Kanyjin-kanyjinangulu warinyjulu marrngulu japirr marna, “Nganiku kanyjirnan?” ¹⁶ “Ngaju kanyjirnar-nianaku ngajumuliku mamajirranguku. Wayirti nyuntu miranu wanyjarni kanyayijaninyi kuwiyirrangu?” ¹⁷ “Purlpi ngarrany yanayi. Pinakar-rinyirnijaninyi, 'Yankunyi Dothan-karti'.” Joseph-ju yajarnajaninyi, yir-rirnijaninyi wangka Dothan.

¹⁸⁻²⁰ Yirrirniyi kajangulu ngarrany janamili marrka. Wurrarniyirnangu, “Nyungu kapukarri manakata milpayinyi. Jipi wirlalaminyi marlkarringi. Parnpilaminyi pirtingi wirtungu. Wurralaminyili japartungu nganyjurrumilingi, kuwiyilu kulikatalu marlkarri wirlarni, nganayi. [??]. Palajalu kapukarrimajirri wantuliny. ²¹⁻²² Rueben-ju pinakarrinyikinyi jana muwarr pinaja. “Munu marlkarringa wirlanaku Joseph-ku! Parn-piliminyi nyungu pirtingi wirtungu.” Rueben-ju kurlkarri marnikinyi, “Yarti kulpulumarnalu, mankulumarna marrka pirtija, kangkulumarna nganarnamilikarti japartukarti.”

²³ Joseph turlpanyijanaku palinymilaku mamajirranguku. Warlirniyi, yinyjil pirniyalu palinymili kuwurtu [coat??] marnijartiny, ²⁴ parnpirniyi pirtingi wirtungu, mulyingi yiji. Pirti punarra. [It was actually an old water-cistern, dug to hold water, but dry.] ²⁵ Kajarniyi mayiku nganinyaku.

Mayi nganinyangulu yirrirniyijaninyi marrngu taManasseh camel-jartiny pirlurru yajarnikinyiyi. Junta ngurra warinyja, yini marnayijaninyi Ishmael-milirrangu. (Wariny janamili yini Midian-milirrangu.) Tamarniyi Gilead-ja, yananyayi Egypt-karti. Camel-ju kanganyikinyiyi jurikata jirnikatapa mirrijin warinyapa wariny warnkuku maninyaku. ²⁶ Malyurtamarninyju Judah-lu wurrarnajanaku, “Munu wirlanaku marlkarriku marrkaku nganyjurramilaku, munu kuku jinaku palinyku kawuku. ²⁷ Jinyji pilkunyi warnkuku nyungungurrangu Ishmael-arrangungu. Paliny palama nganyjurramilyi walja marrka, munu wirlanaku marlkarri.” ²⁸ Wangka jarrinyijalu marrngurrangu camel-jartinyarrangu jinyji pirniyi mamajirrangulu warnkuku nyungurrangungu. Manayi kuliny-kulinyju, [??] kanganyangulu Egypt-kartijakun.

²⁹ Yarti kulpanya Rueben pirtikarti. Munu kanyjirnalalu Joseph-ku. Rueben ngarlu kurlu jarrinyi munu kanyjinaja. Wurrukarra palinymili ngartarna marlparrjartinyju. ³⁰ Kulpanyajanaku mamajirranguku, wur-rarnajanaku, “Marrkaku munu kanyjirnalalu! Ngakumpa jarrinyirni!”

³¹ Wirlarniyi nanikutu, pijirringi nanikutunga wirrirniya kuwurtu Joseph-mili. ³² Kanyayi kuwurtu janamilikarti japartukarti. “Nyungu yirrili kuwurtu! Yirrirniyirni warrarnja warinyja! Yijapa nyuntumilimili partanymili?” ³³ Yirrirni. “Yijarla pala ngajumulimili partanymili, Joseph-mili! Kuwiyilu kulikatalu nganiyi!”

³⁴ Palajalu Jacob wirrilyijartinyju wurrukarra palinymili ngartarna. Wirrirnirangu kurlujartinyirranggu wurrukarra. Ngangkurlu pirnikinyalu partanyku palinymilaku karrpurranggu karrpurranggu. ³⁵ Palinymilalu partanykarrangulu piririlupa mirtawalu partarl tuku jirnikinyi. Yirrkulu ngangkurlu pirnikinyalu. “Partarl pikaly jiliminyinyurru. Kurluny-kurluny wantulumarna marlkarrikartijakun.”

³⁶ Nyungungu warrarnja warinykartingi palalurrangu kanganyikinyi Joseph Egypt-kartijakun. Palanga kajanajalu jinyji pirniyi warnkuku. Mana marrngulu, yinilu Potiphar-lu. Potiphar nyampali wirtu warrkamu puluka king-ku Egypt-milaku, nyampali jurljarranguku king-milaku. [He was captain of the king's personal bodyguard.]

38

JUDAH AND TAMAR (38:1-30)

¹ Palamartaji [?? “about that time” — soon after his brothers had sold Joseph as a slave and the traders took him to Egypt] Judah-lu yakarna marrkarrangu palinymili, warnkumarramarraja katukarna, yana ngapikarti, Adullam-karti. Ngurra jirni pirirringa, yini Hirah. ²⁻³ Palanga warrarnja pirirri Canaan-mili nyirrirnikartijanga, yini Shua. Shua partany mirtawajartiny. Judah-lu yirrirni. Yarti warajanga jarrinyapulu. Karta karrinyipulu, mirtawa ngarlungu jarrinyi, pirirri partany kanya, yini marnapulu Er. ⁴ Palaja pirirri wariny partany kanya, yini marnapulu Onan. ⁵ Palaja wariny pirirri partany kanya, yini marnapulu Shelah. Ngayarta jarrinyaja ngurra waninyayi ngapinga, Kezib-ja. ⁶ Punjaja Judah mirtawa kanya, yini Tamar, palinymili murrkangunyaku, Er-ku. ⁷ Ngarrka yirrirnikinyi Er, kurlu yija pala pirirri. Palajalu Ngarrka marlkarri wirlarna. ⁸ Palaja Judah-lu wurrarnala Onan-ja, “Nganyjurrumilija mangunya, pirirri marlkarri jarrinyaja partanymajirri, palinymili marrka karta karrinyaku palinymilinga mamajinga nyupajinga, yirrirnikartijarrangu jinaku mamajiku, mamajimilirranggu jarrulupiyi. Palajun jilaman, karta karrulinyumpulu Tamar-pa. ⁹ Onan miranu pala partany munu palinymili wantuliny. Palajalu karta karrinyapulu, palinyju parti palinymili jurtirni jungkanga, partany jinangamarra mamajiku. ¹⁰ Ngarrka wurrarna, “Pala pirirri pukurl kurlu yija jirnikinyi!” Palajalu marlkarri wirlarna Onan. ¹¹ Palaja Judah-lu wurrarnala ngarraya palinymilingi, Tamar-nga, “Kulpulaman japartumurninykarti ngurrakarti, palanga piririmajirri wantuluman. Yarti pujamu ngajumili wirtu jarruliny, Shelah, palanga warajanga wantulinyumpulu.” (Judah mitu-mitu marnala. Kurlkapirli jarrinyarninyi, “Marlkarri jarrala Shelah pukun, mamajikapalijirri!”) Palaja Tamar kulpanya japartumurninykarti, waninyi palinymilingi ngurranga.

¹² Yarti Judah-mili mirtawa marlkarri jarrinyi. Ngangkurlu jinaja, Judah-pa ngapinga, Timnah-karti yana. Warinyarrangulu kukurnjayi palinymili jiyiramu jirnikinyalu. Yanapulu Judah-pa miyirti palinymili Hirah, paliny ngapija, Adullam-ja. ¹³ Warinyju Tamar wurrarnalu kakajimarniny Timnah-karti yankuliny. ¹⁴ Miranu jarrinyi Tamar Shelah-ku, Judah-mili nyirtingunyaku, purlpi pirirri jarrinyi. Judah-lu Shelah yinyama

Tamar-nga, pulany warajanga jarrinyaku. Purlpi matunyaku wurru wartu jirnirangu Tamar. Pala muwarr pinakarryajalu, matunyaku wurru karnu pirnarninyi, wariny wurru wirrarninyi, waralu ngumpa wurtu jirnarninyi. Palaja yana ngapikarti, Enaim-karti, tawun wupartu pala, ruwurtunga Timnah-karti. Enaim wangkamartaji ruwurtunga kajarna. ¹⁵ Judah Timnah-karti yananyaja Tamar yirri, ngumpa warapurni, kurlkarryarningu mirtawa kurla-kurla paliny. Munumpa pala mirtawa ngarrayamarniny palinymili! ¹⁶ Yana-yana mirtawakarti ruwurtumartajinga, wurrarnalu, "Yuu, warnkuku wirtuku karryanpa?" Japirr marna, "Ngani yungkulupijin?" ¹⁷ Judah-lu puntaju marna, "Kuwiyiranguja ngajumilija ngakalamarna nanikutu." "Yuu, ngapi kuwarri yungkuluman, yarti jinyji jilamarna nanikutuku." ¹⁸ "Ngani yungkulumarnanta kuwarri?" "Nyuntumili seal-pa marntipinti warnu pukun." Yinyalu palajirri. Palaja karta karryipulu. Palajunju ngarlunga jarrinyi Tamar. ¹⁹ Ngurrakarti kulpanyi Tamar, ngumpa wartu jirnarningu yirringamarra, matunyamili wurru wirrarnarningu. ²⁰ Judah-lu miyirti ngakarna, Hirah, nanikutujartinyju, mirtawa kanyjinakupa mananyaku palinymili seal-pa marntipinti warnu. Partarl Hirah-lu kanyjirnal mirtawaku. ²¹ Marrngurrangu Enaim-martaji wurrarnajanaku, "Wany-jarningi pala kurla-kurla mirtawa, purlpi nyungungu ruwurtungumartaji waninyi?" Puntaju karra marnayi, "Munu yiji kurla-kurla mirtawa nyungungumartaji waninyi." ²² Hirah kulpanya Judah-karti, wurrarnalu, "Partarl kanyjirnikinyirni. Marrngurrangulu ngurraralu wurrarnajiya, munu yiji kurla-kurla mirtawa palangamartaji." ²³ Karra marnalu Judah-lu, "Puru wanta. Palajirri seal-pa marntipinti warnu kalkuli. Ngurrararrangulu pinakarrayali, yijapa nyarru piliyngalikalu. Yijalu jinyji pinaku karryarna. Kanyjirnan-kanyjirnan, munu." ²⁴ Kujarrapa waraja wirlarranguja warajalu Judah-nga wurrarnalu, "Ngarrayamarniny nyuntumili kurla-kurla mirtawa jarra-jarrinyi, paliny ngarlunga." Puntaju karra marna Judah-lu, "Jalakarti kanganyaja kampanyaku marlkarringa!" ²⁵ Kanganyakanu muwarr ngakarnalu kakajimurninykarti, "Warajalungarra pirirrilu ngarlunga jirninyi. Parrjala nyungujirri seal-pa marntipinti warnu pukun. Parrjala! Nyuntumili!" ²⁶ Judah miranu jarrinyi palajirriku, wurrarna, "Tamar yijalu jirni. Kurlu jirnirni palinyku. Yinyarnamalu partany ngajumili, Shelah, warajanga jarrinyaku pulany." Palajangarra Judah munu Tamar-nga karta karrimapulu. ²⁷ Partany kanganyaja, miranu jarrinyayi partanyjirri kujarrartiny! ²⁸ Partany kanganyajalu, warajalu parirr jirrarninya. Mirtawalu mana, mirrilyi pilyarri kunyi pirni, wurrarna, "Nyungungarra walangkarra turlpanyi." ²⁹ Palaja parirr purrurna kaninykurti, palaja mamaji palinyku murrkangunya jarrinyi. Palanga mirtawalu wurrarnalu, "Nyungukapalingarra kurtanyan!" Palajalu yini marnayi "Perez" [which means, "breaking out"]. ³⁰ Palaja marrkamarniny kurtanya, pilyarri milyirri parirra. Yini marnayi "Zerah".

39

JOSEPH-PA POTIPHAR-MILI MIRTAWA (39:1-18)

¹ Nyarrangarrangu Ishmael-milirangu Joseph kanyayi Egypt-karti, kanajalu jinyji pirniyi warnkuku. Mana marrngulu, yinilu Potiphar-lu. Potiphar nyampali wirtu warrkamu puluka king-ku Egypt-milaku, nyampali jurijarranguku king-marninymilaku [captain of the king's personal bodyguard].

² Joseph warrkamu jarrinyikinyi ngurranga palinymililingi nyampalimilingi. Ngarrkalu ngalya jirnikinyalu. Yatilpa jarrinyi ngurranga Potiphar-milingi. ³ Potiphar-lu yirrirni ngalypakata jirnikinyijaninyi, Ngarrkalu tuku jirnikinyi, nganipa jirnikinyijaninyi ngalya. ⁴ Palajamarra pikaly jarrinyalu Joseph-ku, nyampali jirni palamarrangu palinymilingi marrngurrangungapa wurrukarrarrangunga. Joseph-ju tuku jinikinyi pukurl palinymili nyampali. ⁵ Ngarrka pikaly jarrinyalu Joseph-ku. Palajunjalu ngalya jirnikinyalu Potiphar-ku, Joseph-milaku nyampaliku. ⁶ Potiphar-lu wurrukarrarrangu yakarnala wiyirr Joseph-ku tuku jinaku. Munu nganipa kurlu jarrimalu Potiphar-ku, ngalypajakun jirnijaninyi Ngarrkalu. Potiphar-lu mayija ngananyajalu karta karrinyikinyi. Wirri-lyimajirri, pikaly yiji.

Joseph wangalangu yiji, ngumpa ngalypakata kawupa. ⁷ Palaja jampa Potiphar-milalu mirtawalu marru marnikinyi Joseph. Japirr marna, "Karta karruli warajanga." ⁸ "Munu ngali karta karrinyaku warajanga! Nyuntu ngajumilimili nyampalimili mirtawa. Wirrirninyi ngaju nyampali palinymilaku wurrukarraku wiyirrku, kalkunaku wiyirrku. ⁹ Munu nyuntuku kanganyaku. Munu ngaju muwarrku Ngarrkaku ngartanaku!" ¹⁰ Palalu mirtawalu yirrkulu japirr marnikinyi. Palinyju yirrkulu, "Munu ngali karta karruli warajanga." Munu karta karrimapulu warajanga.

¹¹ Warajanga karrpungu Joseph ngalpanya mayanga palinymililinga nyampalimilinga warrkamuku jinaku. Jinta piririmarta waninyikinyiyi warinykartingi, kajamarta. ¹² Palalu mirtawalu manalu palinymili kuwurtu, japirr marna karta karrinyaku. Yakanajalu kuwurtu mirtawanga parirra, Joseph mirti jarrinyi kaninykurtija. ¹³⁻¹⁴ Mirtawalu warlirnikinyi kuwurtu. Kamarnajanaku warinykurrangu piririmartaku. Turlpanyiyalu milpanyajalu mitu marnikinyijanaku. "Ngajumilalu piririlu nyungu pirirri kanya nyungukarti mayakarti kurntany jinaku ngajuku. Turlpanyi kaninykarti, karra marnaji, 'Karta karruli warajanga.' Yakal marnarna ngajulu. Kamarnarna marrja. ¹⁵ Kamanajalu yakarna kuwurtu, mirti jarrinyi mayaja kaninykurtija."

¹⁶ Kalkurnu kuwurtu kala Joseph-mili, mimarnalu palinymilaku pirirriku kulpanyajaku. ¹⁷ Potiphar kulpanyajalu palarrangu ngarrany muwarr wurrnala. "Nyarra pirirri, nyarra Hebrw nyuntulu kanyanpa nyungukarti mayakarti, turlpanyi nyungukarti ngaju kurntany jinaku. ¹⁸ Kamarnarna marrja, yakarna kuwurtu nyungungu mirtimarninyju." Palajunju mitu marna palinymili pirirri.

WIRRIRNAYI JOSEPH JURNTINGA (39:19-23)

¹⁹ Potiphar-lu pinakarrinyijalu wirriyi karrinyi yiji. ²⁰ Palinyju kanya Joseph jurntikarti. Palanga jurntinga kingilu wirrirnikinyijaninyi wirri-lyijartinyju. Joseph waninyikinyi palanga jurntinga. ²¹ Ngarrkalu munu kakurnama Joseph, jurntingaja kurlkarri marnikinyi paliny. Palajunjalu jurntiku nyampali pikaly jarrinyalu Joseph-ku. ²² Wurrarnalu nyampalilu Joseph-ku, "Nyungurrangu marrngu tuku jilamanjaninyi. Nyampali nyuntu yiji jirrirninti, yirrilamanjaninyi warrkamupa jilipi yi jurntinga." ²³ Ngarrkalupa Joseph-ju jirnikinyipulu marakulalu. Palajalu wiyirr ngalya jarrinyi. Nyampali jurntiku puru pikaly wanikinyi. Yakarnala wiyirr warrkamu Joseph-ku.

40

KAPUKARRI YIMPARNPULAKU JOSEPH-JU (40:1-23)

¹⁻² Jampa palajalu kingi palaja warrarnja wirriyi jarrinyipulaku kujarraku warrkamu pulukaku. Warinyju tuku jirnikinyalu wayin kingimili, warinymarninyju mayi kamparnikinyalu kingiku. Palalujirri kingi wirriyi jinapulu. ³ Palajalu jurntinga wirriNapulinyi, palanga jurntinga Joseph waninyikinyi. ⁴ Nyampalilu jurljaku wurrarnalu Joseph-ja, "Tuku jilamanpulinyi palajirri!" Joseph-ju tuku jirnikinyipulinyi punja.

⁵ Warajanga warrukartingi kapukarri marnapulu. ⁶ Karrpunga jarrinyaja yirriNapulinyi Joseph-ju, wirriyijartinyjirri. ⁷ "Nganija nyumpala ngumpa wirriyijartiny?" ⁸ "Kapukarri marnalayi. Palajirriku kapukarriku ngaliku ngakumpa ngaliyi. Munu wurrarnakayingalayinyi pala muwarr." "Ngajunga wurralajipulu ngani palajirri kapukarri mananyumpulu. Ngararka miranu nyumpalamilaku kapukarriku. Palinyju ngaju miranu jilamanyi."

⁹⁻¹⁰ Nyampali wayinkulu wurrarnala, "Kapukarri marnarna yirriNirni mungka kurayipinti kujarrapa waraja karlkajarrarrangujartiny. Jampa walyakajartiny jarrinyaja pupujartiny jarrinyyi, jukurtarrangu turlpanyi, murla jarrinyyi. ¹¹ Minpinapinti kingimili warlirna parirra. Manarnajaninyi jukurtarrangu, nyitarnarnajaninyi parirru, wayin jarrinyaku, yinyarnarna kingi." Palajunju wurrarnala Joseph-ju. ¹² Joseph-ju wurrarnala, "Pala kujarra waraja karlkajarrarrangu palalu wurrarna kujarrapa waraja karrpu. ¹³ Kujarrapa warajaja karrpuja kingilu wurralkulinyjanaku nyuntu murru malapiyinta jurntija, jipi nyuntu ngalya, yarrana palinymili warrkamu puluka jilamanta. Nyuntu ngarrany palinymili wayin kanganyakata jarruluman. ¹⁴⁻¹⁵ Nyunguja pirtija murru malapiyinta kurlkarri malamanyin. Wurralamanpala kingingi yija, japir malamampa murru malamanyi nyunguja pirtija. Purlpilu jintalu marrngurrangulu warlirninyyi kanyanyyi ngajumilija warrarnja, Hebrew-mili warrarnja, nyungukarti kanyanyi. Ngajulu munu kurlujartiny jinamarna nganipa nyungungu warrarnja, wata wirriNinyyi nyungunga jurntinga. Japir malamampa kingi yiji nyunguja murru malaminyi jurntija."

¹⁶ Mayi kampanakatalu muwarr pinakarrinyjaninyi ngalypakatarrangu wurrarnala Joseph-ja, "Ngajulu pukun kapukarri marnarna. Kapara kujarrapa waraja martumurripinti kanganyikinyirnijaninyi jurnturtungu. ¹⁷ Kankakartingi kampanajarrangu warinypa wariny mayi kingiku. Wirrujartinyju ngananyikinyyi pala mayi kankakartija." ¹⁸ "Nyungu nyuntuku muwarr. Pala kujarra waraja kaparrangu palalu wurrarna kujarrapa waraja karrpu. ¹⁹ Pala kujarrapa waraja karrpuja kingilu wurralkulinyjanaku kangkulupiyinta nyunguja jurntija kingikartimilirrangu jurljakarti, kingilu wurralkulinyjanaku ngalyi malyalapiyinta. Kawu nyuntu marlkarrija jarnti jilipiyinta karntinga wurrunga. Wirrujartinyju ngalkulupiyinta kawu." Palajunju wurrarnala Joseph-ju.

²⁰ Palaja kujarrapa waraja karrpuja kingilu wurrarnajanaku, "Mayi wirtu kampalkulinyurru nganin-nganin wirtukurrangu warrkamu pulukurranguku ngajumulaku." Wurrarnalu warinyja, "Marrapulinyi palajirri jurntija nyampali wayinkupa mayi kampanakata." ²¹ Wayin kanganyakata warrkamu jarrinyalu kingiku ngarrany. ²² Mayi kampanakata wirlarniyi marlkarri, jarnti jirniyi kawu karntinga mungkanga kingimilija muwarrja. Yija muwarr wurrarnapulaku Joseph-ju palangajirri wayinku

nyampalingipa mayi kampanakatanga. ²³ Palalu wayinku nyampalilu munu kurlkarri marnama Joseph, kakurna ngarrakuny.

41

KAPUKARRIJIRRI KINGIMILI YIMPIRNALU JOSEPH-JU (41:1-36)

¹ Yarti kujarra partunuja kingi kapukarri marna. Palanga kapukarringa wararr karrinyikinyi wangka pijunga wirtunga, yini pala piju River Nile. ² Parrjan-parrjanangulu 7 purlikarrangu jinjikatarrangu janpaja turlpanyiyi, pijungu ngananyikinyiyi paru. ³ Palaja 7 purlikarrangu pajalimajirri winyjany-winyjany janpaja turlpanyiyi, wararr karrinyikinyiyi wangka pajalikatanga purlikaja. ⁴ Palanga nganayijaninyi wiyirr pajalikatarrangu purlika. Palaja kingi parrily jarrinyi kartaja.

⁵ Palaja karta karrinyi, kapukarri marna wariny. Kapukarringa yirrirni patalyi yini wiyiti, waraja patalyi 7 mayijartiny, ngalypakatajartiny yiji. ⁶ Palaja 7 patalyi kurlujartinyirrangulu turlpanyiyi, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. ⁷ Palarrangulu 7 kurlujartinyirrangulu kunanyiyijaninyi ngalypakatarrangu. Kingi parrily jarrinyi kartaja, parrily jarrinyingulu puru kapukarri.

⁸ Marntungu ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyikinyi kapukarrikujirri. Muwarr ngakarnajanaku kamanaku warrkamuku maparnpurjakupa yatilpaku. Wurrarnajanaku pala kapukarrijirri, janapa ngawu kanyjil-kanyjil wurrarnayirnarninyi. Munu nganurtupa miranu palakujirri kapukarriku.

⁹ Palaja wayin nyampalilu wurrarnala, "Kurlkapirli jarrinyirni, muwarr kakurnarnangu. ¹⁰ Purlpingarra nyuntu wirriyili jarrinyingaliyaku kujarraku. Nyuntulu wirrirningalayinyi nyuntumili mayi kampanakatapa ngaju jurntinga. Wurrarnanpalu nyampalinga jurljaku 'Tukulu parrjalapulinyi palamajirri, mujarri jarriyipululu.' ¹¹ Jurntingalu ngaliyalu kapukarri marnaliyi warajanga warrukarti. ¹² Palamanga wangalangu, paliny Hebrew-milija. Paliny warrkamukata jurljamilaku nyampaliku. Ngaliyalu wurrarnaliyili kapukarri ngalayimili. Wurrarnangaliyaku ngalayimili kapukarrijirri. ¹³ Pala kujarra muwarr yija jarrinyipulu. Yarrana warrkamukata jirninyin, wurrarnanjanaku jurljaku, 'Wirliayi palama mayi kampanakata marlkarri.'" Palajunju palalu wayin nyampalilu wurrarnala kingingi.

¹⁴ Pinakarrinyajalu palakurrangu muwarrku kingilu ngakarna jurntikarti walarni jinaku Joseph-ku janyinku. Joseph-ju ngarnka wirrkarnarninyi, wirrirnirrangulu wurrukarra ngalypakata. ¹⁵ Kingilu wurrarnala, "Ngajulu kapukarri marnarni, munu nganurtulupa wurrarnakaji pala muwarr. Wurrarnajiyi nyuntu miranu palaku muwarrkurrangu." ¹⁶ "Ngaju munu yatilpa, Ngarrkalu wurralkulinyngaliku pala muwarr." Palajunju wurrarnala kinginga.

¹⁷ Kingilu wurrarnala, "Ngajumilinga kapukarringa wararr karrinyikinyirni pijunga wangka Nile-ja. ¹⁸ Yirrirnirnijaninyi 7 purlika pajalikatarrangu turlpanyiyi ngapaja. Janalu ngananyikinyiyi paru. ¹⁹ Palaja 7 pajalimajirrirrangulu turlpanyiyi ngapaja, palarrangu winyjaly-winyjaly yiji. Munu ngajulu yirrirnamalparnajaninyi purlika nyungurrangukapali nyungunga wurrarnja Egypt-ja! ²⁰ Palangurrangu winyjaly-winyjalyju kunanyiyijaninyi pajalikatarrangu. ²¹ Palaja ngananyijalu waninyiyi winjaly-winyjaly ngarrany. Palaja kartaja parrily jarrinyarni.

²² Palaja kapukarri marnarna warinymal. Yirrirnirni patalyi yini wiyiti, waraja patalyi 7 mayijartiny, ngalypakatajartiny yiji. ²³ Palaja 7 patalyi kurlujartinyirrangulu turlpanyiyi, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. ²⁴ Palarrangulu 7 kurlujartinyirrangulu kunanyiyijaninyi ngalypakatarrangu. Wurrarnajanaku kapukarri yatilpanga, palalurrangu munu wurrarnamajiyi.”

²⁵ Joseph-ju wurrarnala kinginga, “Nyuntumili kapukarrijirri muwarr palajirri warajangarra. Ngarrkalu jurti jinangu ngani jilkuliny kuwarrilu. ²⁶ Palarrangulu 7 pajalikatalurrangu purlikalu wurrarnaya 7 partunu ngalypakatarrangu. Waraja ngarrany wurrarnaya 7 ngalypakatarrangulu wiyitilu. Pala kapukarrijirri warajangarra muwarr. ²⁷ Palarrangulu 7 winyaly-winyalyju purlikalu wurrarnaya 7 partunu kurlujartinyirrangulu. Waraja ngarrany wurrarnaya 7 kurlujartinyju wiyitilu, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. Palamarrangungu 7 partunungu kurlujartinyirrangungu wuparturrangu mayi ngalkuluminyi.

²⁸ Palajun muwarr pirnirninuyurraku, Ngarrkalu jurti jinanga yukuyil jilkuliny kuwarri jampamarta. ²⁹ Palanga 7 partunungu mayi kalkuluminyi wirtu yiji ngunarrijirringi warrarnjirringi Egypt-ja. ³⁰⁻³¹ Palajalu 7 partunurrangulu kurlujartinyirrangulu yajalapiyijaninyi 7 partunurrangu ngalypakatarrangu. Wupartu mayi turlpulapiyi. Kurlujartiny jarruliny yiji nganyjurraku wiyirruku. Kakuluminyi mayi kalkurnalpinyi purpilu marlu. Kurluny-kurlunyja warrarnja yiji wantuluminyi. ³² Ngarrkalu yinya nyuntunga pala kapukarrijirri jurti jinangu palajun jilkuliny kuwarrimarta.

³³ Yijapa pinakarrulupijin, kingi, yukuyil jilimin. Kurlikapirlikata mankuluman, nyampali jilaman wiyirruku warrarnku. ³⁴⁻³⁵ Yijapa wurralamanjanaku warinykurrangu warrkamu pulukukataku kuru malkulupiyijaninyi mayirrangulu warinyjirrangulu tawunjarrangu. Palalurrangu pirirrimartalu marlu jilapiyi mayi partunungu ngalypajalu, winya jilipiyi tawunjarrangu, tuku jilipiyi nyuntumilijalu muwarrjalu. ³⁶ Kurlujartinyja partunurrangungu marlu wantulinynganyjurraka mayi. Palaja munu janparrja marlkarri jarruluminyi.” Palajunjalu.

KINGILU NYAMPALI WIRTU EGYPT-KU JIRNI JOSEPH (41:37-44)

³⁷ Kingipa palinymili pirirrimarta pinakarrinyiyalu Joseph-ku. “Nyungu muwarr ngalypakatarrangu!” ³⁸ Kingi muwarr pirnijanaku palinymilaku pirirrimartaku, “Ngarrkamilalu pirlurrju kalkurna Joseph. Munupa nganurtu palinykapali, yatilpa yiji.” ³⁹ Kingilu muwarr pinalu Joseph-ku, “Ngarrkalu nyuntu miranu jinanta, munu nganurtu nyuntukapali ngalypakata yatilpa. ⁴⁰ Palajalu nyuntu nyampali jinarnanta nyungu warrarnkujirri, ngajumilarrangulu marrngulu nyuntuku pinakarrulupiyangu, janalu jilipiyi nyuntujalu muwarrjalu. Ngaju ngarrany nyampali wantulamarnanga nyuntuku. Nyuntu nyampali wantulumanjanaku jintaku wiyirruku. ⁴¹ Kuwarri ngajulu nyampali jinarnanta wiyirruku Egypt-ku.”

⁴² Kingilu palinymili ringi parirra yinyji pirni, wirrirnili parirra Joseph-ja. Wurrarnajanaku jintaku wurru wirrilyili Joseph-ja ngalypakatarrangu. Kingilu ngalyinga wirrirnili miji-mjikata chain. ⁴³ Kingilu yinya Joseph palinymili waraja chariot jarli pinaku. Pirirrimarta jinta marnti yanalpiyi walangkarrangu chariot-ja, kamarnalpiyijanaku warinykurrangu marrngurranguku, “Purlu jarrayi! Purlu jarrayi!” Palajalu kingilu nyampali jirni wiyirruku warrarnku. ⁴⁴ Kingilu muwarr pinalu Joseph-ku, “Ngajurla nyampali wiyirruku nyungu warrarnku. Ngajulu nyuntu nyampali wirtu

jinarnanta. Nyungunga warrarnja marrngurrangu nyuntuku pinakar-rulupiyangu, jilipiyi nyuntujalu yiji muwarrjalu." Palajunjalu wurrarnala Joseph-ngu.

KINGILU MIRTAWA YINYALI JOSEPH (41:45-46)

^{45-46a} Palajalu kingilu yini yinya Joseph wariny, Zaphenath-paneah. Kingilu mirtawa pukun yinyala, yini pala mirtawa Asenath. Palamili mirtawamili japartu yini Potiphera, palapali nyampali muwarrku yatil-pamilaku, tawun-ja yini Heliopolis. Palajalu Joseph wirtu yiji nyampali jarrinyi.

PARTUNURRANGU 7 NGALYPAPA 7 KURLU (41:46-57)

^{46b} Kingilu nyampali jirni Joseph 30 partunu jarrinyija. ⁴⁷ Palaja 7 partunurrangungu mayi marlu yiji jirniyi. ⁴⁸ Palanga partunurrangungu Joseph yani-yanikinyi ngunarrijirri warrarn, wurrarnikinyijanaku, "Kuru muluyi mayirrangungu marlurrangungu yiji!" Winya jirnikinyiyi wirturrangungu mayarrangungu, tawunjarrangungu tawunjarrangungu palanga warrarnja. ⁴⁹ Palajunju jirni munu marlu yiji.

⁵⁰ Palangarrangungu partunurrangungu Joseph-milalu mirtawalu partanyjirri kujarra kanyapulinyi mutunyajirri. ⁵¹ Joseph-ju yini marna walangkar-rangumarniny Manasseh. "Ngarrkalu ngalya jirnijirri, ngajulu kakulumarnajaninyi ngajumili japartumilirrangungu, kakulumarnajaninyi ngajumilarrangungu mamajilurrangungu kurlujartinyi jirnijirri." Palajunjalu yini marna pala partany Manasseh. ⁵² Yini marna nyirirnikartimarninyija Ephraim. "Marrngurrangungu kurlujartinyi jirnijirri nyungu warrarnja. Kuwarri Ngarrkalu yinyaji ngajumilirrangungu waljarrangungu nyungunga warrarnja." Palajunjalu yini mirni pala partany Ephraim.

⁵³ Palajarrangungaja 7 ngalya partunuja wanayirti munu pungkumajanaku. ⁵⁴ Palaja 7 kurlujartinyarrangungu partunurrangungu turlpanyajanaku palajunngarra Joseph-ju puripi wurrarnajanaku. Warrarnja warinyjarrangungu marrngurrangungu janparr karrinyikinyiyi, mayimajirringa. Marrngurrangungu Egypt-ja mayi kalkurnikinyiyi ngarrany.

⁵⁵ Yarti marrngurrangungu Egypt-ja wiyirr jirniyi mayi janamili. Palajalu yanayalu kingiku, wurrarniyili, "Mayi yuwanganinya!" Paliny muwarr pirnijanaku, "Yarrayalu Joseph-karti. Palinyju wurralkulinyurraku ngani jinaku. Pinakarriyalu." ⁵⁶ Marrngurrangungu wiyirra warrarnja janparr karrinyikinyiyi. Palaja Joseph-ju wirturrangungu mayarrangungu mayi Manassehninyi, warnkuku mayi yinganyikinyijaninyi. ⁵⁷ Marrngukarra turlpanyiyi warinyja warrarnjarrangungu, jana milpanyikinyiyalu Josephku mayiku maninyaku warnkujartinyju. Marrngurrangungu warinyjarrangungu warrarnja turlpanyiyi Egypt-karti janparr karrinyija, mayiku maninyaku.

42

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU EGYPT-KARTI YANAYI MAYIKU (42:1-24)

¹⁻² Palanga Joseph-mili japartu Jacob palangangarra waninyikinyi palinymilinga warrarnja. Palanga waninyikinyiyi janparr. Warinyju wurrarnala Jacob-ja, "Mayi kalkurnayi Egypt-ja." Muwarr pirnijanaku palinymilaku partanykarrangungu, "Nganiwanti waninyurru nyungungu? Pinakarrinyirni mayi kalkurnayi Egypt-ja. Yarrayi palakarti, mayi mar-rayinganyjurruka wanka nyungu waninyaku. Munujalu wurrjiliminyi wiyirr." ³ Japartumilijalu muwarrjalu 10 mamajirrangungu Joseph-mili

yanayi kurulakarti Egypt-karti. ⁴ Joseph-mili marrkamarniny waninyi ngurranga. Palinymili japartu wirnti karrinyikinyalu, palinyju kurlkarri marnikinyi, “Marrkamarniny marlkarri jarryili Egypt-ja.” Palajunjalu munu ngakarnama warinyjarrangu palinymilirrangu partanykarrangunga. ⁵ Palajunjalu Jacob-mili partanykarrangu piririmarta kajarniyi Egypt-ja maninyaku mayi. Jinta warinyirrangupa turlpanyiyi palakarti mayiku maninyaku. ⁶⁻⁸ Palanga Joseph nyampali waninyikinyi marrngumilaku warrarnku Egypt-ja. Palinykungarra yaninyikinyiyalu wiyirr mayiku maninyaku. Joseph-mili mamajirrangu turlpanyiyalu mayiku maninyaku palinyjaku, wupurniyalu palinyku. Janalu ngawu marnayi janamili marrka. Palinyju jurtulu yirrinjaninyi mamajirrangu palinymili. Muwarr pirnijanaku ngawu kanyjil-kanyjil, “Wanyjarnija nyurra milpanyanyurru?!” Wurrarniyili, “Nganarna milpanyiyirni Canaan-ja mayiku maninyaku.”

⁹ Kurlkarri marnajaninyi kapukarri, purlpija palinymilirrangu mamajirrangu wupurniyalu. “Mitu marnanyinyurru! Yija-yiji milpanyanyurru nyunguku warrarnku kanganyaku nganarnamilaku Egypt-ku.” Palajunjalu kuli muwarr pinajanaku. ¹⁰ “Munu, Nyampali! Nganarna munu milpanyamayirni yirrinaku warrarnku, milpanyiyirni mayiku maninyaku. ¹¹ Nganarna partanykarrangu warajamilija japartuja, nganarna munu mitukata. Nganarna munu turlpanyimayirni nyungukarti warrarnku maninyaku, nganarnamili jinaku.” ¹² Warinymil wurrarnajanaku, “Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku, warrarnku kanganyaku nganarnaja.” ¹³ “Nganarna partanykarrangu warajamilija pirirrija. Japartu nganarnamili 12 piririmartajartiny partanykarrangujartiny. Nyirtin-gunyamarniny kalkurna japartulu nganarnamilalu Canaan-ja. Wariny marrkamarniny marlkarri.” Palajunjalu wurrarniyili.

¹⁴ Warinymalja muwarr pirnijanaku, “Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku, warrarnku kanganyaku nganarnaja. ¹⁵ Yakurr malamarnanyurrinyi. Kawayi ngajukarti nyurramili marrkamarniny. Munujalu munu kulpa malamarnanyurrinyi walarni jarrinyaku nyurramilikarti warrarnkarti. Pala muwarr yija. Wirrilamarnanyurrinyi jurntinga yakurr manaku. ¹⁶ Nyurralu waraja ngakalkulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti, palalu warajalu walarni jilkuliny nyurramili marrka. Jinta wiyirr wantulinyurru nyungu jurntinga. Palajunjalu yakurr malamarnanyurraku muwarr nyurramili. Yijapa nyurramili marrka walarni jarruliny ngajukarti. Palajalu palaja muwarrja ngajulu yijal malamarnanyurraku. Munujalu ngajulu mitu yakalamarnanyurrinyi, yija-yiji turlpanyinyurru warrarnku yirrinaku.” ¹⁷ Palajunjalu muwarrjalu palinymili mamajirrangu jurntingi wirrinjaninyi.

¹⁸ Kujarrajalalu karrpujalu Joseph yana jurntikarti, wurrarnajanaku, “Ngarrkaku yijalmarta jirninyalu. Ngajulu wurralamarnanyurraku ngani jilkulinyurru. Yijalu pinakarraji, yijapa pinakarrulinyurruji wankanyu wantulinyurru, ngajulu munu wirlalamarnanyurrinyi marlkarri. ¹⁹⁻²⁰ Ngajulu kalkulumarna waraja jurntinga. Wiyirr walarni jarrulinyurrujanaku nyurramilikarti ngurrakarti. Palaja walarni jarrulinyurru nyungukarti nyurramilijartiny marrkajartiny. Palajalu wurrarnajinyurru yija muwarr. Munu marlkarri wirlalamarnanyurrinyi.” Palajunjalu Joseph-ju muwarr pirnijanaku. “Yuu! Palajun jilipiyirni.”

²¹ Palaja muwarr pirnikinyiyi janamili muwarr. “Yijalu kurlu jirninyalu nganyjurrumulaku marrkaku. Munu tuku jinamanyi, yinyanyijanaku

nganyjurrumili marrka wala nyungu warnkuku maninyaku. Wirrilyi-jartinyju ngarlu japirr marnikinyinganinyi, 'Munu yingkuluminyinyurru jananga!' Munu pinakarramayirnalu. Kuwarri yiji kurlyu jarrinyi nganarnaka. Yija-yiji kurrrparniyirnarinyi." ²² Murrkangunya, Rueben-ju, wurrarnajanaku marrkamarninyirrangungu, "Wurrarnarnanyurraku ngajulu munu palajun jinaku nganyjurrumulaku marrkaku. Munu pinakarrimajinyurru. Palajunjalulu nganyjurrumili marrka marlkarri. Kuwarri Ngarrkalu yukuyil jirninganyjurrinyi!" ²³ Muwarr pirnijaku pinakarrinyikinyijanaku Joseph-ju. Jurtulu pinakarrinyikinyijaninyi, jana ngakumpa. Joseph-ju muwarr pirnikinyijanaku wariny muwarr Egypt-mili, warinyju muwarr jurtyu jirnikinyi jananga. Jana ngakumpa Joseph miranu janaku muwarrmilaku. ²⁴ Palaja pinakarrinyaja mamajirrangur-ranguku muwarrku Joseph-ju yana kuku jarrinyaku ngangkurlyu jinaku. Palaja kulpanyajanaku, palinyju muwarr pirnikinyijanaku mamajirranguku. Palinyju kunyji pirni Simeon, miranga jananga. Wurrarnajanaku wiyirrja palinyumili mamajirrangunga, "Nyurra yarrayi mayijartiny ngur-rakarti nyurramilikarti."

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU KULPANYAYI CANAAN-KARTI (42:25-38)

²⁵ Wurrarnala warajanga palinyumilinga warrkamu puluku, "Marra-janaka mayi nyungukurrangu, kangkulupiyi janamilikarti wurrarnkarti. Winya jilijanaka kurtan. Warnkujalu maninyijalu wirrilijanaku warnku janamilirrangunga kurtanjirrangunga. Wariny yuwajanaka kurtan mayi-jartiny kangkulupiyi ngananyaku janamilikartiku wurrarnkartiku." Palajalu palinyumilalu warrkamu pulukulu jirni Joseph-jalu muwarrjalu.

²⁶ Palajalu mamajirrangulu mayi kurtanarrangu wirrirniyi jananga tangkingi. Jipi marnti yanayi, kulpanyayi janamilikarti wurrarnkarti. ²⁷ Warajanga warrukartingi karta karrinyiyi partijirringa. Warajalu pirli jirni palinyumili kurtan, maninyaku mayiku palinyumilaku tangkiku. Palinyju yirrirni palinyumili warnku kankakartingi mayingi. ²⁸ Palinyju kamarnajanaku warinyarranguku, "Nyungu yirriiyi! Ngajumili warnku! Jintalu wirrirni kurtanja, kankakarti mayinga." Pinakarrinyiyi pala muwarr, palalu muwarrju wirntiji pirnijaninyi yiji. Jana jankanka pirnikinyiyi yiji. Muwarr pirniyirrangungu wirntilu, "Ngani jirninganyjurrinyi Ngarrkalu?"

²⁹ Palaja kulpanyayi janamili japartukarti, wurrarnja Canaan-ja. Yim-pirniyili wiyirr nganirrangungu jinajalu. ³⁰ "Maajalu Egypt-jalu muwarr pirni nganarnaku kulilu. 'Nyurra turlpanyinyurru wurrarn yirrinaku nyurramili jinaku!' ³¹ 'Munu nganarna palajun jinaku milpanyiyirni. Nganarna yijakata, munu mitukata. Munu turlpanyamayirni yirrinaku wurrarnku. ³² Nganarna pujamu warajamilaku japartuku. Palinyju Man-assehninyi 12 partanykarrangu piririmarta. Waraja marlkarri, nyirtin-gunyamarniny kalkurna japartulu nganarnamilalu Canaan-ja.' ³³ Palalu pirirrilu nyampalilu wurrarna nganarnaku, 'Yakurr malamarnanyurrinyi! Nyurralu yakalkulinyurru waraja marrngungu, nyungunga ngaliya wantulupalayi. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti wurrarnkarti mayi-jartiny nyurramilakurrangu. ³⁴ Palajalu walarni jilkulinyurru ngajukarti nyurramili nyirtingunya. Palaja jirnijalu ngajulu wurralamarnanyurrinya yijakata, munu turlpanyimanyurru wurrarnku kanganyaku. Ngajulu yala jilamarna nyurramili walja jurntija. Palajalu mankulinyurru mayirrangungu, ngajulu munu ngampa pilamarnanyurrinyi.' Palajun muwarr pirni nganarnaku."

³⁵ Palaja yanayi yatinaku kurtanku mayiku yirrinaku, palanga kankakarti mayinga warnku janamili yirrirniyi! Warnkulu yirrinajalu jana japartupa janamili wirnti karrinyiyi yiji. ³⁶ “Nganiwanti jirninyurru palajun? Kanyanyurru pulinyi ngajumili pujamujirri. Simeon-majirripa Joseph-majirri waninyirni. Yijalmarta karrinyinyurru kanganyaku Benjamin-ku. Nyurralu kuli jirnijinyurra.” Palajun muwarr pirnijanaku Jacob-ju. ³⁷ Mirtamarninyju, Rueben-ju, muwarr pinalu japartuku, “Japartu, ngajulu walarni jilamarnanga nyirtingunya. Munujalu, nyuntulu wirlalamanpulinyi ngajumilijirri partanyjirri marlkarri. Ngajulu tuku jilamarnanga nyirtingunya, tukulu walarni jilamarnanga.” ³⁸ “Munu palajunku! Nyirtingunyamarniny munu yankuliny Egypt-karti! Marlkarri jarriyili partijirri kaniny. Paliny marlkarri jarruliny, ngajupa marlkarri jarrulumarna! Ngaju jipi mirta jarrinyirni. Marlkarri jarrulumarna pajujartiny!”

43

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU EGYPT-KARTI YANAYI, BENJAMIN PUKUN (43:1-15)

¹ Warrarnja waninyi Canaan-ja ngapa munu ngarrany pungkamanaku. Mayi wupartu yiji wirtu jarrinyijanaka. ² Jacob-jupa palinyimilalu partanykarrangulu jipi mayi nganayi, pala mayi manayi Egypt-ja. Japartu muwarr pirnijanaku, “Yarrayi Egypt-karti yarrana, mayi marrayinganyjurruka.” ³ Judah-lu muwarr pinalu, “Palalu pirirrilu wurrarna nganarnaku yiji, ‘Nyarnikurnu kawayi nyurramili nyirti ngajukarti. Munujalu ngajulu munu muwarr pilamarnanyurraku, munu mayi yingkulumarnanyurrinya.’” ⁴ Ngakala pala nyirtingunyapa, palaja yankulupiyirni Egypt-karti mayiku maninyaku nganyjurruku wiyirru. ⁵ Munu ngarrany yankulupiyirni nyirtingunyamajirri. Palalu nyampalilu Egypt-jalu wurrarna nganarnaku, ‘Nyarni kawayi nyirtingunya. Palaja muwarr pilamarnanyurraku.’”

⁶ Jacob-ju warnta marnajaninyi, “Nganiwanti wurrarnanyurralu nyurra marrkajartiny? Kurlu jinajinyurra!” ⁷ Karra marnayalu, “Japirr marnanganinya, ‘Japartu nyurramili wankanyu ngarrany? Wayirti, warinypa kalkurnanyurru marrkapa mamaji?’ Purulu yija muwarr wurrarniyirni. Nganarna munumparla palinyja, ‘Kangkulunyurru nyungukarti nyurramili nyirtingunya.’” Palajun muwarr pirniyalu janamilaku japartuku.

⁸ Judah-lu muwarr pinalu japartumarninyku, “Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya. Ngajulu kangkulumarna. Nyampa yankulupiyirni mayiku maninyaku. Palajunja jinajalu wankanyu wantulaminyi wiyirr, munu marlkarri jarrinyaku, nyuntupa nganarnapa nganarnamili partanykarrangu. ⁹ Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya, ngajulu walarni jilamarnanga tukulu. Munujalu ngaju nyanyji jilamanyin ngarrakuny. ¹⁰ Yanamayirni puripi ngarrany. Jipijalu walarni jarrimayirni kujarramal.”

¹¹ Japartumurninyju wurrarnajanaku, “Yuu! Jipi kawayi nyirtingunya. Ngajulu munu ngampa pilamarnanyurrinyi. Kawayalu mayi palarrangu ngalyparrangu nyunguja warrarnja nyampaliku Egypt-ku: jutipirri, minta ngalypa parntinyakata, mayiku jurikata jinakata (spices), warinypa warinypa mayi jurikata (pistachio nuts and almonds).” ¹² Warnku nyarra wirrirniyi nyurramilinga kurtanja kulpa jiliyijanaku. Ngurnipali wirrirniyi watarrkulu. Kawayi yarrana warnku mayiku maninyaku. ¹³ Kawayi nyirtingunya nyurramili marrka, yarrayi yarrana yirrinaku

nyarraku pirirriku. ¹⁴ Ngarrka wirtu yiji. Ngajulu japirr marnarna paju karri nganarnaku, paju karrinyajalu ngakalkulinypulinyi ngajumilijirri partanyjirri, Simeon-pa Benjamin. Yijapa munu ngakalkulinypulinyi, ngaju wantulumarna partanymajirrijirri ngarrakuny." Palajunju muwarr pirnijanaku palinymilaku partanykarranguku.

¹⁵ Jacob-milalu partanykarrangulu piririmartalu wirrirniyi jinyjipintipa warnkupa kurtanji. Wirrirniyi warnku wata manayi purlpilu, warinyarrangu warnkurrangu yarrana manayi, maninyaku mayiku janaku. Palaja yanayi kanyayi janamilipa marrka, Benjamin. Egypt-karti pipurr yanayi. Egypt-ja kajanaja yanayalu muwarr pinaku Joseph-ku.

MAYI NGANAYI JOSEPH-JUPA MAMAJIRRANGULU KUNMUNGU (43:16-34)

¹⁶ Joseph-ju yirrirni marrkamarniny palinymili warinyjarrangungu. Kamarnalu palinymilaku warrkamukataku nyampaliku mayakataku. "Kawajaninyi nyungurrangu marrngurrangu ngajumilikarti mayakarti. Wirlala kuwiyi, kampala nganarnaka. Nyungurrangulu pirirmartalu mayi ngalkulupiyirni ngajumilinga mayanga karpunga kankajalu yiji."

¹⁷ Palaja warrkamuku nyampalilu kanyajaninyi Joseph-milikarti mayakarti Joseph-milalu muwarrjalu.

¹⁸ Yananyajalu mayakartilu Joseph-mili mamajirrangu wirnti karrinyiyi. Kurlkarri marnikinyiyi, "Wirriyili jarrinyi warnku nyarra yirrirninyi kurtanjarrangu purlpi. Palajalu ngakarnanganyjurrinyi palinymilikarti mayakarti. Yijalupa warlilinganyjurrinyili, yijalu jilinganyjurrinyili warrkamuku jinaku palinyku ngarrakuny. Yijalupa kawajaninyili nganyjurruka tangki." Palajunju kurlkarri marnikinyiyarninyi.

¹⁹ Mayanga milyanga jarrinyaja wirntijartinyju muwarr pirniyalu palaku nyampaliku. ²⁰ Janalu muwarr pirniyalu, "Nyampalikayi, milpanyiyirni nyungukarti purlpinga mayiku maninyaku. ²¹⁻²² Nganarna warlirni jarrinyikinyiyirni nganarnamilikarti warrarnkarti. Yutakartanga waninyiyirni partijirri, yatirniyirni nganarnamili mayipinti kurtanarrangu. Yirrirniyirni nganarnamili warnkurrangu nganarnamilingi kurtanja kankakarti mayinga, warnkurrangu wiyirr waninyikinyi kurtanja! Nganarna ngakumparla nganurtulu warnku wirrirni nganarnamilinga kurtanja. Nganarnalu warlarnikinyiyirninga wiyirr. Nganarnalu wariny warnku kanyayirni maninyaku mayiku nganarnaku." ²³ Puntaju karra marnajanaku, "Wirntiwayilu puru. Purlpilu warnku yinyanyinyurru. Nyurralupa nyurramilalu japartulu yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkanga. Yijapa palinyju wirrirni warnku nyurramilingi kurtanjirrangulu."

Palaja palinyju kanyajanaku Simeon. ²⁴ Palaja kanyajaninyi wiyirr kaninykarti Joseph-milinga mayanga, yinyajaninyi ngapa jinaku janpa jinaku. Mayi pukun yinyajaninya tangkikurrangu. ²⁵ Wurrarnajanaku, "Nyurralu mayi ngalkulunyurru nyungungu kuwarri." Palanga manayaninyi wurrukarrangu yinganyaku Joseph-ku kulpanyajalu.

²⁶ Joseph walarni jarrinyajalu mayakarti, palinymilalu mamajirrangulu yinyayili jinyjipinti wurrukarrangu palinyku, jana wupirniyalu jinangu palinyja. ²⁷ "Wayirti, ngalya waninyurru? Japartu nyurramili, wankanyungarra waninyi? Ngalya waninyi?" ²⁸ "Yuu, wankanyungarra waninyi." Palajalu warinymil wupirniyalu. ²⁹ Parrjana yirrirni palinymili marrka, Benjamin, pipimarniny partanyjirrimili walja. "Nyungungarra nyirtingunya, wurrarnijinyurru?" "Yuu." Wurrarnala Benjamin-ja, "Ngarrka paju karruliny nyuntuku."

³⁰ Palaja Joseph yana nyampa jurntikarti palinymilikarti, manyjarrajalu nyirtingunyaku ngangkurl jirnikinyalu. ³¹ Ngumpa janpa jinanyarninyi, kulpanyajanaku. Wurrarnajanaku warrkamukataku palinymilaku, “Mayi kawayi nganarnaku!”

³²⁻³³ Purlpilu Joseph-milalu warrkamu pulukurrangulu kajana jirnijaninyi mamajirrangu Joseph-milirrangu, murrkangunya wirrirniyi walangkarrkarti, nyirtingunya warinykartingi, wiyirr partijirringi wirrirnayijaninyi. Kajana jirnijaninyi, murrkangunya walangkarr, malyartarrangu, nyirtingunya nyirrirnikarti, Palajunngarra. Piririmarta parrjarnikinyarninyi. “Yukuyilpirla ngayarta jarrinyinyi!” Yija yiji ngawu karrinyikinyiyi. Palanga warajanga ngananyikinyiyi, Joseph-pa mamajirrangu palinymilipa Egypt-jarrangupa. Joseph kajarna warajanga table-ja. Palinymili mamajirrangu nyirtingunyapa warinyja table-ja kajarnikinyiyi. Warinyarrangu kajarnikinyiyi warinyja table-ja, kajamarta kajarnikinyiyi. Egypt-arrangulu munukata kajanakata warajanga Hebrew marrngunga. ³⁴ Joseph-ju ngakarnajanaka jinta mayi palinymilija table-ja. Ngakarnalu wirtu yiji palinymilaku marrkaku, Benjaminku. Palanga nganayipa minpirnayipa Joseph-ja, pikaly jarrinyiyi wiyirr.

44

MINPINAPINTI KANYAI MAMAJIRRANGULU MUNAMPALU (44:1-17)

¹ Yartingi Joseph-ju wurrarnala nyampalingi warrkamukatanga, “Winya jirnijaninyi kurtan mayijartinyju janamili. Warnkurrangu janamili wirrili-janaka kankakarti mayirrangunga. ² Kurtanja nyirtingunyamilinga wirrili nyungu ngajumili ngalypakata yiji minpinapinti. Wirrili pala minpinapintipa warnkupa palinymilinga kurtanja.” Palajun wurrarnala. Palinyju yijalu jirni Joseph-jalu muwarrjalu.

³ Pirrpa-pirrpanga mamajirrangu nyirtingunya yananyayi tangki-jartiny janamilikarti ngurra waljakarti. ⁴ Jampa yanayi wangkangarra. Joseph-ju wurrarnala warrkamukatanga, “Yarrajanaku! Purra pilihaninyi. Wurralajanaku, ‘Ngajumili nyampali ngalypalu kalkurnakinyinyurrinyi. Puntajulu kurlu jirninuyurrulu! Nganiwanti minyji marnanyurrulu ngalypakata yiji minpinapinti palinymili? ⁵ Palamangarra minpinapinti palinymili minpirni karrpurangu karrpurangu. Palamajartinyju minpinapintilu maparn jirnijaninyi pukurl. Nyurrulu minyji marnanyurrulu. Kurlu yiji jirninuyurrulu!’ Wurralajanaku palajun muwarr.”

⁶ Palinymilalu warrkamukatalu yajarnajaninyi. Yirrinajalu wurrarnajanaku Joseph-milaja muwarrja. ⁷ Puntajulu, “Nyampali yija, munu palajun muwarr pinaku! Munu palajun jinamayirni. Nganarna munu minyji manakatarrangu. ⁸ Pala warnku yirrirniyirni purlpilu kurtanja nganarnamilinga walarni jirniyirningu nyuntunga Canaan-ja. Nganiku palajun muwarr pinanpa, wurrarnannganinya minyji Manasseh nyuntumilimili nyampalimili minpinapinti palinymilija mayaja? ⁹ Kanyjilimanpa palaku minpinapintiku nganarnamilinga kurtanja. Yijapa yirrilaman nganurtumilingi kurtanja, pala marrngu wirlalaman marlkarri. Wiyirr nganarna wantulupiyirni nyungunga, warnku mananyamajirri warrkamu jarrulupiyirni nyuntuku.” ¹⁰ Puntajulu, “Yuu, yijapa yirrilamarna minpinapinti palamilinga kurtanja, pala waraja marrngu kalkulumarna. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti wurrarnkarti.” Palajun muwarr pirnijanaku Joseph-milaku mamajirranguku.

¹¹ Yinyji pirniyi nyampalu kurtanarrangu tangkija, jungkanga wirrirniyi, jawa pirli jirniyijaninyi. ¹² Joseph-milalu warrkamukatalu kanyjirnikinyalu pala minpinapintiku warinypa warinypa kurtanarrangunga. Walangkarranga kanyjirnalulu murrkamilinga, palaja malyurtarrangumilingi, nyirrirnikarti kanyjirnalulu nyirtingunyamilingi. Pala minpinapinti waninykinyi nyirtingunyamilingi, Benjamin-milinga. ¹³ Wirrilyi karrinyiyi, wurrurrangu kawuja ngartarn-ngartarniyi pajulu yiji-yijalu.

¹⁴ Judah-pa jintapa walarni jarrinyiyi mayakarti Joseph-milikarti. Palangarra waninyikinyi. Wupirniyalu jungkakarti yiji. ¹⁵ Paliny muwarr pirnijanaku, “Nganiwanti kurlujartiny jinajinyurru? Ngaju miranu nyur-raku. Ngaju miranurla maparn jinaku. Nyurra miranurla ngajuku wanimanyurru.”

¹⁶ Judah-lu, “Munu nganarna jurtu muwarrmajirri. Ngarrka miranu nganarnalu kurlu jirniyirni! Warnku maninyamajirri warrkamu jarrulupiyirni nyuntuku, warinyju nyarra kalkurnikinyi minpinapintipa nganarna jinta.” Palajunju muwarr pinalu Judah-lu. ¹⁷ Joseph-ju karra marnajanaku, “Munu palajun jilamarna. Pala waraja marrngu minpinapintijartiny kalkulumarna nyungu. Nyungu waraja warrkamu jarrulupija. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti japartukarti.”

JUDAH-LU NGARLU JAPIRR MARNA JOSEPH BENJAMIN-KU (44:18-34)

¹⁸ Wangka jarrinyalu Judah, karra marnalu, “Nyampali, wirtu nyuntu, nyuntu kingikapali. Munu wirrilyi jarrulupijin, puru muwarr pilamarnangu. ¹⁹ Purlpilu japirr marnannganinyi, ‘Yija japartu nyurramili wankanyu ngarrany, wayirti kalkurnanyurru warinypa marrkamarniny?’ ²⁰ Wurrarnayirnangu purlpilu, “Yuu, nganarnamili japartu wankanyu ngarrany, waraja marrka nganarnamili ngayarta jarrinyi paliny nganarnamilinga japartunga mirtanga yija. Nyirtingunyamili walja yija mamaji marlkarri. Nyungujakun wankanyu palaja pipija, nganarnamilalu japartulu ngarluja yiji palinymili pala.

²¹ Nyuntulu wurrarnan nganarnaku, ‘Ngajulu yirrilimarna nyurramili nyirtingunya marrkamarniny. Kawayi ngajukarti.’ ²² Palinyju munu yakalkulinyu nganarnamili japartu. Marlkarri jarriyili nganarnamili japartu. ²³ ‘Wurrallyili nyurramilinga marrkanga nyungukarti milpuliny ngajuku yirrinaku. Munujalu milpanyajalu ngajulu ngampa pilamarnanyurrinyi nyungukarti milpanyaja ngarrakuny.’ Palajun wurrarnan nganarnaka.

²⁴ Palaja kulpanyajalu wurrarniyirnili japartungu nyuntuja muwarr. ²⁵ Yarti nganarnalu japartulu wurrarna nganarnaku, ‘Kurlpayi yarrana Egypt-karti, mayi marrayi yarrana!’ ²⁶ ‘Nganarna munu palakarti yaninyaku. Palalu pirirrilu wurrarna nganarnaku yaninyaku palakarti kangkulupiyirni nganarnamili marrka nyirtingunya. Munu kanganyajalu nyirtingunyaku palalu pirirrilu munu muwarr pilkuliny nganarnaku. Nyuntulu ngakalaman nyirtingunya pukun, palaja yankulupiyirni.’ ²⁷ ‘Ngajumili mirtawa Rayijil kujarra murtunyajirrijakun kanyapulinyi. Nyurra miranu palaku. ²⁸ Waraja partany yana ngarrakuny, ngaju ngawu kanyjil-kanyjil. Yijapa marlkarri, kulikatalu kuwiyilu nganayi ngurnipali. ²⁹ Kuwarri karrinyinyurru kanganyaku nyirtingunyaku. Palinyu marlkarri jarriyili. Palaja ngajupa wurrjularnala paju karrinyija.’ Palajunju wurrarna nganarnalu japartulu.

30-31 Munu kulpanyaku nganarnamilikarti japartukarti nyirtingunyama-jirri. Palajun jilipiyirni, nganarnamili japartu marlkarri jarriyili paju karrinyajalu. 32 Marntikartilu nyungukartiku wurrarnarnala japartungu, 'Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya, walarni jilamarna nyuntukarti. Munujalu ngaju nyanyji jilamanyan ngarrakuny.' 33-34 Pinakarraji, nyampali. Ngaju munu karrinyirna ngajumulaku japartuku marlkarri jarriyilipa. Ngaju munu karrinyirna walarni jarrinyaku nyirtingunyamajirri. Ngaju wantulumarnanga, warrkamu jilamarnanga kakuputulu. Yijapa ngakalaman nyirtingunya nganarnamilikarti japartukarti." Palajun muwarr pinalu Joseph-ku.

45

JOSEPH MAMAJIRRANGU WURRARNAJANAKU YINI WALJA PALINYMILI (45:1-20) [reveals ??]

¹ Joseph-ju pinakarrinyikinyalu palinymilaku mamajiku. Palaja partarl jama karrinyikinyi. "Jinta nyurra warrkamukatarrangu yarrayi jurntija." Palarrangujakun yiji waninyiyi kaninykurti jurntinga mamajirrangupa nyirtingunya. Warrkamukatarranu Egypt-jirrirrangungu yanayi. ² Joseph ngangkurl jirnikinyi marrja. Marrngulu pinakarrinyiyi kajangulu, warinyju wurrarnajanaku marrngurrangunga kingimilinga mayanga, "Joseph ngangkurlu jirnikinyi marrja." ³ Joseph-ju wurrarnajanaku mamajirrangunga, "Ngajungarra Joseph. Yija yiji japartu nganyjurramily wankanyu waninyi?" Pala muwarr pinakarrinyiyi yija yiji wirnti karrinyiyi. Munu puntaju muwarr pinamayalu. Jama waninyiyi.

⁴ "Kurtaliyi wangka ngajukarti!" Milpanyiyi palinykarti. "Ngajungarra nyurramili marrka, Joseph. Nyurralu yinyalpirninyurru jananga ngajarrirrangunga warnkuku. Janalu kanyanyiyi nyungukarti. ⁵ Munu wirriyiyi jarrinyaku nyurra, munu kulilu yirrilkulinyurrarninyi. Ngarrrkalungarra nyungukarti ngakarnanyi, kalkunaku nyurraku wankanyu. ⁶ Punja waninyiyirni ngapa munu pungkama kujarra partunujirringi. 5 partunurrangu turlpulupiyinganyjurruka ngapa wupartu pungkuliny nganyjurraku, mayirrangungu munu jarruliny nganyjurruka. ⁷ Palajalu Ngarrkalu ngakarninyi walangkarrangu nyurranga. Ngakarninyi nyungukarti nyurraku kalkunaku wankanyuku, partanykarranguku nyurramilaku pukun. ⁸ Munu nyurralu ngakarnamanyinyurru nyungukarti, Ngarrkalu ngakarninyi. Ngaju wirrirninyi nyampali wiyirruku warrkamukatarranguku kingimilinga mayanga, wirrirninyi nyampali wiyirruku marrngurranguku nyungungu warrarnja, Egypt-ja.

⁹ Yarrayi japartukarti janyin, wurraliyili nyungu muwarr. 'Yija ngaju, nyuntumili partany, Joseph, wankanyungarra waninyirni. Ngarrkalu ngaju wirrirninyi nyampali wiyirruku marrngku warrarnja Egypt-ja. Kurtaliyi nyungukarti warrarnkartu. ¹⁰ Nyuntu wantuluman ngajungu wangka nyungunga, Gothen-ja, nyuntupa partanykarrangu nyuntumilipa karluji jamuji, kaparlijiya kamiji. Kawayijaninyi kukurnjayipa nanikutupa purlimanarrangupa wurrakarra pukun. ¹¹ Ngajulu tuku jilamarnanta. 5 partunurrangu turlpulupiyinganyjurruka ngapa wupartu pungkuliny nganyjurraku. Nyungunga Gothen-ja tuku jilamarnanyurrinyi wiyirru, mayijartiny wirtujartiny wantulinyurru.' Pala muwarr wurralala.

¹² Nyurralu wiyirru yirrilinyiyi, ngaju yiji nyungu, Joseph muwarr pirnirnyurraku. ¹³ Wurraliyili japartunga ngaju nyampali yiji Egypt-ja.

Wurraliyili yirrirninyurru wiyirr nyungunga. Palaja nyungukarti kawayi janyin!" Palajunju wurrarnajanaku Joseph-ju.

¹⁴Ngamparna marrka, ngangkurlyu jirnipularninyi. ¹⁵Ngamparnajaninyi mamajirrangu, ngangkurlyu jirniyi warajanga, palaja kurrngarniyi warajanga.

¹⁶Kingilu pinakarrinyi, "Joseph-mili mamajirrangu kajarniyi." Kingipa palinymili warrkamu pulukurrangu pikaly jarrinyi. ¹⁷Kingilu wurrarnala Joseph-ku, "Wurralajanaku nyuntumilirrangu mamajirrangu kurtanjarrangu mayijartiny wirrilipiyi janamilingi tangkingi, kulpulupiyi janamilikarti warrarnkarti waljakarti. ¹⁸Mankulupiyi janamili japartupa palinymilirrangu, nyarnikurnu turlpulkulinyurru ngajukarti. Warrarn ngajulu yingkulumarnajanaku, warrarn ngalypakata. Marlu mayi ngalypakata ngalkulupiyi. ¹⁹Wurrala jinaku mamajirrangu kangkulupiyi wagon-arrangu maninyaku pipirrangu partanykarrangu japartumurniny nyuntumilipa. Milpulupiyi nyarnikurnu wiyirr. ²⁰Wurralajanaku janamilirrangu wurrukarra, yakalapiyijaninyi palarrangu wurruarrangu janamilinga warrarnja. Ngajulu yingkulumurnujanaku nyungungu palarrangu wurrukarra, yija yiji ngalypakatarrangu." Palajun wurrarnala Joseph.

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU KULPANYAYI CANAAN-KARTI (45:21-28)

²¹Palajalu Joseph-ju yinyajaninyi wagon-arrangu kingija muwarrja. Palajalu yinyajaninyi mayi ngananyaku marntiku. ²²Parrpakarrarrangu wurrukarra yinyajanaku, ngalypakatarrangu. Marrkamarninyku yinyalu wurrukarra parrpakarrarrangu marlu, warnku wirtu pukul. ²³Japartumurninyku yinyajanaku 10 tangki wurrukatajakunarrangu kanganyaku, 10 tangki kanganyaku mayirrangujakun, japartumurninyju ngalkuliny marntiku. ²⁴"Jipi yarrayi! Munu kurlipatilkuliny nyurru marntijalu."

²⁵Kulpanyiyi Egypt-ja janamilikarti warrarnkarti waljakarti. ²⁶Palaja kajarniyi wurrarniyili janamilingi japartungu, "Joseph wankanyu ngarrany waninyi! Nyampali janaku wiyirruku Egypt-ja!" Jacob panypinyijananga, ngakumpa karrinyi. ²⁷Wurrarniyili muwarrarrangu Joseph-ja. Jurti jirniyili wagon-arrangu Joseph-ja ngakanaja. Palaja Jacob pikaly jarrinyi. ²⁸Wurrarnajanaku, "Yijalmarta jirnirni nyurranga yija. Ngajumili partany Joseph wankanyu ngarrany. Yankulumarnalu yirrinaku ngajumulaku partanyku Joseph-ku wankanyulu ngarrany!"

46

JACOB-PA PALINYMILIRRANGU WIYIRR EGYPT-KARTI YANAYI (46:1-27)

¹Palaja Jacob-ju warajanga jirnijaninyi palinymilirrangu kuwiyirrangu, yana kurulakurti ngapikarti, Beersheba-karti. Palanga kuwiyi wirlarna, Ngarrkaku muwarr pinalu, wangkalu yiji muwarr pinangulu "Ngarlu ngalya jirninyi!" Isaac-ju palinymilalu japartulu muwarr pirnikinyalu palajunngarra Ngarrkaku purlpilu. ²Ngarrkalu kamarnalu kapukarri Manassehku, "Jacob! Jacob!" "Yu! Ngani?" ³⁻⁴"Nyungu ngaju, Ngarrka, muwarr pirnirangu. Nyuntumilalu japartulu yijalmarta jirnikinyiji, ngajulu tuku jirnikinyirni. Ngaju pukurl yankulumarna Egypt-karti, tuku jilamarnanta nyuntupa. Munu wirnti karrinyaku palakarti yananyaku. Marlu karlujirrangu japartungu yingkulumarnanta palanga. Nyuntungu marlkarri jarrinyajalu Joseph palanga wantuliny nyuntumartaji. Yarti

punjajalu yiji nyuntumulirrangu walarni jilamarnajaninyi nyuntumulikarti warrarnkarti.” Palajun muwarr pinalu Ngarrkalu.

⁵ Palaja Jacob-ju yakarna Beersheba yananyaku Egypt-karti. Palinyimilarrangulu partanykarrangulu wagon-ja wirrirniyaninyi janamili japartumarninyapa mirtawanyjarripa partanykarrangupa. Kanyayijaninyi wagon-ja, nyarrarrangu wagon-arrangu kingilu ngakarnajanaku. ⁶⁻⁷ Janalu kanyayijaninyi kukurnjayipa purlimanpa wiyirr warinyarrangu kuwiyirrangupa, palaja warrarnja Canaan-ja wurrukarra kanyayijaninyi, wiyirr yanayi Egypt-karti. ⁸ Jacob Egypt-karti yananyaja palinyimilirrangu wiyirr palinyja yanayi. Murrkangunya Rueben-pa ⁹ palinyimili pirirri partanykarrangu: Hanoch, Pallu, Hezron, Carmi. ¹⁰ Simeon-pa palinyimili pirirri partanykarrangu: Jemuel, Jamin, Ohad, Jachin, Zohar Shaul (partany Canaanite-ja mirtawaja). ¹¹ Levi-pa palinyimili pirirri partanykarrangu: Gershon, Kohath, Merari. ¹² Judah-pa palinyimili pirirri partanykarrangu: Shelah, Perez, Zerah. (Warinyjirri Judah-mili pirirri partanyjirri, Er-pa Onan, marlkarri jarrinyipulu Canaan-ja.) Perez-mili pirirri partanyjirri: Hezron-pa Hamul. ¹³ Issachar-pa palinyimili pirirri partanykarrangu: Tola, Puah, Jashub, Shimron. ¹⁴ Zebulun-pa palinyimili pirirri partanykarrangu: Sered, Elon, Jahleel. ¹⁵ Nyungurrangu pirirri partanykarrangu ngayarta jirnijaninyi Leah-lu, Mesopotamia-nga, palinyimili kurntal Dinah pukun. Jacob 33 nyirrirnikartijarrangujartiny Leah-ja. ¹⁶ Gad-pa palinyimili pirirri partanykarrangu: Zephon, Hagi, Shuni, Eri, Arod, Areli. ¹⁷ Asher-pa palinyimili pirirri partanykarrangu: Imnah, Ishvah, Ishvi, Beriah, janamili mirtawa partany pukun, Serah. ¹⁸ Jacob nyungurrangu 16 nyirrirnikartijarrangujartiny Zilpah-ja. Jacob-mili kakaji Laban-ju yinyalu nyarra Zilpah, warrkamukata jarrinyaku paliny Leah-ku. ¹⁹ Jacob-milalu mirtawalu Rachel-ju ngayarta jirnipulinyi kujarra pirirri partanyjirri, Joseph-pa Benjamin. ²⁰ Egypt-ja waninyaja Joseph pirirri partanyjartinyjirri, Manasseh-pa Ephraim, Asenath ngayarta jirnipulinyi. (Paliny kurntal Potipharamili, palapali nyampali muwarrku yatilpamilaku, tawun-ja, ngapi-nga, Heliopolis-ja.) ²¹ Benjaminpa palinyimili pirirri partanykarrangu: Belar, Becher, Ashbel, Gerah, Naaman, Ehi, Rosh, Muppim, Huppim, Ard. ²² Jacob nyungurrangu 14 nyirrirnikartijarrangujartiny Rachel-ja. ²³ Dan-pa palinyimili pirirri partany, Hushim. ²⁴ Naphtali-pa palinyimili pirirri partanykarrangu: Jahzeel, Guni, Jezer, Shillem. ²⁵ Jacob nyungurrangu 7 nyirrirnikartijarrangujartiny Bilhah-ja. (Jacob-mili kakaji Laban-ju yinyalu nyarra Bilhah, warrkamukata jarrinyaku paliny Rachel-ku.) ²⁶ Wiyirr Jacob-milirrangu yanayi Egypt-karti, 66 marrngurrangu, Jacob-mili pirirri partanykarrangumili nyuparrangu. ²⁷ Kujarra pirirri partanyjirri ngayarta jarrinyipulu Egypt-ja, Joseph-ku. Wiyirr Jacob-milirrangu Egypt-ja waninyiyi 70 marrngurrangu.

NGURRA JIRNIYI GOSHEN-JA (46:28-34)

²⁸ Jacob-ju ngakarna walangkarrangu Judah, wurranaku Joseph-ja jampa turlpuliny Gothen-ja, milyangkurl. Jacob-pa jintarrangu nyirrirni yananyikinyiyi. ²⁹ Jacob kajanajalu Gothen-ja Joseph miranu, yawartajirri manapulinyi, chariot-ja wirrinipulinyi, yana palinyimilaku japartuku yirrinaku punjaja. Yirrinajalu japartuku ngamparnapularninyi, ngangkurlu jirnipulupa. ³⁰ Jacob-ju wurrarnala, “Yartikarra! Nyuntungarra yirrinajalu, wankanyu ngarrany, marlkarri jarrulamarna pikaly!”

³¹ Joseph-ju muwarr pirnijanaku palinymilaku mamajirrangukupa wiyirruku palinymilaku japartumilaku marrngurranguku. “Ngaju yankulumarnalu kingiku yirrinaku, wurralamarnala, ‘Ngajumili mamajirrangupa japartumilirrangu wiyirr kajarniyi Canaan-ja. ³² Nyungurrangu marrngurrangu japarta jinakatarrangu. Kukurnjayipa purlimanpa nanikutupa wiyirr kanyayijaninyi wurrukarrapa.’ Pala muwarrarrangu wurralamarnala kingingi. ³³ Palaja muwarr ngakalkulunyurruka, ‘Ngajukarti turlpulyunuru yirrinaku.’ Palinyju japirr malkulunyurrinyi, ‘Ngani jirninyurru warrkamuku?’ ³⁴ Nyurralu wurralkulinyurru, ‘Nganarna partanykarranguja ngarrany japarta jirnikata. Karlujilu nganarnamilalu japartamu jirnikinyijaninyi kuwiyirrangu, japartu nganarnamilalu palajunngarra jirnikinyijaninyi, kuwarrilu nganarnalu palangarra jirniyirni.’ Palangarra wurralkulinyurralu. Palinyju wurralkulinyurraku nyungu warrarnja wantiyi, Gothen-ja, kajakulu wantulunyurru Egypt-arrangungumarra. Palarangulu Egypt-arrangulu wirriyi karrinyiyijanaku japarta jirnikataku.” Palajunju wurrarnajanaku Joseph-ju.

47

JACOB YIRRIRNI EGYPT-MILI KINGI (47:1-12)

¹ Palaja Joseph yanalu kingiku. “Ngajumili japartupa mamajirrangupa marrka piriripa kajarniyi Canaan-ja. Kanyayi nanikutupa purlimanpa kukurnjayipa wurrukarra wiyirr. Gothen-ja waninyayi kuwarri.”

² Mamajirrangupa 5 kanyajaninyi kingikarti, milyangkurl jirnijaninyi.

³ Japirr marnajaninyi kingilu, “Nganikapali warrkamuku jirninyurru?” “Japarta jirnikatarrangu nganarna. Karlujilupa japartulu nganarnamilalu kuwiyirrangupa japarta jirnikinyipulu, nganarnalu palajunngarra jirniyirni.

⁴ Warrarn Canaan-ja punarra yiji, mayimajirri yiji nganarnamilaku kuwiyiku. Turlpanyiyirni nyungukarti wankanyuku waninyaku. Yijapa wantulupiyirni Gothen-ja? Wurralaman nganarnaku waninyaku palanga?” Palajunju wurrarnayili kingingi.

⁵ Kingilu wurrarnalu Joseph-ju, “Nyuntumili japartupa mamajirrangupa turlpanyiyi nyuntuku yirrinaku. ⁶ Wantulupiyi Egypt-ja. Jurti jilijanaku warrarn ngalypakata yiji. Jana wantulupiyi Gothen-ja. Yijapa jinta ngalypakata japarta manakata nyampali jilijaninyi ngajumilaku kuwiyirranguku.” Palajunju wurrarnalu kingilu.

⁷ Joseph-ju kanyalu japartu palinymili kingiku. Jacob-ju ngalypa muwarr pinalu kingiku. ⁸ “Wayirti, partunurrangu kurrngal yirrirnan?”

⁹ “Yananya-yananyakanu yirrirnarnajaninyi puru partunurrangu, munu kurrngal, 130-jakun. Ngurnjularrangu palarrangu. Ngajumili karlujilupa japartulupa marlu yiji partunurrangu yirrirnapulujaninyi. Ngaju munu palajirrikapali.” ¹⁰ Palaja Jacob-ju japirr marna Ngarrka, “Tuku jilaman yijalu yiji nyungu kingi.”

¹¹ Palaja Joseph-ju jurti jirnijaninyi japartupa mamajirrangupa ngalypa yiji warrarn kingijalu muwarrjalu. Palanga jarnti jirnijaninyi mayarrangu tawunmartaji, ngapimartaji, Rameses-martaji. ¹² Joseph-ju tuku jirnikinyijaninyi japartupa mamajirrangupa janamilirrangupa wiyirr. Palinyju yinganyikinyijaninyi mayi.

NGAPAMAJIRRI MAYIMAJIRRI (47:13-26)

¹³ Punja yiji waninyi ngapa munu pungkama Egypt-japa Canaan-ja. Mayi wiyirri jarrinyijanaka wiyirruku Egypt-jaku Canaan-jaku. Mayimajirrilu manyurla-manyurla jarrinyiya. ¹⁴ Punja yiji mayi manikinyiyi

warnkujartinyju. Joseph-ju warnku kanya kingi yinyala. Palaja marrngu warnkumajirri waninyikinyiyi. ¹⁵ Palaja Egypt-arrangu milpanyiyalu Joseph-ku, wurrarniyili, “Nganarnalu yinyayirninti nganarnamili warnku wiyirr. Nganarna warnkumajirri kuwarri. Nyuntulu yingkulumunnganinyi mayi, wankanyuku waninyaku. Mayimajirringa marlkarri jarriyirnili.” ¹⁶ “Kawayijaninyili ngajukarti kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa jinta kuwiyi nyurramili, puntajulu yingkulumurnunyurrinyi mayi.” ¹⁷ Kanginyikinyijaninyi Joseph-karti janamili yawartapa kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa tangki. Puntajulu mayi yinganyikinyijaninyi. Palajun jirnikinyiyi partunungu warajanga.

¹⁸ Yarranamal turlpanyiyalu Egypt-arrangu Joseph-ku. “Nyampali, yija wurrarniyirnangu, yinyayirninta purlpilu warnku wiyirr nganarnamili, yinyayirninta kuwiyirrangu wiyirr nganarnamili mayiku maninyaku. Munu yijirla mayimajirri nganarna. Wunyjurrulurti mayi mankulupiyirni warnkumajirrilu? Kalkurnayirni nganarnamili kawupa warrarnjakun. ¹⁹ Nganiku, karrinyanpa marlkarri jarrinyaku nganarna, warrarn nganarnamili kurluny-kurluny jarruliny nganarnamajirri. Yiwanganinya mayi. Puntajulu yingkulupiyirni warrarn nganarnamili kingi, nganarna wiyirr palinymili warrkamukata jarrulupiyirni, nganarna tuku jilapiyirni warrarn palinyku. Yiwanganinya wilyki jungkanga wirrinaku mayi jinaku, palajun jilapiyirni jungkaku ngalypa jinaku, wantulupiyirni wankanyu, munu marlkarri jarrinyaku.” Palajun wurrarnayili Joseph-ja.

²⁰ Palajalu Joseph-ju kanyajanaka warrarn kingimila jinaku, puntajulu yinyajaninyi mayi. Palajunjalu warrarnarrangu wiyirr kingimili jarrinyi. ²¹ Joseph-ju wiyirr marrngurrangu wirrirnijaninyi Egypt-ja warrkamukata kingiku. Janalu tuku jirnikinyiyalu warrarn palinyku. ²² Joseph-ju munu kanyama janaka warrarn yatilparrangukurrangu. Kingilu tuku jirnikinyijaninyi yatilparrangu, palinyju yinyajaninya mayi.

²³ Joseph-ju muwarr pirnijanaku Egypt-arrangu, “Ngajulu nyurramili warrarn yinyala kinginga, wirrirnirninuyurrinyi palinymili warrkamukata. Puntajulu nyurralu tuku jilkulinyurrulu warrarn palinyku. Nyungurrangu wilyki, wirriliyi jungkanga mayi jinaku. ²⁴ Palaja mayijalu murla jarrinyijalu wirrkalkulinyurru. Jinta yingkulinyurrulu kinginga. Kurtan 5-ja 1 yingkulinyurrulu kinginga, 4 kurtan kalkulkulinyurru. Pala nyurramili. Nyurra wiyirr partanykarrangupa mayi kalkululunyurru nganinyaku, jinta kalkulkulunyurru wilykirrangungu jungkanga wirrinaku yarti.” Palajun wurrarnajanaku. ²⁵ “Yuu, Nyampali. Yarranija! Wankanyu jirninnganinyi nyuntulu! Warrkamu jilkulupiyirnalu kingiku.”

²⁶ Palajunju Joseph-ju nyungu manguny wirrirnijanaku Egypt-arranguku: mayijalu murla jarrinyajalu kurtanja wilykijartinyja 5-ja 1 yinganyaku kingiku. Yatilparrangulujakun kalkurnukinyiyarningu warrarn janamili. Munu kangama warrarn janamili kingilu. Munu janamilija wilykija yingamayalu kingiku.

JACOB JAPIRR MARNA JUNGKARANGA WIRRILAPIYI CANAAN-JA (47:27-31)

²⁷ Palarrangu Israel-mili marrngurrangu, Jacob-pa palinymili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu, jana waninyikinyiyi palanga, Gothenja, Egypt-ja. Palanga partanykarrangu marlu jirniyijaninyi. Kurrngal jarrinyiyi yiji. Janalu kuru-kuru marnayijaninyi wurrukarra marlu. ²⁸ Jacob ranyji jarrinyi. Egypt-ja waninyi 17 partunurrangu. Jampa marlkarri jarruliny, partunurrangu 147-jartiny.

29-31 Muwarr ngakarnalu palinymilaku pujamuku, Joseph-ku, "Milpuluman." "Jampa marlkarri jarrulumarna. Muwarr yija yiwaji nyunguku: Marlkarri jarrinyajalu ngaju, munu nyungunga yamalaminyin Egypt-ja, kangkuluminyin kawu ngaju japartumilipa karlujimilikarti warrarnkarti. Palanga yamalaminyin wangka ngajumilinga japartupa karlujinga. Palajun jiliminyin yija? Parirr wirrilamanyin ngajunga kalpartinga partijirri, muwarr nyuntumili yiji yiwaji." "Yuu, palajun jilamarna." Palaja Jacob wupirnalalu Ngarrkangapa nyurra marna.

48

JACOB MUWARR PIRNIPULAKU EPHRAIM-PA MANASSEH (48:1-22)

¹ Yarti jintalu wurrarniyili Joseph-ja, "Nyuntumili japartu wurrku." Palinyju kanyapulinyi palinymilijirri pujamu, Manasseh-pa Ephraim, yanayalu yirrinaku Jacob. ² Jacob-ja wurrarniyili, "Nyuntumili pujamu kajarna nyuntuku yirrinaku." Palajunjalu paliny parnturkarra jarrinyi, kajarna. ³ Palinyju wurrarnala Joseph-ja, "Ngarrka Parnturkata Jarrinyi Yiji ngayarta jarrinyiji ngapinga, Luz-ja, warrarnja Canaan-ja, wurrarnaji 'Ngajulu tuku jilamarnanta. ⁴ Ngajulu yingkulumarnanta marlu partanykarrangu, nyuntumilirrangu marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi, warinypa wariny marrngurrangu. Ngajulu yingkulumarnajaninya nyuntumilirrangu nyungu warrarn janaku yiji ngarramarntiku kalkunaku." ⁵ Palaja Jacob muwarr pinalu Joseph-ku, "Joseph-kayi, nyuntumilijirri partanyjirri ngayarta jarrinyipulu Egypt-ja. Ngajulu kanganyarnapulinyi ngajumilakapalijirri, Rueben-pa Simeon-pa ngajumilimurninykapalijirri. ⁶ Yarti yijapa mankuluman partanykarrangu palarrangu nyuntumilirrangu, munu ngajumilirrangu. Warinyjirrija Ephraim-paja Manasseh-ja warrarn mankulinypulu." ⁷ Nyungu jirnirnarnalu pipiku nyuntumilaku, Rayijilku. Walarni jarrinyajalu Mesopotamia-ja paliny marlkarri jarrinyi Canaan-ja, wangka ngapingi, Ephrath-ja. Paju karrinyangulu yiji." (Kuwarrija pala Ephrath yini Bethlehem.) ⁸ Jacob-ju yirrinapulinyi partanyjirri Joseph-mili, "Nganurtu nyungu partanyjirri?" ⁹ Joseph-ju puntajulu, "Nyungu partanyjirri ngajumili. Ngarrkalu yinyanyipulu Egypt-ja." "Kawapulinyi ngajukarti. Ngarrkalu tuku jilkulinyipulinyi ngajuja muwarrja." ¹⁰ Jayikapu ranyji jarrinyaja pani kurlu jarrinyikinyi, partarl yirrinikinyi. Joseph-ju kanyapulinyalu partanyjirri, palanga ngampalja jirnipulinyipa munyjarnapulinyi. ¹¹ Wurrarnala Joseph-ja, "Purlpi wurrarnarna, 'Munu yarrana yirrinaku nyuntuku ngajulu', kuwarri Ngarrkalu jinajalu yirrinaku nyuntuku, nyuntumilakupa partanykupa." ¹² Manapulinyi Joseph-ju kartingija partanyjirri Jacob-ja, wupirnalalu milya kaniny jarrinyalu jungkakarti. ¹³ Joseph-ju wirrini Ephraim Jacob-ja jampukarti, Manasseh marrjanyukarti. ¹⁴ Jacob-ju parirrijirri warinykurnu jinarninyi. Palinyju marrjanyukarti parirr wirrirnarninyili jurnturtunga Ephraim, palinyngarra nyirtingunyamarniny, palinyju jampukarti parirr wirrirnarninyili jurnturtunga Manasseh, murrkangunyamarninyja. ¹⁵ Palaja muwarr pinalu Ngarrkalu ngalya jilkulinyipalu Joseph-ku, tuku jilkulinyipulinyi partanyjirri Joseph-milijirri: "Ngajumilalujirri karlujilupa japartulu Ngarrkajalu wurranjalu jirnikipululu. Ngajulu karrinyarna Ngarrkakungarra ngalya jilkulinyipulaku nyungukujirri partanykujirri. Ngarrkalu kanyanyi ngarrakuny nyungukartijakun. Ngajulu karrinyarna palinyjungarra ngalya jilkulinyipulaku nyungujirriku. ¹⁶ Ngarrkamilalu

angel-ju kartuwarra marninyi kurlujartinyjamarranga. Ngajulu karrinyarna palinykungarra ngalya jilkulinyapulaku nyungujirriku. Ngajulu karrinyarnapulaku kurrngalku partanykarranguku jinaku, jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangupa. Palajunjal marrngurrangulu kurlkarri malapiyi ngajumili yinipa yini ngajumili karlujimili Abraham-milipa yini ngajumili japartumili Isaac-milipa!”

¹⁷ Joseph-ju yirrirni Jacob-ju wirrirni parirr marrjanyukarti Ephraim-unga jurnturtunga. Ngarlu kurlu-kurlu jarrinyi. ¹⁸ “Munu palajun, japartu! Nyungu murrkangunyamarniny, parirr marrjanyukarti wirrilarninyili jurnturtunga palinyjangarra!” ¹⁹ Palinymilalu japartulu panju karrinyili, wurrarnili, “Miranu palaku ngaju, ngajumili partany, miranu palaku! Manasseh-milirrangu marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi yiji. Marrkamarninymili marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi yiji, palinymili nyirrirnikartijarrangu jintarrangu marrngurrangu jarrulupiyi, warinyapa wariny, kurrngal.” ²⁰ Jipi palajun muwarr pirnipulaku. Wurrarnapulaku, “Nyurrajalu japirr malapiyi Ngarrkalu ngalya jinaku jintaku, janalu muwarr pilipiyi, ‘Ngarrkalu ngalya yiji jirnikinyipulaku Ephraim-kupa Manasseh-ku. Yijapa palajun jilkuliny nyurraku pukun’.” Palajunjal Jacob-ju wirrirni walangkarrangu Ephraim, Manasseh wirrirni nyirrirnikarti.

²¹ Palaja Jacob-ju wurrarnala Joseph-ngu, “Jampa marlkarri jarrulumarna. Ngarrkalu kalkulkulunyurrinyi, yarti kulpa malkulinyurrinyi warrarnkartu ngajumilikarti karlujimilikartipa japartumilikarti, Canaan-karti. ²² Nyuntu wirrirnarnanta murrkangunyakapali mamajirranguku. Palanga Canaan-ja purlpija mawurla wirtu jantulu wura marnarnajanaku Hamor-milirranguja. Kuwarri pala warrarn nyuntu yinganyarnanta.”

49

(49:1-28)

¹ [49:1-28 has been omitted at this stage, as being an unknown genre. The contents may be taken literally and thus be very confusing to the Nyangumarta people. For readers struggling with Nyangumarta the details would probably confuse them and discourage from reading further. It can be retained in the English diglot, for those who can read English and wish to know what is in it.]

JACOB MARLKARRI JARRINYI, JUNGKARANGA CANAAN-JA WIRRIRNAYI (49:29—50:14)

²⁹⁻³⁰ Palaja Jacob-ju wurrarnajanaku partanykarrangu palinymilinga 12-ja. “Jampa marlkarri jarrulumarna. Wirrilkulunyurru kawu ngajumili japartungapa karlujinga. Canaan-ja warrarnja wirrilamanyinyurru palanga jurntinga Machpelah-nga, Mamre-ja kakarrakurti, warrarnja Ephron-milinga, Hittite-milinga. Karlujilu Abraham-ulu warnkujartinyju mana pala warrarn, jurnti pukun, warajaja Hittite-ja, yini paliny Ephron. Mana malkarrinyjarriku wirrinaku. ³¹⁻³² Palanga jurntingi wirrirniyipulinyi Abraham-pa mirtawa palinymili Sarah, palangangarra wirrirniyipulinyi Isaac-pa mirtawa palinymili Rebecca. Palaja wirrirnarna ngajumili mirtawa pukun, Leah. Palangangarra warajanga jurntinga ngaju wirrilamanyinyurru pukun.” Palajun wurrarnajanaku Jacob-ju.

³³ Nyungu jipi muwarr pinajalu partanyarranguku palinymilaku, karta karrinyi, wurrjurna.

50

¹ Palanga Joseph-ju ngampa pirni palinymili japartu, paliny ngangkurlu jirnikinyalu. ² Wurrarnajanaku maparnkarrangukurrangu “Tuku jiliyi marlkarri jarrinyaja kawu japartu ngajumili kalkunaku yartiku.” Janalu wirrnikinyiyi karamarta nganin-nganin palakapali kawunga puka jarrinyamanyala. ³ Karrpurrangu 40 tuku jirnikinyiyi palinymili kawu. Egypt-arrangu ngangkurlu jirnikinyiyalu palinyku. Ngangkurlu jirnikinyiyalu punja, 70 karrpurrangu.

⁴⁻⁵ Joseph-ju muwarr pinajanaku wirturranguku nyampaliku, kingimilaku warrkamukatarranguku. “Ngajumilalu japartulu wurrarnaji, ‘Marlkarri jarrulumarna kuwarrimarta. Marlkarri jarrinyajalu ngajunga kangkulumanyin ngajumilikarti warrarnkarti waljakarti, Canaan-karti. Wirrilamanyin jurntinga tuku jinijalu ngajujalu.’ Palajunjalu yiji winyjinalalu, palajun jirnirni. Muwarr pilijiyalu kingiku ngajuku. Wurraliyili ngaju karrinyirni yaninyaku Canaan-karti ngajumilaku japartuku wirrinaku jurntinga, marlkarri. Palaja kulpulumarna nyungukarti.” ⁶ Kingilu muwarr ngakarnalu, “Yuu, yarra Canaan-karti, nyuntumilaku japartuku marlkarriku jurntinga wirrinaku. Kalkulu muwarr nyuntumilaku japartuku.”

⁷ Joseph yana Egypt-ja Canaan-karti palinymilaku japartuku jurntinga wirrinaku. Marlu marrngurrangu yanayi palinyja, warrkamukatarrangu kingimilipa nyampalirrangulu kingimilija mayajapa warinyarrangu nyampalipa, yanayi Joseph-ja. ⁸ Joseph-milirrangupa palinymili mamajirrangulumilipa yanayi wiyirr, murrukurrurrangujakun yakarnayijaninyi yintanga Gothen-ja. Kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa pukun yakarnayi. ⁹ Kurrngal wirtu yiji yanayi Joseph-ja. Jinta chariot-ja yanayi, jinta yawartanga jali pirniyi. ¹⁰ Turlpanyiyi wangka Atad-mili yapanapinti ngurra, kakarra Pijunga Jordan-ja. Palanga waninyiyi 7 karrpurrangu, ngangkurlu jirnikinyiyi Joseph-milaku japartuku. ¹¹ Ngurrararrangulu pinakarrinyijanjanyiyi. Wurrarnayarnangu, “Marrngu Egypt-ja yija yiji ngangkurlu jinayi.” Janalu wariny yinyaya yini pala, Abel-Mizraim. Palalu yinilu wurrarna, “Egypt-jaku Ngangkurlu Jinapinti.” Wangka Pijunga Jordan-ja pala.

¹²⁻¹³ Palajun jirniya Jacob-mili partanykarrangulu wirrirnayi janamili japartu palanga jurntinga Machpela-nga, kakarrakurti Mamre-janga, Canaan-ja. Purlpilu Jacob-milalu karlujilu mana warnkujartinyju pala warrarn jurntijartiny warajaja marrnguja Hittite-milirranguja jurntinga jinaku marlkarrinyjarrinyku. Janalu yijalmarta jirniyalu muwarrku janamilaku japartuku, palanga wirrirnayi paliny pukun marlkarri jarrinyaja. ¹⁴ Palaja Joseph-pa mamajirrangupa jinta wiyirrupa Egypt-karti kulpanyiyi.

JOSEPH NGALYPALU MUWARR PIRNIJANAKU MAMAJIRRANGU (50:15-21)

¹⁵ Palaja palinymili mamajirrangulu muwarr pirnikinyarningu, “Joseph-ju ngurnipali panyju nganyjurraku. Purlpilu nganyjurrulu kurlu jirniyalu. Puntajulu yijapa palinyju kurlu jilkulinynganyjurraku.” Jana wirnti karrinyikinyiyili. ¹⁶⁻¹⁷ Muwarr ngakarnayalu, “Nganarnamilalu japartulu wurrarna nganarnaku palajun muwarr pilipiyirrangulu, ‘Nyuntumilalu mamajirrangulu janalu kurlu jirniyanga. Munu wirriyili karrulumanjanaku. Pikalyju yirrilijanaku.’ Palangarra muwarr nganyjurrumulija japartuja nyuntuku. Munu wantuluman wirriyijartiny nganarnaku, ngarlu ngalya wantuluman nganarnaka.” Pinakarrinyaja pala muwarr paliny ngangkurlu jirni.

¹⁸ Palaja mamajirrangu turlpanyiyalu, wupirniyalu milya kaniny, jana muwarr pirniyalu, “Nyuntu nganarnaku nyampali, nyuntuja muwarrja jilipiyirni.” ¹⁹ Joseph-ju muwarr pirnijanaku, “Munu wirnti jarrinyaku, puntaju munu kurlu jilamanyinyurruka. Ngaju munu Ngarrka, ngajulu munu wirlalamarnanyurrinyi. ²⁰ Nyurralu kurlu jinaku karrinyinyurru, nyurralu yinyanyinyurru jananga ngajarringa warnkuku. Ngarrkalu ngalya jirninganyjurruka wiyirruku. Palinyju kanyanyi nyungukarti kalkunaku marrngurranguku wankanyuku. Yuu, marlu wurrjirnamayi janparra, kuwarri wankanyu waninyiyi. ²¹ Munu ngajunga wirnti karrinyurru. Ngajulu tuku jilamanyinyurrinyi nyurramilipa partanykarrangu.” Palajun ngalya muwarr pirnijanaku mamajirranguku.

JOSEPH MARLKARRI JARRINYI (50:22-26)

²² Joseph-pa palinymili japartumilirrangu waninyiyi Egypt-ja ngarrany. Joseph yija yiji ranyji jarrinyi, 110 partunurrangu. ²³ Joseph-mili partany Ephraim, nyirti Joseph-mili, palamili partanykarrangumili partanykarrangu yirrirnijaninyi Joseph-ju. Manasseh, Joseph-mili murrkangunya, partanyjartiny, yini Machir. Palamili pukun partanykarrangu yirrirnijaninyi Joseph-ju. Yirrirnijaninyi partanyjirrimilija karlujirrangu palinyju.

²⁴ Palaja Joseph-ju muwarr pirnijanaku mamajirranguku, “Jampamarta wurrjulumarna. Ngarrkalu tuku jilkulinyurrinyi, yarti kangkulinyurrinyi nganyjurrumilikarti warrarnkarti. Winyjirni yinganyaku pala warrarn Abraham-pa Isaac-pa Jacob. Yuu, yarti pala warrarn yingkulunyurrinyi nyurra. ²⁵ Yuu, kangkulunyurrinyi palakarti warrarnkarti. Nyurralu kangkulunyurru winyja ngajuja yananyajalu. Wurraliyi yiji pala jilkulunyurru.” Wurrarnayalu, “Yija pala jilipiyirni nyuntujalu muwarrjalu.”

²⁶ Palaja Joseph wurrjurnu. Paliny 110 partunurrangujartiny. Karamarta wirrirniyi kawunga puka jarrinyamanyala. Palaja kawu wirrirniyi coffin-ja, kalkurnayi palanga, Egypt-ja.

Exodus

Drafted but not consultant checked.

(1:1-7)

¹ Purlpi nyungu waraja mirtanya pirirri yana palinymilija warrarnja ngapikarti, pala yini Egypt. Palinymili yini Jacob. Wariny yini paliny Israel. Jacob-mili pujamumurninyarrangu pukun yanayili palinyja, janamilirrangu pukun marrngurrangu. Nyungurrangu yinirrangu Israel-mili partanykarrangu yanayilipa palinyja Egypt-karti: ²⁻⁴ Rueben, Simeon, Levi, Judah, Issachar, Zebulun, Benjamin, Dan, Naphtali, Gad, Asher.

⁵ Jampa yananyikinyiyi Egypt-karti Jacob-pa palinymili partanykarrangupa Jacob-mili karluji jamujirrangu jana kurrngal yiji, 70 marrngu jana wiyirr. Jacob-mili partany wariny Joseph waninyikinyi palangangarra kaninyipirti Egypt-ja. ⁶ Punja waninyiyi palanga, Egypt-ja. Palaja Joseph marlkarri jarrinyi, palaja palinymilirrangu mamajirrangupa janamili partanykarrangu jana pukun wiyirr Jacob-milirrangu marrngurrangu marlkarri jarrinyiyi. ⁷ Janamilirrangu nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji jarrinyiyi, partanykarrangu kurrngal kanganyikinyiyijaninyi kakuputulu, munu jipi jarrimajanaku janamilaku partanykarranguku, kurrngal yiji jana waninyikinyiyi ngurrarrangujartiny ngurnarrikurnujirri palanga warrarnja.

(1:8-22)

⁸ Yarti punjamarta palaja wariny pirirri wirtu nyampali jarrinyi palaku warrarnku Yijipikupa nyampali palarranguku marrngurranguku palanga warrarnja. Nyungu marrngu yija panypanyakata Juwujapukupa wariny jirnikinyi. Palinyju munu kurlkarri marnama wunyjurru purlpi Joseph-ju ngalypalu tukulu kalkurnikinyijaninyi marrngurrangu Egypt-ja. Nyungu wariny nyampali wirtu, palinyju malyparr karrinyikinyijanaku marrngurranguku Israel-jaku. ⁹ Palalu marrngulu karra marnajanaku Egypt-jaku marrngurranguku, "Pinakarrayi! Palamarrangu marrngurrangu Israel-ja kurrngal yiji jarrinyayi jana.

¹⁰ Nganyjurrulu jipi jilaminyijanaku janalu partanyku kanganyaku. Jampa jinta ngajarrirrangu milpulupiyinyanjurruku kuliku, ngurnipali palamarrangulu marrngurrangulu Israel-jalu kululapiyijaninyi palarrangu ngajarrirrangu kulipatinaku nganyjurrungu. Ngurnipali wirlalapiyinyanjurrinyi ngarrakunyju. Palaja munu warrkamun jilipiyinyanjurruku, mirti yakalapiyinyanjurruku ngarramarntilu. Ngurnipali janangarra nyampali jarrulupiyinyanjurruku. Kuwarringulu kurnta jilaminyijaninyi palarrangu ngarramarntija partanyja kanganyaja. Kurluny-kurlunya yijanga kalkuluminyijananyi." ¹¹ Janamilija nyampalija muwarrja jirniyi, nyampalirrangu wirrirniyijanaku palarranguku marrngurranguku Israel-jaku. Palarrangulu nyampalirrangulu jakulirniyijaninyi palarrangu marrngu Israel-ja marrjalu warrkamuku, mayarranguku yarni manaku jirniyijaninyi. Kujarra tawunjirri Israel-jalu marrngurrangulu yarni marnayipulinyi, ngapijirri yinijirri, Pijumupa Ramiji. Palangajirri wirtujirri mayajirri yarni marnayipulinyi mayipinti Yijipijaku marrngurranguku.

¹² Yijipijalu yijanga kurluny-kurlunya kalkurniyijaninyi, yirruku Israel-jalu marrngurrangulu partany kanganyikinyiyijaninyi kurrngal. Jana

kurrngal yiji jarrinyiyi, jirra jarrinyiyi, waninyikinyiyi ngurnarrikurnu-jirri. Yijipija marrngurrangu wirnti yiji jarrinyiyijanaku palarranguku. Malyparr karrinyiyijanaku palarranguku marrngurranguku Israel-jaku. ¹³ Palaja pajumajirralu yijalu warrkamuku jirniyijaninyi marrjalu palarrangu Israel-jalu marrngurrangu.

¹⁴ Janalu marrjalu yiji warrkamuku jirniyijaninyi Israel-jalu marrngurrangu, janalu jakulirniyijaninyi yarni manaku mayarranguku ... janalu jakulirniyijaninyi janukuku karlinyaku ngapaku pukun kanganyaku. Yijalu jakulirniyijaninyi warrkamu jinaku marrjalu yiji kakuputulu.

¹⁵ Kujarra mirtawajirri waninyikinyipulu ngayinykarraku kalkunaku palarranguku Israel mirtawanyjarriku. Waraja yini Zipporah, wariny-murniny yini Puah. Janamilalu Egypt nyampalilu wurrarnapulaku palajirringi mirtawajirringi, ¹⁶ “Ngurnipali Israel-jalu mirtawalu partany wupartu pirirri kangkuliny, marlkarri wirlalkulunyumpulu pala partany. Mirtawanyjarri partanykarrangu jakun kalkulkulunyumpulujaninyi wankanyu. Wiyirr pirirrimartarrangu partanykarrangu marlkarri wirlalkulunyumpulujaninyi jampa miral jarrinyajangarra.”

¹⁷ Palalujirri mirtawalujirri ngarrakunyju kurlkarri marnikinyipulu Ngarrkangarra. Palajunjalu panypanyapululu palanga nyampalingi. Palanyju munu marlkarri wirlanamapulujaninyi pirirrimarta partanykarrangu ¹⁸ Palajunjalu palalu nyampalilu Egypt-jalu wariny ngakarnapulaku mananya kulpanyaku. Nyampalilu karra marnapulaku, “Nyumpalalu wankanyu yakarnanyumpulujaninyi pirirrimarta partanykarrangu, munu marlkarri wirlanamanyumpulujaninyi. Nganijalu panypanyijinyumpulu?”

¹⁹ Puntaju karra marnapulalu, “Munu marlkarri wirlanakalayijaninyi pirirrimarta partanykarrangu. Israel-jalu mirtawanyjarri munu Egypt-jalu mirtawanyjarrikapali. Israel-jalu mirtawanyjarri marrjapanu yiji, janalu partany janamili kanganyayijaninyi nyampalu. Jampa yananyalayijanaku palarrangukarti. Jampa kajanalayijanaku, janalu puripi partany kanganyayiyarninga.” Pulanyju mitu marnapulu pala Nyampali.

²⁰⁻²¹ Palajunjalu palalujirri mirtawalujirri Ngarrkanga yijalmarta jirnipululu, kalkurnupulujaninyi pirirri partanykarrangu wankanyu. Ngarrka pikaly yiji jarrinyipulaku palakujirri, yinyapulinya walja pukun partanyjirri pulanymili. Israel-jalu marrngurrangu kurrngal yiji jarrinyi kawarniyi. ²² Palaja nyampalilu karra marnajanaku Yijipijaku marrngurranguku, “Parnpiliyijaninyi wiyirr Israel-jaja partanykarrangu pirirrimarta pijungu, ngapalu kurnulinyjaninyi. Yakaliyijaninyi mirtawarrangu partanykarrangu wankanyu.”

2

(2:1-10)

¹ Palanga waninyikinyi nyungu waraja Israel-ja (-jaja ?) pirirri. Paliny waraja Levi-milirranguja. Palinymili nyupajimurniny Levi-milirranguja pukun. ² Palalu mirtawalu partany kanya pirirri. Palinyju parrjarna pala partany ngalya purrpurnkata. Palinyju kuku jirni pala partany kujarrapa warajanga wirlarranga wirntijartinyju nyampalingimarra. ³ Yartikarra palinyju munu kuku jinaka pala partany. Palajalu manajaninyi jurlunkurrangu, yarni marna pitikapali, yamarna miljirrkapalilu. Palajalu wirrirni pala partany palanga pitikapalingi, wirrirni pala pitikapali kankarni ngapanga jurlunkurrangu rirri-rirringi ngapanga. Palajun jirni kuku

jinaku palaku partanyku. ⁴ Palamilalu partanymililalu kangkujilu parr-jarnikinyi wararrju kajangulumarta.

⁵ Palajalu Pharaoh-mili kurntalmurniny yana pijukarti mirtawarrangu palinymili warrkamukatarrangujartiny. Yana janpakarti janpanyaku. Palarrangu warrkamukatarrangu yananyikinyiyi rirri-rirringi pijungu. Palalu yirrirni pala pitikapali jurlunkurrangungu, ngakarna waraja mirtawa mananya kulpanyaku palinykartiku. ⁶ Palinyju yatirni pala pitikapali, yirrirni partany, ngangkurl jirnikinyi. Palinyju paju kar-rinyalu palaku, karra marna, "Nyungu waraja Israel-milijarrangu partany." ⁷ Kangkujimurninyju palamilalu partanymilalu karra marnalu nyampalimilaku kurntalku, "Wunyjurru? Yankulumarnajanaku Israel-jaku mirtawanyjarriku mananya kulpanyaku, tuku jilapiyinga nyungu partany nyuntuku." ⁸ "Yu!" Karra marna palalu. Palalu partanymilalu kangkujimurninyju yananyakanu mana palamili partanymili waljangarra pipimurniny.

⁹ Nyampalimilalu kurntalju karra marnalu palaku partanymilaku pipiku, "Kawa nyungu partany, tuku jila, wirtu jilapijinpa. Ngajulu warnku yungkulumarnanta." Palalu pipimurninyju kanya pala partany palinymilikarti waljakarti ngurrakarti, palinyju tuku jinikinyi. ¹⁰ Pala partany wirtu jarrinyi. Palajalu palinymilalu waljalu pipimurninyju kanyali Pharaoh-milikarti kurntalmurninykartu. Pala partany palamili pujamu jarrinyalu. Palinyju karra marna, "Ngajulungarra manarna nyungu partany ngapaja, palajunjalu yini malamarna Moses."

(2:11-22)

¹¹ Moses-ju wirtu jarrinyi, pirirri yija yiji jarrinyi. Warajanga karrpungu yanajanaku yirrinaku palinymilirranguku marrngurranguku, palarrangu Israel-ja. Palinyju yirrirnijaninyi yijanga kurluny-kurlunya waninyikinyiyi, Egypt-jalu nyampalirrangulu yijalu warrkamuku jakurlinikinyiyijaninyi marrjalu. Palaja yirrirni warajalu Egypt-jalu wirlarnikinyi waraja Israel-jaja marrngu, palinymilingarra warrarn walja marrngu. ¹² Moses-ju parrjan-parrjarna, palanga jintaku munu parrjarnajanaku. Palaja wirlarna pala Egypt marrngu marlkarri, palinyju kawu palinymili kuku jini kaninykurti jungkanga, yamarna. ¹³ Karrpu warinyja paliny puru yana-yananyikinyi, yirrirnipulinyi kujarra Israeli-ja marrngujirri kulipatirnikinyipulu. Karra marnalu warajaku, "Nganijalu wirlarnan nyungu pirirri, nyuntumili marrngu walja?" ¹⁴ Purntaju karra marnalu, "Ngalayaku nganurtulu nyuntu nyampali wirrirnanta? Nganijalu wurrarnan ngajulu kurlujartiny jinarni, palinyju nyungulu ngalya jini? Nyuntulu marlkarri wirlarnan nyarra Egyptian. Ngajuku pukun karrinyajin marlkarri wirlalaminyin palajun?" Palaja Moses-ju kurlkarri marna, [-rninyi? ?] "Miranu jana nyungu ngajulu marlkarri wirlarnana nyarra pirirri." Paliny wirnti karrinyi. ¹⁵ Jampa Pharaoh-lu pinakarrinyi Moses-ju marlkarri wirlarna nyarra Egyptian, paliny kuli yiji jarrinyalu. Kurlkarri marna, "Ngajulu marlkarri yija wirlalamarna Moses." Purlpi nyungu Moses mirti jirni pala Pharaoh-ngimarra wirntijartiny. Paliny yana kakarra warrarn warinykartu, pala warrarn yini Midian. Palamanga wani-waninyikinyi. Warajanga karrpungu milpanyajanaku pala janukungu. ¹⁶ Paliny palamanga kajarnikinyi, 7 mirtawarrangu kurrinyjarri turlpanyiyi pala janukukarti. Jana kurntalmurniyarrangu priest-ku yini Jethro. (What did we use in Mark's Gospel for 'priest?') Kurntalmurninyarrangulu

tuku jinikinyiyijaninyi kukurnjari janamilaku japartuku. Janalu ngapa nyirnrinikinyiyijanaku janukuja kukurnjariku. ¹⁷ Palamangangarra jinta pukun pirirrimarta milpanyiyi kukurnjariku tuku jinakata. [Shepherd??] Janalu munu-munu jiniyijaninyi pala mirtawanyjarri ngapaja nyirninaja, purrja piniyijaninyi janukuja. Moses-ju purntu karrinyijanaku, palinyju karnti-karntinyijanaku palarrangungu pirirrimartanga, palaja ngapa nyirnrinijanaku pala mirtawanyjarrimilaku kukurnjariku. ¹⁸ Palarrangu mirtawanyjarri kulpanyiyi janamilikarti japartumili ngurrakarti, Jethro-karti. Palinyju karra marnajanaku, “Nyurra kuwarri nyampa kulpanyanyurru. Wunyjurruja?” ¹⁹ Janalu puntaju karra marnayalu, “Egypt-ja pirirrilu purntu karrinyinganaku, kartuwarra marnanganinyi jinta kukurnjariku tuku jinakatarrangungamarra. [Have we a descriptive word for a 'shepherd'? japartamu jinakata was phonemicised from the English.] Yijalu palinyju ngapa nyirnrinijanaku kukurnjariku pukun.” ²⁰ Palinyju puntaju karra marnajanaku palinymili kurntalmurninyarranguku, “Wanyjarningi pala pirirri? Nganijalu palamanga yakarnanyurru? Kulpanya marrayi nyungukarti milpulinyi, mayipa nyungungu ngalkulinynganyjurruku.” ²¹ Moses waninyi pala Jethro-mili ngurranga punja. Palaja Jethro-lu yinya palinymili kurntal Zipporah nyupajimurniny jarrinyalu. ²² Palaja partany kanya pirirri. Palaja Moses-ju karra marna, “Ngaju ngajarri warinyja warrarnja. Palajunjalu yini marna palinymili pujamu “Gershom”. [How should we handle these puns in names? They were very common in Hebrew culture. Should we Ignore them? Or put them in footnotes?] ²³ Moses waninyi Midian-ja punja yiji. Yarti partunurrangu kurrngalmartaja pala Nyampali Egypt-ja marlkarri jarrinyi. Wariny pirirri nyampali jarrinyi Egypt-ja. Jalypalu ngarrany Egypt-jalu kurluny-kurlunya kalkunikinyiyijaninyi Israel-ja marrngurrangu, marrjalu yiji warrkamuku jakurlirnikinyiyijaninyi yija [———??], janalu Ngarrkangarra kurlkarri marnikinyiyipa japirr marnikinyiyi kartuwarra manaku. ²⁴⁻²⁵ Palinyju pinakarrinyijaninyi, kurlkarri marnajaninyi muwarr nyarra wurrarnajanaku purlpilu mirtanya-mirtanyanga Abraham-japa Isaac-japa Jacob-ja. Purlpilu muwarr nyarra wurrarnajanaku, “Yijalu ngajulu tuku jilamarnanyurrinyi. Ngajulu yungkulumarnajaninyi nyurramili nyirnrinikartija warrarn Canaan. Pala warrarn wantulinyjanaku janamili.” Palajun karra muwarr pinijanaku Abraham-japa Isaac-japa Jacob-ja. Munu pala muwarr kakurnama palinymili, tukulungarra parrjarnikinyijaninyi Israeli-ja marrngurrangu, kurlkangarra waninyikinyijanaku, paju karrinyikinyijanaku.

3

(3:1-22)

¹ Moses-ju tuku jirnikinyijaninyi kukurnjaripa nanikuturrangu palinymili kakajimurninymili, nyarra pirirri, Jethro, [priest? What did we use in Mark's Gospel?] waninyikinyi palanga warrarnja Midian-ja. Warajanga karrpungu Moses-ju palarranguku kuwiyiku ngurra marnikinyijanaku warrarnja puru karranga, milpanya wangka marna nyarra warnku wirtu, Warnku Sinai, pala warnku nyarra Ngarrkamili. ² Palamanga Ngarrkalu jurti jinarngu wikakapalilu Moses-ja. Moses-ju parrjarna mungka kampanyikinyi, palinyju miranu jarrinyakanu yirrirni, kurlkapirli jarrinyi, “Pala yija wika kampanyi, munurti palama

mungka kampanyaka jurnpakartijakun. ³ Wunyjurruja! Nganija pala mungka yirrkku waninyi? Kula, wangkangulumartalu parrjalamarna." ⁴ Jampa yirrirni Moses wangka jarrinyaja Ngarrkalu kamarnalu pala partijirri kaninyjalu mungkangulu, "Moses! Moses!" Puntaju karra marnalu, "Yu? Ngajungarra nyungu." ⁵ Ngarrkalu karra marna, "Munu wangka jarruluman. Nyuntu wararr karrinyan (Holy ground? Hmmm!) jungkanga. Yinji pilarningu jujika nyuntumili. Nyungu jungka ngajumili. Munu wangka milpuluman. ⁶ Ngaju Ngarrkangarra, ngajulu nyarra tuku jinikinyirnijaninyi nyuntumili mirtanya-mirtanya walangkarrangu, Abraham-pa Isaac-pa Jacob." Moses wirnti karrinyalu parrjanaku Ngarrka. Palinyju ngumpa yamarnarninyi. ⁷ Palaja Ngarrkalu karra marnalu, "Ngaju miranungarra janaku ngajumili marrngurranguku Egypt-ja. Palarrangulu maja-majalu kurluny-kurlunya kalkurnayijaninyi. Janalu kamarnayi yiji ngajuku, janalu karrinyayi kartuwarra manaku nganurtulupa. Ngaju miranu janaku, jana kurluny-kurlunya waninyayi. ⁸ Ngaju milpanyarnajanaku kartuwarra manaku Egyptians-jaja. Ngajulu kangkulumarnajaninyi palamaja warrarnja, warrarn warinykarti, ngalypakarti, walpurrakarti, ngalypakarti yija. Jinta warinyarrangu waninyayi palamanga warrarnja. Marrngurrangu Canaanite-japa Hittite-japa Amorite-japa marrngurrangu, Perizzite-ja pukun, jinta Hivite-japa Jebusite-ja kuwarri waninyayi palamanga. Palamakarti warrarnkarti kangkulumarnajaninyi Israelite-ja marrngurrangu. ⁹ Egypt-jalu kurluny-kurlunya kalkurnayijaninyi ngajumili marrngurrangu, ngaju miranungarra palaku. Israeli-jalu kamarnikinyiji ngajuku, ngajulu pinakarrinyikinyirnijaninyi. ¹⁰ Palajunjalu ngajulu ngakalamarnanta Pharaoh-karti Egypt-karti mananya kanganyaku ngajumili marrngurranguku Egypt-ja ("out of": something other than just -ja)." ¹¹ Puntaju karra marnalu Moses-ju Ngarrkaku, "Ngaju kalarti munu nganurtumarta, kurlujartiny yija. Munu yananyakarnalu nyampalikarti Egypt-ja, mananya kulpanyakupa marrngurranguku Israeli-rranguku palamaja." ¹² Ngarrkalu wurrarnalu, "Yija ngaju yankulumarnangu nyuntungu, jampa kangkulumarnajaninyi marrngu Egypt-ja, milpulunyurru yakujani, nyurra malaminyinyurru nyungungu warnkungu. Palanga miranu jarruluman ngajulungarra ngakanarnanta" ['praise me'? 'worship me'? Add to list of "Key Terms"]. ¹³ Palaja Moses-ju karra marnalu, "Jampa yananyakanu wurralamarnajanaku nyuntulu ngakarnanyin, japirr malaminyiyi, 'Nganurtu palinymili yini?' Ngani wurralamarnajanaku?" ¹⁴⁻¹⁵ Ngarrkalu wurrararnala Moses-ja, "Ngaju wankanyu ngarramarnti, wurralajanaku nyungu muwarr: 'Wankanyupa Waninyi, palalu ngakarninyi nyungu nyurrakarti. Yawayilungarra tuku jinikinyijaninyi Abraham-pa, Isaac-pa Jacob pukun. Palinyju nyungu ngakarninyi nyurrakarti.' Palajun karralu wurralamanjanaku Israelite-ja marrngurrangu. Ngajumili yini Yawayi. Yawayingarra yini yini malaminyinyurru, nyurralupa nyurramilalu partanykarrangulupa janamilalu partanykarrangulupa jintalu pukun nyirrirnikartijalu. ¹⁶ Jampa yananyakanu milpuluman Egypt-ja, kurrngalamanjanaku mirtanya-mirtanyanga Israeli-ja, wurralamanjanaku, 'Ngarrkalu tuku jirnikinyijaninyi nganyjurrumili marrngurrangu walangkarrangu. Palinyju tuku jirnikinyijaninyi Abraham-pa, Isaac-pa, Jacob pukun. Palinymili yini Yawayi, wankanyupa waninyi. Paliny miral jarrinyiji, muwarr nyungu yinyaji, muwarr nyungu nyurraaku: 'Ngurinji [??]'

karrinyangulu parrjarnikinyirninyurrinyi. Palarrangulu Egypt-jalu kurluny-kurlunya kalkurnikinyiyinyurrinyi, pajumajirralu. Ngaju miranu wiyirruku. ¹⁷ Kuwarri muwarr wirrinarninyurraku, ngajulu kartuwarra malamarnanyurrinyi palarrangu Egypt-arrangungamarra. Ngajulu kangkulumarnanyurrinyi warrarn warinykarti, pala nyarrapa waninyayi marrngurrangu Canaanite-pa Hittite-pa Amorite marrngurrangu, Perizzite pukun, Hivite-pa Jebusite marrngurrangu. Palarrangu marrngurrangu waninyayipa kuwarri. Pala ngalypakata yiji warrarn, kangkulumarnanyurrinyi palamakartingarra. Wurralamanjanaku Israelite-ja marrngurrangungu nyungu ngajumili muwarr.' ¹⁸ Janalu pinakarrulupiyi muwarr nyuntumili. Palaja nyuntupa jinta wiyirr mirtanya-mirtanya Israeli-ja yankulunyurralu Egyptian-ja nyampalikarti, karra malkulunyurralu, 'Yawayi-lu, nyarralupa tuku jrinanganinyi, paliny miral jarrinyinganaku. Palajunjalu nganarnalu pirrakartiku yaninyaku karrinyayirni, kujarrapa waraja ngurrarrangu ngurnipali yankulupiyirni, kuwiyiku wirlalapiyirnalulu Yawayiku.' ¹⁹ Ngaju miranu palaku nyampaliku, munungarra ngakanawayilu yirruku jarrulinyi nyurraku. ²⁰ Ngaju marrjapanu yija. Ngajulu wirtu yiji jilamarna, ngajulu wirntiji pilamarnajaninyi palamarrangu Egyptians-ja, palarrangulu ngurnjulupiya yiji nganikupa jinaku. Yarti palaja nyampalilu ngakalkulinyurrinyi Egypt-ja. ²¹⁻²² Nyurra wurrukarrartiny yankulunyurru. Wiyirr mirtawanyjarri yankulupiyijanaku Egyptian-jaku mirtawanyjarriku, nyarrapa jinta pukun waninyayijanaku Israeli-mili ngurrangapa, jinta pukun wangkakulupa [neighbours??] waninyayi nyarra Egyptian-ja mirtawanyjarri. Japirr malapiyijaninyi silver-kupa gold-ku pukun, parirrpintipa, kurlkapinti. Wurrukarraku pukun japirr malapiyijaninyi. Ngajulu ngalypaku jilamarnajaninyi Egyptian-ja marrngurrangu ngayiny ngalypa yiji wantulupiyinyurruku. Palarrangu wurrukarra yungkulupiyijanaku Israelite-ja mirtawanyjarringi. Pala wurrukarra wirrilkulunyurrujanaku nyurruilingi partanykarrangungu. Jampa Egypt yakalkulunyurru, wurrukarra janamilingarra kangkulunyurrarninga nyurraku."

4

(4:1-17)

¹ Moses-ju puntaju karra marnalu, "Ngurnipali jintalu munu pinakar-rulupijiyi ngajuku. Ngurnipali karra malayili, 'Yawayi munungarra miral jarrinyamangu nyuntuku.'" ² Ngarrkalu karra marnalu, "Ngani palama warlina kalkurnan nyuntumili parirra?" Palinyju puntaju karra marnalu, "Mungka." ³ Palinyju karra marnalu, "Jungkanga parnpila!" Moses-ju jungkanga parnpirni, pala jurru jarrinyi. Paliny wirntijartiny mirti jini jur-rungumarra. ⁴ Ngarrkalu wurrarnala palinyja, "Warntingulu warlinakanu marra." Palinyju palajunngarra jirni, palinyju warlirni, kulpanyakanu mungka jarrinyi. ⁵ Ngarrkalu karra marnalu, "Palajun jilaman. Palaja Israeli-jalu pinakarrulupiyingu nyuntuku. Janalu yijalmarta jilapijiyi muwarr ngajumili. [??] Ngaju, Yawayi, miral jarrinyarnangu nyuntungu. Ngajulungarra tuku jinikinyirnijaninyi nyuntumilirrangungu marrngurrangu mirtanya-mirtanya, nyarra tuku jinikinyirnijaninyi, Abraham-pa Isaac-pa Jacob. Palajun miranu jarrulupiyi. ⁶ Parirr wirrilarningu kaninykurti nyuntumili wurrungu." Moses-ju wirrirnarningu kaninykurti Ngarrkamilingi muwarrja palaja kulpanya purrinajalu yirrirnarningu palinymili parirr yija mirta-mirra pitarr-pitarr wurrukujartiny. ⁷ Palaja

Ngarrkalu wurrarnala palinyja, “Yarrana parirr ngalpa jilarningu nyuntumili wurrunga.” [??] Palinyju yarrana ngalpa jinarningu parirr palinymili wurrungu jampa kulpanya purrirni, yirrirni ngalya yajarri palinymili warinymurninykapali parirrkapali, wurrkumajirri. ⁸ Ngarrkalu wurrarnala, “Nyuntulu jurti jilamanjanaku nyarra marntipinti warnu, parjalapiyi jurru jarruliny, yirrinajalu ngurnipali munu yijalmarta jilapiyingu nyuntumilingi muwarrja. Palajunjalu nyuntulu jurti jilamanjanaku nyuntu parirr, mirta-mirta jarruliny, wurrkujapa palajalu yarrana ngalya jarruliny. Yarti ngurnipali yijalmarta jilapiyi Ngajulungarra ngakanaranta. ⁹ Yirrkulu ngarrany yijalmarta jinaku nyuntungu panypanyjalu, ngapa mankuluman pijuja, Nile pijuja. Nyuntulu jurtilaman purnarranga jungkanga, pala ngapa pijirri jarruliny.

¹⁰ Moses-ju puntaju karra marnalu, “Ngaju munu yananyakarni janaku, ngaju ngunjul-ngunjulkata muwarr pinaku. Muwarr taju-tajukata ngaju jinu muwarr pinarni.” ¹¹ Ngarrakalu karra marnalu, “Nganurtulu marrngu jawa yinyajaninya? Ngajulungarra. Nganurtulu marrngu jinta muwarrmajirriku jinajaninyi? Nganurtulu jinta kurlka ngawu jinajaninyi? Ngajulungarra. Nganurtulu jinta parrjanaku jinajaninyi? Nganurtulu jinta pampuru jinajaninyi? Ngajulungarra, Yawayi.[??] ¹² Nyuntu yankuluman Egypt-karti. Ngajulu wurralamanangu wunyjurrukara muwarr pilamanjanaku, ngajulungarra muwarr pilamarnangu nyuntungu. [??] ¹³ Moses-ju puntaju karra marna, “Ngajuwayi, marrngu warinymarta ngakalaman.” ¹⁴ Palajun karraja Ngarrka kulimarta jarrinyalu palinyku. Wurrarnala Moses-ja, “Nyuntumili mamaji Aaron, kurlkarri marnangarra paliny? Ngaju miranu palinyku, paliny muwarrku ngunjunawayikata palarringarra mira karralu jampamartangarra kuwarri turlpulinyi. Nyuntu parrjanakanu pikaly yiji jarruliny. ¹⁵ Ngajulu wurralamarna nyumpuluku wunyjurru karraku muwarr pinaku, nyuntulukurra wurralamanpili palinyja, palaja ngajulu muwarr pilamarna nyumpuluku nyumpalanga kanka. [??] ¹⁶ Nyuntuku, palinyju muwarr pilkuliny janaku marrngurrangungu. Nyuntulu wurralamanpili ngajumili nyarra muwarr, palinyju nyuntujaja muwarr wurralkuliny janaku jananga. ¹⁷ Kangkuluman warnu nyarra, palamajartinyjungarra jurti jilaman janaku. [??]

¹⁸ Palaja Moses kulpanyalu palinymili kakajimurninykarti, Jethro-karti. Wurrarnala palinyja, “Puru kurra nyungu kulpanya ngakalaminyin janaku, kulpanya yirrinaku ngajumilirranguku Egypt-ja ngurnipali ngalyapapa waninyayi.” “Yuu, ngalya-ngalya yarrajanaku.”

¹⁹ Nyungu Moses-janga Midian-jalu ngarrany, Ngarrkalu karra marnalu, “Nyarrarrangu marlkarri wirlanakupa karrinyikinyiyangu, palarrangu marlkarri jakun wiyirr, ngalypanga yankuluman Egypt-karti.” ²⁰ Palajun karraja Moses-ju mirtawapa palinymilijirri pujamumurninyjirri pukun, karnti jirnijaninyi donkey-nga. Jampa yananya kawanajalu ngarrany Egypt-karti, nyarra warnu kanganyikinyi pala Ngarrkalupa wurrarnala kanganyaku. [??] ²¹ Yarranakanu Ngarrkalu wurrarnala, “Kuwarri nyungu kulpanyan Egypt-karti. Ngajulu nyarra jurti jirnanangu (wonderful things) nyuntulu jilaman (must do). [??] Yijalu jilaman wiyirr palaku king-ju yirrilkuliny. Paliny jalypakata jilamarna, palinyju yirrkulu warlilkulinyjaninyi nyuntumili marrngurrangu. [??] ²² Palajalu wurralamanpili king-ja nyungu muwarr Ngajumili: 'Ngaju Yawayi. Israeli-mili nyirrirnikartija jana walja ngajumilirrangu partanykarrangu (first born). [??] ²³ Ngakalamanjaninyi ngajumili marrngurrangu, janalu muwarr pi-

lapijiyipa ngaju yungkuluminyiyi (gifts). Pinakarraji ngajungu. Munujalu ngajulu marlkarri wirlalamarnanga nyuntumili murrkangunyamurniny pujamu.' Palajunkarra muwarr pilamanpalu king-ja."

Job

Unknown if consultant checked.

42

⁵⁻⁶ Jintalu wurrarnajiyi nyuntu purlpilu. Ngaju miranukapali waninyikinyirnangu nyuntuku. Kuwarringulu wariny, ngajulu yirrirnirrinti waljalu jirtamarralu. Palajunjalu ngaju kurntany yiji ngajumilaku muwarrku, munu yarrana muwarr pilamarna palajun.

Psalms

Unknown if consultant checked.

1

Psalm 1

- ¹ Pikaly yiji nyarrarrangu marrngurrangu yakal manakata kurlujartiny jinakatarrangumilaku muwarrku, munu manal-manal jarrinyayijanaku kurlujartinyarrangumilingi jinangapa munu kulurnayijaninyi palarrangu nyurni manakata Ngarrkaku.
- ² Pikaly yiji waninyayi kurlkarri manajalu Ngarrkamilaku muwarrku, pinakarrinyayalu ngarrakunyju.
- ³ Miranu nyurra nyarra mungka yintamartaji waninyi, ngalya kakuputu, mayi karrinyili ngalypakatapa parrka munu tikirl jarrinyakayi. Ngalypakata marrngurrangu palajunngarra mungkakapali. Jurtulu jinayi nganiwarralpiri, ngalya jarrulinyjanaku.
- ⁴ Munu yiji yakujun kurlujartiny jinakatarrangu marrngurrangu; jana nyarra ngapikapali, yapinajakapali mayikurnukapali, wangalju kanganyi.
- ⁵ Ngarrkalu marrjalu wirlalkulinyjaninyi. Palinyju jinta pilkulinyjaninyi, jana munu wantulupiyijanaku palinymilirrangungu.
- ⁶ Ngarrkalu tukulu kalkunajaninyi palinymilirrangungu jurtungu ruwurtungu. Wariny yiji kurlujartiny jinakatarranguku, jana yananyayi yijakarti yiji kurluny-kurlunykarti.

9

- ¹⁷ Kurlujartiny jinakatarrangu marrngurrangu wiyirr marlkarri jar-rulupiyi, jana wiyirr yakal manakata Ngarrkaku.

23

- ¹ Ngarrkalungarra tuku jinanyi; ngajulu kalkunarni nganiwarralpiri wankanyu waninyaku.

32

Psalm 32

- ¹ Jinta marrngu kurlu jiniyi. Palaja wurrarnayalu Ngarrkanga, "Kurntany jarrinyarnangu". Puru yakarnajaninyi. Palaja pikaly waninyayi ngarramarnti.
- ² Jinta marrngu kurlu jiniyi. Palaja wurrarnayalu Ngarrkanga, "Kurntanyja jarrinyayirni." Munu mitu marnamayi,

munu warnta marnamajaninyi.
Kuwarri pikaly waninyiyi kakuputu.

³ Purlpi kurlu jinirni,
munu wurrarnamarnalu Ngarrkanga.
Palajalu ngangkurl jinikinyirni kara wurru.
Ngangkurlaja manyurla jarrinyirni.

⁴ Karrpurrangu karrpungu, warrukartirranggu warrukarti,
nyuntulu kararr jinijin, nyampali!
Manyurla yija-yiji jarrinyirni.
Yurranga karrpulu yarntalkuliny janpa, punarra jilkuliny.
Palakapali warnta marninyin, Nyampali,
palangulu tirtirti pinirni, murrjin jarrinyirni,
marlkarri jarrimarna.

⁵ Palangulu wurrarnarnangu yija,
palakapali jinirni, kurlu jinirni.
Munu kuku jarrimarnangu nyuntunga,
kurlika jarrinyirni wurralamarnangu kurlurrangu jinirni. Wurrarnar-
nangu,
“Milya kaniny jarrinyarnangu kurntanyjartiny.”
Palajalu puru ngakarninyin ngalypalu kakuputu.

⁶ Palajalu nyuntumili marrngurrangu,
palarrangu marrngu miranu nyuntuku,
wurranaku nyuntungu nganijartiny muwarrjartiny.
Janalu japirr manaku nyuntu,
“Ngarrka, ngani jilamarnajanaku nyungurrangu?”

Palaja jilipiyyi, ngalya yankulupiyyi.
Nganipa kurlu milpulinyjanaku,
ngapikapali mangkurtu mirti jarrulkuliny marrja pijunga,
nyuntulu kalkulumanjaninyi tukulu.
Pala mangkurtu munu kanka jarrulinyjanaku,
munu kangkulinyjaninyi warnan-warnan.

⁷ Tuku waninyarni nyuntunga.
Nganingamarrapa tuku kalkuluminyin.
Purntu marnanyin.
Palajalu kurntarnarni marrjalu,
“Ngarrkalu tukulu kalkurninyi!”

⁸⁻⁹ Nyampalilu wurrarnaji, “Pinakarraji ngajuku!
Munu ngakumpa jarrinyaku yawartakapalipa tangkikapali.
Wirriliman purayitul yirrange.
Munujalu yankulupiyyi warinykurnu.
Munu ngakumpa jarruluman janakapali.
Wirrilimarnanga purayitul nyuntunga? Munu yiji!
Ngajumili muwarrjartinyju miranu jilamarnanta,
ngani jilaman.
Nyuntulu yirrkulu pinakarrlupijin ngajuku.

10 Kurlujartinyju marrngulu yirrkulu kurlu jinayarninyi.
Ngarrka yirrkulu karrinyijanaku yajarnayipa punjalu,
palinyju tukulu kalkulinyjaninyi.

11 Nyurra marrngu ngalypa jininyurru,
parrjalayi Ngarrka ngani jini!
Pikaly jarrayi, raka jarrayi!
Nyurra marrngurrangu, nyurralu yajarnakinyinyurra Ngarrka,
kamalayi pikalyjartinyju.

Proverbs

Unknown if consultant checked.

4

¹⁸ Marrngu jampa kakarra kurnpungu yananya kawanajalu, tili pirrpa-pirrpa jarrinya kawaninyalu. Palajunkapalingarra nyarra yirnkulu jinnakatarrangu jiti miranu jarrinya kawanayalu Ngarrkaku.

12

¹⁰ Ngalypakatarrangu marrngurrangulu tukulu kalkunayijaninyi janamilirrangu jarnturrangu. Kurlujartiny marrngurrangulu kurlujartinyju kalkunayijaninyi janamili.

²¹ ...nyarra kurlujartinyngarra ngarrakuny jarrinyalu kurlujartinyku marrnguku.

14

¹² Jintalu marrngurrangulu kurlkarri marnayi janalu jinayi jurtulu. Kurlu pinayi yijalu yiji, marlkarri jilkulinyjaninyi.

20

¹ Nyarra wirtu kari minpinajalu nyuntu marrja muwarr pinakatapa ngawu jarrinyan. Ngakumpa yiji yawurr jarrinyaku.

22

⁶ Miranu jilaman partany wunyjurruku waninyaku, palinyju kurlkarri malkuliny kakuputulu.

23

¹⁹⁻²¹ Pujamukayi, pinakarra! Jurtulu kurlkarri malapa yijanga jurtungu wantuluman. Munu kulunaku jinta wayinku wirtu minpinakatarrangupa lirrjalkatarrangu mayiku. Marrngurrangulu palajunmartalu pujunurrangu jinayarninyi.

²⁹⁻³⁵ Ngarnurtu ngarlu kurlu yija? Ngarnurtu pikalymajirri? Ngarnurtu ngarrakuny kulipatininyi? Ngarnurtu ngarrakuny warntakata? Ngarnurtulu kalkuninyi pita watarrkulu pungkanyaja? Ngarnurtulu kalkuninyi pani miji-miji? Nyarrarrangu karikarra waninyayi ngarrakuny, yakurr marnayi wayin warinypa wariny. Nyarra wayin ngalya yiji parrjanakupa juri yiji yakurr manaku. Munu yiji yirni jarruluman palaku. Nyarra pajinajalu kulikatalu jurrulu nyuntu yija wurrku jarruluman, parra-parra wirtu nyarra juntangulu pajinajalu, palajunngarra wayin minpinajalu nyuntu yija wurrku jarruluman. Nyuntulu parrjalamanjaninyi wirntiji pinakatarrangu miyurrangupa muwarr pilaman ngakumpakapali. Nyarra miranu nyurra puwurtuku kujungurrungu wangalpintijartinyku, makanu yiji pala mungka warlirninypa pala wangalpinti. Pala mungka rurri-rurrinyi wangalja ngurnarrikurnujirri. Palajunngarra marrngu nyarra yawurr kurirra-kurirra marnti yananyi. Palaja karra malkuliny, "Wirlarninyiyi, munu parra-parra pinakarrimarna. Munumpa ngaju jampa wirlarninyiyi. Nyanga parril jarruluman yarrana minpinaku?"

Ecclesiastes

Unknown if consultant checked.

12

¹ Partanyjungarra kurlkarri malaman Ngarrka, palinyjungarra jirnanta nyuntu.

Isaiah

Unknown if consultant checked.

5

11-12 Turlpanyanyurru marntungu kurnpungu wayinku minpinaku, palaja yirrkulu minpinanyurru warrukartingi... Nyurralu kurkarki mar-nakanyurru Ngarrka, munu yiji! Munumpa nyurra ngani palinyju jininyi. Palinyju wurrarnanyurraku, "Ngajulu wirlalamarnanyurrinyi marrjalu, ngunjul yiji nyurraku mirti jarrinyakupa kuku jarrinyaku."

38

17 Puru yakarnanyin kurlujartinyja ngajumilingi.

53

5-6 Nganyjurrumulakungarra kurlujartinyku paliny Ngarrkalu wirlarna. Ngarrkalu wilypirni palinyngarra, palajun jinajalu nganyjuru wanka jirninganyjurrinyi. Nganyjurrulu wiyirru ngampanjartinyju nganiwarralpirti jinikinyinyi. Munu wirlarnamanganyjurrinyi, palinyngarra wirlarnanganyjurraku nganyjurrumulaku kurlujartinyku.

Jeremiah

Unknown if consultant checked.

17

⁹ Nyarra nganyjurrumili ngampankata pirlurr yija yiji mitukata. Ngunjul yiji ngalypa jinaku.

Matthew

Unknown if this section is consultant checked.

PARTANY MIYIRINGI NGAYINYJA WIRRIRNI NGARRKALU (Matthew 1:18-25)

¹⁸ Nyungu wurralamarna muwarr, Jiyijaji Kurayiji marrngu jarrinyi. Pipi palinymili Miyiri yinyayili pilyurr Juwujapungu. Juwujapu mimarnikinyalu kanganyaku palinymilikarti ngurrakarti. Palajanga ngayinykarra jarrinyi. Ngarrkamilalu Pirlurrju partany wirrirnili ngayinyja. Palaja muwarr wurrarniyili Juwujapungu, "Miyiri ngayinykarra wupartujartiny."

¹⁹ Juwujapulu kurlkarri marna, "Miyiri karta karrinyikinyi pirirrijartiny. Mirtawaku kangkulumarna munu." Juwujapu ngalypakata, munu kurntany jinaku karrimalu Miyiriku miranga marrngurrangungu. Kurlkarri marnarningu, "Ngakalamarna warntamajirrilu."

²⁰ Palinyju kurlkarri marnikinyi ngarrany. Palajanga kapukarri marna. Kapukarrilu yirrirni yayinyjil, Ngarrkalu ngakarnalu. Wurrarnala yayinyjilju, "Juwujapukayi! Tayipitimili nyuntu. Pinakarra! Munu ngarlu kurlu jarrulumanpalu Miyiriku mirtawaku. Ngarrkamilalu Pirlurrju partany yinyali. Palajalu paliny kalkuluman mirtawa nyuntuku.

²¹ Partany pirirri kangkuliny. Yini malaman Jiyijaji. Marrngurrangu panypanyakatarrangu Ngarrkanga. Palajunjalu Ngarrkalu ngakalajaninyili ngarramarnti. Jiyijajilu kartuwarra malkulinyjaninyi." Palajun yayinyjilju muwarr pinalu Juwujapuku.

²²⁻²³ Purlpilu muwarr Ngarrkaja muwarr pini pirirrilu: "Kumpara, munu ngarrany karta karrima pirirringi, ngayinykarra jarruliny. Partany pirirri kangkuliny. Yini malapiyi Yimanyuwil." Juwumilingi muwarrja pala yini Ngarrka Nganyjurrungu Waninyi.

Palaja Jiyijaji ngayarta jarrinyaja, palaku muwarrku jana miranu, Jiyijajingarra.

²⁴ Juwujapu kartaja turlpanya, yayinyjilmilija muwarrja jini. Miriyi kanya palinymilikarti ngurrakarti. Warajanga jiniyipulinyi pirirripa mirtawa. ²⁵ Palajanga munu warajanga karta karrimapulu. Mimarnikinyipulalu partanyku ngayarta jarrinyaku. Juwujapulu yini marna partany pala Jiyijaji.

2

PIRIRRIMARTA MIRANUKATA KAKARRAJA KANYJIRNIYALU JIYIJAJIKU (Matthew 2:1-12)

¹ Palajanga Kingi Yarata nyampali waninyikinyi marrngurranguku palanga warrarnja, Jutiyanga. Palarrangulu marrngulu yini marnikinyiyarninyi Juwurrangu. Palanga Miyirilu partany kanya Jiyijaji tawunja Pijiliyamungu.

Jiyijaji ngayarta jarrinyaja jinta pirirrimarta ngajarri warinyja warrarnja kakarraja turlpanyiyi kanyjinaku palinyku. Nyungurrangu pirirrimarta miranukata jana panikatarranguku. Yijalu yirrirniyi panikata kuwarrija parlparrja. Palalungarra kurlkapirli jinijaninyi, nyampali wirtu ngayarta jarrinyi Juwurranguku. Warrarn janamili yakarnayi palaku partanyku yirrinaku.

Jirujalamungu kajarniyi. Japirr marnikinyiyijaninyi, ² “Wanyjarningi partany pirirri, nyarra nyampali, kingi jarrulunyurraku Juwurranguku? Nganarnalu yirrirniyirni panikata palinymili kakarnilu. Yirrinaja miranu jarrinyiyirni wirtuku nyampaliku ngayarta jarrinyajaku, partany wupartu ngarrany jarrinyi paliny. Nganarna turlpanyiyirni yirrinaku, paliny yinganyapinti yinganyaku.”

³ Jampa Kingi Yaratalu pinakarrinyijanaku muwarr, yija ngarlu kurlu jarrinyi. Marrngu wiyirr Jirujalamungu pukun ngayiny kurlu jarrinyi. ⁴ Kuru marnajaninyi yatilarrangupa miranu jinakatarrangu Juwumili Yaratalu. “Pala marrngu wirtu, ngakalkuliny Ngarrkalu, wanyjarningi ngayarta jarruliny?”

⁵ Puntaju wurrarniyili, “Nyungungu ngayarta jarruliny, warrarnja Jutyanga, tawunja Pijiliyamungu. Purlpi warinyju Ngarrkamilalu muwarr pinakatalu yarntarna muwarr mirli-mirlingi, ⁶ 'Marrngurrangu Pijiliyamungu, nyurramili ngurra wupartu yiji. Ngarrkalu ngakalkuliny wirtu yiji nyampali, paliny ngayarta jarruliny nyurramilingi ngurranga. Paliny nyampali jarruliny Ngarrkamilaku marrngurranguku. Palaja wiyirr nyurramilaku ngurraku miranu wantulupiyi.' Palajunngarra muwarr yarntarna Ngarrkaja.”

⁷ Yarata miranu jarrinyaku karrinyikinyi, nyanga ngayarta jarrinyi Jiyijaji. Palaja muwarr ngakarnajanaku kukujarrilu ngajarrirranguku kakarrajaku milpanyaku. Japirr marnajaninyi mitulu pukun, “Nyanga pala panikata ngayarta jarrinyi?” ⁸ Palaja Pijiliyamukarti ngakarnajaninyi. “Yarrayi Pijiliyamukarti, kanyjiliyalu tukulu palaku partanyku. Palaja nyungukarti kulpayi, wurralijiyi wanyjarningi paliny. Palaja yankulumarna palakarti, yirrilamarnalu ngajulu yiji, yinganyapinti yungkulumarna pukun.” Yijalu yiji mitu marnajaninyi, partanyku Jiyijajiku marlkarri jinaku karrinyikinyi.

⁹ Palaja yananya kawarniyi Pijiliyamukarti. Pala warajangarra nyarra panikata yirrirniyi, yananyikinyijanaku walangkarr. Palanga kankarni yiji wararr karrinyi mayanga partanyjartinyja. ¹⁰ Panikata yirrinajalu pikaly jarrinyiyi yiji.

¹¹ Mayanga ngalpanyiyi kaninykurti. Palaja yirrirniyi partany, pipilu palinymilalu Miyirilu kalkurnikinyi. Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyiyalu partanyku. Janalu yinyayili miji-mijipa mintajirri pukurl, ngalya parntinyikinyipulu.

¹² Palaja Ngarrka muwarr pinijanaku kapukarringi. Wurrarnajanaku munu kulpanyaku Yaratakarti. Palaja kulpanyiyi janamilikarti waljakarti warrarnkartu warinykurnu.

PARTARL YAKURR MARNA JIYIJAJIKU MARLKARRI WIRLANAKU YARATALU (Matt. 2:13-23)

¹³ Warrukartingi Juwujapulu kapukarri marna. Yayinyjil Ngarrkaja turlpanyalu. Wurrarnala, “Yaratalu kanyjilkulinypalu partanyku marlkarri wirlanaku. Kuwarringarra turlpa. Kawapulinyi partanypa pipimurniny, mujarri warinykarti warrarnkartu, Yijipikarti. Wantulunyurru palanga. Yarti ngajulu wurralamarnanyurraku kulpanyaku nyungukarti.” Palajun yayinyjil muwarr pinalu.

¹⁴ Juwujapu kartaja turlpanya. Kanyapulinyi pala partanypa pipimurniny, yanayi warrukartingi. Yanayi Yijipikartijakun. ¹⁵⁻²¹ Palanga warrarnja waninyikinyiyi Yaratajanga wankanyungu ngarrany.

Yaratalu partarl mimarnikinyijanaku marrnguku kakarrajaku. Munu kulpamiyalu, munu wurrarnamiyili pala Pijiliyamungu ngurra Jiyija-jipa waninyikinyi. Palaja paliny yija-yiji kuli jarrinyi. Purlpi japirr marnajaninyi kakarraja ngajarrirrangungu, “Nyanga pala panikata ngayarta jarrinyi?” Kuwarri kurlkarri marnarngungu, “Nyarra panikata ngayarta jarrinyi warajanga ngurnipali partunungu. Partany pirirri wiyirr Pijiliyamungu wirlalamarnajaninyi kujarramajirri partunumajirri, kujarrajartiny partunujartinyarrangungu pukun, yijalu wirlalamarnajaninyi marlkarri wiyirr.”

Palajalu kamarnajanaku palinymili jurljarranguku. “Pinakarrayi! Pijiliyamukarti yarrayi. Palanga wirlaliyijaninyi wiyirr partany pirirrirrangungu kujarramajirri partunumajirrirrangungu, kujarrajartiny partunujartinyarrangungu pukun wirlaliyijaninyi. Munu waraja yakalkulunyurru wankanyu.” Palarrangulu jurljalu palajun jiniyi, Yaratamilija muwarrja.

Palaja marrngurrangungu Pijiliyamungu ngangkurl jinikinyiyi yiji partanykarrangungu janamilaku. Purlpi yiji Ngarrkamili muwarr pinakata, ngapi, Jirimaya, muwarr pini,

“Palanga warrarnja, ngapingi, Ramanga,
palanga ngangkurl pinakarrinyiyi.

Wariny marrja ngangkurl jininyi.

Pala purlpija mirtawa, Rayijil,
ngangkurl jininyi paliny,

partanykarrangungu palinymilaku ngangkurl jininyi yiji.

Jintalu kanyayijaninyi.

Ngangkurl jinijanaku ngarramarnti.”

Palarrangungu muwarrarrangungu Rayijil mirli-mirlingi yarntarna nyarralu Jirimayalu. Kuwarri palakapali yiji palarrangungu marrngungu Pijiliyamungu janamilaku partanykarrangungu ngangkurl jinikinyijanaku marrja, palajunmarta.

Palaja Yarata marlkarri jarrinyi. Yijipingi Juwujapulu kapukarringi yirrirni yayinyjil, Ngarrkalu ngakarna. Wurrarnili, “Pirirri nyarra karrinyikinyalu Jiyijajiku marlkarriku wirlanaku, palinyngarra marlkarri jarrinyi.

Turlpa. Kawapulinyi partany murninypa pipimurniny, kulpayi nyuramilikarti warrarn waljakarti, Yijirayilkarti.”

Turlpanya Juwujapu kartaja, kanyapulinyi warrarnkarti waljakarti, Yijirayilkarti. Purlpi yiji wariny Ngarrkamili muwarr pinakata muwarr pini, “Ngarrkalu kanya palinymili partany pirirri Yijipija.” Yarti Jiyijaji Yijipija warrarnkarti waljakarti kulpanyaja, miranu jarrinyiyi marrngurrangungu nyarraku purlpijaku muwarrku, pala muwarr wurarna Jiyijajingarra.

²² Turlpanyaja Yijirayilja Juwujapulu pinakarrinyi muwarr, partany Yaratamili, ngapi, Yaakala, nyampali jarrinyijanaku marrngurrangungu palanga, warrarnja Jutiyanga. Palaja muwarrja wirnti karrinyikinyi palanga warrarnja waninyaku Juwujapu. Kapukarringi Ngarrka muwarr pinalu, palaja muwarrja pipurru yana yalinyjikurnu, warrarnkarti Kaliliyikarti. ²³ Ngurrara jarrinyi tawunja Najarijingi. Purlpi yiji Ngarrkamili muwarr pinakata muwarr pinikinyiyi Jiyijaji, “Wurralapiya paliny, Najarijipirrayi ngurrara”.

7

¹³⁻¹⁴ Nyarra kiyirti Ngarrkamilikarti warrarnkarti wujukata yiji. Ngalpanyaku palangangarra. Wariny nyarra kiyirti walpurra, pala nyarra

wikakarti wirtukarti, ruwurtu palakarti ngunjulmajirri. Kurrngal marrngurrangu yananyayi palanga ruwurtungu. Kiyirti nyarra Ngarrkamilikarti warrarnkarti wujukatapa ruwurtu palakarti ngunjul-ngunjulmarta. Kujar-rapa warajalu marrngurrangulu yirnkulu yirrirnayi pala ruwurtu.

10

Matthew 10:26-31 (extracts)

²⁶⁻³¹ Marrngulu marlkarri wirlalayintili kawu nyuntu.
Wirntiwayi janangamarra.
Munu yiji pirlurr nyuntumili marlkarri wirlarnakayinga.
Ngarrkakujakun wirnti wanta. Palinyju kampalantili pirlurrrpa kawu,
 Wikanga Wirtungu jurnpakartijakun.
Marrngulu munu palajun jinaka.
Palajunjalu wirntimajirri wantajanaku.
Nyuntumili Japartu Kankajirringi miranu ngani wurralpirtiku.
Nyinyirikupa jungkanga pungkanyajaku paliny miranu.
Yija paliny miranu nyuntuku pukun.
Kurlkuraku jurnturtungu nyuntumilaku paliny miranu,
warajapa warajaku, wiyirrku.
Palajunjalu wirntiwayi wanta.
Nyinyiri puru kurlkarri marninyi Ngarrkalu,
nyuntu yijalu yiji kakuputulu kurlkarri marnanti.

11

²⁸⁻³⁰ “Ngunjulkata marrngukayi milpaji ngajukarti, ngunjul wupartu-marta jilamarnanga. Kululanyi ngaju, ngalilu ngalyapa jilapali...Miranu jarra ngajuja, ngaju tukukatapa rakawayikata...”

19

¹⁴ Jiyijajilu karra marnajanaku, “Ngajulu karrinyarnijanaku partanykar-ranguku milpanyaku ngajukartiku, munu kurnta jilkulunyurrujaninyi. Ngarlungu jananga yija yiji Ngarrka, janalu pinakarrinyayalu yijalu yiji palinyku. Ngarrkamilirrangulu marrngurrangulu yakujunngarra yija yiji jilkulupiyi.”

MARK-JU yarntarna mirli-mirlingi nyungu ngalypakata muwarr Ngarrkaja

This gospel has been consultant checked.

¹ Ngalypakata muwarr nyungu, miranu jinarninyurrinyi Jesus-ku. Walja partany Ngarrkamili paliny.

JOHN MILPANYA WURRANAKU NGARRKALU NGAKALKULINY JESUS (1:2-8)

²⁻³ Purlpimalu Ngarrka muwarr pirnalulu pirirriku, yini paliny Isaiiah. Palinyja wurrarnala Ngarrkalu, "Nyampali ngakalamarnajanaku marrngurranguku. Wariny palaji walangkarr ngakalamarnalu pala nyampalingi, muwarrjartiny janaku. Pala walangkarr pirirri wantuliny pirranga. Paliny muwarr pilkulinyjanaku, 'Nganyjurrumili nyampali milpuliny. Yarni malayalu jurtu ruwurtu.'"

Palajun Ngarrka muwarr pirnalulu Isaiiah-ku. Palalu Isaiiah-lu yarntarna-janaku pala muwarr mirli-mirlingi.

⁴⁻⁶ Punjaja yiji pala marrngu kuwarri milpanya. Yini paliny John. Wurrupirrayi kamalja kurlkura palinymili. Karnulu kunyji pinapintilu nyikarra kunymarnikinyarninyi. Mayi pirraja nganinyikinyi, wajapipa narnngurla.

Kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku John-ku. Warrarnja Judea-japa milpanyikinyiyalu, wirtuja tawunja pukurl, ngapija, Jerusalem-ja.

Wurrarnikinyijanaku, "Nyurralu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Kurntany jarrayi! Kurlujartiny jirnikinyinyurru. Yakalaya! Yakujani jarrayi, Ngarrkakarti milpayi! Palaja Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulunyurrinyi, ngarlu ngalypa jarrulunyurruku paliny. Palaja ngapanga jilamarnanyurrinyi." Palajunmarta wurrarnikinyijanaku John-ju.

John-mili muwarr pinakarrinyajalu warajalupa warajalu wurrarnikinyiyalu Ngarrkanga, "Yijangarra nyuntungu panypanyikinyirnangu. Kurntanyja waninyarnaji. Nyuntukarti kulpanyaku karrinyarnangu." Palajunmarta wurrarnikinyiyalu Ngarrkanga. Palaja John-ju ngapanga jirnijaninyi pijungu, ngapingi, Jordan-ja.

⁷ John-ju wurrarnikinyijanaku, "Kuwarrimarta wariny marrngu milpuliny. Paliny yija-yiji wirtu nyampali. Munu ngajukapali, ngaju puru yiji, mujuja. Nyungu wariny nyampali wirtu. Ngajulu munu yiji jujika palinymili nyinga manaku. ⁸ Ngajulu puru ngapanga jinarninyurrinyi. Nyungu warinyju ngakalkulunyurruku Ngarrka Pirlurr." Palajunmarta wurrarnikinyijanaku John-ju.

JOHN-JU NGAPANGA JIRNI JESUS (1:9-11)

⁹ Palaja Jesus milpanyili John-karti tawunja Nazareth-ja, warrarnja Galilee-ja. Palanga John-ju ngapanga jirni Jesus palanga pijungu Jordan-ja.

¹⁰ Jesus ngapaja turlpanyajanga kanka parrjarna. Yirrinajanga parlparr

laarr pirni Ngarrkalu. Ngarrka Pirlurr kaninykurnu milpanyala Jesus-karti kurlukukukapali, palinyja kajarnala. ¹¹ Kankajirrija Ngarrkalu muwarr pirnalu Jesus-ku, “Nyuntu partany ngajumili walja yiji. Ngajungu ngarlungu nyuntu. Ngarlu ngalya jarrinyarnangu.”

MIRURRULU PARTARL JAKURLIRNIKINYI JESUS PANYPANYAKU NGARRKANGA (1:12-13)

¹² Palaja Ngarrkamilalu Pirlurrju ngakarna Jesus pirrakarti, warrarn marrngumajirrikarti yiji. ¹³ Palanga waninyikinyi karrpurrangungupa warrukartirrangungu 40-ngi. Palanga waninyajanga yija mirurrulu wirtulu partarl jakurlirnikinya panypanyaku Ngarrkamilaku muwarrku. Munu. Jesus kurlumajirri waninyi ngarramarnti. Kuwiyirrangungu kulijartur-rangupa pajinakata palanga waninyikinyiyi. Ngarrkalu ngakarnajaninyi angel-arrangungu kankajirrija palinyku tuku kalkunaku.

JOHN JINMURNTU JIRNIYI (1:14)

^{14a} Nyampali wirtu Jew-arrangungu, King Herod, kuli jarrinyalu John-ku. Wurrarnajanaku soldier-nga, “John warlinakanu jurntingi wirriiyi.”

JESUS-JU MIRANU JIRNIKINYIJANINYI NGARRKAKU (1:14-15)

^{14b} Palaja Jesus-ju yakarna pala warrarn, Judea, yalinyjikurnu yana warrarnkarti, Galilee-karti. Palanga kurrngalja wurrarnikinyi-janaku Ngarrkamili muwarr. ¹⁵ Karra marnikinyijanaku, “Pinakar-rayi! Muwarr ngalypakata Ngarrkaja wurrarnarnanyurruku. Nyur-ralu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga, munu pinakarrimanyurrulu. Kurntany jarrayi! Kurlujartiny jirnikinyinyurru. Yakalaya! Yijal-marta jilyalu muwarrja palinymilingi ngalypakatanga. Puntaju pikaly jarrulunyurruku. Palinymilirrangungu jilkulunyurrinyi. Nyungukungarra muwarrku purlpija yiji punja mimarnikinyiyi nganyjurrumulalu purlpijalu marlkarrinyjarrilupa kurlumapululu. Nyungukungarra nyurralu pukurl mimarnikinyinyurru.” Palajunmarta wurrarnikinyijanaku Jesus-ju.

JESUS-JU KAYI MARNAJANINYI JANPAMALUKU MANANYAKATA PALINY YAJANAKU (1:16-20)

¹⁶ Ngarti-ngartingi janpanga yananyikinyi Yintanga Galilee-ngi. Janpa wirtujina pala. Janpamaluku mananyakatajirri yirrirnipulinyi, Simon-pa marrka palinymili Andrew. Parru-parrulu janpamalu mananyikinyipulu. ¹⁷ Wurrarnapulaku Jesus-ju, “Yajalaminyinyumpulu. Ngajulu miranu jilamarnanyumpulinyi Ngarrkaku. Palaja jintanga wurralkulunyumpulu-janaku. Yijalmarta jilipiyili Ngarrkanga muwarrja nyumpalamilija, Ngarrkamilirrangungu jarrulupiyi. Puripi parru-parrulu kanganyikinyinyumpulujaninyi janpamalu jungkakarti. Kuwarringulu muwarrju kangkulunyumpulujaninyi marrngu Ngarrkakarti.” ¹⁸ Palangangarra parru-parru yakarnapululu palinymilija muwarrja, yajarnapululu.

¹⁹ Palaja jampangarra wangka yana Jesus, warinyjirri yirrirnipulinyi, James-pa marrka palinymili John. Pulanymili japartumurniny yini Zebedee. Tingkingi pulany kajarnikinyiyi japartumurninypa palinymili warrkamukatarrangungu. Parru-parru laarr kanganyaja yarni marnikinyiya. ²⁰ Palangangarra James-pa John kayi marnapulinyi Jesus-ju. Palinymilija muwarrja palangangarra tingkingi japartumurniny yakarnapululu, warrkamukatarrangungu yakarnapulujaninyi, yajarnapululu Jesus pulanyju.

JESUS-JU JURTU NGAKARNA MIRURRU (1:21-28)

²¹ Palaja Jesus-ja yanayi palarrangu palakarti tawunkarti, ngapikarti, Capernaum-karti. Palanga milpanyiyi.

Sabbath jarrinyi. Sabbath-ja munu warrkamu jarrimiyi marrngurrangulu Jew-arrangulu. Pala manguny janamili. Sabbath waninyikinyijanaku Ngarrkamilaku muwarrku kurlkarri manaku. Town-arrangungu kunmu jarrinyikinyiyi muwarrpintingi mayanga pinakarrinyaku muwarrku Ngarrkamilakupa muwarr pinaku Ngarrkaku. Palanga Capernaum-ja Sabbath jarrinyijanaku, Jesus janamili muwarrpintingi mayanga kaninykarti ngalpanya. Miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku. Marrngurrangulu pinakarrinyikinyiyalu. ²² Ngurnjul-ngurnjul jarrinyiyili palinymilija muwarrja. “Yijarla wariny. Nyungu pirirri muwarr jurtukata yiji. Munu nganyjurrumili miranu jinakatarrangukapali. Jana puru muwarr pinakata warinyarrangumilaku muwarrku. Nyungulu Jesus-ju miranu jinanganyjurrinyi jurtulu muwarrju. Yijalu wurrarnili palajun muwarr pinaku Ngarrkalu.”

²³ Palangangarra ngalpanya muwarrpintingi mayanga pirirri. Mirurrulu ngawu jirnikinyi paliny. ²⁴ Wirntijartiny paliny, kamarnalu marrjalu, “Jesus Nazareth-ja! Nganiku karrinyannganaku mirurrurranguku? Milpanya wirlalamannanganyini marlkarri jinaku nganarnaku? Miranu ngaju nyuntuku. Ngakarnanta Ngarrkalu. Nyuntu kurlumajirrikata yija Ngarrkamili.”

²⁵ Jesus-ju warnta marna pala mirurru, “Jama jarra! Pirirri yakala! Jalakarti yarra!” ²⁶ Mirurrulu jinarn-jinarn pinakata jirni yija pirirri, palaja kamarna marrja, yakarnalu, yana ngarramarnti. ²⁷ Jesus-ku ngurnjul jarrinyiyalu marrngurrangu wiyirr. Wurrarnayarningu, “Nganirti nyungu? Warinymarta muwarr. Muwarr jurtukata paliny. Muwarr wurralili palinyju, nganipa muwarrja palinymilija jirniyili mirurrurrangulu pukun.” ²⁸ Palanga Jesus-mili muwarr yitinykarra wurrarna kawarnikinyiyarningu ngunarrikurnujirri warrarnja Galilee-ngi.

JESUS-JU NGALYPA JIRNIKINYIJANINYI WURRKUJARTINYARRANGU (1:29-34)

²⁹ Yakanakanu pala muwarrpinti maya Jesus yana ngurrakarti pulanymilikarti, Simon-milipa Andrew-milikarti. Yanapulu pulany pukurl, palajirri warinyjirri, James-pa John. ³⁰ Simon-mili marrukumurniny wurrku waninyikinyi. Mayanga karta karrinyikinyi, parrpakarrartiny wurrkujartiny. Jampa milpanya Jesus, wurrarniyili pala. ³¹ Yanalu, parirr warlirni Jesus-ju, mirtawa wararr karrinyi. Palangangarra wurrkulu yakarna, ngalya marntiku jarrinyi, mayi kanyajanaku.

³² Jampa karrpu kaniny ngalpanyaja, warrurl-warrurl jarrinyaja, Jesus-karti kanganyikinyiyijaninyi kurrngal, jinta wurrkujartiny, jinta ngawurrangu mirurruja. ³³ Marrngurrangu palanga kunmu jarrinyiyi, mayanga jawapirtingi wiyirr milpanyiyili. ³⁴ Jesus-ju kurrngal warinypa warinyjartiny wurrkujartiny ngalya jirnijaninyi, kurrngaljapa jurtu ngakarnajaninyi mirurrurrangu. Miranu waninyiyalu palinyku. Palajalu mirurrurrangu muwarrku kunta jirnijaninyi Jesus-ju.

JESUS GALILEE-NGI YANANYIKINYI, WURRARNIKINYIJANAKU NGARRKA (1:35-39)

³⁵ Marntungu, karrpumajirri, Jesus kartaja turlpanya, maya yakarna. Palaja tawun yakarna. Jalakarti tawunja, pirrakarti yana, kujurl. Palanga muwarr pirnalulu Ngarrkaku. ³⁶ Kanyjirnikinyiyalu Jesus-ku Simon-jupa warinyarrangulu. ³⁷ Yirrinajalu wurrarniyili, “Wiyirrju

kanyjirnikinyiyangu.”³⁸ Wurrarnajanaku, “Munu kuwarri Capernaum-karti kulpuluminyi. Town-arrangukarti warinyarrangukarti yankuluminyi, wurralamarnajanaku Ngarrka. Palajunku jinaku ngakarnanyi Ngarrkalu.”³⁹ Galilee-ngi yana-yananyikinyijanaku, muwarrpintingi mayarrangungu kurrngal miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkakupa jurtu ngakarnikinyijaninyi mirurrurrangu.

JESUS-JU PIRIRRI KARNU WURRKUJARTINY NGALYPA JIRNI (1:40-45)

⁴⁰ Warajanga karrpungu pirirri milpanyili Jesus-karti. Wurrkujartiny, kurlu yiji karnu paliny. Mangunya Jew-arrangumilija wiyirr palajartiny wurrkujartiny jalanga kaja waninyaku, kujurl yija, munu ngurranga ngalpanyaku. Pala marrngu milpanyakanu murtingi juripi-juripi jarrinyalu, ngarlu japirr marna Jesus, “Wanka jiliminyinkurra, karnu ngaju ngalya jiliminyin. Wunyjurru nyuntulu karrinyanpa?”⁴¹ Jesus paju karrinyili. Parirr jirranakanu wurrkujartiny warlirni. “Yuu, karrinyarnangu ngalya jinaku. Kapuraly yiji jilamarnanta.”⁴² Jampangarra pala wurrku munu jarrinyalu, karnu kapuraly jarrinyi pala marrngu.

⁴³ Minyirruju wurrarnala Jesus-ju, “Pinakarra!”⁴⁴ Munu wurralamanjanaku ngalya jirni ninti ngajulu. Pipurru yatilkarti yarra. Palinyju yijalu parrjalamenta yitinykarra kawu nyuntu, nyuntu karnu kapuraly. Nyuntu miranu palaku mangunya nyuntumulaku wurrkuku. Purlpimalu Ngarrkalu wurrarnalu Moses-ja mirli-mirlingi yarntanaku. Palinyja muwarrja kukurnjari wankanyu yatilkarti kangkuluman. Palalu yatilju kampalkuliny tikirkarti, jurnpakartijakun. Palajalu jintalu marrngurrangulu pala yirrinajalu nyuntuku miranu wantulupiyangu, kapuraly nyuntu, wurrkumajirri. Palaja yarranakanu ngurranga ngalpuluman.” Palajun wurrarnili Jesus-ju. Palaja ngakarna yatilkarti.

⁴⁵ Pala pirirri munu jama wanima. Panypanyili Jesus-ja. Marntilu yirrkulu wurrarnikinyijanaku nyarrakurnujirri, “Jesus-ju ngalya jirnininyi karnu ngaju.” Palaja muwarrja Jesus munu tawunarrangukarti yanama, munu ngalpama, kurrngaljamarra marrngungamarra. Warrarnja waninyikinyi jalanga. Yirru milpanyikinyiyalu marrngurrangu ngunarrikurnujirrija.

2

WURRKUJA NGALYPA JIRNI JESUS-JU (2:1-12)

¹ Palaja tawunkarti kulpanya Jesus, Capernaum-karti. Palanga wurrarnikinyiyarningu, “Jesus kulpanya!”² Kurrngal palinymilikarti mayakarti milpanyiyi, palinyku pinakarrinyaku. Miranu jirnikinyijaninyi palinyju Ngarrkaku. Marrngurrangu kaninykurti palanga mayanga kurrngal yija, jinta kurrngal jalakartingi palakurtirri wararr karrinyikinyiyi, pinakarrinyikinyiyalu.

³ Palanga milpanyiyi marrngu kujarrapa kujarra. Pirirri wurrkujartiny kanganyikinyiyi ngurrinyja, manyurla yija paliny, munu marnti yananyaka. Kanyayili Jesus-karti ngalya jinaku.⁴ Partarl ngalpanyiyi mayanga, palanga kurrngal waninyikinyiyi. Wararr karrinyikinyiyi kurrngal yija Jesus-martaji. Palaja kankarni mayanga karntinyiyi. Pirli jirniyi Jesus-martaji kankarni, wurrkujartiny kaninykurnu jirniyi ngurrinyja, Jesus-ja walangkarr.

⁵ Karra marnarningu Jesus-ju, “Yijalmarta jirniyi nyungu wurrkujartiny ngalya jilamarna.” Palaja ngalypalu wurrarnili wurrkujartinyja,

“Nyuntulu purłpi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, munu kulilu yirrilamarnanta, nyuntuku ngalya wantulumarnangu.”

⁶ Mayanga palanga kajarnikinyiyi Jew-arrangumili miranu jinakatarangu kujarrapa waraja. Ngarlu kurlu jarrinyiyi Jesus-ku muwarrku. Kurlkarri marnikinyiyarninyi, ⁷ “Munu palajun muwarr pinaku! Karra marnalu, 'Nyuntulu purłpi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, nyuntuku ngalya wantulumarnangu.' Palajunngarra karra marna. Kurlu yiji muwarr pirni paliny. Ngarrkajakurl palajun muwarr pinaku. Marrngurrangulu munu jinakayi palajunju. Palalungarra Jesus-ju Ngarrkakapali jinarninyi!”

⁸⁻⁹ Janaku miranu Jesus, palajun kurlkarri marnikinyiya janalu, palajunmarta paliny yimpirnikinyiyi. Japirr marnajaninyi, “Nganijalu nyurralu yimpirnininyurru ngaju palajunju? Wurrarnarnala nyungungu pirirringi, 'Nyuntulu purłpi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, ngalya wantulumarnangu'. Nyurralu wurrarnanyurru palajun munu wurranku ngajulu. Wunyurru muwarr pilamarnalu wurrkujartinyku nyunguku? Yijapa wurralamarnalu, 'Wararr karruluman, ngurriny mankuluman, jinangu yankuluman'. Wayirti? Palinyja palajun wurranku ngajulu? Muwarrja ngajumilija ngalya jarrulinyapa? Wurrkumajirri jarruliny? ¹⁰ Yuu! Kuwarringarra ngalya jilamarna nyungu wurrkujartiny. Palajalu wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra paliny ngalya jinaku. Wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra marrnguku kurlujartinyjaku puru yakanaku, janaku ngalya waninyaku.”

Palaja wurrkujartinyja wurrarnala Jesus-ju, ¹¹ “Wararr karruluman, ngurriny mankuluman, ngurrakarti nyuntumulikarti yankuluman.”

¹² Palangangarra wararr karrinyi pala pirirri, ngurriny mana, jalakarti yana pipurru. Yananya kawanaja wiyirru parrjarnikinyiyi. Wurrarnikinyiya, “Ngalya jirni Jesus-ju! Kuwarrjakun! Munu nyungu yirrirniminyi!” Nyurra marnikinyiya Ngarrka, muwarr pirnikinyiyalu, “Yarranijayi! Yija-yiji nyuntu ngalya!”

JESUS-JU WURRARNALA LEVI-NGI, “YAJALAMINYIN NGAJU.” (2:13-17)

¹³ Yarranakanu Jesus wirtu ngapamartaji ngarti-ngartingi yananyikinyi, Yintanga Galilee-ngi. Marrngu kurrngal kunmu jarrinyiyili palinyja. Miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku.

¹⁴⁻¹⁵ Kurrngalju Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangulu yajarnikinyiyi Jesus. Jananga jinta warnkuku miranakatarrangu. Warrkamu jirnikinyiyi Roman Government-ku palarrangulu, warnkuku mirarnikinyiyijaninyi marrngu Government-milija muwarrja. Ngulyu mananyakata jana. Warnkuku wirtumartaku mirarnikinyiyijaninyi, jinta yinganyikinyiyalu nyampali, jinta kalkurnikinyiyarningu.

Karrpurrangu karrpungu Jesus yajarnikinyiyi palarrangukapalilu kurrngalju Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangulu pukun.

Warajanga karrpungu Yintanga Galilee-ngi Jesus yananyikinyi. Marrngu yirrirni, warnkuku miranakata, paliny yini Levi. Nyungu Levi mayanga warrkamupintingi palinymilingi kajarnikinyi. Yirrinajalu Jesus-ju wurrarnala, “Yajalaminyin ngaju.” Palangangarra warrkamu yakarna palinyju, Jesus yajana kawarna.

Palaja Levi-milikarti mayakarti yana Jesus mayiku ngananyaku. Jinta warnkuku miranakatarrangu pukurl milpanyiyi, warinyarrangupa

Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangu, mayiku ngananyaku palanga.

¹⁶ Warinyarrangu Jew-arrangumili miranu jinakatarrangu wangka wararr karrinyiyi. Yini marnikinyiyarninyi Pharisee-rrangu. Parrjarniyi Jesus-ju ngananyijanaku palarrangungu Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangungu. Wurrarniyijanaku Jesus-milingi marrngurrangungu, "Jesus-ju munu mayi ngananyaku warnkuku miranakatarrangungu mangunya panypanyakatarrangungu. Kurlu jirninyi." Palajun muwarr pirnikinyiyi Pharisee-rrangu.

¹⁷ Pinakarrinyijaninyi Jesus-ju. Puntaju karra marnajanaku, "Maparnkarra munu milpuliny wanka jinaku purrpurnkatarranguku, milpuliny wurrukutarrangukujakun. Palakapali jinarni ngajulu. Munu milpamarna ngalypakatarranguku kayi manaku Ngarrkakarti. Milpanyarna ngaju Ngarrkanga panypanyakatarranguku kayi manaku Ngarrkakarti, muwarrja palinymilija. Palajalu ngananyarnijanaku palarrangungu."

3

PARIRR TIKIRLJARTINY NGALYPA JIRNI JESUS-JU SABBATH-JA. NGUKARRIRNAYI JINTALU (3:1-6)

¹ Palaja yarrana muwarrpintingi mayanga ngalpanya Jesus. Sabbath pala karrpu. Palanga mayanga pirirri parirr kurluny-kurluny, tikirlkata, munu rurrinyaka parirr. ² Palanga kajarnayi Pharisee-rrangu pukurl, kujarrapa waraja. Jesus-ku malyparr waninyikinyiyalu. Parrjarn-parrjarnikinyiya. Wurrarnikinyiyarningu, "Kuwarri Sabbath. Yijapa ngalya jilkuliny wurrukujartiny. Nganyjurrumilija mangunya pala kurlu. Munu wurrukujartiny ngalya jinaku Sabbath-ja. Palajun jinaja ngukarriliminyi yija." Palajunmarta wurrarnikinyiyarningu palarrangulu Pharisee-rrangulu.

³ Pala pirirringi wurrarnala Jesus-ju, parirr kurluny-kurlunyjartinyja, "Yakujani, nyungukarti milpuluman." ⁴⁻⁵ Palaja Pharisee-rrangungu wurrarnajanaku, "Pinakarrayi! Miranu nyurra Sabbath-ku, karrpu nganyjurrumili warrkamumajirriku. Ngarrkamilija muwarrja pala. Yuu, mangunya nganyjurrumilija, wunyjurru jiliminyijanaku marrnguku Sabbath-ja? Ngalya jiliminyijanaku? Kurlu jiliminyijanaku? Wanka jiliminyijaninyi? Wirlalaminyijaninyi? Wunyjurru? Wurraliyi."

Munu puntaju muwarr pirnamiyalu. Jama waninyikinyiyalu. Pajuwayikatarrangupa jalypakatarrangu jana.

Palajalu Jesus-ju kulilu yirrirnijaninyi. Paliny paju karrinyijanaku pukun.

Palaja pirirringi parirr kurluny-kurlunyja wurrarnala, "Parirr jirrala." Parirr jirrarna, ngalya jarrinyi.

⁶ Palaja palarrangu Pharisee-rrangu yunturi jarrinyiyalu Jesus-ku. Yananya kawarnayi kurrnganaku jintanga, ngapingi, Herod-milingirrangungu marrngurrangungu. Kunmu jarrinyiyi, kurrngarnayarningu, "Wunyjurru Jesus marlkarri wirlalaminyi?"

KURRNGALJU PINAKARRINYIKINYIYALU JESUS-KU JANPAMARTAJI (3:7-12)

⁷⁻⁸ Palaja Jesus-pa palinymili marrngurrangu janpakarti wirtukarti yanayi, Yintakarti Galilee-karti. Kurrngalju paliny yajarniyi. Milpanyikinyiyi pala wirtuja tawunja, ngapija, Jerusalem-ja, warrarnjirrija

Judea-japa Idumea-japa ngunarrija Jordan-ja pijuja, palajirrija tawunjajir-ripa milpanyikinyiyi, Tyre-japa Jayitunja. Pinakarrinyiyi, "Jesus-ju ngalya jirnijaninyi wurrkujartinyarrangu." Palaja milpanyikinyiya kurrngal.

⁹⁻¹⁰ Ngalya jirnijaninyi wurrkujartiny kurrngal. Wangka yija milpanyikinyiyi palinyku nyinga manaku. Palaja marrngurrangungu palinymilingi wurrarnajanaku Jesus-ju, "Ngurrku malanyiyili. Tingki marrajiya. Kajalamarna palanga ngurrku manangamarra."

¹¹⁻¹² Jintalu Jesus-karti kanganyikinyiyijaninyi jinta marrngurrangu, ngawurrangu jana. Mirurrurrangulu kanganyikinyiyijaninyi. Jesus jampa yirrinakanu, mirurrurrangulu marrngu parnpirnikinyiyijaninyi jungkanga Jesus-ja walangkarr, wirntilu kamarnikinyiyi, "Jesus! Ngarrkamili partany nyuntu!" Wurrarnikinyijanaku minyirrju mirurrurrangungu, "Jama jarra!" Kurnta jirnikinyijaninyi yini manaku "Ngarrkamili Partany" paliny.

4

JESUS-MILIJA MUWARRJA JUPANYAPULU WANGALPA NGAPA (4:35-41)

³⁵ Jarurrukartingi Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungu, "Yankuluminyi kakarrakurnu ngapanga ngunarrikarti." ³⁶ Palajalu yakarniyijaninyi marrngu jinta jungkanga, Jesus ngapanga kanyayi tingkingi. Warinyarrangulu pukurl tingkingirrangu yajarniyijaninyi. ³⁷⁻³⁸ Yananyajanga Jesus karta karrinyi nyirrirni, ngurrinyja, pilawunga, karta karrinyi yija.

Palaja partijirri wangal wirtu yija jarrinyi, ngapa pintura jarrinyi, ngalpanyikinyi tingkingi, winya jarrinyikinyijanaku ngapa. Wirnti yiji jarrinyiyi marrngurrangu Jesus-mili. Mintu jirniya. Wurrarniyili, "Miranu jinakatakayi! Yija kunulinynganyjurrinyi ngapalu. Jampangarra marlkarri jarruluminyi. Wanka jilanganinyi! Nganijalu kakurnannganinyi?"

³⁹ Jesus kupalyaja wararr turlpanya, wurrarnapulaku, "Wangalkayi, jupa! Janpakayi, kaniny jarra!" Palinymilija muwarrja wangal jupanya palangangarra, ngapa kaniny jarrinyi palajun, wuta jarrinyi.

⁴⁰ Jesus-ju japirr marnajaninyi marrngurrangu palinymili, "Nganija wirnti jarrinyikinyinyurru? Nganijalu munu yijalmarta jirnimijinyurru?"

⁴¹ Ngurnjurnikinyiyalu yija. Wurrarnayarningu, "Pinakarrinyipulalu wangaljupa ngapalu! Palinymilija muwarrja jupanya kawarna wangalpa kaniny jarrinyi yija ngapa. Yija nyampali paliny ngapakupa wangalku! Nganikapali nyungu Jesus? Nganurtu paliny?" Ngurnjurnikinyiya palajun. Palaja wirnti jarrinyiyalu.

5

NGAWUKATAJA MIRURRURRANGU KURRNGAL JURTU NGAKARNA-JANINYI JESUS-JU (5:1-20)

¹⁻² Yananya kawarnikinyiyi tingkingi, ngunarrikarti ngapanga jarrinyiyi. Warrarn pala yini Geraza. Warnkumarramarra pala, jurntijartiny kurrngaljartiny. Geraza-jalu ngurraralu wirrnikinyiyijaninyi marlkarrirrangungu kaninykurti jurntingirrangu.

Milpanyakanu tingkija katukarna Jesus. Palinykarti milpanyili pirirri, ngawukata, mirurrulu kanganyikinyi paliny. ³⁻⁴ Kurta yananyikinyi, ngurra marnikinyi kaninykurti jurntingirrangu, marlkarrirrangumartaji. Kulikata yiji jirnikinyi mirurrulu. Purlpi jayinju parirra jina partarl kunymarnikinyiya marrngurrangulu. Marrjapanu nganimarta jirnikinyi

mirurrulu, jayin ngartarnikinyi palalu pirirrilu. ⁵ Yana-yananyikinyi jurntingipa warnkurrangungu karrpungupa warrukartingi. Ngawujartinyju kamarn-kamarnikinyipa warnkulu wirrkarnikinyarninyi.

⁶ Nyarralu pirirpirrayilu jampa yirriini Jesus kajamartaja, mirti jarrinyalu purrpi, murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr. ⁷⁻⁸ Jesus-ju wurrarnili mirurrungu, "Pirirri yakala! Jalakarti yarra!" Pirirrilu marrjalu kamarnalu, "Yakalanyi, Jesus! Ngaju nyuntuku miranu. Nyuntumili japartu kankajirri waninyi, yija nyampali paliny kankakupa ngunarrikurnujirriku. Nyuntu palinymili partany walja! Nganiku karrinyan, wirlalkuluminyin? Ngarlu japirr marnarninti, munu ngakalaminyin wikakarti wirtukarti kampanyaku!" Palajun muwarr pirnili mirurrulu Jesus-ku.

⁹ Jesus-ju japirr marna pirirri, "Nganurtu yini nyuntumili?" Wurrarnili, "Yini ngaju 'Marlu'. Mirurrurrangu kurrngal nganarna." ¹⁰ Ngarlu japirr marnikinyiya, "Munu ngakalamannganinyi nyunguja warrarnja."

¹¹ Palanga mawurlungu ngurr-ngurrarrangu waninyikinyiyi, kurrngal, 2,000, warruly ngananyikinyiyi. ¹² Jesus ngarlu japirr marnikinyiyi mirurrurrangulu, "Ngurr-ngurrkartirrangungu ngakalamannganinyi. Wunyjurru? Ngarpulupiyirrijanaku?" ¹³ Karra marnajanaku, "Yuu, yankulunyurru ngurr-ngurrkartirrangungu." Palangangarra pirirri pala yakarnayi, ngurr-ngurrkartirrangungu wiyirr yanayi, ngalpanyiyijanaku mirurrurrangungu. Palajangarra warnkuja kaninykurnu mirti jarrinyiyi ngurr-ngurr wiyirr, janpanga ngalpanyiyi pipurru, marlkarri jarrinyiyi ngapanga.

¹⁴ Marrngurrangungu ngurr-ngurrku kalkunakatarrangungu jinta pirnanyarninyi, wirnti mirti jarrinyiyi. Kurrngalja wurrarniyijanaku tawunjapa warrarnja. Palaja kurrngal yirrinaku milpanyiyi. ¹⁵ Jesus-karti milpanyajalu yirrinanyi nyarra pirirri ngawukatapa palanga waninyikinyi, Jesus-martaji kajarnikinyi, wurrujartiny, mirurrurrangumajirri, ngawumajirri, ngalya waninyikinyi. Yirrinakanu wirnti jarrinyiyi.

¹⁶ Jinta palamanga wararr karrinyikinyiyipa. Puripi yirrinanyijaninyi ngurr-ngurr ngapanga ngalpanyaja. Wurrarniyijanaku jampa milpanyajanga, "Nyungulu Jesus-ju mirurrurrangungu ngakarnajaninyi pirirrija ngurr-ngurrkartirrangungu. Palaja mirti jarrinyiyi warnkuja kaninykurnu, yintanga ngalpanyiyi, ngurr-ngurr wiyirr ngapalu kunanyajaninyi, marlkarri ngarramarnti."

¹⁷ Palaja ngurrararrangungu wurrarniyili Jesus-ja, "Yankuluman. Ngarnamili warrarn yakalamannganaka."

¹⁸ Palaja tingkingi karntinyi Jesus. Pirirrilu wanka jarrinyajalu Jesus japirr marna, "Milpurnu nyuntungu?" ¹⁹ Puntaju karra marnalu, "Munu. Nyuntumilirrangungu kurti kulpulumanjanaku. Wurralamanjanaku Ngarrka paju karrinyingu, ngalya jinangu yija." ²⁰ Palaja Jesus karakurnu kulpanya ngunarrikarti yintanga.

Palinymilija muwarrja pala pirirri kulpanyakanu yana-yananyikinyi palanga warrarnja, kakarra, ngapingi, 10 Town-arrangungu. Wiyirra yana palarrangungu. Wurrarnikinyijanaku, "Ngarrkalu ngalya yiji jirni. Jesus-ju jurtu ngakarnajaninyi mirurru ngajuja. Wanka jirninini." Wiyirr palanga wurlka jarrinyiyi, ngurnjurnikinyiyalu Jesus-ku.

PUNJAJA WURRKUJARTINYJA MIRTAWA NGALYPA JIRNI JESUS-JU, PALAJA PARTANY MIRTAWA MARLKARRIJA WANKA JIRNI (5:21-43)

²¹ Ngarti-ngartingi yintanga Jesus-ja kunmu jarrinyiya kurrngal.
²² Milpanya pirirri, yini Jairus. Palinymilingi tawunja muwarrpintiku

mayaku nyampali paliny. Jampa yirrirni Jesus murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr. ²³ Ngarlu japirr marna, "Partany mirtawa ngajumili wurrku yija, marlkarri jarrali. Milpuluman ngurrakarti ngajumilikarti, warlilaman parirru. Palaja munu marlkarri jarruliny, wanka wantuliny yija."

²⁴ Jesus palinyja yana, kurrngalju yajarnikinyiyipulinyi. Ngurrku-ngurrku marnikinyiyarninyi marrngurrangulu. ²⁵ Nyungulu mirtawalu pukurl yajarna. Wurrku kalkurnikinyi palalu mirtawalu punja, 12 partunurrangu. Pijirri yirru warrkirnikinyili yija, parra-parra wirtu. ²⁶ Warinypa warinykarti maparnkarrarrangukarti yananyikinyi. Munu wanka jirnimiyi. Wurrku wirtu jarrinyikinyili. Palaja warnkumajirri yija, yirru wurrku waninyikinyi.

²⁷⁻²⁸ Palinyju pinakarrinyi, "Jesus-ju ngalya jirnijaninyi wurrkujartiny." Pinakarrinyakanu wurrarnangu, "Nyinga malamarna wurrujukun palinymili. Nyinga manakanu ngalya jarrulumarna yija, wurrkumajirri wantulumarna."

Palajun jirni. Partijirri kaniny wangka milpanyili, nyirrirnilu warlirnalu wurru. ²⁹ Palangangarra pijirri paliny warrkinaja jupanya, miranu ngalya jarrinyi pala mirtawa, pikaly jarrinyi.

³⁰ Palangangarra palaku miranu jarrinyi Jesus. Karra marnarnangu, "Warajalu nyinga marnanyi, pala purrpurn jarrinyi." Wararr karrinyi, warinykurnu jarrinyi. Japirr marnajaninyi, "Nganurtulu wurru ngajumili nyinga marnaja?"

³¹ Karra marnayalu palinymilirrangu, "Nganijalu palajun muwarr pirnin? Kurrngalju ngurrku marnikinyiyinti. Wunyurrurti japirr marnan, 'Nganurtulu nyinga marnanyi.?'"

³² Panyapa-panypanyikinyijanaku, yirrkulu parrjarnikinyi. ³³ Pala mirtawa miranu waninyarnangu, purrpurn yija, wurrkumajirri. Jannganka pirnikinyi karrartajartiny, milpanya Jesuskarti. Murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr palinyja jinanga, wurrarnili yija muwarr jurru. ³⁴ Ngalypalu wurrarnala Jesus-ju, "Yijalmarta jirnijin ngalypaku. Palajunjalukuwarri ngalya waninyan. Yankuluman wirntimajirri, ngalya wantuluman. Nyungujajakun. Munu yarranakanu pala wurrku mankuluman."

³⁵ Mirtawanga muwarr pinajanga, jinta milpanyiyi nyarraja Jairus-milija mayaja. Jairus-ja wurrarniyili, "Partany mirtawa nyuntumili marlkarri. Pala miranu jinakata yakala. Munu yirrnginaku." ³⁶ Jesus-ju pinakarrinyijaninyi muwarrja. Jairus-ja wurrarnili, "Wirntiwayi, munu ngarlu kurlu jarruluman. Yirrkulu yijalmarta jilipijin." ³⁷ Kurrngalju yajarnikinyiyipulinyi Jairus-pa Jesus. Wurrarnajanaku Jesus-ju, "Wantayi." Palaja Jesus-ju manajaninyi palinymilija kujarrapa warajajakun, Peter-pa James-pa marrka James-mili, John. Jana yanayi Jesus-pa Jairus pukun ngurrakarti Jairus-milikarti.

³⁸ Yanayi mayanga milyanga, wararr karrinyiyi. Palanga mayanga yirrirnijaninyi kurrngal. Ngangkurlji pirnikinyiyarninyi partanyku mirtawaku. ³⁹ Ngalypanyakanu Jesus-ju wurrarnajanaku, "Munu ngangkurl jilkulunyurru. Pala partany mirtawa kupalya jarrinyijakun. Munu marlkarri paliny." ⁴⁰ Nyurni marnayi. Munu yijalmarta jirnimiyili muwarrja palinymilingi. Palaja palinyju wurrarnajanaku, "Jalakarti yarrayi."

Palaja palarrangungujakun wurrarnajanaku, pipi japartungu partanymilingipa Peter-ngapa James-ngapa John-ja, "Yankuluminyalu partanykarti." Palakarti kutukarti partanykarti yanayalu. ⁴¹ Parirr warlirni

Jesus-ju, wurrarnili, "Partanyakayi, wararr karra!" ⁴² Palangangarra Jesus-milija muwarrja pirlurr palinymili kulpanyalu. Partany wararr karrinyi, marnti yana jinalu, jurrkarna kujarrapa warajamarta. (Kurrimarta paliny, partunurrangu 12-jartiny.) Yirrinajalu wurlka jarrinyiyi, wurrarnikinyi-yarningu, "Yuu, purlpilu nyungukapali munu yirriniminyi. Marlkar-rija wanka jirni." ⁴³ Minyirrju wurrarnapulaku, pipi japartungu pala partanymilingi, "Munu wurralkulunyumpulujanaku wankanyu jirnirni nyungu partany ngajulu." Palaja wurrarnapulaku, "Partany mayi yungkulunyumpulu."

6

PALINYMILIRRANGU 12 NGAKARNAJANINYI JESUS-JU WARINYARRANGUKARTI TAWUNARRANGUKARTI (6:6b-13)

¹ Palaja Jesus yana wurrarnkarti palinymilikarti, palinymilirrangu marrngurrangu yajarniyi.

⁶⁻¹¹ Jesus yananyikinyi tawunarrangukarti, miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkamilaku muwarrku. Palaja palinymilirrangu kayi marnajaninyi, wurrarnajanaku, "Marrngurrangukarti Ngakalamarnanyurrinyi, Ngarrka wurralkulunyurrujanaku. Nyungu muwarr wurrarnarninyurruku ngajulu. Kuwarrija jurtu ngakaliyijaninyi mirurrurrangu marrngurranguja, nyurralu. Yankulunyurru, munu warnkupa mayi kangkulunyurru. Wirralkulunyurrarningu jujika, warajajakun wurru kangkulunyurru, jinta wurrukarra yakalkulunyurru. Yijapa warinyjarrangu tawunja marrngulu wurralkulunyurruku, 'Kurtaliyi, jampa nganarnanga wantulunyurru.' Palinymilingi ngurranga palangangarra wantulunyurru palanga tawunja. Yijapa warinyjarrangu tawunja milpulunyurru, panypalapiyinyurruku, munu janalu japirr malapiyinyurrinyi janamilingi tawunja waninyaku, munu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Palajunja, munu wantulunyurru palanga tawunja. Kurlurlu jujikaja purany pilkulunyurru. Palajun jinajalu jurti jilkulunyurrujaninyi Ngarrka kuli jarrulinyjanaku, panypanyaja palinymilingi muwarrja. Palaja yakalkulunyurru pala tawun. ¹² Yuu, jipi. Kujarrapa kujarra, palajun yankulunyurru."

Palaja yanayi. Yananyikinyiyi wurrarnikinyiyijanaku marrngurrangu, "Panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Yakalaya kurlujartiny jirnikinyinyurru, Ngarrkanga yijalmarta jiliyili!" ¹³ Kurrngal mirurru jurtu ngakarnikinyiyijaninyi, kurrngalja wurrkujartinyja wirrinnyijanaku mirrijin, japirr marnikinyiyi Ngarrka, "Ngalypa jilaman nyungu marrngu." Palaja wurrkujartiny ngalypa jarrinyi. Ngalypa jirnijaninyi Ngarrkalu.

JESUS-JU MAYI JIRNIJANAKU 5,000-KU (6:30-44)

³⁰ Yarti Jesus-milirrangu ngakanajarrangu kulpanyiyi palinykarti. Wurrarniyili marrngu ngalypa jirnikinyiyijaninyi, mirurru jurtu ngakarnikinyiyijaninyi, marrngu miranu jirnikinyiyijaninyi Ngarrkaku, palajun, Jesus-milija muwarrja. ³¹ Palanga Jesus-karti milpanyikinyiyi marrngurrangu kurrngal yiji. Ngurrku marnikinyiyi ngunarrijirrilu, munu-munu jirnikinyiyijaninyi ngananyaku Jesus-jupa palinymilirrangu. Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangu, "Yankuluminyi nganyjurrujukun marrngumajirrikarti wurrarnkarti. Jampalu mimalaminyarningu." ³² Tingkingi karntinyiyi, marrngumajirrikarti yanayi. ³³ Kurrngalju parrjarnikinyiyijaninyi, janaku miranu, miranupa wanyjarnikartiku yananyi Jesus. Mirti wirrki jarrinyiyi milyanga yintanga ngunarrikarti jinangu, kaninyipirti mimarnikinyiyalu.

³⁴ Jesus-ju katukanajalu yirrirnijaninyi kurrngal mimarnikinyiyalu kaninyipirti. Parrjanakanu ngarlu kurlu jarrinyajanaku. Wurrarnarningu palinyju, “Marrngu nyungurrangu kurluny-kurlunya waninyayi yija, nyampalimajirri. Jana paparlja waninyayi, ngapikapali, kukurnjarirrangu tuku jinakatamajirri.” Punjalu miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku.

³⁵ Ruka-ruka jarrinyi. Yirrkulu pinakarrinyikinyiyalu muwarrjaku. Palinymilirrangulu wurrarniyili, “Ruka-ruka jarrinyi. Town-arrangu kaja.

³⁶ Marrngurrangu nyungurrangu ngakalamanjaninyi tawunarrangukarti, mayi mankulupiyarninga.” ³⁷ Puntaju Jesus-ju karra marnajanaku, “Yuwayijaninyi mayi nyurralu.” Palinymilirrangulu karra marnayalu, “Mayi munu yinganyakayirnijaninyi nganarnalu! Kurrngalku palamar-ranguku martumpirri mananyaku warnkulu wirtulujakun. Puru warnku wupartujartinyjakun nganyjurru.” ³⁸ Puntaju muwarr pirnijanaku, “Wun-yjurrumal martumpirri kalkurnanyurru? Parrjaliyi.” Yirrinakanu wurrarniyili, “Parirr warajakarti martumpirri wupartujirri janpamalujirri.”

³⁹ Wurrarnajanaku, “Marrngurrangungu wurrallyijanaku kajanaku.” Wurrarniyijanaku warrulymarramarranga kajanaku kunmurrangupa kunmurrangu. ⁴⁰ Kajarniyi palinymilija muwarrja, nyungungu 50-rrangu kunmu waninyikinyiyi, palanga 100-arrangu kunmu waninyikinyiyi. Jinta wiyirr waninyikinyiyi palajun, kunmurrangungu ngunarrijirri waninyikinyiyi.

⁴¹ Jesus-ju manajanaku martumpirri, kankakurnu parrjarna, Ngarrkanga wurrarnili, “Nyuntulungarra mayi nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi! Nyuntu ngalypakata!”

Palajun wurranakanu, martumpirrirrangungu ngartarna kutapa kuta, yinyajaninyi palinymilirrangungu, wurrarnajanaku, “Nyungurrangu yungkulunyurrujaninyi.” Palajunmarta jirni janpamalujirri pukurl. ⁴²⁻⁴⁴ Nganayi kurrngalju. Piririmartalu 5,000-ju nganayi pala mayi. Wiyirru marlkaku nganayi. Palaja palinymilirrangulu mujurrangu manayijaninyi, pitirrangungu wirrirniyi, winya jirniyijaninyi 12 pitirrangungu wirturrangu.

JESUS NGAPANGA KANKARNI JINANGU MARNTI YANA (6:45-52)

⁴⁵ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Tingkingi karn-tulunyurru, yankulunyurru ngunarrikarti, ngapikarti, Bethsaida-karti. Yarti milpulumarnanyurruku.” Tingkingi yanayi walangkarr. Palaja Jesus-ju jinta wiyirr ngakarnajaninyi ngurrakarti janamilikarti.

⁴⁶ Palaja Jesus karntinyi warnkungu kanka, Ngarrkaku muwarr pinaku. ⁴⁷ Warrukarti jarrinyi. Kujurl waninyikinyi palanga. Palinymilirrangungu tingkingi partijirri kaniny ngapanga, kurlungu waninyikinyiyi. Wangal wirtu purpanyikinyijanaku. ⁴⁸ Yirrkulu tingki yananyaku partarl jirnikinyiyi, partarl mungkajartinyju marntiku jirnikinyiyi wangaljamarra wirtungumarra.

Jesus-ju kajamartangulu yirrirnijaninyi. Karrpumajirringi milpanyajanaku. Jinangu kankarni ngapanga yananyikinyi. Wangka jarrinya kawarnikinyijanaku. ⁴⁹ Palinymilirrangulu yirrirniyi paliny, ngapanga kankarni nyirrirnilu yajarnikinyijaninyi. Kakurnikinyiyi, wurrarnikinyiyi mirurrukapali milpanyikinyi. Wirnti karrinyikinyiyalu, kamarnayi yija karrartajartiny.

⁵⁰ Jesus-ju wurrarnajanaku, “Wirntiwayi. Ngajurla milpanyarni. Kinti jarrayi, ngalypa wantayi.” ⁵¹ Jananga tingkingi karntinyijanaku. Palajangarra wangal jupanya. Palinymilirrangungu ngurnjul jarrinyiyalu. Wurrarnikinyiyarningu, “Yuu, parrjaliyi! Ngapanga kankarni yananyikinyi

jinangu. Jampa milpanya paliny, palangangarra wangal jupanya.” ⁵² Munu kurlkapirli jarrimiya. Purlpi yirrirniya Jesus-ju mayi yinyajaninyi 5,000 piririmartanga, wupartu janpamalupa martumpirri. Munu mirrkanga kalkurnumiya. Yirrkku wurrarnikinyiyarningu, “Pururla pala marrngu nganyjurrkapali.”

WURRKUJARTINYARRANGU NGALYPA JIRNIKINYIJANINYI JESUS-JU GENEZARETH-JA (6:53-56)

⁵³ Palaja milpanyiya palanga warrarnja, Genezareth-ja. Ngarti-ngartingi yintanga tingki kunymarnayi mirrilyilu. ⁵⁴ Jesus katukarna tingkija, palarrangulu ngurrararrangulu yirrirniya, palangangarra palinyku miranu jarrinyiyalu. ⁵⁵ Mirti jarrinyiya ngunarrijirringi palanga warrarnja, wurrarnikinyiyijanaku, “Jesus milpanya!” Palaja palinykarti wurrku-jartiny kanganyikinyiyijaninyi ngurrinyja. ⁵⁶ Palajunngarra jirnikinyiya tawunjarrangu tawunjarrangu ngurrararrangu ngurranga. Wurrkujartiny kanganyikinyiyijaninyi palinykarti.

Town-jarrangu partijirri kaniny parlkarranga jintalu mayipa nganinnganin warnkuku yinganyikinyiya. Palanga parlkarranga wurrkujartiny wirrarnikinyiyijaninyi ngurrinyja jungkanga, Jesus-ja wurrarnikinyiyili, “Wurrkujartinyarrangu nyungurrangu karrinyaya wurruku nyinga manaku nyuntumilaku. Wurrupa warlilipiyangu, ngalya jarrulupiya.” Yija warlinajarrangu ngalya jarrinyiya wiyirr.

7

MIRTAWAKU WARINYJAKU WARRARNJAKU NGALYPA JINALU JESUS-JU (7:24-30)

²⁴ Palaja Jesus-ju yakarna palinymili warrarn. Yalinyjikurnu yana, warinykarti ngajarrimilikarti warrarnkarti, yinikarti Syro-Phoenicia-karti yana. Wangka waninyikinyi tawunmartaji, yini pala Tyre. Mayanga kaninykurti ngalpanya kujurilmarta waninyaku. Karra marnarningu, “Munumpa ngajuku ngurrararrangu. Kakuluminyiya.” Munu. Partarl karrkarnajanaku.

²⁵⁻²⁶ Jampa pinakarrinyi Jesus mirtawalu ngurraralu. Wariny paliny mirtawa, munu Jew, Syro-Phoenicia-ja warrarnja. Partany mirtawajartiny pala mirtawa. Mirurrulu jakurlirnikinya palinymili partany. Pala mirtawalu ngurranga palinymilingi partany yakarna, milpanya Jesus-karti, murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr, ngarlu japirr marnikinya, “Wupartuja partanyja ngajumilija mirurru jurtu ngakalamanpili.”

²⁷ Jesus-ju puntaju ngalypalu karra marnalu, “Partanykarrangulukurra mayi ngalkulupiya marlkaku, palaja mayi yungkulunyurrujaninyi wupartupani yukurru. Munu miranaku mayi partanykarranguja yinganya parnpinaku wupartupani yukurrurangukarti.” Palalu muwarrju wurrarnili Jesus-ju, “Marrngurrangu Jew-arrangukurra ngalya jilamarnajaninyi ngajulu, munu kuwarri ngalya jilamarnajaninyi marrngurrangu warinyarranguja warrarnarranguja. Yartiku.” ²⁸ Mirtawalu puntaju karra marnalu, “Yuu, nyampalikayi! Yijarla pala muwarr. Partanykarrangulu mayi ngalkulupiya, palaja wupartupanilu yukurrulu ngalkulupiya. Yija partanykarrangulu ngananyaya mayi, wupartupanilu yukurrulu pungkanyaja partanykarranguja parirra muju-muju ngananyaya.”

²⁹ Jesus-ju karra marnalu, “Ngalya muwarr pirnin! Palaku muwarrku partany nyuntumili ngalya jilamarna. Yankuluman. Purlpi mirurrulu

yakarnanga partany.” ³⁰ Palinyja muwarrja yana pala mirtawa, ngur-rakarti yana, partany yirrirni. Ngurrinyja kupalya jarrinyi ngalypa. Mirurru purlpi yanalu palinyja.

PIRIRRI KURLKA TARLKARRA MANA, JESUS-JU JIRNI (7:31-37)

³¹ Palaja Jesus yarranakanu yalinyjikurnu yana, ngapikarti, Jayitun-karti. Kakarrakurnu, kurilakurnu, warrarnkarti 10 Town-arrangukarti yana, palaja kulpanya Yintakarti Galilee-karti.

³² Pirirri kurlka ngawu kanyayili, jalin manyurla paliny, partarl-partarl muwarr pirnikinyi. Jesus-ja wurrarniyili, “Parirru warlilaman palama pirirri, ngalypa jinaku.”

³³ Jesus-ju jalakarti kanya yirrinangamarra. Parirrirri wirrirnili pirirringi kurlkangajirri. Palaja janga pirnarningu parirra, pirirringi jalinja wirrirni. ³⁴ Palaja kanka parrjarna Jesus-ju, nganyurnu wirtu yija. Palaja pirirringi wurrarnili, “Kurlkajirri tarlkarra malapulu.” ³⁵ Palinymilija muwarrja palangangarra kurlkajirri pirirri tarlkarra marnapulu, jalin pukurl ngalypa jarrinyi. Palaja muwarr pirni ngalypa pala pirirri.

³⁶ Jesus-ju ngurraranga wurrarnajanaku, “Munu warinyjarrangu wur-ralkulunyurrujanaku ngajulu ngalypa jirnirni kurlkapa jalin pala pirirri.” Jesus-milingi muwarrja panypanyiyili. Yirrkulu wurrarnikinyijjanaku wiyirra marrngurrangu, Jesus-ju palajun jirni palaku pirirri. ³⁷ Wiyirru pinakarrinyiyi, yija wurlka jarrinyikinyiyalu, ngurnjul-ngurnjul jarrinyiyalu. Muwarr pirnikinyijjanaku marrngurrangu, “Yijalu yinku jirnikinyi Jesus-ju. Jinta muwarrmajirrija muwarrkata jarrinyiyi, jinta kurlka ngawuja pinakarrinyakata jarrinyiyi. Palarrangu pukun ngalypa jirnikinyijjaninyi. Munu ngurnjul palinyku.”

8

JESUS-JU MAYI JIRNIJANAKU 4,000-KU (8:1-10)

¹ Warajanga karpungu yarrana kunmu jarrinyiyi kurrngal pirranga. Pinakarrinyikinyiyalu Jesus-ku. Palaja mayi munu jarrinyijjanaku. Jesus-ju kayi marnajaninyi palinymilirrangungu, wurrarnajanaku, ² “Marrngurrangu nyungurrangu punja waninyikinyijiyi ngajungu, karpurrangu ku-jarrapa warajanga. Kuwarri mayi munu jarrinyijjanaku. Ngarlu paju karrinyarnijjanaku. ³ Munu janparr ngakalamarnajaninyi ngajulu warrarnkartirrangungu janamilikarti. Yananyakanu janparrjartiny pungkulupiyi. Kajemartaja milpanyiyi jana.” ⁴ Palinymilirrangulu karra marnayalu, “Nyungu marrngumajirri warrarn. Nganurtulu nyungungu kanyjinakanu mayi mankulinyjanaku palarranguku wiyirru? Kurrngal yija-yiji jana.” ⁵ Jesus-ju japirr marnajaninyi, “Wunyurrumal martumpirri kalkurnanyurru?” Puntaju karra marnayalu, “⁷ wuparturrangu martumpirri.” ⁶⁻⁷ Kujarrapa warajamarta wupartupani janpamalu pukun kalkurnayi. Jesus-ju wurrarnajanaku, “Wurraliyijjanaku jungkanga kajalapiyi.” Palaja martumpirrirrangungu mana, janpamalupirrayi pukun, Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulungarra nyungu mayi yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannaganinyi! Nyuntu ngalypakata!” Palaja ngartarna martumpirrirrangungu kutapa kuta, yinyajanaku palinymilirrangungu, janpamalu pukun yinyajanaku, wurrarnajanaku, “Nyungurrangu mayipa kuwiyi yungkulunyurrujaninyi.” Palajun jirniyi. ⁸⁻⁹ Palanga kurrngalju yija nganayi, 4,000-ju marlkaku nganayi pirirrimartalu. Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku, “Yuu, jipi yankulunyurru nyurramili warrarnkartirrangungu.” Palaja Jesus-milirrangulu muju manayi, ⁷ wirtu pitirrangungu mujurrangu winya

jirniyijaninyi. ¹⁰ Palaja Jesus tingkingi karntinyi, palinymilirrangu pukun, yanayi palakarti warrarnkarti, ngapikarti, Talamanajakarti.

PIRIRRI PAMPURU NGALYPA JIRNI JESUS-JU (8:22-26)

²² Jesus palakarti tawunkarti yana, ngapikarti, Bethsaida-karti. Pirirri wirningi kanyayili jintalu, pampuru yiji paliny, munu yirrirnaka. Ngarlu japirr marnayi Jesus, "Nyinga malaman paliny, ngalya jinaku." ²³ Jesus-ju parirra kanya pampuru jalakarti tawunja. Janga pirnarningu parirra, warlirni janga, pirirringi paningi wirrirni, japirr marna, "Yirrirnan?" ²⁴ Pirirrilu parrjarn-parrjarna, wurrarnili, "Marrngurrangu rangkarr yirrirnarnijaninyi. Mungkarrangukapali jana wurrarnarnajaninyi. Panilu mitu marnanyi. Munu mungkarrangu waninyakayi. Marnti yananyanyikinyi." ²⁵ Yarrana Jesus-ju parirrirri wirrirnipulinyi pirirringi paningi. Pirirrilu tukulu parrjarnikinyi, ngalypalu yirrirni. ²⁶ Jesus-ju ngakarna ngurrakarti palinymilikarti. Wurrarnili, "Munu palakarti tawunkarti yankuluman, munu wurralamanjanaku palajun jirrirningu."

9

KUJARRAPA WARAJALU YIRIRNIYI JESUS PIRRPANA YIJA. MUJUNGULU MUWARR PIRNIJANAKU NGARRKALU (9:2-10)

² Kujarrapa waraja karrpurranguja Jesus-ju manajaninyi Peter-pa James-pa John, kanyajaninyi warnkukarti wirtukarti. Karntinyi pala warnkungu kankajirri. Janajakun yanayi, palarrangu. Palanga janalu kujarrapa warajalu yirrirnikinyi Jesus pirrparnikinyi. ³ Wurru palinymili mirta-mirta jarrinyi, pirrpa jarrinyalu. Yijalu marrngulu munu mirta-mirta yiji jinaka palakapali. ⁴ Palaja palarrangulu kujarrapa warajalu pirirrilu yirrirniyipulinyi yatiljirri, Ngarrkamili muwarr pinakatajirri purlijajirri pulany, yini wariny Yilayija, wariny Moses. Palajirripa Jesus kurrngarnikinyi.

⁵ Peter-lu purrpilu muwarr pirnalulu Jesus-ku, "Miranu jinakatakayi, nganarna nyungungungarra waninyayirni. Pala ngalya. Pamarr yarni malapiyirninnyurraku, wariny nyuntuku, wariny Moses-ku, wariny Yilayijaku." ⁶ Palinyapa James-pa John wirnti waninyikinyi, munumpa waninyikinyi yinkuku muwarrku. ⁷ Palanga mujungu milpanya yamarnajaninyi. Ngarrkalu mujungungulu wurrarnajanaku, "Nyungu Jesus ngajumili partany walja, ngarlungu ngajungu paliny. Pinakarrayalu palinyku." ⁸ Janyinju parrjarn-parrjarniyi, munu yirrirnimiyipulinyi yatiljirri purlijajirri. Jesus-jakun yirrirniyi.

⁹ Katukana kawarnikinyi, Jesus-ju minyirruju wurrarnajanaku, "Jipi yirrirninnyurraku, ngaju pirrpanga waninyikinyirni, yirrirninnyurrupulinyi Moses-pa Elijah, wurrarnanyurraku Ngarrkalu mujungungulu. Munu wurralkulunyurrujanaku jintanga. Yarti, marlkarri jarrinyakanu, ngaju wanka turlpulumarna. Palaja wurralkulunyurrujanaku." ¹⁰ Palinyja muwarrja munu muwarr pirnimiyijanaku jintaku. Palarrangulujakun kukujarrilu kurrngarnikinyiyarningu. "Nganijalu wurrarnanganyurraku pala muwarr, 'Marlkarri jarrinyakanu, ngaju wanka turlpulumarna?'" Ngunjurnikinyiya.

PARTANY MIRURRULU KANGANYAJA NGALYPA JIRNI JESUS-JU (9:14-29)

¹⁴ Kulpanyakanu milpanyiyijanaku jintakarti Jesus-milirrangukarti. Yirrirniyijaninyi kurrngalja partijirri kaniny. Palanga Jew-arrangumilalu

miranu jinakatalu kujarrapa warajalu jalypa pirnikinyijjaninyi Jesus-milirrangu.

¹⁵ Kurrngalju yirrinakanu wangka yirrirniyi Jesus, wurlka jarrinyiyi, palinykarti purrpi mirti jarrinyiyalu. “Yarranijayi! Milpanyan!” ¹⁶ Jesus-ju japirr marnajaninyi palinymilirrangu, “Nganijalu jalypa pirninyurru-janinyi?” ¹⁷ Warajalu pirirrilu karra marnalu, “Miranu jinakatakayi, ngajumili partany kalkurnu mirurrulu, munu muwarr pirnaka. ¹⁸ Mirurrulu warlirni, jungkanga parnpirni. Jawaja janga purlpurlpukarra marnala, rirra pajirnarninyi, kawu kararr yija jarrinyi. Palajalu kanyarnangu nyuntuku, ngalypa jilaman nyuntulu. Nyuntumilirrangu japirr marnar-najaninyi mirurru jurtu ngakanaku palinyja. Munu. Partarl jurtu ngakarniyi.”

¹⁹ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangu, “Nyurralu yija munu yijalmarta jirnimananyurrulu Ngarrkanga. Wunyjurrurti? Yirrkuru mitu yakanakatarrangu nyurra! Wunyjurrumal wantulumarnanyurraku? Punjalu miranu jilkulumarnanyurrinyi? Palaja yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga? Ngajukarti partany kangkulupijinyurru.”

²⁰ Kanyayili. Jampa Jesus yirrinajalu mirurrulu warlirni pala partany, jinarn-jinarn pinakata jirni. Palanga jungkanga pungkanya partany, warli-warli kanganyikinyi warinykurnu warinykurnu, janga jawaja warrkirnikinyili. ²¹ Jesus-ju japirr marna jupartumurniny partanymili, “Nyanga palajun jarrinyi? Karra marnalu, “Partanyja. ²² Marlumal mirurrulu parnpirnikinyi wikangapa ngapanga, marlkarri jinaku yakurr marnikinyi. Paju karrulumanganaku. Yijapa ngalypa jilaman.”

²³ Jesus-ju puntaju karra marnalu, “Yuu, palinyku ngalypa jinaku miranu ngaju. Nganijalu palalu muwarrju karra marnajin, ‘Yijapa ngalypa jilaman?’ Ngarrkanga yijalmarta jilamanpalu nyuntulu. Palaja japirr malaman nganikupa Ngarrka, palakungarra miranu yiji paliny, wunyjurru jinaku. Munu ngurnjul Ngarrkaku.”

²⁴ Palangangarra jupartumurninyju kamarnalu marrjalu, “Yijalmarta jirnirnilu Ngarrkanga. Miranu jiliminyinpa yinkuku yijalmarta jinaku!”

²⁵ Jesus-ju yirrirnijaninyi kurrngal kunmu jarrinyikinyiyi. Palajalu wurrarnili minyirrju mirurrungu, “Nyuntu mirurru kurlukata, nyungu partany kurlka ngawu jirnin, muwarrku jama jirnin. Yakala. Jalakarti yarra. Munu yarrana paliny kangkuluman.”

²⁶ Mirurrulu kamarna, partany jinarn-jinarn pinakata jirnikinyi, kurlu yiji. Palaja yakarna, yana ngarramarnti. Pala partany kutukapali. Kurrngalju wurrarnikinyiya, “Marlkarri yija paliny.” ²⁷ Parirra Jesus-ju kanka marna. Palaja wararr karrinyi partany. Ngalypa paliny.

²⁸ Jesus mayanga ngalpanyaja palinymilirrangu japirr marnayi, “Nganijalu pala mirurru munu jurtu ngakarnamiyirni nganarnalu? Partarl ngakarniyirni.” ²⁹ Jesus-ju puntaju karra marnajanaku, “Ngarrkaku muwarr pinajalujakun jurtu ngakalkulunyurru mirurru palakapaligarra.”

JESUS-JU WURRARNAJANAKU JINTALU PALINY MARLKARRI JILIPYI (9:30-32)

³⁰⁻³¹ Jesus-jupa palinymilirrangu yakarniyi pala, warrarnja Galileengi yananyikinyiyi. Paliny karrinyijanaku ngurrararrangu kakunaku palinyku. Palinyju palinymilirrangu miranu jinaku karrinyikinyi palinyku, jintalu marlkarri wiralapyi. Muwarr pirnikinyijanaku, “Ngajuku miranu nyurra, marrngurrangukarti ngakarninyijanaku Ngarrkalu.

Jintalu wurrarnikinyiyi ngaju munu ngakarnaminyi Ngarrkalu. Marlkarri wirlanaku karrinyijiya. Yijalu warliliminyiyi, warinyarrangukarti marrngurrangukarti kangkuluminyiyi. Palarrangulu warinyarrangulu marlkarri yiji wirlalaminyiyi. Palaja, warrukartija kujarraja, yija yarranakanu wanka jarrulumarna.” Palajun palinymilirrangu wurrarnajanaku Jesus-ju.

³² Palakupa muwarrku munumpa yija waninyikinyiyalu palinymilirangu. Malyparr japirr manaku karrinyikinyiyalu puntajuku, kurntany jarrinyikinyiyi.

WUNYJURRU WIRTUKU JARRINYAKU (9:33-37)

³³ Yanayi pala tawunkarti, Capernaum-karti. Mayanga ngalpanyaja palinymilirrangu japirr marnajaninyi Jesus-ju, “Milpanya kawarnikinyinyi nganijalu jalypa pirnikinyinyurrarninyi?” ³⁴ Jama waninyikinyiyalu. Munu puntaju muwarr pirnimiyalu. Yananyakinyiyi jalypa pirnikinyiyarninyi, palajunju wurrarnayarningu, “Nganurtu nganyjurrungu nyampali wantulinynganyjurruku?”

³⁵ Kajanakanu Jesus, palinykarti kayi marnajaninyi. Wurrarnajanaku, “Yijapa nyampaliku karrinyanpa, wupartu jilamanparninyi nyuntulu, nyirrirni jilamanparninyi, ngalypa jilkulumanjanaku wiyirrku.” ³⁶ Palaja partany kayi marna, wirni manakanu walangkarr jananga wararr jirni. Yampu manakanu wurrarnajanaku, ³⁷ “Yijapa ngalypa jilamanpalu nyungukapaliku partanyku, ngajuku pikaly jinaku. Palangarra ngalypa jirninpalu partanyku, ngajuku pukun palangarra nyarra ngalypa jirnijin. Ngarrkalu ngakarnanyi ngaju. Palajalu ngalypa jilipijinpa ngajuku, pikaly jiliminyin, pikaly jilaman Ngarrka pukun.”

MARRNGURRANGUJA JURTU NGAKARNIKINYIJANINYI MIRURRU WARINYJU (9:38-41)

³⁸ John-ju wurrarnili Jesus-ja, “Miranu jinakatakayi, pirirri yirrirniyirni, nyuntungu yiningi mirurru jurtu ngakarnikinyijaninyi marrngurranguja. Marrngu pala munu nganyjurrampilwayi. Palaja wurrarniyirni munu palajun jinaku.” ³⁹ Jesus-ju puntaju karra marnalu, “Munu kunta jilinyurrulu. Yija palarrangulu ngalypa wirtu jinajalu yinilu ngajumilalu, marntungu warinyja munu kurlu jintanga wurralkulupiyijanaku ngaju. ⁴⁰ Munu yukuny pinakatarrangu nganyjurruku, purntu manakatarrangu jana. ⁴¹ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, warinyarrangulu nyurraku miranu jarrinyajalu, ngajumili nyurra, palajalupa wupartu ngalypa jilkulupiyinyurruku, yijalu puntaju ngalypa jilkulinyjanaku Ngarrrkalu.”

10

PARTANYKARRANGU KANGANYIKINYIYIJANINYI JESUSKARTI (10:13-16)

¹³ Pipilurrangupa japarturrangulu kanganyikinyiyijaninyi janamilirangu partanykarrangu Jesus-karti, japirr marnikinyiyi, “Miranu jinakatakayi, japirr malaman Ngarrka ngalypa jinaku nganarnamilaku partanykarranguku.” Jesus-milalu marrngurrangulu warnta marnayijaninyi pipipa japartu. ¹⁴ Yirrinakanu ngarlu kurlu jarrinyi Jesus, wurrarnajanaku, “Karrinyarni partanykarranguku ngajukarti milpanyaku. Munu ngampa pinaku nyurralu. Pikalyju Ngarrkanga yijalmarta jirniyalu, pinakarrinyiyalu muwarrja palinymilingi janalu. ¹⁵ Yija nyungu muwarr

wurrarnarninyurruku, nyurralu wiyirrju jilkulunyurru janalukapali, yijal-marta jilkulunyurruulu Ngarrkanga janalukapali. Munu palajunjal, munu Ngarrkamili jarrulunyurru.”¹⁶ Palaja warajapa waraja partanykarrangu palarrangu kartingi jirni, yampu marna, partanyja jurnturtungu kankarni parirr wirrini, japirr marna Ngarrka, “Partanyku nyunguku ngalya jilamanpalu.” Palajunju Ngarrka japirr marnikinyijanaku.

PIRIRRI WURRUKARRAJARTINY WIRTUJARTINY YIJA (10:17-31)

¹⁷ Palaja jampa yananyikinyi Jesus, palinykarti mirti jarrinyi pirirri, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyili walangkarr, wurrarnala, “Miranu jinakatakayi, ngalypakata nyuntu. Marlkarri jarrinyaja, karrinyarni Ngarrkanga wankanyu waninyaku ngarramarnti. Wunyjurru jilamarna ngajulu?”

¹⁸ Jesus-ju puntaju japirr marna, “Nganijalu palajun muwarrju wurrarnanyin, 'Ngalypakata'? Warajajakun ngalya, Ngarrkangarra.¹⁹ Palinymilaku muwarrku miranu nyuntu. Wurrarnanganyjurruku, 'Munu marrngu marlkarri wirnanaku. Mirtawa nyuntumilijakun kalkuluman, munu warinymili mirtawa kanganyaku. Munu warinymili wurrukarra mananyaku. Munu mitulu wariny marrngu ngukarrinaku. Munu wariny marrngu murra yinganyaku. Nyuntumili pipipa japartuku pinakarrulumanpulaku.”

²⁰ Puntaju karra marnalu, “Miranu jinakata, muwarrja Ngarrkamilingi pinakarrinyikinyirnili partanyjalu ngajulu.”

²¹ Jesus-ju parrjanakanu, ngarlungu palinyja kaniny yija-yiji nyungu pirirri. Wurrarnala, “Nyungu wariny pukun jilaman nyuntulu. Jalamu jilaman nyuntumili wurrukarrarrangu wiyirr. Palaja wiyirr warnku yungkulumanjaninyi pujunungupa janparkatarrangu. Palaja yajalaminyin ngajungu. Nyuntulu palajun jinaja, Ngarrkanga yija ngaly-panga wantulumanpili ngarramarnti kankajirri.”

²² Pala pirirri wurrukarrajartiny warnkujartiny, palarrangujartiny yija wirtujartiny paliny. Palarranguku munu yakanaku karrima. Palajalu Jesus-milaku muwarrku malyparr karrinya. Paju karrinyarningu, milya kaniny jarrinyi pala pirirri, puru yana.

²³ Jesus-ju palinymilirrangu wurrarnajanaku, “Ngajumilirrangukayi, pinakarraya muwarrku. Wurrukarra wirturrangujartiny partarl-partarl Ngarrkamilaku jarrinyaku. Ngurnipali kujarrapa warajajakun palinymili jarrulupiyi.”²⁴ Palinyja muwarrja palinymilirrangu parr-parr kurtarniyi. Yarrana Jesus-ju wurrarnajanaku, “Ngajumilirrangukayi, partarl-partarl yija Ngarrkamili jarrinyaku.”²⁵ Miranu nyurra pirliku ngapingi, needleja milyanga. Wupartu pala. Wunyjurru? Pala pirlingi ngalpuliny kaniny kamal? Munu yiji. Munu yakurr-yakurr malkuliny. Ngurnjul yija. Palajunmarta wurrukarrajartiny wirtu kurrngaljartiny partarl-partarl yakurr malkulupiyi Ngarrkamili jarrinyaku. Janakungarra ngurnjul yija-yiji. Yijapa kujarrapa warajajakun wurrukarrajartiny wirtujartiny Ngarrkamili jarrulupiyi.”

²⁶ Palaja muwarrja palinymilirrangu ngurnjurnikinyiya ngarramarnti. Wurrarnikinyiyarninyi, “Palajalu nganurturti yija Ngarrkanga wankanyu wantuliny ngarramarnti?”

²⁷ Jesus-ju minyirrju karra marnajanaku puntaju, “Yijalu marrngulu Ngarrkamilirrangu munu wirrirkarnyngu. Ngarrkalujakun wirrirkuliny marrngu palinyja kankajirri wankanyu ngarramarnti. Yuu.

Nganirti yija jinaku karrinyi Ngarrka, palajun jilkuliny palinyju. Munu ngurnjulwayi Ngarrkaku.”

²⁸ Palanga Peter-lu wurrarnili, “Pinakarrakurra, ngurrangarrangupa wurrukarra wiyirr yakarnayirnijaninyi nyuntuku yajanaku nganarnalu.”

²⁹ Jesus-ju puntaju, “Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nganutulupa ngajuku yajanaku karrinyajalu Ngarrkamilaku muwarrku yimpinaku, yijapa maya yakalapiyijaninyi, mamajipa kangkujipa marrkapa pipipa japartupa partanykarrangupa warrarn mayijartiny yakalapiyi. Yijapa palajun jilipiyyi ngajuku pikaly jinaku. ³⁰ Wiyirrju palajun jinaja Ngarrkalu kuwarri yungkulinyjaninyi kurrngal mayarrangupa mamajipa kangkujipa marrkapa pipipa partanykarrangupa warrarnarrangu. Nyungu pukun wurrarnarnanyurruku. Jintalu yirrkulu wirlalapiyijaninyi, nyurni malapiyijaninyi, jurntingi wirrilipiyijaninyi. Palajun jilipiyijaninyi. Yuu. Marlkarri jarrinyaja jana, yijalu Ngarrkalu wankanyu jilkulinyjaninyi, Ngarrkanga wantulupiyi ngarrakuny. ³¹ Yija jinta wirtukapali waninyayi kuwarri, yarti, marlkarri jarrinyaja, wupartu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu. Jinta wupartu waninyayi kuwarri, yarti, marlkarri jarrinyaja, wirtu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu.”

YARRANA JESUS-JU WURRARNAJANAKU JINTALU PALINY MARLKARRI JILIPIYI (10:32-34)

³² Jerusalem-karti yananyikinyiyi. Jesus walangkarr yananyikinyi. Paliny milirrangungu ngurnjurnikinyiyapa ngarlu kurlu jarrinyiyi. Kurrngalju pukun nyirrirnilu yajarnikinyiyi, wirnti karrinyikinyiyi. Yarranakanu Jesus-ju kujurl kanyajaninyi jalakarti paliny milirrangungu, muwarr pirnijanaku wunyjurru paliny jilkulupiyi jintalu Jerusalem-ja. ³³ “Pinakarrayi. Jerusalem-karti yananyanyi. Miranu nyurra, Jew-arrangumilalu mangunyatarrangulu wirlanaku karrinyayi ngajuku. Palanga warinyju yungkuluminyijanaku ngaju palarrangungu. Kunmu jarrulupiyi yimpinaku ngajuku. Muwarr jilipijiyi. Palaja karra malapijiyi, 'Marlkarri jinaku.' Palaja ngaju yungkuluminyiyijanaku nyampalirranguku ngajarriku, Roman Government-ja. ³⁴ Palarrangulu ngajarrirrangulu yija nyurni malaminyiyi ngaju, ngajungu janga pilipijiyi, wirlalaminyiyi wily pinapintilu, palaja marlkarri wirlalaminyiyi. Palaja, ngurraja kujarraja, wankanyu turlpulumarna.”

JAMES-PA JOHN NYAMPALI JARRINYAKU KARRINYIPULU (10:35-45)

³⁵ James-pa John, Zebedee-milijirri partanyjirri, milpanyapulu, Jesus-ja wurrarnapululu, “Miranu jinakatakayi, jilangalayiku waraja?” ³⁶ “Ngani jilamarnanyumpuluku?” ³⁷ “Karrpungu warinyja Ngarrkalu wirrilamanta nyampali wirtu yija nyuntu. Nyuntu jakun wirtu nyampali wantulumanjanaku wiyirrku ngunarrijirriku marrnguku. Palajun jarrinyaja nyampalijirri jilamanngalayinyi? Ngalaya nyuntungu wangka kajanaku karrinyalayingu, marrjanyukartingipa jampukartingi.”

³⁸ Puntaju marnapulaku, “Palaku japirr manajaku munu kurlkapirli jarrinyakanyumpulu. Marrjalu yija ngaju wirlalaminyiyi. Wunyjurru ngajukapali jarrinyaku karrinyanyumpulu? Nyumpala pukun marrjalu wirlaliyinyumpulinyi. Ngani wirntimajirri nyumpala palangamarra? ³⁹ Puntaju marnapulalu, “Wirntimajirri waninyalayi.” Jesus-ju wurrarnapulaku, “Yuu, marrjalu yija wirlalapiyinyumpulinyi. Kurlungu yija wirrilipiyinyumpulinyi. ⁴⁰ Munu nyampalijirri jilamarnanyumpulinyi ngajulu. Munu mankulumarnapulinyi nyampali jarrinyaku, wangka

ngajumartaji kajalkulinypulu. Ngarrkalujukun pulany mankulinyipulinyi, palinyju.”

⁴¹ Jintalu palinymilirrangulu pinakarrinyajalu kuli jarrinyiyipuluku James-kupa John-ku. ⁴² Kayi marnajaninyi Jesus-ju, wurrarnajanaku, “Pinakarrayi! Ngajarrirranguku jintangaku warrarnjarranguku miranu nyurra. Janamilalu nyampalirrangulu kurlungu kalkurnayijaninyi, maaja-maaja jarrinyayijanaku marrngurranguku janamilaku. ⁴³ Nyurralu yija munu palajunmarta jinakanyurru. Nyurranga yijapa waraja nyampali jarrinyaku karruliny, palinyju warrkamu jilkulinyjanaku marrngurranguku jintaku. ⁴⁴ Nyurranga yijapa wariny wirtu waninyaku karruliny, palinyju wupartu mujujakapali jilkulinyparninyi. ⁴⁵ Palajun waninyarni ngaju. Ngarrkalu marrngurrangukarti ngakarninyi ngaju. Munu wirtu nyampali jarrinyaku ngaju milpanyarna. Munu palajun jilamarna ngajulu. Ngaju milpanyarna marrngurrangukarti ngalyapa jinaku janaku. Marlkarri jarrulumarnajanaku wankanyu jinaku janaku. Ngajulu marlkarri jarrinyajalu wankanyu jilamarnajaninyi kurrngal marrngurrangu ngunarrijirri. Palajalu kurrngal Ngarrkanga kajalapiyi, wankanyu wantulupiyi ngarramarnti.”

PAMPURU NGALYPA JIRNI JESUS-JU (10:46-52)

⁴⁶ Jesus-pa palinymilirrangupa jinta kurrngal palanga tawunja milpanyiyi, ngapingi, Jericho-nga. Palanga wapirripirri yanayi. Palanga ngunarrikarti wangka yanayili pirirringi, yini paliny Bartimaeus, partany paliny Timaeus-mili. Pampuru paliny, munu yirrirnaka. Ruwurtumartaji kajarnikinyi, warnkukupa mayiku japirr marnikinyijaninyi marrngurrangu milyanga kanka jukurti pirnikinyiyi pipurru palinyja.

⁴⁷ Palanga marrngurrangulu wurrarnayarningu, “Palama pirirri yananyi pipurru Jesus, Nazareth-ja.” Pampurulu pinakarrinyajalu kamarnikinyi, “Jesus-kayi, King David-mili pujamukayi, paju karrulupijinkurra.”

⁴⁸ Jintalu warnta marnikinyiyi, wurrarnikinyiyalu, “Jama jarra!” Munu Marrja kamarnikinyi yija, “Jesus-kayi. Paju karrulupijinkurra.”

⁴⁹ Jesus wararr karrinyi, karra marna, “Paliny kayi malayi.” Palinyja muwarrja pala pampuru kayi marnayi. “Ngarlu ngalyapa jarra. Kayi marnanta.” ⁵⁰ Palangangarra ngurriny ngurtingi kalkunaja parnpina wirrirni, janyin wararr karrinyi, Jesus-karti milpanyili.

⁵¹ Jesus-ju japirr marna, “Ngani jilamarnanga nyuntuku?” “Miranu jinakata, ngaju panijirri ngalyapa jiliminyin.” ⁵² “Yuu, jipi yankuluman. Yijalmarta jirnijin nyuntulu. Palajalu ngalyapa jinarnanta.” Palangangarra panijirri ngalyapa jarrinyipulu. Palajangarra yajarnikinyi Jesus palalu pirirrilu ruwurtungu.

11

TANGKI JARLI PIRNI JESUS-JU JERUSALEM-KARTI (11:1-11)

¹ Jerusalem-karti wangka jarrinyiyi, warnkungu wirtungu karntinyiyi, yini Mount of Olives. Warnkungu nyurranga kujarra tawunjirri, yini wariny Bethphage, wariny yini Bethany. Palanga Jesus-ju kujarra ngakarnapulinyi palinymilirranguja walangkarr yananyaku. ² Karra marnapulaku, “Palakarti tawunkarti walangkarr yankulunyumpulu. Jampa milpanyakanu, tangki yirrilkulunyumpulu, yangupala, kunymanaja palanga. Munu jarntu jirnimiya pala. Ruwupu yinji pilipulu mungkaja, tangki yakujani kangkulunyumpulu. ³ Yijapa warinyju japirr malkulunyumpulinyi,

'Nganijalu pala jirninyumpulu?', karra malkulunyumpulalu, 'Nyampalin-garra nyunguku karrinyi. Palaja ngakalkuliny tangki nyungukarti.'" Palajun wurrarnapulaku Jesus-ju.

⁴ Palaja yanapulu, tawunja yangupala tangki yirrirnipulu, mayamartaji, kunymanaja jawapirtingi. Ruwupu mungkaja yinji pirnipulu. ⁵ Jintalu wararr karrinyajalu japirr marnayipulinyi, "Nganijalu pala ruwupu yinji pirninyumpulu?" ⁶ Puntaju karra marnapulu muwarrjalu Jesus-milijalu. Palaja yakarnayipulinyi.

⁷ Jesus-karti kanyapulu. Kujarrapa warajalu ngurrinyarrangu janamili tangkingi wirrirniyi. Karntinyili Jesus. ⁸ Kurrngalju janamili ngurrinyarrangu wirrirniyi walpurrakata ruwurtungu walangkarr palinyku. Jintalu parrkarrangu wirrkarnayi ruwurtumartijingi, wirrirniyijaninyi parrka pukurl ruwurtungu. Karrinyayi janalu wirtu nyampali jinaku Jesus-ku, pala nyampali yini marnayi King. Palajalu palajun jirniyalu.

⁹⁻¹⁰ Jesus-ju jarlingi pirnikinyi tangki, jinta jinangu yananyikinyi nyirrirnipa walangkarr palinymartaji. Kamarnikinyi, "Ngarrka ngalypa yiji! Palinya purlpija muwarrja nyungu pirirri ngakarnanganyjurruku, king jarrinyaku nganyjurruku. Nyungu pirirri wantulinynganyjurruku king ngalypakata, palakapali purlpija nyampalikapali, King David-kapali. Kalkulkulinynganyjurrinyi ngalypa ngarramarnti. Ngarrka ngalypakata yija!" Palajunmarta wurrarnikinyi marrjalu.

¹¹ Jerusalem-ja kaninykarti ngalpanya Jesus. Palanga punja waninyikinyi maya wirtujina yija, purlpija yarni marnayi, muwarr pinaku Ngarrkaku palanga. Pala maya yini marnikinyi Temple. Palakarti Temple-karti Ngarrkamilikarti yana Jesus. Ngalpanyakanu, tukulu parrjarn-parrjarnikinyi. Purlpi kara ngalpanya karrpu. Palaja Jerusalem-ja jalakarti yanayi Jesus-pa palinymilirrangu piririmarta, kulpanyi tawunkarti wupartukarti, Bethany-karti.

MUNGKAKU MAYIMAJIRRIKU JESUS-JU MUWARR PINALU MINYIRRU (11:12-14)

¹² Marntungu Bethany-ja Jesus Jerusalem-karti yananyikinyi, janparr karrinyi. ¹³ Kaja yirrirni mungka, ngapi, olive mungka, mayikata pala. Parrka marlukata. Jesus palakarti yana, mayiku kanyjin-kanyjinaku. Jampa wangka milpanya, munu, mayimajirri, parrkajakun. ¹⁴ Muwarr pirnalul palaku mungkaku, "Kuwarringulu mayimajirri wantuluman ngarramarnti. Nyuntuja munu yarrana ngalkulupiyi." Palajun wurranja, pinakarrinyi palinymilirrangu marrngurrangulu.

MARRNGURRANGUPA KUWIYIRRANGU NGARRKAMILIJA TEMPLE-JA KANINYKARTIJA YIRTI MARNANINYI JESUS-JU JALAKARTI (11:15-19)

¹⁵ Jerusalem-ja milpanyi, Ngarrkamili Temple-karti yanayi. Temple-ja kaninykartingi waninyikinyi kurrngal. Palanga jinta kukurnjaritiny, jinta kurlukukujartiny. Jintalu warnkujartinyju mananyikinyiyaninyi palarrangu kuwiyi, marlkarri jinakupa yinganyaku Ngarrkaku. Janamili warnku munu yinganyakayi palarranguku kukurnjarikupa kurlukukuku. Warinyjakun warnkujakun, Temple-mili warnkujakun, palajakun yinganyaku. Jintalu kanganyikinyiyanaku warnku janamili, puntaju yinganyikinyiyanaku Temple warnku. Mitulu wirtu warnku kanganyikinyiyanaku, yinganyikinyiyanaku wupartumarta Temple warnku.

Ngalpanyajalu Jesus-ju parnpirni tayipularrangu janamili ngarlu kanka, kurlukukukarramili kajanapintirrangu pukun parnpirni. Jalakarti

yirtil marnajaninyi warnkuku yinganyakatarrangupa warnkuku mananyakatarrangu. ¹⁶ Junta Temple-ja yananyikinyiyi wapirripirri, wurrukarra kanganyikinyiyi. Jesus-ju kunta jirnijaninyi. ¹⁷ Wiyirrja wurarnajanaku, "Mirli-mirlingi Ngarrkamilingi purlpija warinyju yarntarna nyungu muwarr: 'Ngarrkamili Maya wiyirruku ngunarrijirriku marrnguku. Nyungungu Ngarrkaku muwarr pilipiyalu.' Munu yiji! Kunta jirnikinyinyurrujaninyi yija. Nyurralungarra Ngarrkamili Maya ngulyukatamilirrangungu jirninnyurru."

¹⁸ Palarrangulu Jew-arrangumilalu mangunyatarrangulu pinakarrinyikinyiyalu palinymilaku muwarrku. Wirnti waninyikinyiyalu palinyjamarra. Kujukarrilu wurrarnikinyiyarninyi, "Wunyjurru Jesus marlkarri wirlalaminyi?" Junta wiyirr marrngurrangu karrinyikinyiyalu Jesus-ku. Palinyjalu miranu jinajalu pikaly jirnikinyijanyinyi yija.

¹⁹ Jarurrukarti jarrinyaja Jesus-jupa palinymilirrangulu Jerusalem yakarnayi.

NYARRA MUNGKA MAYIMAJIRRI TIKIRL JARRINYI (11:20-25)

²⁰ Marntungu yarlipala yananyikinyiyi ruwurtungu Jerusalem-karti, nyarra mitukata mungka yirrirniyi, tikirl. Marlkarri ngarramarnti pala.

²¹ Peter-lu kurllkarri marna pala muwarr Jesus-mili. Wurrarnili, "Miranu jinakatakayi, parrjala! Pala mungka mayimajirri, warinymaljanga muwarr pirninpalu minyirrju, kuwarri marlkarri yija."

²² Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, "Yijalmarta jilkulunyurru Ngarrkanga. ²³ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, yijapa nyuntulu wurralamapili palanga warnkungu wirtungu rurrinyaku, 'Parnpilarninyi kujungurrungu!' Nyuntumilija muwarrja yijalmarta jinaja, munu mitu yakanaja, palajunngarra jarrulumangu. ²⁴ Nyungu muwarr pirnarninyuraku, jampa muwarr pirnangkulumanpalu Ngarrkaku, nganikupa japirr malaman, palaku Ngarrkanga yijalmarta jilalu. Palaja palangarra jilamanga. ²⁵ Jampa muwarr pirnangkulumanpalu Ngarrkaku, kurllka jarruluman, 'Nganurtulu kurll jirniya ngajuku?' Palaja nyuntulu kurllkarri manajalu munu kulilu yirrilamanpalu, puru yakalaman paliny. Puntaju nyuntumilalu Japartulu Kankajirringulu munu kulilu yirrilamanta, puru yakalamanta nyuntu kurll jinaja."

MANGUNYKATARRANGULU JAPIRR MARNAYI JESUS, "NGANURTULU NYAMPALI JIRNINTI?" (11:27-33)

²⁷ Yarranakanu Jerusalem-ja milpanyiyi. Jesus ngalpanya kaninykurti Ngarrkamilingi Temple-ja. Milpanyiyalu palarrangu Jew-arrangumilaku mangunyatarrangu wiyirr. ²⁸ Minyirrju japirr marnayi, "Palarrangu marrngurrangu warinymaljanga Temple-ja yirtil marnanjaninyi jalakarti, nganurtulu wurrarnangu palajun jinaku? Nganurtulu nyampali jirninti nyuntu?" ²⁹ Jesus-ju puntaju karra marnajanaku, "Ngajulukurra japirr malamarnanyurruinyi muwarr. Yinku muwarr yungkuluminyinyurru. Palaja wurralamarnanyurruku nganurtulu wurrarniji palajun jinaku. ³⁰ Wurralapijinyurru, pala pirirri, John, wurrarnikinyijanaku kurll yakalapiyi, ngapangapa jirnikinyijanyinyi. Nganurtulu palajun jinaku wurarnili John-ja? Wurrarnili Ngarrkalu? Wurrarnili warinyju marrngulu? Nyurralu wurralapijinyurru muwarr."

³¹ Kujukarrilu wurrarnikinyiyarningu. "Wunyjurru muwarr pilaminyi? Yijapa muwarr pilinyili yakujun, 'Wurrarnili Ngarrkalu'. Puntaju palinyju

karra malkulinynganyjurruku, 'Palajalu nganijalu palinyja munu yijal-marta jinamanyurrulu?' ³² Muwarr wariny wurralanyili. Muwarr pilinyili, 'Wurrarnili puru marrngulu'. Munu! Munurla palajun muwarr pirnakanyi!" Palajun kukujarrilu wurrarnikinyiyarningu. Jana waninyikinyiyi wirnti yiji marrngurrangamarra. Marrngurrangulu wiyirrju kurlkarri marnikinyiyi yija-yiji John ngakarnajanaku Ngarrkalu, miranu jinaku Ngarrkamilaku muwarrku. ³³ Palajalu mangunykatarangulu wirntilu karra marnayalu, "Munumpa nganarna palaku."

Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, "Munu yinku muwarr yingamijinyurru. Puntaju munu wurralamarnanyurruku nganurtulu wurrarniji jalakarti ngakanaku palarrangu marrngurrangu."

12

PUJUNULU KAMPURTALU MIRTAWALU YINYALU WARNKU NGARRKAKU (12:41-44)

⁴¹ Warajanga karrpungu Jesus palanga mayanga wirtungu kajarnikinyi, mayanga Ngarrkamilingi, Temple-ja. Wirtu pakuji warnkupinti palanga waninyikinyi. Marrngurrangulu kanganyikinyiyalu warnku Ngarrkaku, wirrarnikinyiyi palanga pakujingi. Jesus wangka palanga warnkupinti pakujimartaji kajarnikinyi. Warnku wirrarnikinyiyi, palinyju parrjarnikinyijaninyi. Jintalu warnkujartinyju kurrngaljartinyju warnku wirtumarta wirrarniyi.

⁴² Palaja mirtawa kampurta pujunu milpanya. Palinymili pirirri puripi marlkarri jarrinyi. Kujarra wupartujirri warnkujirri wirrinalu Ngarrkaku. Kujupurru pala. Palajirri yinganyaja warnkumajirri pala mirtawa.

⁴³⁻⁴⁴ Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungu, "Yirrinnyurru pala pujunu mirtawa? Wupartu yiji warnkujartiny. Palinyju wiyirr wirrinalu Ngarrkaku. Kuwarri warnkumajirri waninyi mayikupa nganikupa paliny. Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, palarrangu warinyarrangu warnku kurrngaljartiny. Kurrngalja puru jinta yinyayili Ngarrkaku. Janalu wupartumarta wirrarniyili Ngarrkaku. Palalu pujunulu kampurtalu mirtawalu wirtumarta wirrinalu. Palinyju puru wiyirr yinyalu Ngarrkaku."

14

MANGUNYKATARRANGU KARRINYIKINYIYIYALU MARLKARRI JINAKU JESUS-KU (14:1-2)

¹ Palanga warrarnja turlparramarta jarrinyajanga Jew-arrangu ngunnarikurnujirrija kunmu jarrinyikinyiyi Jerusalem-ja. Palanga wupartu kukurnjari wirlarnikinyiyijaninyi, waraja maya warinyku, waraja maya warinyku, palajun. Martumpirri lalya kamparnakinyiyi raparrku jinapintimajirri. Warrukartingi warajanga, wirlarra wirtu jarrinyaja, pala kuwiyipa martumpirri lalya ngananyikinyiyi. Palajun jirnikinyiyi Ngarrkamilija muwarrja, kurlkarri marnikinyiyi puripi warrarnja Egypt-ja waninyikinyiyi, kurluny-kurlunya waninyikinyiyi. Palaja Ngarrkalu wanka jirnijaninyi, kanyajaninyi warrarnja Egypt-ja.

Turlparra jarrinyijanaku. Kuwarrimarta Jerusalem-ja jana kunmu jarrinyikinyiyi palaku purlopijaku kurlkarri manaku. Karrpuja kujarraja nyarrarrangu wuparturrangu kukurnjarirrangungu wirlalapiyi.

Palarrangulu Jew-arrangumili mangunyatarrangulu Jesus-ku kukujarrilu warlinaku karrinyiya, marlkarriku wirlanaku.² Wurrarnikinyiyarningu, “Wunyjurru jiliminyi? Munu warlilkunyi kurlkarri manapitingi partijirringi. Kurrngalju wurrarnayi Ngarrkalu ngakarna Jesus nganyjurruku king jarrinyaku, nganyjurrumili nyampali waninyaku ngarramarnti. Yakujun wurrarnikinyiyi marrngurrangulu. Tuku jilkunyarninyi janangamarra, kukujarrilu jiliminyi yirrinangamarra. Kurlu jiliyinyangyjurrakalu janalu.” Palajun muwarr pirnikinyiyarningu palarrangulu mangunyatarrangulu.

MIRTAWALU JURNTURTUNGU JESUS-JA JURTI RNILI PARNTI JURIKATA (14:3-9)

³ Palanga tawunja Bethany-ngi Jesus milpanya, mayanga kaninykarti ngalpanya ngapimilingi, Simon Leper-milingi. Ngananyikinyiyi, milpanyajanaku mirtawa wupartujartiny parturljartiny. Winya pala, parnti jurikata, ngalypakata yija, warnkulu wirtulu yija mana pala. Mirtawalu milya kankarni ngartarnili nyarraja parturlja, parnti jurikata ngalypakata jurnturtungu Jesus-ja jurtirnili.

⁴ Jinta palanga kuli jarrinyiyi, wurrarnikinyiyarningu, “Nganijalu palajun jirni? Kurlu jirni yija. ⁵ Yingama warnkuku wirtuku pala parnti jurikata. Wirtu warnku manama. Palaja pala warnku yija yingamajaninyi pujunurranguku.” Palajun muwarr pirnikinyiyi. Mirtawa nyarra yijalu warnta marnayi.

⁶ Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, “Yakaliya paliny. Nganijalu warnta marnanyurru? Yija ngalypakata jirnija. ⁷ Nyurranga pujunurrangu wantulupiyi ngarramarnti nyungungu. Karpurrangu karpungu jana warnku yungkulunyurrujaninyipa. Munu nyurranga ngaju punja wantulumarnanyurruku. Jampa wantulumarna, palaja marlkarri jarrulumarna. ⁸ Yijalu ngalypa jirnija palinyju. Nyungu parnti jurikata ngalypakata kawungu ngajungu jurtirniji kuwarrilu palinyju ngalypa jinaku jungkaraku yartiku. ⁹ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, ngunarrijirringi ngaju wurralapiyijanaku marrngurrangungu wiyirra, wurralapiyijanaku pukurl nyungulu mirtawalu palajun jirnija. Kurlkarri malapiyi nyungu mirtawa.”

KUKUJARRI YANA JUTAJA YATILARRANGUKARTI (14:10-11)

¹⁰ Palaja waraja pirirri yana nyarrarrangukarti Jew-arrangumili yatilarrangukarti. Paliny yini Judas Iscariot, Jesus-milirrangungu waraja paliny. Wurrarnajanaku yatilarrangungu, “Ngajulu kangkulumarnanyurrinyi Jesus-karti. Jurti jinaja, warlilkulunyurru.” ¹¹ Palinymili muwarr pinakarrinyaja pikaly jarrinyiyi, wurrarniyili, “Yijapa palajun jilaman, warnku yija yungkulupiyirninti.” Palaja Jutaja mimarnikinya, kurlkarri marnikinyi palinyju, “Nyanga kangkulumarnajaninyi Jesus-ku warlinaku?”

JESUS-JUPA PALINYMILIRRANGULU NGANAYI KUKURNJARIPA MARTUMPIRRI LALYPA (14:12-21)

¹² Nyarra karrpu jarrinyijanaku wupartu kukurnjari wirlanaku Jew-arrangulu. Palanga karpungu palinymilirrangulu japirr marnayi Jesus, “Wanyjarnikarti yankulupiyirni jilkulupiyirni kaninypirtilu nganyjurrulu palaku kukurnjarikupa lalypaku martumpirriku ngananyaku?”

¹³ Palinymilirranguja kujarra manapulinyi, wurrarnapulaku, “Yankulunyumpulu, Jerusalem-ja ngalpulunyumpulu. Pirirrilu ngapapintijartinyju

purrpija kululkulunyumpulinyi. Paliny yajalkulunyumpulu. ¹⁴ Wirtungu mayanga ngalpuliny. Ngalpulunyumpulu pukun. Kaninykarti yir-rilkulunyumpulu pala ngurrara. Muwarr pilkulunyumpulalu, 'Nganar-namilalu miranu jinakatalu wurrarnangu, "Wanyjarningi ruwumu yarta jilaman, palangangarra mayi ngalkulupiyirni, pala kukurnjaripa lalya martumpirri, ngajulupa ngajumilirrangu marrngurrangulu?"' ¹⁵ Palinyju jurti jilkulunyumpulinyi wirtukata ruwumu. Palanga jilkulunyumpulu kaninypirtilu nganyjurruku."

¹⁶ Yanapulu. Jerusalem-ja ngalpanyapulu, palajun jarrinyipulaku Jesus-milija muwarrja yija. Palanga yarta jirnipulu kaninypirtilu.

¹⁷ Jarurrukartingi milpanyiyi Jesus-pa jinta palinymilirrangu. ¹⁸ Mayi ngananyikinyiyi, wurrarnajanaku Jesus-ju, "Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyurraja warajalu kurntanymajirrilu muwarr kangkulinyjanaku yatilarrangukarti, warliliminyiyi. Palinyjungarra kuwarri ngananya nganyjurrungu nyungungu." ¹⁹ Paju karrinyiyi, ngarlu kurlu jarrinyiyi palinymilirrangu. Japirr marnikinyiya warajapa warajalu, "Wunyjurru? Ngajulu?" ²⁰ Puntaju Jesus-ju karra marnajanaku, "Nyurrajangarra warajalu palajun jilkuliny, martumpirri malya jilkulupalayi palinyju, nganyjurrungu nyungungu pala. ²¹ Marlkarri jarrinyaku ngaju muwarrja Ngarrkamilija, ngajuku mirli-mirlingi Ngarrkamilingi yarntarniyi palajun puripi. Palaku pirirriku palajun jinajaku kuwarrijaja palinykungarra kurluny-kurluny jarruliny yiji ngarramarnti.

JESUS-JU PALINYKU KAWUKUPA PIJIRRIKU MIRANU JIRNIJANINYI (14:22-25)

²² Mayi ngananyikinyiyi Jesus-ju mana martumpirri, Ngarrkanga wurrarnala, "Nyuntulungarra martumpirri nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi!" Palaja ngartanakanu yinyajaninyi kutarrangu, wurrarnajanaku, "Marrayi, mayi nyungu ngalayi. Nyungulu martumpirrilu kurlkapirli jilkulunyurrinyi kawuku ngajumulaku. Jampa jintalu kawu ngaju yija wirlalaminyiyi. Kuwarringulu martumpirri ngananyangkulunyurru, kurlkarri malaminyinyurru ngaju kawu, janalu wirlarninyiyi marlkarri."

²³ Palaja minpinapintingi wayin mana, Ngarrkanga wurrarnala, "Nyuntulungarra wayin nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi!" Yinyajaninyi, warajapa warajalu minpirniyi. ²⁴ Wurrarnajanaku, "Nyungulu wayinju kurlkapirli jilkulunyurrinyi pijirriku ngajumulaku. Ngajumili pijirri warrkilkuliny ngajungu marlkarringi marrngurranguku kurrngalku. Yijalu Ngarrkalu ngakarnanyi marrngurrangu jurtuku muwarrku yinganyaku. Ngajulu marlkarri jarrinyajalu nyarra jurtu muwarr Ngarrkaja yija yakalamarnajanaku. Nyurralu wayin minpinangkulunyurru, kurlkarri malkulunyurru pijirri ngajumili, marlkarri jarrinyarna ngaju marrnguku kurrngalku.

²⁵ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyungungu warrarnja munu yarranakanu wayin minpilimarna ngajulu. Yarti Ngarrkalu, ngajumulalu japartulu, ngaju wirriliminyi nyampali wiyirruku. Palaja yarrana minpilamarna ngajumilirrangu."

JESUS-JU WURRARNAJANAKU, "NYURRALU MIRTILU YAKALAMINYINYURRU" (14:26-31)

²⁶ Palaja yinma Ngarrkaku kurntarniyi, palakarti Mount of Olives-karti yanayi. ²⁷ Yananya kawarnikinyiyi Jesus-ju wurrarnajanaku, “Yija-yiji ngaju yakalaminyinyurru nyurralu. Mirti-mirti jarrulunyurru jirrja.” Jesus miranu nyunguku Ngarrkamiliya Muwarrja. Palajun purlpilu yartarna warinyju mirli-mirlingi Ngarrkamilingi, “Ngarrkalu wirlalkuliny marlkarri kukurnjarirrangumili nyampali, kukurnjarirrangungu wiyirr mirti jarrulupiyi jirrja.” Miranu Jesus, pala muwarr palinyngarra. Ngarrkalu yini marnikinyi Jesus kukurnjariku nyampali, yini marnikinyijaninyi palinymilirrangu warrkamu pulukurrangu kukurnjarirrangukapali. Ngarrkalu palajun muwarr pirni, palinyju marlkarri wirlalkuliny Jesus, wiyirr mirti jarrulupiyi palinymilirrangu marrngurrangu. ²⁸ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku, “Marlkarri jarrinyakanu ngaju, yarrana wanka jarrulumarna. Galilee-karti yija yankulumarna, ngaju walangkarr jarrulumarnanyurruku.”

²⁹ Peter-lu karra marnalu, “Jintalu yakalayintili, munu yakalamarnanta ngajulu.” ³⁰ Puntaju Jesus-ju karra marnalu, “Yija nyungu muwarr wurrarnarningu, warrukartingi nyungungungarra kujarrapa warajamalja ngaju wurralamanjanaku, mitu malamanjaninyi, 'Munumparla palinyku ngaju.' Palajun muwarr pilamanjanaku. Palaja rooster-lu kamalkuliny kujarramal.” ³¹ Puntaju Peter-lu karra marnalu, “Palangarra yija munu wurralamarnajanaku. Wirlalinyiyili, marlkarringi munu yiji yijalu palajun wurralamarnajanaku.” Jintalu wiyirrju Jesusmilirrangu palajun pukun muwarr Jesus-ja wurrarniyili.

JESUS-JU MUWARR PIRNIKINYALU NGARRKAKU (14:32-42)

³² Milpanyiyi palakarti, ngapikarti, Gethsememane-karti. Palinymilirrangungu wurrarnajanaku, “Kajalkulunyurru nyungungu. Ngarrkaku muwarr pilamarnalu.” ³³ Palinyju kanyajaninyi Peter-pa James-pa John, yanayi walangkarr wangkangarra. Jesus ngarlu kurluny-kurluny yija jarrinyi. ³⁴ Palaja wurrarnajanaku, “Ngarlu wurnmanyarni ngarramarnti ngaju. Paju karrinyaja yijapa marlkarri jarrulumarna. Nyungungu wantulunyurru, mintu wantulunyurru, jarrurlju kalkuluminyinyurru.”

³⁵⁻³⁶ Palaja Jesus wangka yanajanaku, pajulu warnti pirnarninyi jungkanga, palaja marrja yija muwarr pirnikinyili Ngarrkaku. Wurrarnala, “Japartukayi, ngajumili japartu walja, nganikupa karrinyanpa, pala jilaman. Yija marlkarri jinaku karrinyajiyi marrngulu jintalu. Munu marlkarriku karrinyakarna. Nyuntulu kunta jilamanjaninyi. Palaku karrinyarna ngajulu. Puru yakalamarna. Nyuntu karrinyanpa jintalu wirlalaminyiyi marlkarri, puru marlkarri wirlalaminyiyi. Munu kunta jilamarnajaninyi.”

³⁷ Jesus-ju kulpanyakanu yirrirnijaninyi, kupalya jarrinyiyi palar-rangu kujarrapa waraja. Peter-nga wurrarnala, “Nganija Simon Peter-kayi, nyuntu kupalya jarrinyan? Jampapa parrily waniman?”

³⁸ Wurrarnajanaku, “Parrily wantulunyurru, Ngarrkaku muwarr pilkulunyurru. Mirurrulu kawanyurrinyili, kurlu jilinyurrulu. Nyurralu yirrkulu Ngarrkanga yijalmarta jinaku karrinyinyurru, yija nyurra manyurla jarrinyanyurru. Palajalu japirr malkulunyurru Ngarrka, tuku jilkulunyurrinyi.”

³⁹ Palaja yarranakanu Jesus yana, yarrana Ngarrkaku muwarr pirnikinyili, nyarralungarra muwarrju. ⁴⁰ Yarranakanu palarrangukarti kujarrapa warajakarti kulpanyajanaku. Yarrana kupalya jarrinyiyi. Kupalyakarra karrinyikinyiyi. Kurntanyja waninyikinyiyarningu. ⁴¹⁻⁴² Yarranakanu

Jesus yana, muwarr pirnili Ngarrkaku, yarranakanu kulpanya wurrarnajanaku, “Yirrkku kupalya jarrinyinyurru? Jipi! Parrily jarrayi! Palamalungarra marrngulu ngaju yajarnikinyinyipa warrukartingi kuwarringi ngaju jurti jirninyijanaku kurlujartinyja marrngurrangungu. Warliliminyiyi. Parrjalayi! Kuwarringarra milpayinyi. Wararr karrayi! Purrpi malaminyijaninyi.”

JINMURNTU JIRNIYI JESUS (14:43-52)

⁴³ Jampa Jesus-ju muwarr pirnikinyijanaku, wangkapalaji milpanya Jutaja. Jesus-milirrangungungarra paliny. Palinyja milpanyiyi kurrngal, jantujartiny, wirrkanapintipa yurluku. Jew-arrangumilalu mangunykatarangulu ngakarniyijaninyi. ⁴⁴ Jutajalu puripi wurrarnajanaku jinmurntu jinakatarrangungu nyungu muwarr: “Yampu malamarna waraja. Palinyngarra warlilkulunyurru, tukulu kangkulunyurru!”

⁴⁵ Jampa Jutaja milpanyakanu, Jesus-karti yana, kayi marna “Miranu jinakata”, yampu marna. ⁴⁶ Palanga Jesus marrjalu warlirniyi. ⁴⁷ Warajalu Jesus-milirrangungulu palanga wararr karrinyajalu wirrkanapintijartinyju walyi malyarnili marrnguku. Kurlkajakun wirrkarna. Nyarra marrngu warrkamukata Wirtu Yatilmili. ⁴⁸ Palaja Jesus-ju japirr marnajaninyi, “Nganijalu yurlukujartinyja wirrkanapintijartiny milpanyanyurru ngajuku warlinaku, jinmurntu jinaku? Ngaju kulikatawayi, ngulyukatawayi. ⁴⁹ Karrpurrangungu karrpungu Ngarrkamilingi Temple-ja miranu jirnikinyirnijaninyi. Nyurra palangangarra waninyikinyinyurru. Nganijalu munu jinmurntu jirniminyinyurru palanga? Mirli-mirlingi Ngarrkamilingi puripi yija yarntarna ngajuku, palajun jiliminyinyurru. Palajun jiliyi. Munu kunta jilamarnanyurrinyi.”

⁵⁰ Palaja palinymilirrangulu Jesus yakarnayi ngarramarnti, mirti jarrinyiyi yija jana wiyirr. ⁵¹ Warinyju, yangupalalu pirirrilu, Jesus yajarnikinyi. Palinyju kawu yamarnarninyi waralu warajalujakun. Jintalu jinmurntu jinaku partarl warlirniyi. ⁵² Palinymili wara yakarna, mirti jarrinyi kurta.

JESUS KANYAYI WIRTUKARTI KIMITIKARTI (14:53-65)

⁵³ Yatilarrangupa miranu jinakatarrangupa mirtanyarrangungu mayanga wirtujinanga kunmu jarrinyikinyiyi. Pala maya Wirtu Yatilmili. Jinmurntu jinakatarrangulu palakarti mayakarti kanyayi Jesus. ⁵⁴ Peter-lu yajarnikinyijaninyi, kajamartalu, Wirtu Yatilmilingi mayanga kiyirtingi ngalpanya paliny pukun.

Pala maya wirtujina yiji, ruwumurrangungu nyarrakurnujirri, courtyard-jartiny partijirri kaniny. Peter palangangarra courtyard-ja ngalpanya. Palanga partijirringi warrkamukatarrangungu kajarnikinyiyi, Wirtu Yatilmilirrangungu marrngurrangungu jana. Parrpa jirnikinyiyiyarninyi wikanga. Peter kajarnajanaku, parrpa jarrinyaku.

⁵⁵ Mayanga palarrangungulu yatilarrangungulu nyampalirrangungulu, wiyirrju Wirtulu Kimitilu, malyparr karrinyiyalu Jesus-ku. Palinyku marlkarri jinaku karrinyiyalu. Kanyjirnikinyiyijanaku marrngurrangungu muwarr pinaku, mitu manaku, “Ngajulu yirrirnirni Jesus-ju panypanyala Ngarrkamilingi mangunyja.” ⁵⁶ Kurrngalju mitulu muwarr kanganyikinyiyi Jesus. Warinyja wariny muwarr janamili, janamilirrangungu muwarr ruru pirnayarninyi. ⁵⁷ Jinta wararr karrinyiyi, nyungu mitulu muwarr kanyayi Jesus, ⁵⁸ “Paliny muwarr pirni, pinakarrinyiyirni nganarnalu, 'Ngarrkamili Temple, yarni marnayi marrngulu, yija ngartalamarna ngajulu,

karrpurrangungu kujarrapa warajanga wariny Temple yarni malamarna ngajulu, munu marrngulu palajun yarni marnakayi.” Palajunju mitu marnikinyiyi. ⁵⁹ Janalu pukun muwarrarrangu warinykurnu jirnikinyiyi.

⁶⁰ Palaja wararr karrinyi Wirtu Yatil, walangkarr wararr karrinyijanaku. Wurrarnili Jesus-ja, “Ngukarri marnikinyiyinti. Nyuntulu puntaju karra marnamanjanaku. Ngani muwarr pilamanjanaku?” ⁶¹ Jesus jama waninyi, munu muwarr pirnama. Yarrana Wirtulu Yatilju wurrarnili, “Ngarrkalu ngakalkulinynganyjurruku partany walja, nyampali wirtu waninyaku nganyjurruku. Wunyjurru? Ngani wurrarnanparningu? Nyuntungarra nyarra Ngarrkamili?” ⁶² Puntaju Jesus-ju, “Yuu, palangarra ngaju. Yirriliminyinyurru ngaju, kajalamarna Ngarrkamartaji, marr-janyukartingi palinya. Palaja yirriliminyinyurru kankajirrija mujungungu kulpulumarna.”

⁶³⁻⁶⁴ Palaja muwarrja Wirtulu Yatilju wurru palinymili ngartarnarningu. (Jew-arrangulu kuli jarrinyajalu palajun jirnikinyiyi purlpilu.) Karra marnajanaku, “Nyurralu pinakarrinyinyurru palinymili kurlu muwarr. Muwarrja palinymilija yijalu jakurl kanganyamajirri miranurla nyurra. Wunyjurru wurralkulunyurru?” Puntaju kulpanya wurrarniyili wiyir-rju, “Yija marlkarriku wirlanaku.”

⁶⁵ Jintalu janga pirnikinyiyili Jesus-ja. Palanga ngumpa paliny kuny-marniyi waralu, parirru wirlarnikinyiyi. Nyurni marnikinyiyi, “Nganur-tulu wirlarnanta?” Palanga marrngurrangulu Wirtulu Yatilmilalu kanyayi, parirru parlu wirlarnikinyiyi.

PETER-LU WURRARNAJANAKU MUNUMPA PALINY JESUS-KU (14:66-72)

⁶⁶ Palajun jarrinyikinyi Jesus-ku, Peter yirru kaniny waninyikinyi, courtyard-ja. Warrkamukata mirtawa milpanyili, Wirtumili Yatilmili paliny. ⁶⁷ Peter yirri rni wikanga wangka, parrpa jarrinyikinyi. Jurtu yirrinajalu wurrarnili, “Pala Jesus, Nazareth-ja, yija palinymilirranguja nyuntu.” ⁶⁸ Peter-lu mitu marna, “Palinyku munumparla ngaju. Kakurnar-nanta muwarr nyuntumili!” Palanga jampa yananyikinyi Peter jawapir-tikarti, kiyirtikarti, rooster-lu kamarna palanga.

⁶⁹ Mirtawalu jawapirtimartajingi yirri rni, wararr karrinyajarrangungu wurrarnajanaku marrngungu, “Nyungu pirirri waraja Jesus-milirranguja.”

⁷⁰ Yarrana Peter-lu kunta jirni, “Munu!”

Yarti palarrangulu wararr karrinyajalu wurrarniyili, “Yijarla Jesus-mili nyuntu. Galilee-ja nyuntu.” ⁷¹ Palaja Peter-lu wurrarnajanaku, “Yija muwarr pirnirni. Ngajuku miranu Ngarrka. Mitu muwarrja ngaju wirlalinyili Ngarrkalu. Nyarra pirirri wurrarnijinyurru, yija palaku ngaju munumpa!” ⁷² Palaja kamarna rooster-lu. Peter-lu pinakarrinyakanu, kurlka jarrinyi yija muwarr Jesus-mili, “Kujarrapa warajamalja ngaju wurralamanjanaku, mitu malamanjaninyi, 'Munumparla palinyku ngaju'. Palajangarra rooster-lu kamalkuliny kujarramal.” Palajun purlpi Jesus-ju wurrarnala Peter-nga. Peter tarlkarra manakanu kurlkapirli jarrinyi, pala-junngarra palinyju jirni. Ngarlu wurnmanya kurntanyjartiny, ngangkurl jirnikinyi.

15

JESUS KANYAYI NYAMPALIKARTI, YINI PALINY PILATE (15:1-5)

¹ Pirrpa-pirrpa jarrinyaja kunmu jarrinyiyi yatilarrangupa miranu jinakatarrangupa mirtanyarrangupa jinta wiyirr nyampalirrangu, Wirtungu Kimitingi. Muwarr yimpirniyarningu. “Kangkuluminyi Jesus

Roman-karti." Palaja Jesus kunymarniyi, kanyayi Roman-karti wirtukarti nyampalikarti, yini paliny Pilate. Paliny Roman-milija warrarnja, Roman-milalu King-ju wirrirni Pilate nyampali Jew-arranguku. ² Pilate-ju japirr marnikinyi Jesus, "Wunyjurru? Jew-arrangumili King nyuntu?" Jesus-ju puntaju marna, "Nyuntu palajun muwarr pirnan." ³ Yatilarrangulu mitulu ngukarrirnikinyiyi Jesus, "Nganarnamilingi mangunya panypanyikinyili palinyju." ⁴ Palaja yarranakanu Pilate-ju wurrarnili, "Pinakarrajaninyi, palarrangulu ngukarrirnikinyiyinti. Puntaju karra malaman?" ⁵ Jama waninyikinyi Jesus, munu puntaju marnamalu. Pilate-ju ngurnjul jarrinyikinyalu.

WURRARNIKINYIYILI PILATE-JA JESUS MARLKARRI JINAKU (15:6-15)

⁶ Purlpi turlparrarrangu turlparranga, Jew-arrangulu kukurnjaripa lalya martumpirri ngananyikinyiyi, Pilate-ju yinyji pirnikinyijanaku marrngu jinmurntuja, waraja ngakarnikinyijanaku. Nganurtuku kar-rinyikinyiya Jew-arrangu, palaku japirr marnikinyiyalu, palangarra Pilate-ju ngakarnikinyijanaku. ⁷⁻¹¹ Palaja kuwarri kurrngal kunmu jarrinyiyi Jew-arrangu, Pilate-ku japirr manaku, "Jinmurntuja yinyji pilamannganaku waraja." Pilate miranu jarrinyijanaku, yatilarrangulu mikulu yirrirniyili Jesus-ja, palajalu kanyayili. Palaja japirr marnajaninyi Pilate-ju, "Ngakalamarnanyurruku Jesus, Jew-arrangumili King?" Yatilarrangulu purlpilu wurrarnikinyiyijanaku Jew-arranguku marrngurranguku, jakurlirniyijaninyi japirr manaku Pilate-ku, "Yinyji pilamannganaku pala wariny pirirri, yini Barabbas." Pala Barabbas jinmurntungu waninyikinyi, jinta pukurl palinykapali. Purlpi kuli partirniyijanaku Roman soldier-rrangungu, Roman-arrangu kujarrapa waraja marlkarri wirlarniyijaninyi. ¹² Nyarraku Barabbas-ku japirr marnikinyiyi, puntaju Pilate-ju japirr marnajaninyi, "Pala Barabbas yinyji pilirni, palaja wunyjurru jilirni ngajulu nyungu wariny, pirirri yini marnanyurru 'Jew-arrangumili King?'" ¹³ Puntaju kamalu karra marnikinyiyili, "Paliny nayilamu jilaman mungkanga. Palajun jinajalu marlkarri wirlala." ¹⁴ Yarranakanu Pilate-ju japirr marnajaninyi, "Nganijalu? Ngani kurlu jirni palinyju?" Kamarnikinyiyi yija marrjalu, "Paliny nayilamu jili mungkanga."

¹⁵ Jew-arranguku pikaly jinaku karrinyi Pilate. Palaja Barabbas yinyji pirnijanaku, Jesus yinyajanaku soldier-nga, wurrarnajanaku wilypurn-jartinyju wirlanakupa mungkanga nayilamu jinaku.

SOLDIER-RRANGULU NYURNI MARNIKINYIYI JESUS (15:16-20)

¹⁶ Soldier-rrangulu kanyayi Jesus ngurrakarti janamilikarti, mayanga wirtujinanga ngalpanyiyi, courtyard-ja kaniny partijirringi kanyayi. Jinta soldier-rrangu kayi marnayijaninyi, "Kurtaliy nyungukarti." Palaja wurruku palinymilaku mirarniyi, Pilate-ja muwarrja Jesus wilypurnjartinyju wily pirniyi. Palaja nyurni marnikinyiyi yija. ¹⁷ Manayi ngurriny pilyarri, ngalypakata yija, wirrirniyili. Mungkaja yirijartinyarrangu manayi, yarni marnayi ngapi, mangkakapali, wirrirniyili jurnturtungu Jesus-ja. ¹⁸ Palaja nyurni marnikinyiyi, wurrarnikinyiyili, "King Jew-arranguku yija nyuntu." ¹⁹ Mungkalu jurnturtu wirlarnikinyiyi, palinyja janga pirnikinyiyili, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyaja jinanga palinyja milya kaniny jungkanga jarrinyikinyiyili. Palajunmarta jirnikinyiyi palinyku nyurni manaku, wirtukapali paliny janaku.

²⁰ Jipi nyurni manakanu, paliny ngurrinyku ngalypakataku mirarniyi, wurru palinymilingarra wirrirniyili. Palaja mungka wirtu palinyja

ngurntingi wirrirniyi, palinyju kanganyaku, jinangu marntiku jirniyi jalakarti, ngapikarti, Golgotha-karti, mungkanga nayilamu jinaku, palanga marlkarri jinaku.

JESUS KANYAYI, MUNGKANGA NAYILAMU JIRNIYI (15:21-27)

²¹ Partijirri jarrinyaja soldier-rrangulu pirirri warlirniyi, ngajarri. War-rarnja Cyrene-ja paliny, yini Simon. Japartu Alexander-milipa Rufus-jumili. Jerusalem-karti milpanyikinyi. Roman soldier-rrangulu warlirniyi, jakurlirniyi kuliny-kulinyju paliny palaku wirtuku mungkaku kanganyaku, pala mungka Jesus-ku. ²² Golgotha-nga milpanyiyi. (Pala yini Golgotha Jew-arrangumilingi muwarrja Pinka-Pinka wurrarnayi.)

²³ Palanga Jesus partarl yinyayi wayin mirrijinjartiny minpinaku. Parraparrangamarra pala mirrijin. Jesus-ju munu minpirnama. ²⁴⁻²⁶ Soldier-rrangulu mungkanga nayilamu jirniyi, parirrijirri nayilamu jirniyi, jinajirri pukun. Mirli-mirlingi yarntarnayi nyungu muwarr, “Nyungu Jew-arrangumili King”, wirrirniyi pala kankarni mungkanga palinymartaji. Marntungu karrpu kanka jarrinyi, yarlipala, nayilamu jirniyi mungkanga Jesus. Palaja wurruku palinymilaku witi karrinyiyi, nganurtulu kangkuliny pa pala. ²⁷ Ngulyukatajirri nayilamu jirniyipulinyi warinyajirri mungkangajirri palinymartaji, marrjanyukartipa jampukarti.

JINTALU PUKUN NYURNI MARNIKINYIYI (15:29-32)

²⁹ Marrngurrangulu jukurti-jukurtulu parrjarnikinyiyi wangkalu nyurni marnikinyiyi paliny. Karra marnikinyiyalu, “Wurrarnan ngartalaman Ngarrkamili Temple, nyuntulu, karrpurrangungu kujarrapa warajanga yarni malaman. ³⁰ Katukala mungkaja, yinyji pinakanu wanka jilarninyi nyuntulu!”

³¹ Palajunju wurrarnikinyiyi palarrangulu mangunyatarrangulu pukun, nyurni marnikinyiyi Jesus. Wurrarnayarningu, “Jinta wanka jirnikinyijaninyi. Munu palinyju wanka jinakarninyi. ³² Purlpi wurrarnikinyi palinyju, 'Ngaju ngakarnanyi Ngarrkalu. Jew-arrangumili King ngaju.' Jampa katukalkuliny mungkaja paliny. Palajangarra nganyjurrulu yijalmarta jiliminyalu palinyja.”

Mungkangapa ngulyukatalujirri pulanyju pukun nyurni marnikinyipulu Jesus.

JESUS MARLKARRI JARRINYI (15:33-41)

³³⁻³⁴ Karrpu partijirringi parlparr warrukurra jarrinyi. Warrukurra palajungarra waninyikinyi ruka-rukakartijakurl. Palaja Jesus marrja muwarr pirni, purlpimalulu muwarrju japirr marna Ngarrka, “Yiluyi, Yiluyi, lama japakajani?!” Pala muwarrju wurrarninyi, “Ngarrkakayi! Ngarrkakayi! Nganijalu parnpina wirrirnanyin nyuntulu?” ³⁵ Jintalu palangapa wararr karrinyajalu pala muwarr pinakarrinyajalu wurrarniyi, “Pinakarrayi! Kayi maninyi palinyju pala purlpija pirirri, Ngarrkamili Muwarr Pinakata, Yilayija.” ³⁶ Waraja mirti milpanya, wara malya jirni wayinja, milyanga mungkanga wirrirni, kanka jirni Jesus-ja jawanga, jangka jirni ngumanaku Jesus-ju. Wurrarnajanaku, “Kula! Parrjalkunya! Yijapa milpuliny Elijah palinyku mungkaja kaniny jinaku.” ³⁷ Palaja Jesus-ju kamarna yija, warajamal nganyjurnu, wurrjirni.

³⁸ Jerusalem-ja Ngarrkamilingi Temple-ja kaninykarti milyanga Ngar-rkamilijakun pala. Wirtu Yatiljakun ngalpanyangkuliny palanga, munu jinta marrngurrangu. Walangkarr pala Ngarrkamilingi wilitiny jarrinyikinyi wirtu ngurriny. Ngampa pirnikinyi pala, ngalpanyangamarra

marrngurrangungumarra. Jampa Jesus marlkarri jarrinyi pipurrungarra ngurriny pala laarr kanya yija, kankajirrija kaninykurnu jungkakarti-jakurl.

³⁹ Ngapingi, Golgotha-nga, pala Roman soldier nyampali Jesus-martajingi wararr karrinyikinyi walangkarr parrjarnikinyi. Palaja yirrirnajalu palajun marlkarri jarrinyi Jesus, wurrarna, "Yijangarra nyungu pirirri Kankajirrikarringumili Partany."

⁴⁰⁻⁴¹ Palanga kurrngal mirtawarrangu wararr karrinyikinyiyi, kamartangulu parrjarnikinyiyi. Purlpi, Jesus yananyikinyi Galileengi, palarrangulu mirtawarrangulu yajarnikinyiya, palinyku mayi kampanikinyiyalupa nganin-nganin. Galilee-ja yajarniya paliny Jerusalem-karti. Kuwarri parrjarnikinyiyi kajamartangulu. Jananga Mary Magdalene-pa Salome-pa wariny Mary. (Pala wariny Mary pipi palinyngarra pulanyku, James Wupartukupa Joses-ku).

WIRRIRNIYI JESUS KAWU MARLKARRI JURNTINGI (15:42-47)

⁴²⁻⁴³ Palakurtirra pirirri, yini Joseph. Paliny ngapija, tawunja Aramatheaja. Nyampali paliny, mirtanya, Wirtu Kimiti marrngu paliny. Palinyku ngalya wurrarnikinyiyalu wiyirru. Punja mimarnikinyi, wurrarnikinyi, "Jampa Ngarrkalu ngakalkuliny wirtu, palinyjungarra milpanyajalu ngalypalu kalkulkulinynganyjurrinyi ngarramarnti." Palangarra Joseph marrpalya yanalu nyampalikarti, Pilate-karti, japirr marna, "Kawu kangkulumarna Jesus, jungkaranga wirrilamarna?"

Purlpi ruka-ruka. Jampa karrpu kara ngalpuliny. Palaja Sabbath jarulinyjanaku, Jew-arrangumili karrpu Ngarrkaku. Janamilija mangunya munu warrkamu jarrinyaku jana. Palangamarra Jesus kawu marlkarri jungkaranga wirrinaku karrinyikinyialu Joseph-ju palanga ruka-ruka.

⁴⁴ Ngurnjulju japirr marna Pilate-ju, "Purlpi marlkarri jarrinyi paliny?" Soldier nyampali kayi marna, japirr marna, "Punja marlkarri waninyi Jesus?" ⁴⁵ Palalu soldier-lu nyampalilu wurrarnala, "Yuu, purlpi marlkarri paliny." Palaja Pilate-ju wurrarnili Joseph-ja, "Yuu, kawu paliny marlkarri kangkuluman."

⁴⁶ Joseph store-karti yana, mana warnkulu wara makanu mirta-mirta, ngalypakata yija. Mungkaja Jesus kawu marlkarri kaniny jirni, waralu kunymarna, wakany kawu yamarna. Palaja jurntikarti kanya. Pala jurnti kapulyakata warnkulu purlpija wirrkarniyi jungkaraku. Palanga kaninykarti wirrirni Jesus kawu marlkarri. Palaja warnku wirtujina jujirni jurntikarti, jawapirti yamarna yijalu ngarramarnti.

⁴⁷ Mirtawajirrilu parrjarnikinyipulu, nyarralujirri, Mary Magdalene-lupa wariny Mary-lu. Parrjarnikinyipulu Jesus kanya wirrirni Joseph-ju jurntingi, palanga yirrirnipulu.

16

JESUS WANKANYU JARRINYAKANU TURLPANYA (16:1-8)

¹ Sabbath-ja, kara ngalpanyajalu, yarranakanu warrkamu jilipiye Jew-arrangulu. Palangarra kara ngalpanyajanga, yanayi store-karti Mary Magdalene-pa Salome-pa wariny Mary. Manayi warnkulu ngalypakatarangu yangkanapintirangu, parnti jurikata yija, kawungu yangkanaku Jesus-ja. ² Wiyikingi yanayi pirrpangangarra palakarti jurntikarti. Jampa karrpu milyapal jarrinyajanga jurntingi milpanyiyi palanga. ³⁻⁴ Yananya kawarnikinyiyi muwarr pirnikinyiyarningu, "Pala yamanapinti warnku, jurntingi jawapirtingi, nganyjurrulu munu rurriji pirnakanyi, warnku

wirtujina yija. Nganurturrangulu rurriji pilipiyanganyjurruku pala warnku?" Jampa milpanyajalu yirrirniyi, parrjarniyi nyarra warnku purlpi rurriji pirni warinyju.

⁵ Palaja jurntingi ngalpanyiyi, yirrirniyi yangupala pirirri, wurrujartiny mirta-mirtajartiny, marrjanyukarti kajarnikinyi. Wirnti karrinyikinyiya mirtawanyjarri. ⁶ Palinyju wurrarnajanaku, "Wirntiwayi! Yija kanyjir-nanyurrulu kawuku Jesus-ku Nazareth-jaku, nyarra purlpi mungkanga nayilamu jirniyi. Marlkarri jarrinyaja yija wanka jirni Ngarrkalu. Munu nyungungu kuwarri. Parrjaliyi! Nyungungungarra wirrirniyi. Nyunguja yana. ⁷ Yankulunyurru, nyungu muwarr wurralkulunyurrujanaku Peter-ngapa jintanga Jesus-milirrangungu, 'Paliny Galilee-karti walangkarr yankulunyurruku. Palangangarra yirrilkulunyurru, palinyja muwarrja yija.'"

⁸ Jalakarti yanayi palarrangu mirtawanyjarri, jurntija mirti jarrinyiyi. Wirnti yija, jannganka pirnikinyiyipa ngurnjurnikinyiya yija. Wirntilu jintanga munu muwarr pirnimiyijanaku warinyarranguku.

(Warinyju nyungu muwarr yarntarna, Jesus marlkarri jarrinyaja wankanyu waninyi, miral jarrinyijanaku palinymilirrangungu.)

JESUS MIRAL JARRINYIJANAKU PALINYMILIRRANGUNGU (16:9-18)

⁹ Wiyikingi marntungu, pirrpa-pirrpamajirringi, Jesus yarrana wanka jarrinyi, turlpanya. Miral jarrinyili Mary Magdalene-nga. Purlpi palinyjarrangarra Jesus-ju jurtu ngakarnajaninyili ⁷ mirurru. ¹⁰⁻¹¹ Kuwarri yirrinakanu Jesus Mary yana palinymilirrangukarti. Kulurnikinyiyarninyi janalu. Wurrarnajanaku, "Nyampali nganyjurrumili, Jesus, munu marlkarri wan-ima. Marlkarri jarrinyaja wanka jarrinyi, yirrirnarna ngajulu." Mary-nga munu yijalmarta jirnimiyyili. Panypanyiyili muwarrja.

¹² Ruka warinyjirri Jerusalem-ja jalakarti yanapulu. Purlpi Jesus-ja yijalmarta jirnikinyipululu. Kuwarri Jesus miral jarrinyapulaku. Pulanyju warinykapali wurrarnapululu, palinyngarra kakurnapululu. ¹³ Palaja, miranu jarrinyaja, kulpanyapululu Jerusalem-karti, jintanga palinymilirrangungu wurrarnapulujanaku, "Jesus wanka yija. Yirrirnalayi ngalayalu." Puru pinakarrimiyipuluni, munu yijalmarta jirnimiyyipulaku.

¹⁴ Palaja, ngananyikinyiyi, miral jarrinyijanaku Jesus palinymilingi ¹¹ marrngurrangungu. Yijalu warnta marnajaninyi. Warinyarrangulu Jesus wanka yirrinajalu purlpi wurrarniyijanaku, yirrkulu jalypalu jirnikinyiyi, palarrangulu ¹¹ marrngurrangulu munu yijalmarta jirnimiyyijanaku. Palajalu Jesus-ju warnta marnajaninyi.

¹⁵ Palaja wurrarnajanaku, "Warrarnjirringi wiyirrja yananyakanu, wurralayijanaku marrngungu wiyirrja Ngarrkamili ngalypakata muwarr. ¹⁶ Kurrngalju yijalmarta jilipijiya ngajungu. Warinyju ngapanga jinaku janaku. Jana marlkarri jarrinyaja, Ngarrkalu wankanyu kalkulkulinyjaninyi ngarramarnti. Jintalu munu yijalmarta jilipijiya ngajungu. Jana marlkarri jarrinyaja, Ngarrkalu jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti. ¹⁷ Ngajungu yijalmarta jinakatarrangulu ngajungu yiningi mirurru jurtu ngakalapiyijaninyi marrngurranguja. Muwarr warinyarrangu muwarr pilipiyi. ¹⁸ Jurru watarrkulu marrayili, yijalu munu marlkarri jilkulinyjaninyi palalu jurrulu. Marlkarri jinapinti watarrkulu minpiliyili, yijalu munu kurlu jilkulinyjaninyi palalu kurlujartinyju. Janalu wirrilipiyijanaku parirruju wurrkujartinyjarrangu, Ngarrka japirr malapiyi ngalypa jinaku, yijalu Ngarrkalu ngalypa jilkulinyjaninyi wurrkujartiny. Yijalmarta jinakatarrangulu palajun jilipiyi. Palaja marrngurrangu miranu

jarrulupiyijanaku warrkamu jirnirni ngarramarnti ngajulu yijalmarta jinakatarrangungu.” Palajun Nyampali Jesus muwarr pirnajanaku.

JESUS KANYA KANKA NGARRKALU, NYAMPALI WIYIRRKU WIRRIRNI (16:19-20)

¹⁹ Palaja Ngarrkalu kanya kanka, wirrirni marrjanyukartingi wangka yija palinya. Palanga wirrirni Jesus wirtu yija nyampali wiyirrkun gunarrikurnujirriku.

²⁰ Jesus-milirrangulu yananyakanu wurrarnikinyiyijanaku ngunarrikurnujirringi marrngurrangungu Ngarrkamili muwarr ngalypakata. Yirrkulu Nyampalilu Jesus-ju warrkamu jirnikinyi palinymilirrangungu, marrngurranguku jurti jinaku janamili muwarr yija jurtu. JIPI.

Luke

Unknown if consultant checked.

15

¹ Jiyijajilu wurrarnikinyijanaku marrnguku Ngarrka. Kurrngalju palanga pinakarrinyikinyiyalu. Kurlujartiny marrngurrangupa pukun milpanyikinyiyalu palinykarti pinakarrinyaku.

² Palanga kurrngalja kujarrapa waraja miranu jinakatarrangu janamilaku Juwumilaku mangunyu. Jinta pukun palanga, yini marnikinyiyarninyi Pariji. Palarrangulu Parijilupa miranu jinakatarrangulu par-rjarnikinyiyi Jiyijaji. Wurrarnikinyiyarningu, "Nyungu Jiyijaji kurrngarnajanaku kurlujartinyku marrnguku, mayipa nganinyi janamilingi ngurranga palinyju. Palajun kurlujartiny."

³ Jiyijaji miranu janaku wunyjurru wurrarnikinyiyarningu. Palajalu yimpirnajanaku palinyju nyungu muwarr miranu jinaku janaku.

⁴ "Nyungu pinakarrayi! Ngurnipali warajalu nyurraja kalkulajaninyili 100 kukurnjari ngunarringi pirranga. Palaja ngurnipali waraja kukurnjari ngawu kanyjil-kanyjil yarrala. Ngani jilaman nyuntulu? Yakalamanjaninyi jinta 99 kukurnjari pirranga. Palaja tukulu kanyjilamanpalu warajaku kukurnjariku ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyajaku. ⁵ Maninyajalu nyuntu ngarlu yija pikaly jarruluman. Nyuntulu mankuluman pala kukurnjari waraja ngawu kanyjil-kanyjil. Palaja kangkuluman nyuntungu warn-taranga, walarni jilaman ngurrakarti. ⁶ Palaja nyuntulu kamalamanjanaku nyuntumilaku marrngurranguku, 'Kurtaliyi nyungukarti! Nyungu kukurnjari ngajumili ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyi pirrangapa. Yijalu manarna. Kuwarri ngarlu pikaly waninyarni. Pikaly wantunyi!"

⁷ Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, "Yu! Nyuntu yija pikaly jarrinyin nyuntumilija kukurnjari maninyajalu. Yakujun kankarni Ngarrkapa yayinyjilarrangu palinymili pikaly jarrulupiyi marrnguja waraja kurlujartiny jinaja kulpanya Ngarrkakarti. Pikaly waninyayi 99 marrnguku ngalypakataku, Ngarrka yajarniyipa. Yijangarra pikaly yiji jarrulupiyalu warajakujakun marrnguku kurlujartinya jinajapa wiriki jarrinya jina warajanga, kulpanya yajanaku Ngarrkaku.

⁸ Palaja yimpirnijanaku nyungu wariny muwarr Jiyijajilu. "Ngurnipali 10 warnku turrku-turrku kalkulali mirtawalu. Palaja ngurnipali kurlu jilkuliny waraja. Ngani jilkuliny palinyju? Tili jilkuliny tilipinti, maya purumu jilkuliny, tukulu kanyjilkuliny pa nyarrakurnujirri. ⁹ Maninyajalu kamalkulinyjanaku marrnguku jintaku, 'Kurtaliyi nyungukarti! Warnku nyarra kurlu jinirni, yijalu manarna! Kuwarri ngarlu pikaly waninyarni. Pikaly wantunyi!"

¹⁰ Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, "Yu! Yakujun kankarni Ngarrkapa yayinyjilarrangu palinymili pikaly jarrulupiyi marrnguja waraja kulpanya kurlujartiny jinaja.

¹¹ Palaja wurrarnajanaku nyungu wariny muwarr, "Purlpi waninyikinyi pirirri kujarrartiny pirirrijartinyjirri. ¹² Warajanga karrpungu nyirtin-gunyamurninyju wurrarnala japartumurniny pulanymili, 'Japartukayi, marlkarri jarrinyajalu nyuntu ngalayalu mankulupalayi warrarn nyuntumili. Jinta pili ngalayaka warrarn kuwarri, ngajumili yungkulupijin kuwarri.'

Palaja yijalu jinta pinipuluka pala japartumurninyju. ¹³ Palaja nyirtingunyamurninyju palinymili warrarn jinta yinyajaninyi warnkuku, yakarna ngurra, kaja yana warrarn warinykarti. Palanga warrarnja palarrangujartiny warnkujartinyju kurlu pinikinyijaninyi. Karipa min-pirnikinyi, witi karrinyikinyipa, yijalu kurlu pinarninga wiyirru palinymilalu warnkulu. ¹⁴ Palaja paliny ngurnjurnikinyi, warnkumajirri.

Palaja palanga warrarnja ngapamajirri jarrinyi, mungkapa warruly tikirl jarrinyikinyi. Mayimajirripa marrngurrangu palanga warrarnja waninyikinyi. Nyirtingunya pala pirri janparr karrinyikinyi.

¹⁵ Palaja palinyju kurlkarri marnikinyi, 'Wunyurru mayi mankulumarna nganinyaku? Warrkamuku japirr malamarnajaninya. Palaja yijamarta yungkuluminyi mayi warrkamuja.'

Warrkamu jinikinyalu ngurraraku. Palalu ngurraralu wurrarnala, 'Nyungu ngajumili ngurr-ngurr kalkulumanjaninyi, mayipa yungkulumanjaninyi.'

¹⁶ Palaja ngurr-ngurru kalkurnikinyijaninyi. Nyampalilu munu yingama mayi paliny nganinyaku. Paliny yija janparr karrinyikinyi mayipirrayiku ngurr-ngurmilaku.

¹⁷ Yartikarra yija paliny kurlkapirli jarrinyi. 'Ngajumili japartumili warrkamu puluka mayi nganinyayi ngalypakata marlkaku yiji. Ngaju nyungungu janparr karrinyarni, janparrja marlkarri jarrarnili. ¹⁸ Ngaju yankulumarna, kulpulumarnalu ngajumili japartukarti, wurralamarnala palinyja, "Japartukayi, ngajulu kurlujartiny jinirni. Panypanyarnala Ngarrkangapa panypanyarnanga nyuntungu. ¹⁹ Munu ngaju wurralaminyin nyuntumili partany, puru wantulumarnanga ngaju nyuntumili warrkamukata, warrkamu jilamarnanga nyuntuku."#'

²⁰ Jampangarra paliny yana, kulpanya palinymili japartumilikarti. Kajaja ngarrany yirri palinymilalu japartulu. Japartumurniny paju karrinyalu, mirti jinalu palinymilaku partanyku. Ngampal jini, ngangkurlu jinikinyipularninyi.

²¹ Partanymurninyju wurrarnala, 'Japartukayi, ngajulu kurlujartiny jinirni. Panypanyarnala Ngarrkangapa nyuntungu. Munu ngaju wurralaminyin nyuntumili partany.'

²² Munu puntaju japartumurninyju pinakarrimalu palinymilaku partanymurninyku. Wurrarnajanaku palinymilaku warrkamu pulukurrangu, 'Nyampalu marrayalu wurrukarra ngalypakata palinyku, wirriliyili, jujika wirriliyili jinanga, palaja parirru palinyja wirriliyili ringi! ²³ Palaja marrayi purlika, jinjimama, wirlaliyi, wirlanajalu kampalkuluyurru. Palaja ngalkuluminyalu nganyjurrulu ngajumilaku partanyku. Ngalya wantuluminyi pikaly yija! ²⁴ Ngajulu wurrarnarna nyungu ngajumili partany yijakapali marlkarri jarrima ngarramarnti. Munurla! Wankanyu! Kaja yiji yana. Yakarnaminyikapali ngarrakunyju. Munurla! Kulpanyaji wankanyu ngarrany!'

Palamaja pikalyju kurntarnikinyiyipa yaku jarrinyikinyi.

²⁵ Murrkangunyamurninyju warrkamu jinikinyi ngunarri. Palaja warrkamuja kulpanya ngurrakarti. Wangka jarrinyikinyi, pinakarrinyijaninyi kurntanaja ngurrangalu yaku jarrinyikinyiyipa. ²⁶ Palaja palinyju kamarnalu marrnguku warajaku palinymilaku japartumilaku warrkamu jinakataku. 'Nganija palanga pikalyju kurntarn-kurntarnikinyiyipa yaku jarrinyikinyi?'

²⁷ Puntaju pala marrngulu wurrarnala, 'Nyuntumili marrka kulpanya kuwarri. Nyuntumilalu japartulu wurrarnanganaku, "Nyungu ngajumili partany kulpanyaji ngajukarti. Wirlaliyi nyarra purlika, jinjimama."#'

²⁸ Murrkangunyamurniny yurnturi jarrinyi, munu yanama mayakarti, jalakarti waninyi, kajamarta.

Palaja palinymili japartu yanalu palinykarti, ngarlu japirr marna, 'Kurtali mayakarti kaninykurti.'

²⁹ Murrkangunyamurninyju yurnturijartinyju puntaju wurrarnala japartumurninyja, 'Ngaju yija nyuntuku waninyikinyirnangu, warrkamu jinikinyirnangupa nyuntuku partunupa yurranga. Ngajulu yirrkulu nyuntuku pinakarrinyikinyirnangu nyuntuku muwarrjaku. Puntaju munu yingaminyin ngaju wupartupa nanikutu. Ngajumilirrangulu jarnturrangulu yijapa nganamiyirni kuwiyi pikalyju. Munurla! Kumarri marnanyin wirlanaku kuwiyiku nganinyakupa. ³⁰ Ngaju munu nyungukapali nyuntumilikapali nyirtingunyakapali, nyuntulu nyuntumili warrarn yinyanpa. Palinyju warrarnku warnku mana, wiyirr warnku kurlu jini mirtawanga. Kuwarri paliny kulpanyajalu nyuntulu wirlarnanpalu palinyku kuwiyi jinjimama.'

³¹ Japartumurninyju wurrarnala, 'Partany, nyuntu waninyijin ngajungu, ngajulu kalkurnarnanta japartulu. Nyungu waninyiyinga nyuntumili nganin-nganin. Ngajulu wiyirr kalkurnarnanga nyuntuku. Marlkarri jarrulumarnapa yija nyungu wantulupiyinga nyuntuku. ³² Ngajulu wurrarnarna nyungu nyuntumili marrka yijakapali marlkarri jarrima ngarramarnti. Munurla! Wankanyu! Kaja yiji yana. Yakarnaminyikapali ngarrakunyju. Munurla! Kulpanyaji wankanyu ngarrany! Palajunjalu jurtungu pikaly yiji jarruluminyi.'#"

16

¹⁶ [Yayipirayamulu karra marnalu]...nyarra waninyi wirtu yiji wuju partijirri kaniny nganarnangapa nyurranga. Palarranguku nganarnanga ngarnurtupa karrinyi yananyaku nyurrakartiku munu yiji, ngunjul yija palaku. Palarranguku pukun nyurranga ngarnurtupa karrinyi milpanyaku nganarnakarti munu yiji, ngunjul yija palaku.

22

³¹⁻³² "Jayiman, Jayimankayi, Jayitanju Ngarrka japirr marna nyurraku, marrjalu yakurr manaku nyurraku. Ngajulu ngarlu japirr marnarnangu Ngarrka nyuntuku, Jayimankayi, nyuntuku yijalmarta jinaku Ngarrkanga ngarrakunyju. Nyuntulu warinykurnu jarrinyaja kulpanyaku ngajukarti ngajuku yajanaku, palarrangu jinta pukun ngajuku miranu jilamanjaninyi, janalu ngajuku yirnkulumarta yajanaku."

John

SECOND TENTATIVE DRAFT of JOHN 3:16-21 (not final).

3

⁶ Marrngumili kawu nyarra paliny palinymilijangarra pipi japartuja. Palinymili pirlurr nyarra Ngarrkamilija Pirlurrja.

¹⁶ Marrngurrangu ngarlungu yija Ngarrkanga / God-ja. Palajunjalu yinyanganyjurrinyi pujamu walja palinymilingarra, palinyja yijalmarta jinakatarrangu munu pujunuku jarrinyaku, ngarramarnti wankanyuku waninyaku palinymilingi ngurranga. ¹⁷ Munu ngakarnama palinymili pujamu nyungukarti ngapiku, jurtu ngakanaku wiyirrku. Palinyju ngakarna nganyjurruku kartuwarra manaku wiyirrku! ¹⁸ Nganurtulupa yijalmarta jilkulinyipili God-mili pujamungu, munu jurtu ngakalkulinyjaninyi. Wiyirr yijalmarta jinakatawayi palajunmarta kurluny-kurlunyangarra waninyayi kakuputu, God-mili pujamu waljanga yakal manakata.

¹⁹ Yakujunngarra: Tili God-milingarra milpanyanganyjurraku, marrngulu warrukurlaku karrinyaya, kurlujartinykungarra karrinyaya. ²⁰ Malyparr karrinyaya Tili God-milakungarra kurlujartiny jinakata, munu milpanyakayi Tili God-milikarti, kurntanyja jinangamarra. ²¹ Wiyirr ngalypaku jinakata Tili God-milikarti milpulupiyi, jintalu yirrilapiyi wunyjurrukupali warrkamu jarrinyajanaku jananga.

14

¹ Jiyijajilu wurrarnajanaku pirirrimartanga palinymilirrangungu, "Munu wantayi ngarlu kurluny-kurluny. Yijalmarta jiliyili Ngarrkanga, ngajumilingi kankajirringi Japartungu. Yijalmarta jiliyiji ngajungu pukun. ² Ngajumili Japartu ngurrarrangu kurrngaljartiny palinymilingi warrarnja. Yija wurrarnarninyurraku. ³ Walangkarr yankulumarna Japartumilikarti. Palanga ngurra parljulumarnanyurraku. Palaja kulpulumarna, kangkulumarnanyurrinyi palakarti, ngajumilikarti Japartumilikarti ngurrakarti, nyurraku waninyaku ngajungu ngarramarnti. Kunmu jarruluminyi ngajumilingi Japartumilingi ngurranga. ⁴ Palakarti yankulumarna. Palaku ruwurtuku palakartiku miranu nyurra." Palajun Jiyijajilu wurrarnajanaku.

⁵ Warajalu, ngapilu, Tamajilu, ngurnjurnikinyi palaku muwarrku, karra marnalu Jiyijajiku, "Nyampali! Wanyjarni yananyan? Munumpa nganarna palaku. Munumpa nganarna ruwurtuku palakartiku. Wunyjurru yajalapiyirninti palakarti?"

⁶ Wurrarnajanaku Jiyijajilu, "Japartukarti kangkulumarnajaninyi warajapa waraja marrngu parirrja ngajulungarra. Yijaku muwarrku miranu jilamarnajaninyi Japartuku ngajulungarra. Wankanyu ngarrany jilamarnajaninyi ngarrakuny ngajulungarra. Yija ngajumili muwarr: marrngu munu yiji yankuliny ngajumajirri Japartukarti. Yankulupalayi Japartukarti ngalayangarra."

15

⁵⁻⁸ ...[Jiyijajilu karra marnajanaku palinymilirranguku pirirrimartaku], munu yiji nganipa jilkulunyurru ngajumajirralu. Yijapa warinyju

warinykurnulu yakalanyili ngaju, paliny wurrulykapali tikirikapali jar-ruliny. Wurruly nyarra palajunmarta marrngurrangulu kuru marnay-ijaninyi minyjinaku. Ngajungungarra kuluna wantulunyurru tuku jilkulunyurru ngajumilija muwarrja, palajunjalu nganikupa Ngarrkan-garra japirr malkulunyurru, nganipa pala palangarra jilkuliny. Ngajumilirrangu marrngurrangu ngalypakata jinakatarrangu, kakuputulu ngalypa yiji jinayi. Marrngurrangulu yirrinajalu yijalu yiji nyurra malapiyi Japartu ngajumili.

Acts

Unknown if consultant checked.

2

⁸ ...Nganyjurrulu wiyirrju pinakarrinyanyijaninyi, jana muwarr pinayi nganyjurrumilingi waljarrangungu muwarrjarrangu.

3

¹⁹ Kuwarringulungarra yijalu yiji kurlkarri malkulunyurru pa jilkulunyurru ngarlulu warinyju, Ngarrkakartingarra jarrayalu; palajunjalungarra kurlujartinyja kurlparr pilkulinyurraku.

17

³⁰ Purlpija Ngarrka miranu waninyijanaku marrngurranguku, yirrkulu kurlu jinikinyayi munumpalu janamilalu. Puntaju munu kurlu jinama-janaku, yakarnajaninyi. Kuwarri yartikarra ngawu kanyjil-kanyjiljaja wurrarnajanaku wiyirrku ngunarrijirriku, "Pinakarrayi! Munu kurlujartiny jinaku. Yakaliya! Kulpanya walarni jarrayi yakujani! Kuwarrija jilkulunyurru ngajumilija muwarrja."

Romans

Unknown if consultant checked.

6

⁴ Jiyijaji Kurayiji nyarra marlkarri jarrinyajanga, nganyjurru pukun marlkarri jarrinyinyikapali; paliny jungkaranga wirrinajanga, nganyjurru pukun jungkarangakapali jarrinyinyi. Wankanyu jinajanga Japartulu, nganyjurru pukun wankanyu jirninganyjurrinyi Kurayijingi kuluna. (Yijalu yiji yarni-yarnilu Japartulu nganin-nganinkupa jinakata, munu ngarnurtulupa kurnta jinakayi.) Palajunngarra jarrinyanganyjurruku nyarra jampa warinyju ngapanga jirninganyjurrinyi. Palajunngarra Ngarrkalu jirni, nganyjurruku wariny jarrinyakupa ngalypanga yiji waninyaku.

²³ Marrngurrangulu kurluny-kurluny jinayi ngarrakunyju, puntaju marlkarri jarrulupiyi. Marrngurrangu nyarra Jiyijajingi Kurayijingi nganyjurrumilingi Nyampalingi kulunaja puntaju ngalypanga wantulupiyi. Ngarrkalu wankanyu ngarramarnti kalkulkulinyjaninyi.

8

⁷⁻⁸ Jampa marrngulu pinakarrinyalu palinymilaku waljaku ngampankatakuru pirlurrku, paliny yukunykata jarrinyalu Ngarrkaku. Munu pinakarrinyakalu Ngarrkamilaku muwarrku, munu yiji ngunjul palinyku! Palarrangu pinakarrinyakata waljaku ngampankatakuru pirlurrku, ngunjul yiji janalu munu pikaly jinakayi Ngarrka.

13

¹³ Nganyjurrulu yijalu nganin-nganin jilkunyi jurtulu, nyarra ngalyapa wiyirrju yirrinaku kurlumajirri, pirlpanga. Munu kurntany yiji nganipa jinaku, munu yawurr jarrinyaku, munu nganinyaku marlkaku, munu jintamilingi nyupanga karta karrinyaku, munu kurla-kurla jarrinyaku jintanga, munu kulipatinaku, munu mikulu yirrinaku jinta.

14

²¹ Nyarra jintalu kuwiyi mirurruku yinganyikinyiyijanaku, palajunju wurrankinyiyijaninyi mirurrurrangu nyampali janaku. Nyuntulu pala kuwiyi ngalkuluman, nyuntu miranu ngaly pangarra palajun jinaku. Nyuntu miranu munu kurluny-kurluny palajun jinaku nyuntulu. Ngurnipali nyuntulu wayin minpilamanpa kuwiyi ngalkuluman. Warinyju marrngulu ngurnipali yirrilantili palajun jinaja, palinyju kurlkarri malali kurluny-kurluny yiji palajun jinaku, palinyju pukunngarra palajun jinaku ngurnipali karrulinypa, palinyju palajunku jinaku karruliny jampa nyuntulukurra yirrininti jinaja. Palinyju kurlkarri malkuliny nyarra kurluny-kurlunyngarra yiji palajun jinaku. Palajunjalulu kurluny-kurlunyngarra yiji palinyku. Ngarrkalu wirlalkuliny paliny palajun jinaja.

1 Corinthians

Draft.

5

¹¹ ...Jintalu marrngurrangulu wurranyarninyi Kurijin, kurlujartiny ngarrany jinayi. Ngurnipali jana kurla-kurlakatarrangu, ngurnipali lirrjalkatarrangu, ngurnipali ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakapalirrangulu, ngurnipali mitulu yimpinakatarrangu, ngurnipali karikatarrangu, ngurnipali ngulyukatarrangu. Munu kulunaku marrngurrangu palajunmarta jinakatarrangu, munu yiji nganinyaku palarrangungu.

6

⁹⁻¹¹ Yija yiji nyurra miranu nyarra kurlujartiny jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Munu mitu malkulunyurrarningu. Jinta marrngurrangu kurla-kurlakatarrangu waninyayi, jintalu ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakapalirrangulu, jinta karta karrinyayijanaku warinymilingi nyupajingi, jintalu piririmartalu yikarnayarninyi, jinta ngulyukata waninyayi, jinta lirrjalkatarrangu, jinta karikatarrangu, jinta mitu yimpinakatarrangu, jintalu kulilu ngulyulu mananyakatarrangu. Palajunmarta jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Jinta nyurra palajunmartangarra waninyikinyinyurru, kuwarri nyurra wariny. Nyampalilu Jiyijaji Kurayijilupa Pirlurrju Ngarrkamilalu jinta pirnapulunyurrinyi kurlujartinyja, nyuku jirnapulunyurrinyi Ngarrkakungarra, kulurnapulunyurrinyi ngaly-panga Ngarrkanga.

10

¹²⁻¹³ Ngurnipali nyuntulu kurlkarri malkulamanparningu nyuntulu jinan jurtulu. Mintu wantuluman puru kurlujartiny jinangamarra. Nyarralu Wirtulu Mirurrulu yirkulu yakurr malamanta warinypa warinyku kurlujartinyku jinaku. Wiyirr pukun jinta yakurr marnajaninyi marrngurrangu palajunmartalu. Kakuputulu yijalmarta jilali Ngarrkanga, palinyju pirlurr nyuntumili tarn-tarn yiji jilamangalu yakurr manangamarra. Palajun yakurr manajalu, jurtungu nyuntu kurlujartinymajirri.

14

²⁶ Kunmungu jarrinyaja muwarr pinaku Ngarrkanga, wariny Christianmili yinmajartiny, wariny miranu jilkulinyurrinyi Bible-ja, wariny pinakarrinyaja Ngarrkaja, wariny muwarr pinaku karrinyi muwarrju kajamartajalu warrarnjalu ngajarrijalu, wariny pala warinymili muwarr explain jinaku karrinyi. Wiyirr jilkulinyurru ngalya jinaku nyurramili church. ²⁷ Yijapa wariny muwarr pinaku karrinyi muwarr warinyjalu muwarralu, yijapa kujarra muwarr pilkinypulu, yijapa kujarrapa warajakartijakun, warajangapa warajanga. Palaja wariny muwarr explain jinaku. ²⁸ Yijapa wariny explain-a-kata-majirri, palarrangu muwarrku pinaku muwarrju kajamartajalu muwarr pinaku, muwarr pinaku Ngarrkangajakun. ²⁹ Yijapa Ngarrkalu muwarr yinyajaninyi, jinta muwarr pinaku, kujarrapa warajalu, jinta (the rest) janamili muwarrku kurlkapirli jarrinyaku, pala ngalya, pala kurlu? ³⁰ Yijapa warajalu muwarr pinikinyi, palaja Ngarrkalu muwarr yinganyalu muwarr winyja wariny marrngu,

pala walangkarr marrngu muwarr pinakarrinyaja kajanaku, jama jar-rinyaku. ³¹ Nyurra wiyirr muwarr Ngarrkaja muwarr pilkununyurru, warjanga warajanga. Palajunjalu wiyirr miranu jarrulinyurru. Ngarrka muwarr yinganyaja, muwarr pinakata jiparnarnparninyi jalpu. Ngarrka munu karrinyama dis-order, paliny karrinyikinyinganinyi yijalu jinaku wiyirr.

15

THE RESURRECTION

¹ Yuu, Christian marrkarrangupa [Christian brothers, friends, brothers and sisters ??] nyurraku kurlkapirli jinaku karrinyarna pala muwarr ngalypakata. Nyarra “muwarr pirnirnyurraku” [wurrarnarnanyur-raku ??] Pikalyjartinyju pinakarrinyinyurralu pala muwarr, yijalmarta jirninyurralu, kuwarri yirrkulu tarlka kalkurnanyurru. ² Yirrkulu yijal-marta jinakanu, nyungulu muwarrju ngalypakatalu Nyampali Jesus Christ kartuwarra marnanyurrinyi. [Actually it is the Lord Jesus Christ who saves you, when you believe the message.] Palajun yijalu yijalmarta jinajalu, munu partarl yijalmarta jirnanyurra. ³ Warinyarrangulu purlpi yinku muwarr jakurl kanyajiya. Palaja pala muwarr jakurl kangan-yarnanyurraku ngajulu. Pinakarrayi! Nganyjurru wiyirr Ngarrkanga pa-nypanyiyirni. Palajalu Ngarrkalu nganyjurru wirlanaku. Christ marlkarri jarrinyinganyjurruku kartuwarra manaku, Ngarrkamilijangarra muwarr-jangarra. Palajun. ⁴ Jungkaranga wirrirnayi, kujarrapa warajangangarra turlpa jini marlkarrija Ngarrkalu, Ngarrkamilijangarra muwarrjangarra. ⁵ Yirrirni Peter-lu, palaja yirrirnayi Twelve-jungarra [??]. ⁶ Palaja kurn-galju yija yirrirnayi, yajanakatarrangulu 500-ju warajangangarra. Jinta [??] purlpi marlkarri jarrinyiyi. Kurrngal [??] wanka jarrinyiyi kuwarri. ⁷ Palaja James-ju yirrirni, yarti wiyirrju Apostles-ju [??] yirrirnayi. ⁸ Yartikala yirrirnirni ngajulu pukun nyirrirnikartilu. ⁹ Jintanga Apostles-ja [??] ngaju puru, wupartukapali yija. [I am not even worthy to be called an Apostle - key term: Apostle ?] Purlpi wirlarnakinyirnijaninyi Christian-arrangu Ngarrkamilirrangulu ngajulungarra [key term: 'ekklasia' / 'congregation' / 'ones called together for a meeting']. ¹⁰ BUT, Ngarrka ngalypa yija ngajuku [key term: gracious, showing favour to people who don't deserve it ??]. Palinyjungarra ngaju jirninyi nyungukapali kuwarri. Yuu, munu partarl ngajunga ngalypa jirniji. Munurti! Ngajulu wirtu yija warrkamu jirnirni, ngajunga palarrangulu jintalu Apostles-ju wupartujakun warrkamu jirniyi. Munurti ngajulu, Ngarrkalungarra jirnikinyiji ngajunga. ¹¹ Yijapa ngajulu muwarr pirni, yijapa palarrangu muwarr pirniyi, puru wanta, nganarnalu wiyirrju muwarr pirniyirni pala warajajakun muwarr, nyarra muwarr ngalypakata yijalmarta jirnikinyiya nyurralu wiyirrju.

NGARRKAMILI MARRNGURRANGU MARLKARRI JARRINYAJA WANKANYU KIN JILKULINYANINYI

¹² Nganarnalu miranu jinakinyiyirni Christ marlkarri jarrinyaja Ngar-rrkalu mana kanya kanka. Jintalu nyurranga wurrarnayi marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, munu wankanyu jarrulupiyi. ¹³ Yijapa marlkar-rinyjarri marlkarri wantulupiyi, Christ-ngarra pukun marlkarri wantuliny. ¹⁴ Yijapa Christ munu wankanyu jarrima, nganarnalu wurranakinyiyirni mitu wakany, nyurralu puru yijalmarta jarrinyinyurru mitungu. ¹⁵ Yijapa marlkarrinyjarri munu wankanyu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu, nganarnalu

mitu marnayirni Ngarrka. Wurrarnayirni Ngarrkalu kanka mana Christ. Janamilija muwarrja, nganarnamili muwarr munu yija muwarr. ¹⁶ Yijapa marlkarrinyjarri munu kanka manamajaninyi Ngarrkalu, Christ munu kanka manama Ngarrkalu. ¹⁷ Yijapa Christ munu kanka manama Ngarrkalu, puru yijalmarta jirnanyurru, yirrkulu panypanyakatarrangu nyurra. ?? ¹⁸ Palarrangu yijalmarta jarrinyiyi Christ-japa yarti marlkarri jarrinyiyi Wikakarti Wirtukarti yanayi, munu kulpulupiyi! ¹⁹ Yijapa nyungungujakun warrarnajakunngarra wankanyu waninyanga, pikaly waninyanyi Christ-ja, wurrarniyarninyi wankanyu jilinganinyi Ngarrkalu, jinta paju yija jarrulupiyinganaku! [more sorry for us than for anyone else] ??

²⁰ Pala mitu. Nyungu yija-yiji muwarr: Ngarrkalu marlkarriny jarrinyaja kankangarra mana Christ! Paliny walangkarr yana, palinyja yarti kanka malkulinyjaninyi kurrngal yiji Ngarrkalu! ²¹ Warajalu marrngulu jinajalu wiyirr marlkarri jarrayinyi. Palakapalingarra warinyju marrngulu jinajalu wiyirr wankanyu jarrinyinyi. ²² Nganyjurru marrngurrangu wiyirr Adam-milirrangu nyirrirnikartijarrangu. Palaja marrngurrangu wiyirr marlkarri jarruliny nganyjurra. Yakujun nganyjurra wiyirr Christ-milirrangu wankanyu jilkulinynganyjurrinyi Ngarrkalu. [Note the forward reference, followed by return to present time:] ²³ Jurtungu yajalkulupiyarninyi. Christ walangkarr, palaja, kulpanyaja Heaven-ja paliny, palinyja yijalmarta jinakatarrangu wiyirr. ²⁴ Palaja Christ-ju jipi jilkulinyjaninyi [all rulers and powers and forces — shall we specify Satan and the mirurrurrangu ?] Yartikarra Christ Nyampali Wirtu jarruliny. Palaja wiyirr yungkuliny Ngarrka. Palaja Ngarrkalu wurralkuliny, “Jipi!” ²⁵ Pala yartiku. Kuwarriku Christ nyampali jarrinyakupa wirlalkulinyjaninyi wiyirr yukuny pinakatarrangu palinyku. ²⁶ Yukuny pinakata nyirrirningarra Death. ²⁷ Ngarrkamili muwarr wurrarninyi, “Ngarrkalu wirrirni wiyirr kaninykurti Christ-mili jina.” (Ngarrkalu munu wirralkulinypaninyi kaninykurtingi Christ-mili jina. Ngarrkalu jinta wiyirr wirrirni kaninykurtingi Christ-mili jina.) ²⁸ Palaja, Christ wiyirrku Nyampali jarrinyaja, wirralkulinypaninyi kaninykurtingi Ngarrkamili jina. Palajunju Ngarrka Nyampali Wirtu jarruliny wiyirrku, nyarrakurnujirri.

JINTALU JANPA JINIJANINYI WARINYARRANGU MARLKARRINYJAR-RIKU

²⁹ Warinyarrangu marlkarri jarrinyiyi janpa jinamajirri. Jintalu wariny marrngu janpa jinijaninya, wurrarnayi, “Palajunju jinajalu ngalya jilkulinyjanaku marlkarrinyjarriku.” Nyarra warinyarrangulu wurrarnayi, “Marlkarri jarrinyaja, marlkarri wantuluman ngarramarnti.” Janamilirrangu muwarr ruru pirnayarninyi. Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, janpa jinaku marrngu wariny munu ngalya jilkuliny, munu wankanyu malkuliny! ³⁰ Kurlkapirli jarrulinyurru nganarnapa. Jinta wirla-wirlalkulinynganinyi karrpurrangu karrpu. ³¹ Karrpurrangu warinypa wariny marlkarri wirlalajiyili! Yijarla pala muwarr! Kamparta ngaju Christ-ju jinajalu nyurranga. Yijarla pala muwarr pukun! ³²⁻³³ Palarrangulu marrngurrangulu Ephesus-ja kulipartirnajiya. Jana lion-arrangukapalipa tiger-arrangukapali! Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, kulipartinajalu munurta yija jirnirni! Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, “Ngalkunyi, minpilkunyi, marntungu marlkarri jarruluminyi!” Jintalu wurrarnayi muwarrarrangu

palakapali. Mitu muwarr janamili. Munu pinakarrayijanaku! ["Bad company corrupts good character."] ³⁴ Jurtulu yija kurikapirli jarrayi, munu kurlujartiny jilkulinyurra [stop sinning!] Jinta nyurranga munumpa waninyayi Ngarrka. Kurntany wantayi palaku.

KAWURRANGU NGANYJURRUMILI WARINY JARRULUPIYI

³⁵ Jintalu japirr marnayi, "Wunyjurru Ngarrkalu kanka malkulinyjaninyi marlkarrinyjarri? Nganikapali kawu janamili?" ³⁶ Munu ngawu wantulinyurru. Jijirr jungkanga wirrinaja, marlkarri jarrinyaku. Palajangarajakun turlpalkuliny, wirtu jarruliny, warruly jarruliny. ³⁷ Pala warruly turlpanyaja wariny yija, munu jijirrkapali. ³⁸ Ngarrka miranu palaku jijirru, yinganya kuwarrija kawu, karrinya palangarra. ³⁹ Marrngurrangu, kuwiyirrang, wirrujartinyarrangu, janpamalurrangu majangujartiny, warinypa wariny. ⁴⁰ Wiyirr parlparrja waninyayi kawujartiny. Wiyirr jungkanga waninyayi kawujartiny. Warajapa waraja, wariny yija jintanga wiyirrja. ⁴¹ Karrpu munu wirlarrakapali. Wirlarra munu panikatarrangukapali. Waraja panikata munu warinykapali panikatakapali.

⁴² Palakapali jarruliny kawuku nganyjurrumulirranguku. Nyungurrangu kawu marlkarri jarrulupiyi, wirrilapiyijaninyi jungkanga, jijirrkapali. Kanka manaja, wankanyu wantulupiyi ngarramarnti. ⁴³ Nyungurrangu kawu manyurla, munu ngalya yirrinaku. Kanka manaja ngalya yiji wantulupiyi, marrjapanu. ⁴⁴ Nyungunga warrarnja waninyaja, marrngulu warlininyi nyungu kawu. Partarl warlilkuliny wariny kawu, kanka manaja kawu, parlparrja kawu.

⁴⁵ Ngarrkamilalu muwarrju wurraininyi, "Nyarra walangkarr pirirri, yini Adam, marrngu wankanyu jarrinyi. Nyirrirnikata pirirri, Christ, pirlurr wankanyu jinakata jarrinyi. ⁴⁶ Pala kawu warlinapinti walangkarr jarrayinyi, yarti pala parlparrja kawu jarrayinyi, warlinawayi kawu. ⁴⁷ Ngarrkalu yarni mana pala walangkarr pirirri, Adam, kurlurluja. Pala nyirrirnikata pirirri, Christ, parlparrja milpanya. ⁴⁸ Marrngurrangu nyungunga warrarnja kawujartiny Adam-kapali. Marrngurrangu parlparrja kawujartiny Christ-kapali. ⁴⁹ Kuwarri nyungungu warrarnja nganyjurru kawu Adam-kapali. Yarti parlparrja kawu nganyjurrumili Christ-kapali jarrulupiyi.

⁵⁰ Marrkarrangu ngajumili [??], Ngarrkamili ngurra parlparrja waninyi ngarramarntiku. Nyungurrangu kawu nganyjurrumili, majangujartiny pa pijirrijartiny, nyilykurr jarrulupiyi. Munu waninyakayi ngarramarnti. Partarl wantulupiyi Ngarrkamilinga warrarnja parlparrja.

⁵¹ Yuu, ngurnjul ngalypakata yija wurralamarnanyurraku: Nganyjur-ranga jinta munu marlkarri jarrulupiyi. Nganyjurra wiyirr warinykapali jarruluminyi. ⁵² Jampangangarra jarruliny, wirlujartukapali. Angel-ju trumpetjartinyju wirtu ngurntirri jilkuliny. Ngarrkalu wiyirr marlkarrinyjarri kanka malkulinyjaninyi, ngarramarntiku munu nyilykurr jarrulupiyi. Palanga wankanyurrangu nyungungu warrarnja wariny jilkulinyjaninyi, nganyjurru munu marlkarri jarruluminyi, wankanyu wantuluminyi ngarramarntiku. ⁵³ Nyungurrangu kawu nyilykirrpinti Ngarrkalu wariny jilkulinyjaninyi, marlkarriwayipa nyilykirrwayi. ⁵⁴ Nyungurrangu kawu nganyjurrumili manyurla, marlkarri jarrulupiyi. Ngarrkalu wariny jilkulinyjaninyi, munu yiji marlkarri jarrulupiyi. Palaja marrngu wiyirr miranu jarrulupiyi, Ngarrkamili purlpija muwarr yija: ⁵⁵ "Marlkarri jinakatakayi, Christ-ju marlkarringarra wirlarnanta! Marlkarri jinakatakayi, partarl kampalkulinynganyjurrinyi!" ⁵⁶ Marrngurrangulu

munu pinakarrinyayi Ngarrkanga. Palaja Ngarrkamili Manguny marlkarri wirlanaku. Parra-parra wirtu yija jilkulinyjanaku. ⁵⁷ Ngarrkalu ngakar-nanganyjurraku Christ, kartuwarra manakata jarrinyaku nganyjurraku. Christ-ju marlkarri jirni pala marlkarri jinakata. Palajalu nganyjurrulu wurralaminyi Ngarrka, "Yarranija!" ⁵⁸ Palajalu, marrkarrangu, tarlka wantulinyurru, janngankawayi. Yirkulu pikalyju warrkamu jilkulinyur-ralu Nyampali Jesus-ku. Wiyirrju jinajarrangulu palinyku Ngarrka pilaly jilkuliny. [??]

Galatians

Unknown if consultant checked.

5

¹³ Jipi, muwarr pilamarnanyurraku, Kurijinarranguku. Jintalu wurralapiyinyurruku, “Yijalu pinakarrulunyurru Mujujumili muwarrarrangu, puripi wirririyanaku Juwurranguku marrnguku. Palinyja muwarrja jilkulunyurru. Munujalu nyurra munu Jiyijaji Kurayijimili.” Palajun wurralapiyinyurruku. Mitu yiji janamili muwarr. Jiyijaji milpanya Ngarrkaja kartuwarra manaku nganyjurruku. Yijalmarta jininyurru palinyja. Palajalungarra nyurra palinyilirrangu jarrinyinyurru. Munu Jiyijajimili jarrimanyurru pinakarrinyajalu Mujujumilaku muwarrku.

Tuku jarrulunyurru mitungumarra! Munu wurralanyurrarningu, “Jiyijaji Kurayijimili nganyjurru, puru ngakarnanganyurrinyi. Munu pinakarruluminyalu Muwujumilaku muwarrku. Kuwarri nganyjurru turrpalu jinanyi nganiwarralpirrtiku karrinyanyi jinaku!” Munu palajun muwarr pilkulunyurru! Palajunja muwarrja lirrjal wirtu jarranyurru mayiku, kariku, mirtawaku, pirirriku, nganin-nganinkurrangu, puntaju wirlalanyurrarninyili, ngulyu marranyurru, warinyirrangupa kurlujartiny jilinyurru. Munu kurlujartinyja yungkulunyurrarninyili. Munu yiji palajun jilkulunyurru! Nyurra Kurayijimilirrangu. Palajalu kuwarringulu yija yiji munu kurlujartiny jilkulunyurru, Kurayijimilija muwarrja jilkulunyurru ngarramarntilu, nyurranga ngarlungu jilkulunyurrarningu, palajunjalalu yija-yiji tuku jilkulunyurrarninyi. ¹⁴ Ngarrkalu wirriringanyjurruku warinypa wariny muwarrarrangu. Yinyanganyurrinyi palarrangu muwarr ngalypa wantuluminyi ngungku wiyirr, ngalypa kalkuluminyijaninyi jinta, munu kurlu jilkuluminyijanaku. Waraja wirtu yiji muwarr wirriringanyjurruku: Nyungulu warajalu muwarrju warlirnanjaninyi jinta wiyirr muwarrarrangu Ngarrkaja: “Nyuntulu yijalu yiji tuku jinanparningu. Palajunju wiyirr jinta pukun marrngurrangu tuku jilamanjaninyi nyuntulukapali tuku jinanparningu.” ¹⁵ Kurlkarri marnarnanyurrinyi yarranyurru warinykurnu. Wunyjurru? Muwarrja kulilu yirrirninyurrarningu? Nyurni marnanyurrarningu? Tuku jilkulunyurrarningu! Palajunjalalu kurlujartinyja yiji jilkulunyurrarningu mujajakartijakun.

¹⁶ Nyungu muwarr wirtu wurrarnarnanyurraku: Ngarrkamilaku Pirlurrku yiji pinakarrinyaku. Yirrkulu pinakarrayalu palinyku, palinyja muwarrja yirrkulu jilkulunyurru. Palajun jinajalu munu kurlujartiny jilkulunyurru. Yirrkulu wurralkulunyurrarningu, “Yijalu munu pikaly jilkulumarnarningu ngajulujakun, ngajulu pikaly jilkulumarna Ngarrkan-garra.”

¹⁷ Miranu nyurra marrngurranguku, nganyjurru wiyirr pirlurr ngarlu ngampankata, yirrkulu pikaly jinaku karrinyinyarningu nganyjurru. Nganyjurru karrinyanyi warinyku, kurluku, Ngarrka Pirlurr karrinyi warinyku, ngalypaku. Paliny karrinyi ngalypakataku, ngungkuku. Wiyirr pinakarrinyakatarrangu Ngarrkamili Pirlurrku jurtungu jilkulinyjaninyi ngungkuku, ngarlu nyinga malkulinyjaninyi kurlujartiny jinajamarra. ¹⁸ Ngarrkaku Pirlurrku yiji pinakarrulunyurru. Palajunjalalu munu kurlkarri manaku muwarr nyarra Muwujuja.

¹⁹ Kurrngalju marrngurrangulu munu pinakarrulupiyalu Ngarrkamilaku Pirlurrku. Palarrangu jankanyakatarrangu yiji. Nyurra miranu wunyjurrukata marrngurrangu, jampa ngayarta jarrinyanyi nganyjurrumili wiyirrmili pirlurr ngampankata ngarrakuny, kurlujartinyarranguku jinaku karrinyanyi ngarramarnti, kurlujartiny jinanyi ngarramarntilu. Palajunjalu jinta kurla-kurlakatarrangu jarrinyayijanaku jintaku, jintalu piririmarta yikarnayarninyi, jintalu mirtawanyjarri yikarnayarninyi, jintalu munu jurtungu warlirnakayarningu; ²⁰ jintalu marni pinayi miyu mangunyarrangukapali, ngarluja nyurra marnayijaninyi, kurlujartinyarrangu maparnjukapali yumuny jinayijanaku jintanga, yukuny pinayarningu, warnta marnayarninyi, miku jarrinyayarningu, wirrilyi jarrinyayi, raka-raka jarrinyayi, jinta pinayarninyi, yirrku waninyayi waljangajakun, ²¹ jintamilaku wurrukarraku karrinyayijanaku, yawurr jarrinyayi, yawurrja warajanga ngawu jarrinyayi, kurlujartinyarrangu jinayi, nganin-nganinarrangupa jinayi palajunmarta. Palajunmarta yirrkulu jinayi pirlurrjalu ngampankatajalu. Palajunmarta jinakatarrangu munu wantulupiyi Ngarrkanga palinymilingi warrarnja. Yija pala muwarr. Purlpi wurrarnarnanyurraku minyirrju, kuwarri yarrana kurlkapirli jinirninnyurrinyi: Palajunmarta jinajarrangu munu wantulupiyi Ngarrkanga.

²² Jintalu marrngurrangulu yirrkulu pinakarrulupiyalu Ngarrkamilaku Pirlurrku. Palinyju kurlkapirli jinajaninyi marrngurrangu warinykurnu, ngalypakurnu. Ngarlu nyinga manajaninyi marrngurrangulu ngarlungu wirrilapiyarningu, ngarlu pikaly jinajaninyi, ngarlu wuta jinajaninyi, palinyju nyampa-nyampa jinakatawayi jinajaninyi, ngalypakatarrangu jinajaninyi, yirnikatarrangu jinajaninyi, ²³ jakartakata jinajaninyi marrngurranguku, warlilapiyarningu janamili walja ngampankata pirlurr. Wayirti? Nganurtu marrngulu karra malkuliny, “Palajunmarta jinaku kurlu. Munu palajun jilaman!” Munu yiji marrngulu palalu muwarr pillkuliny palajunmarta! ²⁴ Palarrangulu Kurayiji Jiyijajimilirrangulu yirrkulu wurralculupiyarningu, “Ngaju ngampankata pirlurr kurlujartinyku karrinyarni. Munu yiji! Ngajulu yakalamarna kurlujartiny. Munu ngampankata jarrulumarna. Ngajulu pinakarrulumarnalu Ngarrkamilakujakun Pirlurrku!”

²⁵ Yu! Kurlumajirrilu Pirlurrju wankanyu jininganyjurrinyi. Palajalu nganyjurrulu palinyku yijalu wurralaminilyi nyampali jarrulinynganyjurruku. ²⁶ Yija munu raka jarruluminyi, yijalu munu yirrngilamininyi, yija munu miku jarruluminyarningu.

6

¹ Kurijinarrangukayi, miranu nyurra nganiku Ngarrka karrinyi. Yijapa warinyju Kurijinju kurlujartiny jilkuliny. Kurlumajirriku Pirlurrku pinakarrulunyurrulu, palaja ngalypaku jurti jilkulunyurrulu pala Kurijin, jakartalu. Kurlkapirlilu jilkulunyurru — munu nyurralu jilkulunyurru nyarralukapali. ² Paju karrulunyurrujanaku ngurnjurljartinyarranguku. Yakujun jinajalu jilkulunyurru Kurayijimilija muwarrja. ³ Munu nyurra-nyurra wantulunyurru. Yijapa nganurturrangulupa wuparturrangulu wurralipiyarningu, “Ngaju wirtu”. Palajunmarta wurranajalu mitu marnarninyi. Yijarla wuparturrangujakun jana. ⁴ Nyuntulu yirrkulu japirr malamanparningu, “Wunyjurru? Pala jinirni Ngarrkaja muwarrja?” Yijapa ngalypa. Palaja ngarlu ngalypa jarruluman. Munu wurralamanparningu, “Palarrangulu jintalu kurlu jinikinyiyi, ngajulu ngalypamarta

jinikinyirni.” ⁵ Nyuntumilingarra jurtu jilkuluman nyuntulu. Palajunku karrinyi Ngarrkalu. Munu parrjalamanjaninyi jinta yimpinaku.

⁶ Yijapa marrngulu miranu jilkulinyurrinyi Ngarrkamilaku muwarrku. Puntaju nyurralu yungkulunyurrulu mayipa warnkupa wurrupa nganinnganin nyurramilaku pirnti pinakataku.

⁷ Pinakarrayi! Marrngulu mitu yakalali Ngarrkanga. Yijapa kurlkarri maninyi, “Ngarrka munumpa ngajuku.” Palinyju puru mitu marnarninyi! Kurlu pini yiji! Ngarrkalu yirrkulu parrjarna, tarn-tarn jilkulinypalu panypanyajaku. ⁸ Yijapa marrngulu kurlu jilkuliny. Puntaju kurlu jilkulinypalu Ngarrkalu. Yijapa marrngulu ngalya jilkuliny. Puntaju ngalya jilkulinypalu Ngarrkalu. Yijapa marrngulu yirrkulu jilkuliny ngampan-ngampankatalu pirlurrju. Puntaju marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu jurtu ngakalkuliny ngarramarnti. Yijapa marrngulu yirrkulu pinakarrulinypalu Pirlurrku Kurlumajirriku. Puntaju marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu wangkamarta wirrilkuliny, palanga wantuliny Ngarrkanga ngarramarnti. ⁹ Palajalu purnku-purnkuwayilu nganyjurrulu yirrkulu ngalyparrangu jilkuluminyi. Palajun jinaja yartikarra puntaju Ngarrkalu ngalya yiji jilkulinynganyjurruku.

¹⁰ Palajalu yirrkulu ngalya jiliminyijanaku marrnguku wiyirrku, yijayiji ngalya jiliminyijanaku yijalmarta jinakatarranguku.

Ephesians

Unknown if consultant checked.

5

¹⁸ Munu yawurr jarrinyaku wayinjartiny, pala nyarra ngawu jinakata, kurlkarri manamajirrilu kurlujartiny jilaman. Yijamarta yungkulunyur-rarninyili Ngalypakatanga Pirlurrja, palinyju jipanaku nyurraku jurtungu.

²⁸ Piririmartalu nyarra yijalu yiji tuku jinayarningu jana kawu. Palajunju pukunngarra yijalu tuku jilapiyarninga janamili mirtawanyjarri. Ngarnurtulupa tuku jinarninga mirtawa palinymili tuku jinarninyi palinyju pukunngarra.

PAUL'S FIRST LETTER TO THE PEOPLE IN THESSALONICA

Unknown if consultant checked.

English names and loan words are now spelled as in English, with a hyphen before any Nyangumarta suffixes. All jini and pini have now been standardised as jirni and pirni. Should we change 'ngayiny' back to 'ngarlu'? Should we change 'yijalmarta jinakata' to 'Christian'? Now that the Translation Team have revised parts of it, we will need to update the English back translation to match it.

(1:1)

^{1a} Nyungu muwarr ngajuja Paul-ja, ngapija, Silas-japa Timothy-ja pukun. Nganarnalu mirli-mirlingi yarntarniyirni nyurraku yijalmarta jinakatarranguku ngurnungungu, Thessalonica-nga. Ngarrkamilipa Jesusmili nyurra. Nyarra Ngarrka Japartu nganyjurrumili, nyarra Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili. Pulanymilingarra nyurra wiyirr. Nyungu muwarr nyurraku wiyirruku.

^{1b} Nganarnalu japirr marnayirni nyurraku Ngarrka Japartu nganyjurrumilipa Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali pukun, pulanyju ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyipa ngayiny wutaku jilkulunypulunyurrinyi.

(1:2-10)

²⁻³ Yirrkulu japirr marnayirni Ngarrka ngalypa jilkulunyurraku wiyirruku. Kurlkarri marnayirninuyurrinyi, yijalmarta jirninyurrulu Nyampali Jesus Christ-ja, palajunjalu yirku jirnanyurru ngarrakuny. Ngayinya nyurranga Ngarrka, palajunjalu nyurralu yirrkulu nganiwarralpiriti jirnanyurru yirnkulu jirnanyurru Ngarrkaku. Nyurralu yijalmarta jirnanyurru Nyampali Jesus kulpuliny kankajirrija, palaja kangkulunyrinyi Ngarrkamilikarti warrarnkartu. Palajunjalu yirrkulu paliny yajarnanyurru. Jintalu kurlujartiny jirnayinyurraku, munu purru jarrimanyurralu. Nganarnalu kurlkarri marnayirninuyurrinyi nganikapali nyurra. Palajalu yirrkulu karra marnayirnalulu Japartu Kankajirriku, "Yarrarnija!" ⁴ Yu, nganarna miranu nyurraku, Ngarrkanga ngayinya nyurra, ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jarrinyaku. ⁵ Nganarna milpanyiyirni nyurraku, wurrarniyirni nyurraku, "Ngarrkalu ngakarna Jesus nyurraku kartuwarra manaku." Munu nganarnamili muwarrjalujukun yijalmarta jirninyurrulu. Munu! Ngarrkamili Pirlurr Ngalypakata milpnya nyurraku, palinyjungarra wurrarnanyurraku, "Yija pala muwarr!" Nyurralu yijalmarta jirninyurrulu palanga muwarrja. Palajunjalu nganarna miranu nyurraku Ngarrkalu ngurrju marnanyurrinyi palinymilirrangu jarrinyaku.

Nyarra waninyikinyiyirninuyurraku, miranu nyurra nganarnaku, nganiwarralpiriti jirniyirni, nyurralu palajunngarra jilkulunyurru nganarnalukapali. ⁶ Jampa pinakarrinyinyurrunganinyi, nyurralu pukun jirninyurrulu nganarnalukapalipa nganyjurrumilalu Nyampalilu Jesusjukapali, yirnkulu nganiwarralpiriti jirninyurru. Jintalu kurlujartiny jirnayinyurraku, partal ngampa-ngampa pinayinyurrinyi yijalmarta jinaku palinyja. Nyurralu yirrkulu pikalyju yijalmarta jirninyurrulu. Ngalypakatalu Pirlurrju pikaly kalkurnanyurrinyi. ⁷ Palajalu jinta yijalmarta jinakatarrangu palangajirri warrarnajirri, Macedonia-ngapa Achaia-nga, kurlkapirli jarrinyiyi jana nyurrakapaliku jarrinyaku. ⁸ Nyarra muwarr

Nyampali Jesus wirtu jarrinyikinyi nyurraja ngunarrijirri wiyirrkarti marrngurrangukarti Macedonia-ngapa Achaia-nga, palangajirri. Munu palarrangulujakunwayi pinakarrinyiyi pala muwarr, jintalu pukun ngunarrijirri warrarnjajirri pinakarrinyiyi pala muwarr, palarrangu wiyir miranu nyurraku yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkanga. Nganarnalu munu wurrarnamiyirnijanaku nyurra, puripi ngarrany kaninyipirti miranu waninyikinyiyi nyurraku. ⁹ Marrngu ngunarrijirri warrarnjarrangu wurrarnayinyurrinyi. Jana miranungarra nyurraku, pinakarrinyinyurru nganarnamili muwarr, palajunjalu wirrini yakarnanyurrujaninyi mitu mangunyakalirrangungu, Ngarrkamilirrangungu jarrinyaku karrinyinyurru yijayiji. Ngarrkangarra yija wankanyu waninyi ngarrakuny. ¹⁰ Yu, nyurralu yijalmarta jirninyurrulu nyarranga wankanyu waninyipa ngarrakuny, mimarnanyurralu palinymilaku Pujamuku Jesus-ku. Palinyju wankanyu jirni Jesus marlkarrija. Kuwarri mimarnanyurralu Jesus-ku kulpanyajaku parlparrjaja. Palinyjungarra kartuwarra marnanganyjurrinyi yijalmarta jinakatarrangu. Palajunjalu Ngarrkalu munu kulilu yirrikulinynganyjurrinyi.

2

(2:1 - 16)

¹⁻² Yu, nyurra miranu milpanyiyirninyurraku, munu puru wurrarnayirninyurraku Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Yijalu yijalmarta jirninyurralu. Puripi Philippi-nga jintalu marrngurrangulu kulilu yirrirniyinganinyi, wirlarniyinganinyi, kurlujartinyja kalkurnikinyiyiyinganinyi. Miranu nyurra palaku. Palaja yakarniyirni Philippi, milpanyiyirninyurraku Thessalonica-karti. Palanga wurrarniyirninyurraku Ngarrkamili muwarr. Jintalu marrngurrangulu munu pinakarrimiyiyinganaku. Partal ngampa-ngampa pirniyinganinyi muwarr pinaku. Nganarna munu wirnti karrimiyirnijanaku, Ngarrkalu muwarr pinaku tarn-tarn jirninganinyi. ³ Wurrarnikinyiyirninyurraku nyarra yija muwarr, munu purulu mitu manamiyirninyurrinyi ngapiku warnkukupa yingamanyurrunganinyi. Munu. Yirrkulu yirnkulu jirnikinyiyirni nganarnalu. ⁴ Ngarrkalu ngarrakunyju parrjarnanganyjurrinyi, paliny miranungarra nganikupa nganyjurrulu kurikarri marnanyi. Palinyjungarra ngurrju marnanganinyi nganarna jakul kanganyaku nyungu palinymili yija muwarr nyurranga. Palajalu nganarnalu karrinyiyirnalu Ngarrkakungarra pikaly jinaku, munu marrngurranguku pikaly jinaku. ⁵ Munu nyurra marnamiyirninyurrinyi, ngapi nyarra nyurralu puntajulu wurrarnamanyurrunganinyi yija ngalypakata. Munu lirrjalkatarrangu jarrimiyirni warnkukupa nganiwarralpirtiku. ⁶⁻⁷ Munu japirr marnamiyirninyurrinyi nyurralu nyurra manaku nganarnakupa jintalu pukun. Ngarrka miranu ngajuku, ngajulu yijalu wurrarnarni.

Nganarnalungarra wurrarniyirninyurraku muwarr nyarra Jesus Christ. Palinyjungarra nyungu ngakarnanganinyi nyurrakarti. Palajunjalu nganarnalu japirr marnamiyirninyurrinyi nyurralu ngalypanga kalkurnamanyurrunganinyipa warnku yingamanyurrunganinyi. Munu! Nganarna panyju karrinyiyirni palajun jinaku. Nganarnalungarra kalkurniyirninyurrinyi ngalypalu. Nyurra miranu nyarra pipilu tukulu kalkurnikinyi partany wupartu palinymili, palajunmartakapali jarrinyiyirninyurraku. ⁸ Nganarnanga ngayinyja yiji nyurra, kurikarri marnayirninyurrinyi ngarrakuny [ngarrakunyju ??]. Palajalu munu

muwarrjakun yinyayirninyurrinyi ngalypakata Ngarrkaja. Waljakapali jirniyirninyurrinyi nganarnamilikapali pukun. ⁹ Yu, wurrarniyirninyurrakupa muwarr Ngarrkaja, warrkamu jarrinyikinyiyirna mayipinti warnkuku. Munu japirr manamiyirninyurrinyi mayiku. Munu nganamayirni mayi nyurramili. Nganarna marrja warrkamu jarrikinyiyirna karrpungupa warrukartingi pukun warnkuku maninyaku nganarnamilaku. Nyurra miranu palajunngarra [palajunjungarra ??] jirnikinyiyirni. ¹⁰ Nyarra wanikinyiyirninyurraku, ngarrakunyju yirnkulupa kurlumajirralu jirnikinyiyirni Ngarrka pikaly jinaku. Nyurra miranu palaku, Ngarrka pukunngarra, yija-yiji pala muwarr. ¹¹⁻¹² Nyurra miranu nyarra japartulu miranu jininyi yirnkulu jinaku partany palinymili, palajunmartakapali jarrinyiyirni nyurraku. Nganarnalu ngarrakunyju wurrarniyirni nyurraku yirnkulu jilkulunyurru pikaly jinaku Ngarrkaku. Palinyjungarra ngurrju marnanyurrinyi. Yarti palinyju kangkulinyurrinyi palinymilikarti ngalypakatakarti warrarnkarti. Palajunjalu nyurralu yirnkulu nganiwarralpiri jilkulunyurralu palinykungarra pikaly jinaku. ¹³ Jampa wurrarniyirninyurraku pala ngalypakata muwarr nyurralu pikalyju pinakarrinyinyurru. Kurlkarri marnanyurru, “Nyungu Ngarrkamilingarra muwarr, munu Paulmilijaku.” Pala yijangarra Ngarrkamili muwarr. Nyurralu yijalmarta jirninnyurrulu palanga muwarrja, kurlujartiny jinajalu warinykurnu jarrinyinyurru, kuwarri yirnkungu jarrinyinyurru. Palajunjalu nganarnalu yirrkulu karra marnayirnalalu Ngarrkaku, “Yarrarnija!” ¹⁴ Jampa yijalmarta jirninnyurrulu Ngarrkamilingi muwarrja nyurramili warrarn waljarrangu marrngurrangu kuli jarrinyiyinyurraku. Nyurra jintakapali jarrinyinyurru, palarrangu yijalmarta jinakatarrangukapali ngapinga, Judea-nga. Janamili warrarn waljarrangu marrngurrangu kuli jarrinyiyijanaku, partal ngampa pirnikinyiyijaninyi Jesus Christ yajanaku. Palajunmartakapali nyurramilalu warrarnja waljarrangulu partal ngampa pirnikinyiyinyurrinyi yajanaku palinyku. ¹⁵⁻¹⁶ Kurrngalju Jew-arrangulu marrngurrangulu panyju karrinyiyili Ngarrkamilaku muwarrku. Purlpilu jintalu marlkarri wirlarnikinyiyijaninyi Ngarrkamili muwarr jakul kanganyakatarrangu. Nyarra purlpi wirlarniyi jintalu nganyjurrumili Nyampali Jesus. Kuwarrimartanga jintalu jurtu ngakarniyinganinyi nyurramilija tawunja. Janalu ngarrakunyju partal ngampa pirniyinganinyi kanganyaku yija muwarr Nyampali Jesus-mili nyurrakupa warinyarranguku.

Yini marnayarninyi “Jew-arrangu”, wiyirr jinta ngunarrijirri ngapi yini marniyijaninyi, “Gentile-arrangu”. Nganarna karrinyiyirnijanaku wiyirrku ngapi Gentile-arranguku miranu jarrinyaku Nyampali Jesus-ku, yijalmarta jinaku palinyja. Wiyirr palajun jinajarrangu Ngarrkalu kartuwarra malkulinyjaninyi. Nyarrarrangu Jew-arrangu ngampa-ngampa pinakatarrangu wiyirrku jintaku. Jana panyju karrinyikinyiyijanaku jintaku Jew-arrangukupa Gentile-arranguku pinakarrinyaku muwarrku Nyampali Jesus-mili. Jana kurlujartinykatarrangu. Palajalu Ngarrka kuli jarrinyijanaku. Yartikala wirlalkulinyjaninyi marrjalu yiji.

(2:17 - 3:13)

¹⁷⁻¹⁸ Yu, nyarrarrangu Jew-arrangulu jurtu ngakarniyinganinyi nyurramilija tawunja. Palajalu yirrkulu kurlkarri marnayirninyurrinyi, ngayinyja nganarnanga yiji nyurra. Kulpanyaku karrinyikinyiyirninyurraku nyurrakartiku, marrapa karrinyikinyiyirninyurraku. Ngajulu Paul-ju

marlumal yakurr marnarna kulpanyaku nyurrakartiku, Jayitanju ngampa-ngampa pirnikinyinyi. ¹⁹⁻²⁰ Yu, yija yiji nyurraku kulpanya yirrinaku karrikinyirna. Purlpikurra Nyampali Jesus wurrarniyirninyurraku, yijalmarta jirninyurrulu, kurlujartiny yakarnanyurru, ngalypakatarrangu [ngalypa jinakatarangu ??] jarrinyinyurru. Palajunjalu nyurralu pikaly jirninyurrunganinyi yija. Yarti Jesus nganyjurrumili Nyampali kulpuliny parlparrjaja. Palanga nganarnapa nyurra pukun kunmu wararr karruluminyi wangka yiji, palinyju warajanga yirrilkulinynganyjurrinyi. Miranu jarrulupiyirni nyurraku, munu puru wurrarnikinyiyirninyurraku Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Palajunjalu pikaly yija yiji jarrulupiyirni.

3

¹⁻² Ngajulu munu kakurnamarnanyurrinyi, ngayiny kurluny-kurluny jarrinyikinyirni nyurraku. Karrinyikinyirni nyurraku yaninya yirrinaku. Yartikarra ngakarnarna nyurraku Timothy. Timothy waraja, nganarnamilingarra paliny Ngarrkamili jakul kanganyakata, marrngurranguku jakul kanganyajanaku muwarr Jesus Christ-mili. Wurrarnarnala, “Ngaju wantulumarna nyungungu Athens-ja. Nyuntu kulpumanjanaku Christian-arranguku ngapinga Thessalonica-nga.” Paliny ngakarnarnayurraku jakurlinaku marrjalu, [??] Nyampali Jiyijajinga yijalmarta jilkulinyurrulu ngayiny tarn-tarnjupa wirntimajirralu ngarrakuny. ³⁻⁴ Jintalu kurluny-kurlunyja wirrilapiyinyurrinyipa wirntiji pilayinyurrinyili, warinykurnu jiliyinyurrinyili yajanaja Nyampalija Jesus-ja. Nyarra waninyiyirninyurrakupa wurrarniyirninyurraku palajunmarta jilkulupiyinyurrinyi. Kuwarri nyurra miranu wurrarniyirninyurraku yija muwarr. ⁵ Yu, ngajulu ngayiny kurluny-kurlunyju kurlkarri marnikinyirninyurrinyi. Kurlkarri marnikinyirni, “Ngurnipali Jayitanju yakurr marnajaninyi, palajalu ngurnipali kuta yakarnaya yajanaku Nyampali Jesus. Yijapa Ngarrkamili muwarr puruku wurrarniyirni-janaku.” Palajunngarra kurlkarri marnikinyirni. Ngaju kurlkapirli jarrinyaku karrinyikinyirninyurraku. Palakungarra Timothy ngakarnarnanyurraku parrjana yirrinaku. ⁶ Timothy kuwarrimartangarra kulpanya. Palinyju wurrarnaji nyurralu yirrkulu yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkangapa tuku jirnanyurrarningu ngalypalu. Ngayiny ngalypalu kurlkarri marnanyurrunganinyi, nyurralu karrinyinyurrunganaku [karrinyanyurrunganaku ??] yirrinaku nganarnaku. Palajunju pukun nganarnalu karrinyiyirninyurraku yirrinaku nyurraku. ⁷⁻⁸ Yu, Timothy-lu jakul kanyaji, pikaly yiji jirninyi palinyju. Nyungungu jintalu kurluny-kurlunyja wirrirnikinyinyiyi. Ngayiny kurlu jirninyiyi. Kuwarri ngaju miranu nyurraku, yirrkulu yajarnanyurru Nyampali Jesus. Palajunja ngaju pikaly jarrinyarninyurraku. ⁹ Muwarr pinaja Ngarrkaku, kurlkarri marnayirninyurrinyi, pikaly yiji nganarna. “Yarrarnija!” karra marnayirnalalu Ngarrkaku. ¹⁰ Yirrkulu [?? night and day] muwarr pirniyirnalalu Ngarrkaku nyurraku, wurrarniyirni karrinyiyirninyurraku yarrana yirrinaku, nyurra miranu jilapiyirninyurrinyi Ngarrkaku. Palajunjalu nyurra miranu yiji jarrulunyurralu palinyku. ¹¹ Palakungarra japirr marnayirnipulinyi Ngarrka nganyjurrumili Japartupa Jesus nganyjurrumili Nyampali, “Yijapa tukulu kulpanyakanu kawapulunganinyili palamakarti marrngurrangukarti Thessalonica-nga.” ¹² Japirr marnayirninyurraku Nyampali Jesus, yijalu ngayinyju ngalypalu tuku jilkulinyurrarninyi. Nganarnanga ngayinyja yiji nyurra, palajunmartalu yijalu

ngayinyju ngalypalu tuku jilkulunyurrarninyipa jintaku marrngurranguku pukun. ¹³ Karryinyiyrninyurraku tarlka waninyaku pirlurrja nyurramilingi, kurlumajirri yiji waninyaku [?? May he make your hearts strong, blameless and holy]. Palajunmartalu japirr marnayirni Nyampali Jesus tarn-tarn jinaku nyurraku. Paliny kulpanyaja parlparrjaja palinymili angel-arrangujartiny [?? “with all his holy people” — does this include Christians/saints?] nyurra kurlumajirri wararr karrulunyurru Ngarrkanga nganyjurrumilinga Japartunga.

4

(4:1 - 12)

¹⁻² Yu, nyurra miranu muwarrarranguku nyarra wurrarniyirninnyurakupa. Pala muwarrarrangu nganyjurrumilija Nyampalija Jesus-ja. Nganarnalu miranu jirniyrninyurrinyi wunyjurrukपालिकु waninyaku pikaly jinaku Ngarrkaku. Nyurralu pinakarryinyurrunganaku. Kuwarri nyungu wurrarniyirninnyuraku Nyampalija Jesus-ja: Yirrkulu jirnarrayi yirnkulu yiji nganarnamilija muwarrja. ³ Ngarrkalu karryinyurraku yakujun waninyaku. Palinykapali jarrulunyurru, kurlumajirri. Nyurra wiyirr wantulunyurrarningu waljangajakun nyupajingi, munu marru manaku warinymili nyupaji. Munu yiji! [?? - sexual sins - sensitive subject] kurla-kurlakatakपालिरररु ⁴⁻⁵ Jinta marrngurrangu munumpa yiji Ngarrkaku, janalu yirrkulu marru marniyijaninyi mirtawanyjarri warinymili [?? - sexual sins - sensitive subject] kurla-kurlakatakपालिरररु.

Munu janakapali jarrynyaku [??] yijalmarta jinakatawayirrangukapali. Munu! Nyurramilinga wantulunyurrujanaku waljangajakun nyupajinga. Panyjarmajirrilu kalkulumanpa ngalypalu jilamanpalu. ⁶ Yijapa nyuranga warinyju ngulyulu kawali warinymili mirtawa. Ngarrkalu kuli jarrulinypalu palaku ngulyukataku. Ngarrkalungarra wirlalkulinyjaninyi palajunmartarrangu. Purlpi nganarnalu minyirrju wurrarniyirninnyuraku pala muwarr. ⁷ Ngarrkalu wurrarnanganyjurraku Christian-arranguku palinykapaliku waninyaku, kurlumajirri, munu jintakapali kurla-kurlakatakपालिरररु [?? - sexual sins - sensitive subject]. ⁸ Jintalu panypanyayili nyungungu muwarrja. Palarrangulu panypanyakatarrangulu panypanyayinganakupa, panypanyayili Ngarrkangangarra. Ngarrkalungarra yinyanyurrinyi palinymili Ngalypakata Pirlurr, munu panypanyaku palinyja. ⁹ Yu, Ngarrkalu purlpi wurrarnanyurraku ngalypalu tuku jilkulunyurrarninyi. Munu palaku nyungungu mirli-mirlinga yartalapinyurraku, nyurra purlpi miranungarra palaku. ¹⁰ Yu, nyurralu ngalypalu tuku jirninyurrujaninyi Christian-arrangu nyurramilinga warrarnja, Macedonia-nga. Kuwarri wurrarniyirninnyuraku, yirrkulu palajun jiliyi. ¹¹ Munu yananyaku jintamilikarti ngurrakarti yimpinaku, jinta marrngurrangu kurrpanakata. Palajunmartaja ngayiny kurlujartiny kuli jarrayili. Yirrkulu marrjalu warrkamu jiliyi. Palangarra nyarra wurrarniyirninnyurakupa purlpilu. ¹² Warrkamu jarrayi mananyaku warnkuku mayipinti. Palajunjalu nyurra munu kulyi yankulunyurrujanaku jintaku. Marrngurrangulu jinta wurralapinyurrinyi ngalypanga yirnkungu waninyanyurru.

(4:13 - 5:11)

¹³ Yuu, pinakarrayi nyungu muwarr yijalmarta jinakatarrangu purlpi marlkarri jarrynyyipa. Karryinyiyrninyurraku miranu jarrynyaku palarranguku. Palajalu munu yirrkulu paju karrulunyurrujanaku. Jinta

munumpa waninyayalu Ngarrkaku, palajalu paju karrinyayi janaku ngarrakuny. Munu paju karrulunyurru janaku nyarrarrangukapali. Nyarrarrangu yijalmarta jinakatawayirrangu Nyampalingi Jiyijajingi, jana paju yiji marlkarri jarrinyajarranguku. ¹⁴ Jesus marlkarri jarrinyi. Palaja Ngarrkalu yarrana wankanyu jirni. Yijalmarta jirninyili palanga muwarrja. Palajunjalu yijalmarta jirninyili nyungungu warinyja muwarrja pukun: Yarti Ngarrkalu ngakalkuliny Jesus parlparrjaja mananyaku yijalmarta jinakatarranguku marlkarrinyjarriku. Palarrangu Nyampalilu Jesus-ju kangkulinyjaninyi Japartukarti, yijalmarta jinakatarrangu. ¹⁵⁻¹⁶ Nganarnalu wurrarniyirninnyurraku nyungu muwarr nganyjurrumilija Nyampalija Jesus-ja. Paliny kulpuliny parlparrjaja mananyaku wiyirruku yijalmarta jinakatarranguku, palinyju kangkulinynganyjurrinyi Japartumilikarti warrarnkartti. Palinyju kangkulinyjaninyi kuwarri wankanyupa waninyayi, marlkarri jarrinyaja pukun. Nyarra wankanyu waninyayipa munu jana palaji walangarra yankulupiyi kanka parlparrkartti. Munu! Pala yakujun jarruliny: Nganyjurrumili Nyampalingarra milpuliny parlparrjapa kamalkulinyjanaku marrjalu marlkarrinyjarriku yijalmarta jinakatarranguku. Wirtulu angel-ju puyu pilkulinyipili wirtungu trumpetja. Nyarrarrangulu marlkarrinyjarrilu pinakarrulupiyi pala trumpet, Nyampali Jesus pukun kamanaja. Palajunja palarrangu marlkarrinyjarri wanka jarrulupiyi. ¹⁷ Palaja nyarra wankanyupa waninyayi yijalmarta jinakatarrangu kanka jilkulinyjaninyi. Nganyjurru wiyirr kuru malkulinynganyjurrinyi kanka mujungungu, nyarra marlkarri jarrinyajapa jinta pukun. Palajunngarra nganyjurru wiyirr wantuluminyili nganyjurrumilinga Nyampalinga Jiyijajinga ngarrakuny. ¹⁸ Palajunjalu nyurralu yirrkulu ngayiny tarlka jiliyarninyipa pikaly jiliyarninyi muwarrjartinyju nyungujartinyju.[??]

5

(5:1 - 22)

¹ Ngurnipali jintalu kurlkarri marnayi, “Nyanga Nyampali Jesus kulpulinynganyjurruku mananyaku? Nyanga wirlalkulinyjaninyi nyarrarrangu kurlujartiny jinakatarrangu?” Nyampa palaji milpuliny Nyampali nganyjurrumili. Purlpi miranungarra nyurra palaku muwarrku. Munu nyungu mirli-mirlilu miranu jilamarnayurrinyi palaku. Nyanga milpuliny? Palaku wiyirr munumpa nganyjurru. ² Nganarnalu nyarra wurrarniyirninnyurraku paliny, nyampangarra turlpuliny. Kurrngal marrngurrangu munu mira karrulupiyalu palinyku. Yuu. Ngurnipali ngulyukata yarrali warinymilikarti ngurrakarti warrukartingi. Palarrangu jinta munumpa palaku nyanga milpulinyjanaku janamilinga ngurranga. Janalu munu mintulu mimalapiyalu palaku ngulyukataku. Palajun Nyampali Jesus wangka palaji turlpulinynganyjurruku, kurrngal marrngurrangu munu mira karrulupiyalu palinyku. ³ Palanga janalu wurralapiyi, “Nganiwarralpiriti ngalya. Jintalu munu kulilu wirlalapiyinganinyi.” Nyarrarli palajunmarta muwarr pinalupiyipa, palangangarra Nyampali Jesus ngayarta jarruliny. Palinyju wirlalkulinyjaninyi nyampalu palaji, marrjalu yiji wirlalkulinyjaninyi, partal kuku jarrulupiyalu. Nyurra miranu nyarra mirtawanyjarrilu ngayinykarralu partany kanganyiyijaninyi, parra-parra wirtu, munu partal ngampa pilkulupiyijaninyi partany ngayarta jarrinyaku. Palajunkapalingarra jarrulinyjanaku marrngurranguku, nyarrarrangu palal waninyiyipa, kulpanyajaku munu mira karrulupiyalu

Nyampaliku Jesus-ku. Jana partal kuku jarrulupiyalu palinyjamarra. [??] ⁴⁻⁵ Yuu, nyurra munu jintakapali, Ngarrkamiliwayi. Jana waninyayi warrukurlangakapali, Satanmilinga warrukurlanga. Jana munu mira karrinyakayalu Nyampaliku Jesus-ku kulpanyaja. Palinyja kulpanyajanga jana marrpalapiyi. Nyurra munu janakapaliwayi. Nyurra Ngarrkamili, waninyinyurru palinymilinga tilinga. Mimarnanyurralu Jesus-ku. Palinyja kulpanyajalu nyurra munu marrpalkulunyurru, pikaly jarrulunyurru. ⁶ Nganyjurru munu warrukurlangawayi waninyayinyi. Munu karta karruluminyi ngarrakuny jintakapali. Parrilyju mimalaminyalu miramira Nyampaliku Jesus-ku kulpuliny. Nganyjurru munu wantuluminyi karikatarrangukapali, nyarrapa minpirnayi yirrkulu. ⁷ Marrngurrangu karta karrinyayi warrukartingangarra, karikatarrangulu minpirniyi warrukartinga pukunngarra. ⁸ Nganyjurru munu wantuluminyi palarrangukapali, jana warrukurlanga waninyayi. Nganyjurru Ngarrkamili, nganyjurru waninyayinyi palinymilinga tilinga. Palajunjalu nganyjurru yirnkungu wantuluminyalu, munu karikatarrangukapali. Nganyjurru yirrkulu Ngarrkanga yijalmarta jiliminyilipa ngalypalu tuku jiliminyarninyi. Kurlkarri malaminyi, Nyampali Jesus-jungarra kangkulinynganyjurrinyi palinymili Japartumilikarti warrarnkarti. Palajunjaja Ngarrkalu tuku jilkulinynganyjurrinyi Satanjamarra. ⁹⁻¹⁰ Ngarrkalu mananganyjurrinyi, palinymili waljarrangu jirninganyjurrinyi. Pala jirni munu kulilu yirrinakupa wirlanaku nganyjurruku. Mananganyjurrinyi tuku jinaku, kangkulinynganyjurrinyi palinymilikarti waljakarti warrarnkarti. Palajunjangarra ngakarnanganyjurruku Jesus nganyjurrumili Nyampali. Palinyngarra kartuwarra manaku marlkarri jarrinyinganyjurruku. Yarti wiyirru kulpulinynganyjurruku mananyaku, wankanyurrangupa marlkarrinyjarri. Palinyju kangkulinynganyjurrinyi wiyirr palinyja waninyaku ngarramarnti. ¹¹ Palajunjalu kurlkapirli jilkulunyurrarninyi nyungulu muwarrju, palaja munu ngayiny kurluny-kurluny jarrulunyurru. Nyurralu purlpilu pala muwarr wurrarnikinyinyurrarningu. Palajun yirrkulu jilkulunyurru tarn-tarnju yijalmarta jinaku. ¹² Yu, japirr marnayirninnyurrinyi ngalypalu kurlkarri malkulunyurrujaninyi nyurramili nyampalirranggu. Ngarrkalungarra ngurrju marnajaninyi palarrangu nyampalirranggu nyurruku. Janalu yijalu yiji tuku jirnayinyurrinyipa miranu jirniyinyurrinyi nyurra yijalmarta jinakatarrangu yirnkungu yananyaku. ¹³ Palajunmarta warrkamu jirnayinyurruku. Palajunjalu yijalu yiji ngalypalu kurlkarri malayijaninyipa ngayinyja nyurramilinga jiliyijaninyi.

Munu warnta-warnta malkulunyurrarninyi. ¹⁴ Yakujun jinaku karriyirninnyurruku: Jinta nyurranga warrkamu jinakatawayi, wurralayijanaku warrkamu jinaku. Jinta nyurranga wirntikata, wurralkulunyurrujanaku, "Yijalmarta jilayili Ngarrkanga! Tukulu kalkulkulunyurrinyi palinyjungarra. Wirntiwayi!" Jinta nyurranga nyangalykata, wurralayijanaku, "Yijalu yajalayi Nyampali Jesus!" Kintilu jilkulunyurrujanaku wiyirru. ¹⁵ Jintalu kurlujartiny jiliyinyurrukulu, munu nyurralu kurlujartiny jilkulunyurrujanaku puntajulu. Tuku jilkulunyurrarninyi ngalypalu yiji, jinta pukun tuku jilkulunyurrujaninyi, munumparrangu Nyampaliku Jesus-ku. ¹⁶ Yirru yiji pikaly wantulunyurru. ¹⁷ Yirrkulu muwarr pilkulunyurralu Ngarrkaku. ¹⁸ Karra malkulunyurralu yirrkulu Ngarrkaku, "Yarrarnija!" Palajun karra malkulunyurralu ngalypangapa kurlungu pukun. Christian-arrangulu palajunju jinaku. Palajunmartakun-

garra Ngarrka karrinyi. ¹⁹⁻²⁰ Yijapa Ngalyapakata Pirlurr muwarr pilkulunyurraku, munu palal yakalkulunyurru. Yijapa warinyju marrngulu wurralkulunyurraku palinyju muwarr pirninyi muwarr Ngarrkaja. Munu panypanyaku palanga muwarrja. ²¹⁻²² Kintilu yiji pinakarrulunyurru pala muwarr. Japirr malkulunyurrarningu, “Yija pala muwarr? Ngarrkaja pala?” Yijapa yija-yiji, palajangarra muwarrja jilkulunyurru. Yijapa mitu yiji, munu Ngarrkaja, kurlu pala. Munu kurluja muwarrja jilkulunyurru.

(5:23 - 28)

²³ Ngarrka waninyinyurraku nyurranga, palinyjungarra ngalypanga kalkurnanyurrinyi. Palajunja ngayiny wuta waninyinyurru. Japirr marnarnanyurraku Ngarrka, tuku jilkulunyurrinyi, kurlumajirri. Japirr marnarnanyurraku ngalypalu kalkunaku nyurramili pirlurpa kurlkapa kawu pukun. Kurlumajirri yakujunngarra wantulunyurru ngarrakuny. Warajanga karrpunga Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili kulpuliny parlparrjaja, palinyju wurralkuliny, ngalypa yiji nyurra, kurlumajirri. ²⁴ Ngarrkalungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymili waljarrangu jarrinyaku. Paliny yirnikata, ngalypa yiji jilkulunyurrinyipa tukulu kalkulunyurrinyi palinyju. ²⁵ Yuu, japirr malkulunyurrunganaku Ngarrka, tukulu kalkulkulinynganinyi nganarna pukun. ²⁶ Nyurra wiyirr Nyampali Jesus-mili. Wiyirr nyurra warajanga jarrinyajanga pikalyju yampu malayarninyi. ²⁷ Ngajulu Paul-ju wurrarnarnanyurraku, Ngarrkalu karrinyinyurraku pinakarrinyaku nyunguku muwarrku. Read-amu jilkulunyurru nyungu mirli-mirli wiyirrju pinakarrinyaku. ²⁸ Japirr marnarnanyurraku Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali yirrkulu ngalypalu tukulu kalkulkulunyurrinyi. Jipi.

KURIJINARRANGUKU NGAPINGA, THESSALONICA-NGA (PAUL'S SECOND LETTER TO THE PEOPLE IN THESSALONICA)

¹ Nyungu muwarr ngajuja Paul-ja, ngapija, Silas-japa Timothy-ja pukun. Mirli-mirlinga yarntarniyirninnyurraku yijalmarta jinakatarranguku ngurnungungu, Thessalonica-nga. Ngarrkamilipa Jesus-mili nyurra. Nyarra Ngarrka Japartu nganyjurrumili, nyarra Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili. Pulanymilingarra nyurra wiyirr. ² Japirr marnayirninnyurraku Ngarrka Japartu nganyjurrumilipa Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali pukun, ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyipa ngayiny ngalya jilkulinyapulunyurrinyi.

Pikaly yiji jirninnyurrunganinyi.

³ Yuu, kurlkanga jirninnyurru yiji. Nyurralu yijalu yijalmarta jirninnyurulu Ngarrkangapa ngalypalu tuku jirninnyurrarninyi. Yirnku palajungarra jirninnyurru. Palajunjalu pikaly yiji jirninnyurrunganinyi. Palakungarra yirrkulu karra marnayirnalulu Ngarrkaku, "Yarrarnija!" ⁴ Nganarnalu nyurra marniyirninnyurrinyi jintanga Kurijinarrangungu ngurnarrijirri tawunjarrangu. Wurrarnayirnijanaku nyurralu Thessalonica-nga yijalmarta jirninnyurulu Ngarrkanga, kurlkanga jirninnyurru yija. Jinta marrngurrangu kuli jarrinyiyinyurrakupa kurlujartiny jirninnyurraku, Nyampali Jesus yajanaja partal ngampa-ngampa pirnikinyiyinyurrinyipa. Yirrkulu ngarrany yajarnanyurru paliny.

Ngarrkalu wurralkulinyganyjurruku, "Ngalpayi ngajumili warrarnja!"
[??]

⁵⁻⁷ Palajunjalu Ngarrkalu yarti wurralkulinyurraku, "Ngalpayi ngajumili warrarnja!" Palanga paliny Nyampali wantuliny ngarramarnti. Ngarrka ngalya yiji, yirnkulu jininyi ngarrakuny. Puntaju nyarrarrangu kulikatarangu wirlalkulinyjaninyi. Palanga nyurraku ngalya jilkulinyurraku, nganarnaku pukun. Ngarrkalu palajun jilkulinyganyjurruku parlparrja kulpanyaja Nyampali Jesus. [??]

Yuu! Ngarrkalu ngakalkuliny Jesus nganyjurrumili Nyampali parlparrjaja wikanga lalyurr-lalyurrkarranga kaninykurnu, palinymilirrangu marrjapanu angel-jartiny pukun.[??] ⁸ Palangangarra Ngarrkalu wirlalkulinyjaninyi nyarra palinyku munumparrangu. Panypanyikinyiyili ngalypanga muwarrja Nyampalimili Jesus-mili, panyju karrikinyiyalu. Palajunjalu wirlalkulinyjaninyi wiyirr.[??] ⁹⁻¹⁰ Jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarrakuny. Nyarrarrangu marrngurrangu munu wangka palanga wirtunga pirrpanga Jesus-milinga waninyakayi. Munu yiji! Nyampalinga Jesus-ja kaja yija yiji wantulupiyi ngarramarnti.[??]

Wariny jarrulinyganyjurruku, palinymilirrangu nganyjurrulu. Nyampalinga Jesus-ja wangka yiji wantuluminyi. Wiyirrju yijalmarta jinakatarrangulu paliny nyurra malaminyi. Yuu, yijalmarta jirninnyurulu nganarnamili muwarrja Nyampaliku Jesus-ku. Palajunja nyurra palanga wantulunyurru palinyja. Warajanga wiyirrju nyurra malaminyi Nyampali Jesus, nyurralupa nganarnalupa jintalu yijalmarta jinakatarrangulu pukun.

Japirr marnayirninyurraku Ngarrka, palinykapali yarni malkulunyurrinyi.

¹¹ Palajunjalu yirrkulu japirr marnayirninyurraku Ngarrka, palinykapali yarni malkulunyurrinyi palinyju. Ngarrkalungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymili jarrinyakupa palinykapali jarrinyaku, kurlumajirri. Nyurralu yijalmarta jirninyurrulu palinyja. Palajunjalu yijalu yiji warrkamu jirninyurralupa yirnkulu jirninyurru palinykungarra pikaly jinaku. Japirr marnayirninyurraku Ngarrka nyurramilaku pirlurrku tarlka jinaku, yijamarta jilkulunyurru yirnkungu ngarramarnti.

¹² Yirnkulu jilkulunyurru, palajunjalu jintalu nyurra malapiyi Jesus nganyjurrumili Nyampali. Palinyju nyurra pukun nyurra malkulunyurrinyi ngalya jinaja. Ngarrkalupa Nyampalilu Jesus-ju ngalypalu kalkulkulinypulunyurrinyi.

2

Nyampali Jesus munu purlpi kulpanyama.

¹⁻² Yuu, ngurnipali warinyju wurralalu nyurraku muwarr palajun: “Nyampali Jesus Christ purlpi kulpanya, kanyajaninyi marrngurrangu palinymilirrangu Ngarrkamilikarti warrarnkarti.” Mitu pala muwarr. Ngurnipali warinyju wurralalu muwarr yakujun: “Ngarrkamilalu Pirlurrju wurrarnaji nyarra muwarr.” Ngurnipali jintalu wurraliyili nganarnalu yartarniyirni mirli-mirlinga, “Nyampali Jesus purlpi kulpanya.” Pinakarrinyajalu muwarr palajunmartaja, munu ngayiny kurlu jarrulunyurru, munu wirnti karrulunyurru. ^{3a} Munu yijalmarta jinaku palajunja muwarrja. Puru yiji mitu marnayinyurrinyi.

Kurlujartinykata Marrngu turlpuliny.

^{3b} Walangkarra palaji wariny marrngu turlpuliny, paliny Satan-mili, paliny yini Kurlujartiny Marrngu. Kurrngalju yiji marrngurrangulu pinakarrulupiyalu palaku Marrnguku, warinykurnu jilkulinyjaninyi Ngarrkangamarra. ⁴ Nyarralu marrngulu wurralkulinypaninyi wirtu yiji paliny. Jakurlilkulinyjaninyi marrngurrangu pinakarrinyaku palinyku. Kajalkuliny Ngarrkamilinga Temple-japa karra malkulinyjanaku wiyirrkulu, “Ngajungarra nyarra wirtu yiji kankajirrija. Yijalu yiji jilkulunyurru ngajumilija muwarrja. Munu yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga. Munu pinakarrulunyurrujanaku jintaku mangunyarranguku. Yijalu ngajuku pinakarrulupijinyurru!” Yuu, palajun jilkuliny painyju.

⁵ Nyarra wanikinyinyi palanga wurrarnikinyiyirninyurraku nyungu kurlujartinykata marrngu. Kurlkarri malkulunyurru nyungu muwarr.

⁶ Nyarra munu ngayarta jarrima, warinyju ngampa pininyi ngarrany. Nyurra miranu palaku ngampa pinakataku. Yarti pala kurlujartinykata marrngu ngayarta jarruliny Ngarrkamili muwarrja. ⁷ Kuwarri kurrngalju marrngurrangulu yirrkulu panypanyayili Ngarrkanga. Satan-ju kukujarrilu kanganyajaninyi warinykurnu, kurlujartinykurnu. Yartikala Ngarrkalu purlu jilkulinypalu nyarra ngampa pinakata.

⁸⁻¹⁰ Palajangarra pala nyarra Kurlujartinykata Marrngu ngayarta jarruliny. Yuu, Satan-ju ngakalkuliny paliny, mitu marnarrulinyjaninyi maparnjartinyju wirtujartinyjupa. Jilkuliny warinypa wariny kurlujartiny, mitulu palinymilalu ngurra malkulinyjaninyi jinta warinykurnu, kurlungu. Kurlkarri malapiyi paliny wirtu yiji, Ngarrkakapali, pinakarrulupiyalu palinyku.

Palaja Jesus nganyjurrumili Nyampali kulpuliny pirrpanga wirtungu yiji parlparrijaja. Wurralkulinyipili Kurlujartinykatanga Marrngunga, "Marlkarri wirlalamarnanta kuwarri." Yija, palalu muwarrju wirlalkuliny.

Nyarrapa pinakarrinyiyili palanga Kurlujartinykatanga wirlalkuliny-janinyi wiyirr Ngarrkalu. Pinakarrimayi muwarr yija yiji Ngarrkamili, yijalmarta jirnimagiyili palinyja, kartuwarra marnamajaninyi. Yakal marnayi muwarr Ngarrkaja. Palajunjalu jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti. ¹¹ Pala yija! Jana panyju karrinyiyi pinakarrinyaku Ngarrkamilaku yijaku muwarrku. Palajunjalungarra Ngarrkalu ngakumpa jilkulinyjaninyi wiyirr kurlkapirlija. Janalu kurlkarri malapiyi warinykurnu, pinakar-rulupiyalu palaku kurlujartinykatakaku mitukatakaku marrnguku. ¹² Pikalyju kurlujartiny yajarnayi. Ngarrkalu wirlalkulinyjaninyi palarrangu yakal-yakal manakata palinymilaku yijaku muwarrku.

Nyampalilu Jesus-ju ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jar-rinyaku.

¹³ Yuu, Nyampalinga Jesus-ja ngayinyja waninyinyurru. Purlpi walangkarrangungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jar-rinyaku. Ngakarnanyurraku palinymili Ngalyapakata Pirlurr kartuwarra manaku nyurraku, ngalypakatarrangu jinaku nyurraku pukun. Pinakarrinyinyurru Ngarrkamili yija muwarrpa yijalmarta jirninyur-rulu. Palajunjangarra Ngarrkamilirranguku jarrinyinyurru. Palajun-jalu nyurraku yirrkulu karra marnayirnalalu Ngarrkaku, "Yarrarnijayi!" ¹⁴ Ngarrka karrinyanyurraku Nyampalikapali Jesus Christ-kapali jar-rinyakupa waninyaku palinyja ngarramarnti. [??] Palajunjalungarra ngakarnanganinyi nyurrakarti jakul kanganyaku palinymili ngalyapakata muwarr.

¹⁵ Yuu, tarlka wantayi! Ngarrakunyju yijalmarta jiliyili nyarra muwarr wurrarniyirnyurraku palanga, mirli-mirlinga muwarr yarn-tarniyirnyurraku.

¹⁶⁻¹⁷ Ngarrkanga nganyjurrumilinga Japartunga ngayinyja yiji nganyjurru wiyirr, palinyju ngalypalu kalkurnanganyjurrinyi. Palajunjalu miranu jarrinyinyi nganyjurru marlkarri jarrinyaja yarrana wankanyu jilkulinynganyjurrinyi, palinyja waninyaku ngarramarnti. Nganarnalu japirr marnayirnipulinyi Jesus Christ nganyjurrumili Nyampalipa Ngarrka Japartu nganyjurrumili, pulanyju ngayiny tarlkapa wirntimajirri kalkulkulinypulunyurrinyi, yirrkulu nyurralu yirnkulu jirnarrayipa yirnkulu muwarr pirnarrayi.

3

Ngarrkanga muwarr pilkulunyurrunganaku.

¹ Yuu, japirr marnayirnyurrinyi, nyurralu Ngarrkanga muwarr pilku-lunyurrunganaku puntaju. Japirr malkulunyurrunganaku ngayiny tarlka jilkulinynganinyi nyampalu jakul kangkulupiyirnijanaku muwarr Nyampali Jesus jintanga marrngurrangungu ngurnarrijirri. Karrinyayirni-janaku pinakarrinyaku pala muwarr, janalu pukun yijalmarta jilapiyili, wunyjurru kapali Jakul kanganyikinyirnyurraku muwarr Nyampali Jesus-mili. Pinakarrinyaja, pikalyju yijalmarta jirninyurrulu. Palajunju pukun nganarnalu karrinyayirnijanaku jintaku pikalyju yijalmarta jilapiy-ili. ² Jinta marrngurrangu ngayiny jalypakata, janalu munu yijalmarta

jinakayili muwarrja Nyampalinga Jesus-ja. Kuliny-kuliny jarrinyiyi nganarnakupa wirlaliyanganinyili. Japirr malkulunyurru Ngarrka nganarnaku paliny mingka wantuliny nganarnaku palarrangungamarra kurlunykurluny marrngurrangungamarra. ³ Jesus nganyjurrumili Nyampali waninyi nganyjurrunga ngarramarnti, munu wirrina parnpilkulinynganyjurrinyi. Yija yirnkukata paliny. Nyurra yirnkukata jilkulunyurrinyi palinyjupa tuku jilkulunyurrinyi Satan-jamarra.

Yirnku jinarrayi Ngarrkamilija muwarrja.

⁴ Nyampalilu Jesus-ju ngayiny ngalya jirninganinyi, nyurralu kuwarri yirnku jirninyurru. Yijalu yirnku jirnarrayi nganarnamilija muwarrja. ⁵ Japirr marnayirninyurraku Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu miranu jilkulinyurrinyi Ngarrkaku, nyurralu yijalu ngayinyja jilkulunyurrarningu Ngarrka. Japirr marnayirni Nyampali Jesus, nyurralu ngayinyju tarlkalu jilkulunyurrulu muwarrja Ngarrkamilija. Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu ngarrakunyju jirnikinyi palinymilija Japartumilija muwarrja. Jintalu kurlu jirnikinyiyalu palinyku, nganin-nganin kurlujartinypa wurrarnikinyayili, palinyju yirrkulu ngarrany jirnikinyi palinymilija Japartumilija muwarrja. Nganarnalu karrinyiyirninyurraku yirrkulu palajunju jirnarrayi Ngarrkamilija muwarrja.

Warrkamuwayikatarrangu mayiku jamilkulunyurrujaninyi.

⁶ Yuu, purlpilu wurrarniyirninyurraku, yija yiji warrkamu jarrulunyurru waljaku warnkuku mayipintiku mananyaku. Jintalu nyurranga panypanyayili nganarnamilia muwarrja, puru kajan-kajarnayi, warrkamumajirri. Pinakarrayi! Wurralapiyirninyurraku muwarr Jesus Christ-ja nganyjurrumilija Nyampalija. Kajamarta wantulunyurru janangamarra palajunkatarrangungamarra, munu kululkulunyurrujaninyi. [??] ⁷ Nyurra kurlkapirli, nyurralu jilkulunyurru nganarnalukapali. Nyarra wanikinyinyi palanga, warrkamu jarrikinyiyirni, munu puru kajan-kajarnamiyirni. ⁸ Munu japirr marnamayirninyurrinyi mayiku. Mayiku warnku yinyayirninyurrinyi. Warrkamu jarrinyiyirni. Nganarnalu yija warrkamu jarrikinyiyirna karrpungapa warrukartinga warnkuku waljaku mananyaku nganarnamilaku. Munu mayi ngulyulu nganamiyirninyurraku nyurramili. ⁹ Nyampalilu Jesus-ju ngakarnanganinyi wurranku muwarrku palinymilaku nyurranga. Palajunjalu japirr marnamiyirninyurrinyingarra mayiku. Puru yakarniyirni. Nganarnalu miranu jinaku karrikinyiyirninyurraku wunyjurraku jilkulunyurru. Palajunjalu marrja yiji warrkamu jarrikinyiyirna. Yakujun pukun ngarra jilkulunyurru nyurralu, warrkamu jarrulunyurru waljaku mayipintiku warnkuku nganarnalukapali. ¹⁰ Nyarra wanikinyinyi palanga minyirrju wurrarniyirninyurraku, "Warrkamuwayikatarrangu mayiku jamilkulunyurrujaninyi." ¹¹ Wurrarniyinganaku jintalu, nyurranga jinta munu warrkamu jarrinyakayi. Yani-yaninyayijanaku jintamilikarti ngurrakarti, muwarr yimpin-yimpinakata. ¹² Nyungu muwarr Nyampalija Jesus Christ-ja wurrarnayirnijanaku palarrangungu marrngurrangungu minyirrju: "Minyirr jarrayi! Warrkamu jarrayi yija mayipinti warnku waljaku!"

¹³ Yuu, wiyirrja nyurranga wurrarnayirninyurraku nyungu: Purnkupurnku karrinyawayi, yirnkulu jinarrayi.

¹⁴ Ngurnipali jintalu nyurralu, nyungungu mirli-mirlingi yakal malkulunyurrunanganaku. Yini malayijaninyi palarrangu marrngurrangu. Munu kululkulunyurrujaninyi palajun jinakatarrangu. Palajunjalu jana yija

kurntanyja wantulupiyarningu. ¹⁵ Munu yukuny pilkulunyurrujaninyi. Jana Nyampali Jesus-milirrangu pukun nganyjurrupalingarra. Palajunjalu jinulu wurralikulunyurrujanaku kurlujartiny jirniyi, jurti jilkulunyurrujanaku yirnkuku jinaku.

Jesus-ju nganyjurrumulalu Nyampalilu ngayiny ngalya jirninganyjurrinyi.

¹⁶ Jesus-ju nganyjurrumulalu Nyampalilu ngayiny ngalya jirninganyjurrinyi. Japirr marnayirninnyurraku, palinyju ngayiny ngalya jilkulunyurrinyi ngarramarnti. Japirr marnayirninnyurraku, nyurranga paliny wantulunyurraku ngarramarnti. ¹⁷ Nyungungarra milyanga ngajulu Paul-ju yarntarnanyurraku parirru ngajumulalu. Yakujunngarra yarntarnarna milyanga mirli-mirlingarrangu ngajumulirrangu wiyirruja. ¹⁸ Japirr marnayirninnyurraku Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali, ngalyalu tukulu kalkukulinyurrinyi palinyju. Jipi.

1 Timothy

Unknown if consultant checked.

3

²⁻³ Kurijin nyampali nyarra wantuliny yija yiji kurlumajirri. Paliny yija yirti kaniny marrngu wantuliny, paliny nyampali waljaku palinykungarra...munu yawurrkata,...munu kulikata...

2 Timothy

Unknown if consultant checked.

⁷ Ngarrkanga yirnkulu yijalmarta jininyalu nganyjurrulu. Palajalu Ngarrkalu Ngalyapakata yinyanganyjurrinyi palinymili Pirlurr, yija yiji kurlumajirri paliny. Nyarra Pirlurr Ngarrkaja nganyjurrungu kawungu wantuliny ngarramarnti. Munu wirntikata jinanganyjurrinyi. Munu kurntanykata jinanganyjurrinyi. Yirnkuku ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi Ngarrkamilija muwarrja jinaku. Ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi ngarlungu jinaku Ngarrkapa marrngurrungu pukun wiyirr. Ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi ngalyapa jinakupa kurluku yakanaku pukun.

3

⁴ Kurlkarri mala nyarra wurrarnarnangu, marrngurrangu kurluny-kurluny yija yiji jarrulupiyi. Marrngurrangu wantulupiyi ngampankata, lirrjalkata warnkuku, nyurra-nyurakata, rakakata, nyurni manakata, panypanyakata pipi japartuku, munu puntaju yinganyakata, wirntimajirri Ngarrkaku; pajuwayikata, yukuny pinakata, jintaku mitu yimpinakata, rirra kararrkata, kulikata, malyparrkata ngalypaku, mitulu kuku jar-rilu jinayi marrnguku kurlu pinaku, turrrpalu kurlujartinyju jinakata, munu kurlkarri malkulupiyi nganipa jarruliny puntaju, wirtu-wirtu jar-rinyakata; pikaly jinayarninyi janalujakun, munu Ngarrka ngarlungu jinakayiyarningu; Kurijinkapalirrangungu mitukata wantulupiyi, munumpa wantulupiyi Ngalyapakataku Pirlurrku, palinyju Kurijinarrangu ngarlu yirnkukata jinajaninyipa kurlujartinyku karrkanaku jinajaninyi. Munu yiji kulunaku marrngurrangu nyarrarrangu kurlujartiny jinakatarrangu.

Titus

Unknown if consultant checked.

⁷ ...Kurijin nyampali...yija yiji, munu nyurra-nyurakata wantuliny, munu pipurru wirriyakata, munu yawurkata, munu kulikata, munu warnkuku lirrjalkata.

3

¹⁴ Christian-arrangulu miranu jarrinyaku yirnkumulaku muwarrkupa ngalypalu warrkamu jilkulupiyi ngarramarntilu. Munu puru kajan-kajanaku watapirti.

Hebrews

Unknown if consultant checked.

12

¹⁻² Kurrngalju purlpijalu marrngurrangulu parrjarnayinganyjurrinyi. Palajunjalu parnpina wirrilkunyijaninyi nganin-nganin nyarra jinu jinanganyjurrinyipa jurtuku jinaku, nyarra kurlujartinyjurrangu pukun karrpa-karrpa warlirnayinganyjurrinyi. Nganyjurrulu yajalkunyi Jiyijaji jalypalu, kurlkarri malkunyi palinyngarra ngarrakunyju. Palinyju walangkar-ranguja jipikartijakun Ngarrkanga yijalmartaku jinanganyjurrinyi yijalu. Marlkarri jarrinyaku nayilamu jinajalu kanka mungkanga kurntany yija yiji. Jiyijaji miranungarra palaku, paliny munu purlu jarrima, kurlkarri marnikinyi yarti Ngarrkalu pikaly yiji jilkuliny, nyarra kurntany puru yakarna. Kuwarri kajaninyi wangka yiji Ngarrkanga.

James

Unknown if consultant checked.

¹³⁻¹⁵ Kurlkarri mala, ngarnurtulupa karrinyi kurlujartiny jinaku, munu yiji palinyju karra malkuliny, “Ngarrkalu kurlujartinyku jinaku yakurr marnanyi.” Munu nganurtulupa yakurr marnaka Ngarrka kurlujartiny jinaku, Ngarrkalungarra munu yakurr malkuliny ngarnurtupa kurlujartiny jinaku. Nganyjurrulungarra waljalu karrinyanyi kurlujartiny jinaku ngarramarntilu, kurlkarri manajalu yakurr marnanganyjurrinyi palangarra kurlujartiny jinaku. Palajunmarta yirrkulu kurlujartiny jinaja nganyjurru marlkarri jarruluminyi.

4

⁷⁻⁸ Wurralala Ngarrkanga, “Nganikupa karrinyajin jinaku, palangarra jilamarnangu nyuntuku.” Ngarntanaku Mirurruku Wirtuku, mirti jarrulumangalu. Wangka jarra Ngarrkanga, paliny wangka jarrulumangu nyuntungu...

1 Peter

Unknown if consultant checked.

What the Apostle Peter wrote to the Christians in his day about living the Christian life (Last verse of chapter 3 and 4:1-5 not yet checked!).

18-19 Nyurramilirrangulu walangkarrangujalu kurlujartiny jinikinyiyi, palajun nyirrirnikartijalu yakurr marnayijaninyi. Palajunngarra nyurra pukun waninyikinyinyurru. Nyurra miranu nyarra warajaku, Jiyijaji Kurayijiku, marrngurrangulu marlkarri wirlarniyi. Janalu palinyja palajun jinajalu, paliny ngapikapali jarrinyi, kukurnjari wupartukapali jarrinyi, nyarra kukurnjari purrpurn yiji, wurrkumajirripa pitamajirri, purlpilu kurlujartiny jinajalu marrngurrangulu, marlkarri wirlarnikinyiyi kukurnjari, wurrnarikinyiyalu Ngarrkaku, "Kurlujartiny jinirni. Palajunjalunyu nyungu wirlarnarna kukurnjari, puntaju ngaju munu wirlalaminyinkurra palaku kurlujartinyku, puru ngakalaminyin." Jiyijaji Kurayiji nyarra kukurnjarikapali jarrinyinganyjurruku. Wirtu yiji jininganyjurruku, nganyjurrumili Nyampalingarra marlkarri jarrinyinganyjurruku! Jayitanju munu warlirnakanganyjurrinyi, kuwarringulu Jayitan munu nyampali nganyjurruku! Jiyijajilu kartuwarra marnanganyjurrinyi, warajamalngarra jirni wiyirru marrngurranguku ngarramarnti. Palajunjalunyu minyirru yijalu yiji kurlkarri malkulunyurru paliny, wirntilu pukun.

3

22 Jungkanga waninyaja Christ parlparrkarti yana. Palanga Ngarrkanga kajaninyi marrjanyukarti. Palinyngarra wirrirni Ngarrkalu nyampali wirtu angel-arrangukupa nyampalirrangukupa, jungkangapa parlparrja, wiyirru nyarrakurnujirri.

4

1-5 Jungkanga Christ kurluny-kurlunyja wirrirnikinyiya. Munu ngampa pinamajaninyi. Palaja palajun kurlkarri malayi Christ-kapali, nyurralu! Kurluny-kurlunyja waninyajanga nyurra kurlu jinajamajirri, nyurralu miranu wantulupiyi warinyarrangu, nyurralu jipi kurlu yakarnanyurru ngarramarntilu. Kuwarringulu wantulunyurru nyungungu jungkanga Ngarrkamilingi nganirrangupa jilkulunyurru, munu nyurramilingi waljanga jilkulunyurru. Nyurralu jipi kurluny-kurluny yakarnanyurru nyarra purlpilu jinikinyinyurru nyarrarrangukapali Ngarrkamajirrirrangukapali. Nyurralu nganiwarralpiri kurntanymajirrilu jinikinyinyurru, kurla-kurlaku kurlkarri marnikinyinyurru, yawurr jarrinyikinyinyurru, ngananyikinyinyurru lirralju kuwiyipa mayi wirtu, kurlujartinyju yikarnikinyinyurraning, nyurralu marni pinaja mirurrukupali mangunyarrangu, ngayinyja nyurra marnikinyinyurrujaninyi, Kuwarri Ngarrkangalu panypanyakatarrangulu japirr manayinyurrinyi yarrana palajun jinaku, palarrangu kurlujartinyarranguku turrrpa-turrrpalu jinakata. Munu jinajalu nyurnpaly jarrulupiyinyurru. Yartikala Ngarrkalu japirr malkulunyjaninyi, pirlpalkulinyarninyi nganirrangulu nyarra kurlujartinyja jinikinyiyi palarrangulu marrngurrangulu. Muwarr yungkulunyjaninyi ngungku yiji wankarrangupa marlkarrinyjarri.

5

⁸ Mintu wantayi! Parrjarn-parrjarnarra! Pala mirurru yukuny-yukunykata nyurraku. Pala wirtu kuwiyi, ngapi, yini layin pala, ngarurr-ngarurr karra manakata, marnti yananyi kuwiyi ngananyaku kanyjin-kanyjininya. Palakapali marnti yananyi Mirurru Wirtu kanyjin-kanyjininya marrnguku warlinakanu mujujakapaliku jinaku. ⁹ Tarn-tarn wantayi, kakuputulu yijalmarta jilayili Ngarrkanga. Mirurru ngarntarn-ngarntarnarra! Jintaku miranu nyurra, Ngarrkanga yijalmarta jinakatar-rangu ngunarrijirringi yajjarri kurlungungarra nyurrakapali.

1 John

Unknown if consultant checked.

⁵ Nyungungarra muwarr wurrarnanganyjurruku palinymilalu partanyju, nganarnalu kuwarri wurrarnayirninyurraku nyurranga: Ngarrka kurlumajirri yija yiji, yija yiji paliny ngalypakata ngarramarnti. ⁶ Ngurnipali nganyjurrulu wurralanyili, ngalypangakapali waninyanyi Ngarrkanga, kurlujartiny pukun jinanyi. Palajun jinajalu nganyjurrulu mitu wurrarnanyi, munu jinanyi Ngarrkamilija muwarrja. ⁷ Jampa waninyanyi kurlumajirri, palinykapali kurlumajirri waninyi, pikaly yiji jarruluminyi warajanga, palajunjal palinymilalu partanyju Jiyijajimilalu pijirrilu janpa jinanganyjurrinyi wiyirra kurlujartinyja nganyjurrulu jinaja. ⁸ Yijapa nganyjurrulu wurralanyarninyili nganyjuru kurlujartinymajirri, yija yiji mitu marnayinyarningu nganyjurrulu waljalungarra, yijalu jurtu wurrarnakanyi. ⁹ Jampa wurrarnanyili Ngarrkanga kurlujartiny jinanyi, yjakata paliny, jilkuliny palinymilija muwarrja, jurtulu jilkuliny: puru yakalkulinynganyjurrinyi kurlujartiny jinaja, janpa jilkulinynganyjurrinyi wiyirra kurlujartinyja jinaja nganyjurrumilija.

Revelation

Unknown if consultant checked.

22

⁵ Palanga wantuliny warrukurlamajirri, Ngarrkalungarra pirrpa jilkuliny wiyirr, janyjamajirripa lampumajirri. Nyarrarrangu yijalmarta jinakatarrangu wirtukapali nyampalikapali wantulupiyi ngarrakuny.

Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun

Unknown if consultant checked.

**Nyungulu mirli-mirlilu kalkurnajaninyi
muwarr marlu Payipulja. Miranu
wantuluman palarranguku, wunyjurrulu
walangkarrangu yajarnayarninyi.
Kurrngal yiji muwarr Payipulja.
Nyungungungarra mirli-mirlingi jinta
murlkurrangu wirrirniyirnijaninyi
jukurrangu muwarr. Yijapa karrulunyurru
muwarrku makunurranguku
yirrilkulunyurru Payipulja.
Original postface information**

The Nyangumarta title of this book is, “Nyungurrangu Payipulja Muwarrangu. Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun.” In English this title means, 'These are Stories From The Bible. From The Beginning They Followed Each Other In This Way'.

Nyangumarta is understood by approximately 1,000 Aborigines living in the eastern half of the Pilbara Region of Western Australia.

This book was originally printed by Mission Publications of Australia (PO Box 21, Lawson NSW 2783) as a Ngaanyatjarra—English edition. The English text at the bottom of the pages was prepared by Anee Glass and Dorothy Hackett of the Ngaanyatjarra Bible Project, Alice Springs, and the equivalent Ngaanyatjarra text was then prepared in collaboration with Ngaanyatjarra speakers, and printed at the top of the pages.

Using that Ngaanyatjarra—English edition as a model, an expanded English text (not included here) was prepared by Brian and Helen Geytenbeek of Wycliffe Bible Translators. It was translated into Nyangumarta under their supervision, and the translation checked by several Nyangumarta speakers, and substituted for the Ngaanyatjarra text in this edition.

The illustrations are by Jack Finch of Mission Publications of Australia.
BIBLE OVERVIEW Inland Nyangumarta 18 Mar 1996.

1
(Title Page)

Nyungurrangu Payipulja Muwarrangu.
Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun.

These Are Stories From The Bible.
From The Beginning They Followed Each Other In This Way.

(Nyangumarta language)

2

Ngarrka walangkarranguja waninyi, (Japartupa Partanypa Pirlurr Ngalyapakata), palinyjakun.

NGARRKA:
Japartu
Partany
Pirlurr Ngalyapakata

3
Ngarrkalu parlparrpa jungkapa kujungurru jini. Wiyirr jinijaninyi kujungurrungupa jungkangapa parlparrja. Palaja pirirripa mirtawa pukun jinipulinyi. Marrngu wiyirr, warrarnjarrangu ngurnarrijirrija, milpanyinyi nganyjurru wiyirr nyarraja jirri.

4
Palaja pirirrilupa mirtawalu panypanyapululu Ngarrkanga.

5
Palajalu marrngurrangu wiyirr panypanyakata jarrinyiyi Ngarrkaku ngarramarnti. Kurlu jinakatarrangu jarrinyiyi.

6
Punjaja Ngarrkalu ngakarna wirtu mangkurtu marlkarri jinaku wiyirrku kurlu jinakatarranguku. Wanka jinijaninyi Nawapa palinymili mirtawapa partanykarrangupa ngarrayarrangu, palarrangujakun. Jinta ngapalu warnan kanyajaninyi.

7
Pala mangkurtuja marrngurrangu kurlujartiny ngarrany, panypanyayili yirrku Ngarrkanga. Palinyju puripi wurrarnajanaku, "Jirrja yarrayi warrarnja." Wurrarnayarningu, "Munu jirrja yankulupiyirni, wantulupiyirni nyungungu kunmu. Yarni malapiyirni wirtujina maya, wirtu warnkukapali, kankakurnu, parlparrkarti." Palajunjamarra Ngarrkalu yinyajaninyi warinyapa wariny muwarr, ngakumpa jarrinyiyarningu. Palajangarra ngurnarrijirri yanayi.

8
Walangkarranguja Ngarrkalu wurrarnarningu, "Ngalyapa jilamarnajanaku wiyirrku marrngurranguku." Palajunjalu kuwarri warajanga pirirringi wurrarnalu, yiningi ngapingi, Yayipurayamungu, "Yakalaman nyuntumili warrarn walja. Kaja yiji yankuluman, ngajarrirrangumilikarti warrarnkarti. Yananyaja jurti jilamarnangu ngajulu." Ngarrkamilija muwarrja yana. Punja waninyi palanga warrarnja warinyja.

9
Yayipurayamu marlkarri jarrinyaja (1,991 BC), palinymili karluji jamujipa janamili partanykarrangu nyirrirnikartija kurrngal jarrinyiyi. Yanayi warrarnkarti warinykarti, Yijipikarti.

Yayipurayamu
Yayijaka
Jayikapu

10
Punja palanga waninyiyi Yijipingi. Palaja Yijipijalu nyampalirrangulu wily pinapintilu warrkamu jinikinyiyijaninyi marrjalu warnkumajirriku, wirlanangulu.

11

Punjaja Ngarrkalu ngakarnajanaku Muwujuju, wanka jinaku. Muwujulu kanyajaninyi Yijipija jalakarti. Ngarrkalu wanggalju wirtulu larr pini kujungurru, partijirri kaniny pipurru yanayi, punarranga. Yajarniyijaninyi Yijipija jurljarrangulu mananya walarni jinaku. Ngarrkalu kujungurru walarni jinijanaka, wiyirr yamarnajaninyi.

12

Palaja pirranga yanayi. Kujarraja wirlarraja kajarnayi warnku-martaji wirtumartaji. Palanga Ngarrkalu 10 Muwarr Wirturrangu palinymili yinyali Muwujungu palarranguku marrnguku. Palaja pirranga partunurrangungu 40-ngi miranu jinikinyijaninyi yijalmarta jilipiyili, nganinnganinku jilipiyi palinymilija muwarrja. Palaja Muwujuju marlkarri jarrinyi. Ngarrkalu manajanaku Jajuwa nyampali.

13

Yayipurayamungu wankanga Ngarrkalu wurrarnala, “Nyuntumilirangu kurrngal wantulupiyi. Yakalapiyi nyungu warrarn. Punjaja walarni jilamarnajaninyi nyungukarti.” Yartikarra yiji Jajuwalu kanyajaninyi palakartijakun warrarnkarti.

14

Jajuwa marlkarri jarrinyaja yakarnayi Ngarrka, panypanyikinyiyili palinymilingi muwarrja. Palajalu Ngarrkalu kulijarturrangu ngakarnajaninyi wirlana wirntiji pinaku, yarrana pinakarralupiyili, yarrana jilipiyili palinymilija muwarrja.

15

Punjaja (1,050 BC) marrngurrangu panyju karrinyiyalu Ngarrkaku nyampaliku. Wurrarnikinyiya, “Marrnguku karrinyiyirni nyampaliku!” Ngarrkalu manajanaka pirirri kulijartu, yini Juul. Yarti yakarna Ngarrka, warinykurnu yana.

16

Juul marlkarri jarrinyaja (1,010 BC) Ngarrkalu mana Tayipiti, nyampali jinijanaku. Palinyja ngarlungu yiji Ngarrka, pinakarrinyikinyalu, jinikinyi Ngarrkamilija muwarrja. Ngurra jini ngapingi, tawunja, Jirujalamungu.

17

Palaja (970 BC) Jalaman, Tayipitimili partany, nyampali jarrinyijanaku. Palanga tawunja Jirujalamungu yarni marna wirtujina maya Ngarrkaku. Yamarna miji-mijilu karnukapalilu. Pala maya yini marnayi Timpul.

18

Palaja (930 — 603 BC) marlu nyampali jarrinyiyi, manayijaninyi warajapa waraja. Marrngulu yirrkulu panypanyikinyiyili Ngarrkanga. Mungkapa warnku manayijaninyi, marni pinayijaninyi miyu mangunyakapalirrangungu, palarrangu japirr marnikinyiyijaninyi, “Tuku jilkulunyurunganinyi.” Nyurra marnikinyiyijaninyi palarrangu, wurrarnikinyiya Ngarrka puru yiji.

19

Palajalu punjaja (603 — 586 BC) Ngarrkalu ngakarnajaninyi jurljarrangu ngajarri marrjalu wirlanaku. Ngartarniyijaninyi tawunarrangu wiyirr, kamparniyi pala wirtu tawun, Jirujalamu, pala Timpul Ngarrkaku pukun kamparniyi, marrngu wiyirr kanyayijaninyi kajakarti warrarnkarti, Papi-lunkarti.

20

Papilunja waninyaja (586 — 538 BC) kurlkarri marnikinyiyi Ngarrka. Parnpina wirrirniyijaninyi janamili miyu mangunyakapalirranggu. Palaja Ngarrkalu walarni jinijaninyi warrarnkarti waljakarti.

21

Palaja (537 — 516 BC) yarrana yarni marnayi pala tawun Jirujalamupa wupartumartajakun timpul.

22

Punjaja (6 BC) Ngarrkalu ngakarna partany walja palinymili, marrngu jarrinyaku. Ngayinyja waninyikinyi, ngurli-ngurli jarrinyi. Palinymililu pipilu, Miyirilu, partany kanya ngapingi, tawunja, Pijiliyamungu, palangarra ngurli-ngurli miral jarrinyi. Yini marna “Jiyijaji” Ngarrkamilija muwarrja.

23

Palaja (26 — 30 AD) Jiyijaji marrngu jarrinyaja yaninyikinyi miranu jinikinyijaninyi marrngurrangu Ngarrkaku, wurrkujartiny ngalypa jinikinyijaninyipa. Palinyju wurrarnikinyijanaku, “Yijalmarta jilkulunyurulu Ngarrkanga, yirrkulu jilkulunyurulu palinymilija muwarrja.”

24

Palaja (30 AD) kurlukata yatilarrangu malyparr karrinyiyili, warlirniyi. Jurljarrangulu parirr kujarranykarti yarntarniyi mungkanga. Jiyijaji marlkarri jarrinyaja warinyju kawu palinymili ngalpa jini jurntingi. Kujarraja warrukartija Ngarrkalu yarrana wanka jini, turlpanya marlkarrija.

25

Palaja (30 AD) 40-ngi karrpungu Jiyijaji marlumal miral jarrinyikinyi-janaku palinymiliku marrngurranguku. Palinyju wurrarnajanaku, “Ngajulu ngakalamarnanyurruku Pirlurr Ngarrkamili Ngalypakata, nyurranga kaninykurtiingi wantulunyurruku. Mimalkulunyurralu palinyku.” Palaja Jiyijaji kulpanyalu kanka Ngarrkakarti.

26

Palaja (30 AD) Ngarrkamili Pirlurr Ngalypakata milpanyijanaku kaninykurtiku waninyaku yijalmarta jinakatanga. Palinyju yirrkulu kurlkapirli jilkulinyjaninyi jurtuku, jilkulupiyi Ngarrkamilija muwarrja, miranu jilkulupiyijaninyi wiyirr marrngurrangu Jiyijajiku. Ngani wurralpirtiku Jiyijajilu purlpi miranu jinijaninyi palinymilirranggu, palangarra miranu jinaku jintaku.

27

Palaja (30 AD-ja) muwarr jakul kanganyikinyiyi ngalypakata, “Marlkarri jarrinyajalu Jiyijajilu kartuwarra marnanganyjurrinyi. Palajalu yijalmarta jinakatarrangu kajalapiyili ngarrakuny Ngarrkanga, munu jurtu ngakalkulinyjaninyi.”

28

Punja ngarranyja (30 AD-ja kuwarrikartijakun) Jiyijajingi yijalmarta jinakatarrangulu jakul kanganyi-kinyiyijanaku nyarra muwarr ngunarri-jirri, warrarn-jarrangu wiyirrja. Kuwarri nganyjurrulu pukun wurralkuluminijjanaku wiyirrja marrngurrangungu muwarr nyarra ngarrany.

29

Warajanga karrpungu Jiyijaji kulpuliny palinymilija muwarrja. Palangarra wanka jilkulinyjaninyi yijalmarta jinakatarrangu marlkarrija.

Palaja mujungungu kunmu jilkulinyjaninyi nyarrarangupa wiyirr jinta yijalmarta jinakatarrangu kuwarri wanka waninyayipa, kanka yankulupiyi palinykarti.

30

Palaja kalkulkulinyjaninyi ngarrakuny Ngarrkamilingi warrarnja.

31

Palanga palarrangu Jiyijajingi panypanyakatarrangu Ngarrkalu warnta malkulinyjaninyi. Palaja jurtu ngakalkulinyjaninyi, wantulupiyi kaninykurti wikanga wirtungu ngarramarnti.

**PINAKARRULUMAN! NYUNGU MUWARR
NYUNTUKU**

**Nyungu muwarr nyuntumili.
Tuku jilaman.**

**Tukulu parrjalaman nyuntulu
Palaja miranu jilaman wariny**

Unknown if consultant checked.

1

Munumpa: Nganurtulu jini jungkapa kujungurrupa parlparr?

Miranu jinakata: Warajalu.

2

Munumpa: Nganurtulu jini karpupa wirlarrapa panikatarrangu wiyirr?

Miranu jinakata: Palalu warajalu.

3

Munumpa: Nganurtulu jini mujungupa wirlojurapa ngapa?

Miranu jinakata: Palalu warajalu.

4

Munumpa: Nganurtulu jini kangkarupa maruntupa ngurlarn?

Miranu jinakata: Yijalu palalu warajalu.

5

Munumpa: Nganurtulu jinipulinyi walangkarrangu pirirripa mirtawa?

Miranu jinakata: Yijalu palalu nyarralu jinipulinyi. Palinyju jinijaninyi wiyirngarra yija, parlparrjapa jungkangapa kujungurrungu.

6

Munumpa: Nganurtu yini paliny?

Miranu jinakata: Paliny marlu yinijartiny. Wurrarnala pala purlpija mirtanyanga yatilja nyampalingi, ngapingi, Muwujungu, "Ngajumili yini 'Ngaju Ngarramarnti Ngajungarra'." Wariny yini "Ngarrka". Jintalu yini marnayi "Japartu Kankajirri".

7

Munumpa: Wunyjurru? Ngarrkalu muwarr pini marrnguku?

Miranu jinakata: Yu. Purlpimalu muwarr palinyju yinyajanaku wiyirru. Ngalyapakata pala muwarr. Marni pini kapuralyja warnkungujirri. Yinyali nyarranga mirtanyanga yatilja, Muwujungu.

8

Munumpa: Wunyjurru? Marrngurrangulu pinakarrinyikinyiyili muwar-
rku?

Miranu jinakata: Munu. Palaku malyparr karrinyiyili, panypanyikinyiyili.

9

Munumpa: Ngani jini Ngarrkalu?

Miranu jinakata: Wurrarnajanaku, "Yijapa yirrkulu panypanyalupi-jinyurru ngajumilingi muwarrja, marlkarri jarrulunyurru."

10

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri jarrinyi jinta?

Miranu jinakata: Yu. Piririmartapa mirtawanyjarripa partanykarrangu marlkarri jarrinyi.

11

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri jarrulamarna ngaju?

Miranu jinakata: Yu. Ngarrkalu wurrarnajanaku, "Yijapa pinakarrinya wirrilaman ngajumili muwarr, marlkarri jarruluman."

12

Munumpa: Wunyjurru? Panypanyarnala palinymilingi muwarrja?

Miranu jinakata: Yu, panypanyanpili palinymilingi muwarrja, nyuntu pukun. Ngarrkalu wurrarnajanaku, "Wiyirru kurlujartiny jinayi. Wiyirru yiji ngajungu panypanyakatarrangu."

13

Munumpa: Wunyjurru? Ngarrka kulijartiny ngajuku?

Miranu jinakata: Ngarrkanga ngayinyja wiyirru marrngu. Kuli paliny marrnguku jampa kurlujartiny jinayi.

14

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri wirlalaminyi?

Miranu jinakata: Pinakarra! Ngarrkanga ngayinyja nyuntu yija yiji, palinyja ngayinyja marrngurrangu wiyirru. Munu wirlanaku karrinyi-janaku. Palinyngarra marlkarri jarrinyinganyjurruku wiyirru, wanka jinaku nganyjurruku.

15

Munumpa: Ngarrka munu marlkarri jarrinyaka! Wunyjurru marlkarri jarrinyinganyjurruku?

Miranu jinakata: Pinakarra! Ngarrka munu marrngukapali. Marrngu warajajartiny pirlurrjartiny palinyja kaninykurti. Ngarrka wariny. Ngarrka kujarrapa waraja pirlurrarrangujartiny palinyja kaninykurti.

Kujarrapa waraja pirlurr:

Japartupa Partanypa Ngalypakata Pirlurr.

Japartumili yini Japartu Kankajirri.

Partanymili yini Jiyijaji.

Wariny Pirlurr kujarra yinijartiny,

Ngalypakata Pirlurrpa Kurlumajirrikata Pirlurr.

Palarrangu kujarrapa waraja pirlurrarrangu Ngarrkanga kaninykurtingi waninyayi. Ngarrka warajajakun yiji, kujarrapa waraja pirlurrarrangujartiny.

Purlpimalu Ngarrkalu ngakarna Jiyijaji jungkakarti nyungukarti, kawujartinyku jarrinyaku. Miral jarrinyi partany, wirtu jarrinyi, marrngu

jarrinyi. Pala Ngalyapakata Pirlurr milpanya, kaninykurtingi Jiyijajingi waninyili.

Palajun Ngarrka marrngu jarrinyi, palinymili ngurra jini marrngurrangu.

16

Munumpa: Wunyjurru? Jinta yinijartiny Jiyijaji?

Miranu jinakata: Yu. Jiyijaji yini marlujartiny. Yinilu palinymilalu miranu jiniynganyjurrinyi palinyku.

Wariny yini "Yimanyuwil". Palalu wurraninyi, "Ngarrka Waninya Nganyjurrungu".

Wariny yini "Jiyijaji". Palalu wurraninyi, "Ngarrkalu Wanka Jininganyjurrinyi".

Marlumal yini marnayi Jiyijaji "Kurayiji". Palalu yinilu miranu jinan-ganyjurrinyi Jiyijajiku, Ngarrkalu wirrirni nyampali nganyjurruku.

17

Munumpa: Walangkarrangu Jiyijaji Ngarrkanga waninyi ngarrakuny. Nganiku Ngarrka yakarna, nyungukarti warrarnkarti milpanya marrnguku jarrinyaku?

Miranu jinakata: Yija palinyja ngayinyja nyuntu, palinyja ngayinyja marrngurrangu wiyirr pukun. Palajunjalu marrngu jarrinyi, marlkarri jarrinyaku nyuntuku, marlkarri jarrinyijanaku wiyirru marrngurrangu. Kartuwarra marnanganyjurrinyi wanka jinaku, Ngarrkalu munu wirlalkulinynganyjurrinyi.

18

Munumpa: Ngani? Jiyijajilu kurlujartiny jini?

Miranu jinakata: Munu. Yijalu munu kurlujartiny jinama. Ngarrkamilaku muwarrku pinakarrinyikinyalu ngarramarnti.

19

Munumpa: Wurrarnajin panypanyakatarrangu Ngarrkanga marlkarri jarrulupiyi. Jiyijajilu munu panypanyala Ngarrkanga, munu kurlujartiny jinama. Palajanga nganijalu marlkarri jarrinyi?

Miranu jinakata: Munu marlkarri jarrima palinymilaku kurlujartinyku. Marlkarri jarrinyi nyuntumilaku kurlujartinyku. Marlkarri jinajalu kartuwarra marnanta nyuntu, kartuwarra marnajaninyi jinta wiyirr. Palajalu marlkarri jarrinyi.

Nyuntulu kurlujartinyju ngarlu kurlu jinin Ngarrka, pajuju pinin.

Kurlujartinyja nyuntumilija kulilu yirrirnikinyinti, wirlalamanta.

Purlpi Jiyijajilu kartuwarra marnanta.

Yijalmarta jilkulumanpili Jiyijajingi, Ngarrkalu munu wirlalamanta nyuntumilaku kurlujartinyku.

Purlpi wirlarna Jiyijajingarra nyuntumilaku kurlujartinyku, puru ngakanaku nyuntuku.

Yijalmarta jilamanpili Jiyijajingi nyuntulungarra.

Palajalu Ngarrkalu munu kulilu yirrilamanta, nyuntu partany palinymili jilamanta, ngarlu ngalya wantulumangu.

Ngalyapakata Pirlurr palinymili wirrilamangu jurti jinaku ngalypaku.

Munu wirlalamanta. Munu yiji!

Wankanyu ngarramarnti jilamanta!
Marlkarri jarrinyaja yankuluman Ngarrkakarti, palinyja kajalaman ngarramarnti.

20

Munumpa: Wunyjurru? Jiyijaji marlkarri waninyi ngarramarnti?

Miranu jinakata: Munu. Kujarraja warrukartija Ngarrkalu wanka jini marlkarrija. Palaja kanka yana Japartukarti, Ngarrkakarti.

21

Munumpa: Ngarrkalu ngalya yiji jinaja ngajuku.

Kurlujartiny jinirni.

Ngarrkalu ngakarna Jiyijaji kartuwarra manaku ngajuku.

Kuwarringulu munu kulilu yirrilaminyi, ngarlu ngalya wantulupiji.

Palinymili partany jininyi.

Wankanyu jininyi ngarramarnti.

Ngajungu wirrirniji palinymili Ngalypakata Pirlurr jurti jinaku ngaly-paku.

Puntajulu wunyjurru jilamarna ngajulu palinyku pikaly jinaku?

Miranu jinakata: Kuwarri Jiyijajingi yijalmarta jinaja, Kurijin yatil japirr malaman, miranu jilamanta wiyirru Ngarrkamilaku, ngapanga jilamanta. Palajunjalu jurti jilamanjaninyi wiyirr jampa kuwarringulu Jiyijaji nyuntumili nyampali, yirrkulu palinyja muwarrja jilaman.

Kuwarringulu nyuntu munu nyuntukapali, marlkarriyakapali wankanyu nyuntu. Kuwarringulu nyuntu marrngukapali warinykapali, kawungu Jiyijajingarra yirru wankanyu nyuntungu. Palinymili Pirlurr Ngalypakata kaninykurtingi nyuntungu yirrkulu ngayiny nyinga malamanta ngalya-jartiny jilaman, ngayiny nyinga malamanta karrkanaku kurlu jartinyja. Yirrkulu yakurr malaman, ngalya jilaman palinymilija nyinga manaja, karrkalaman nyuntumilija. Palajun jinajalu wiyirr miranu nyuntuku, marlkarriyakapali wankanyu nyuntu, kawungu nyuntungu Jiyijaji wankanyu, nyampali nyuntuku. Nyuntu kuwarringulu kurlumajirrikata waninyaku karrpurrangu karrpungu.

22

Munumpa: Wunyjurru kurlumajirrikata yirru wantulumarna?

Miranu jinakata: Karrpurrangu karrpungu Jayitanju yakurr malamanta warinykurnuku, palinymilingi. Yijapa marlumal kurlu jilaman. Yijapa marlumal kurlu jinaku karruluman. Karrpurrangu karrpungu nyuntulu wurralamanpili Ngarrkanga, "Japartukayi, kuwarri ngaju munu kurlu-jartiny jinaku karrinyarni. Kalkuluminyin nyuntulu kurlungumarra. Tuku jilaminyin."

Jayitanju yirrkulu karrinyi kurlu jinaku. Wurralamangu, "Munu pinakarrinyaku Ngarrkanga! Ngajumilingi muwarrja jilaman!" Jayitan munu nyampali nyuntuku. Nyuntuku nyampali Ngarrkangarra. Pinakarrulumanpalu Ngarrkanga nyuntulu, munu pinakarrulumanpalu Jayitanja. Yirrkulu japirr malaman Ngarrka, "Kararr jiliminyin kurlungumarra." Yirrkulu Ngarrka Ngalypakata Pirlurr kaninykurtingi nyuntungu waninyangu. Pinakarrulumanpili! Palinyjungarra kararr jilamanta kurlungumarra. Palinyju ngayiny nyinga malamanta ngalypaku, ngalya jilaman Ngarrkamilingi muwarrja.

23

Munumpa: Yijapa watarrkulu kurlujartiny jilamarna.

Yijapa junturtungu kurlu muwarr kurlkarri malamarna.

Yijapa kurlujartiny muwarr pilamarna.

Yijapa jilamarna kurlujartiny.

Palaja ngani? Wunyjurrulu jilamarna ngajulu?

Palaja ngaju Kurijin?

Miranu jinakata: Yu, yirrku Kurijin nyuntu.

Janyinju wurralamanpili Ngarrkanga, "Ngajulu kurlujartiny jinirni.

Nyuntu ngayiny kurlu jinirninti.

Paju karrinyarna.

Kurntanyja waninyarnaji.

Jiyijaji kartuwarra ngajumili. Purlpija paliny wirlarnan ngajumilinga-marra kurlujartinyjamarra. Palajalu munukurra wirlalaminyin jampa kurlu jinajaku. Yarrana jurtukartingi jilipijin."

24

Munumpa: Nganijalu Ngarrkalu pinakarrinyanyi ngaju?

Miranu jinakata: Yijalu Ngarrkalu yirrkulu pinakarrinyangu. Nyuntu palinya ngayinya. Yirrkulu nyuntulu muwarr pilamanpalu. Palakungarra karrinyi.

25

Munumpa: Nyanga yirrilamarna Ngarrka?

Miranu jinakata: Munu kuwarri jirtamarralu yirrilaman. Jiyijajilu wurrarnangu, "Yijalmarta jilipijin. Yarti nyuntu marlkarri jarrinyaja wanka jilamarnanta marlkarrija. Palaja Ngarrkanga wanka wantuluman ngarramarnti." Palaja ngalypalu yirrilaman. Wantulumanpili ngarramarnti.

26

Munumpa: Wunyjurru? Jiyijaji kulpuliny nyungukarti?

Miranu jinakata: Yu. Jiyijajilu wurrarna, "Warajanga karrpungu ngaju yarranakanu milpulumarna, janyin." Yu, janyin milpuliny, mujungungu, marrngulu wiyirrju yirrilipiyi. Kunmu jilkulinyjaninyi palinymilirrangu wiyirr, ngunarrijirrija warrarnajirri. Kunmu jinakanu kangkulinyjaninyi kankajirrikarti, Japartukarti.

27

Munumpa: Jintaku ngani?

Miranu jinakata: Ngarrkalu jinta wiyirr wikakarti wirtukarti jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti. Pala wika jakarnajanaku Jayitankupa Jayitanmili mirurrurranguku wiyirrku. Parnpilkulinyjaninyi palarrangu mirurrurrangu kaninykurti palanga wikanga. Panypanyajarrangu marrngurrangu pukurl parnpilkulinyjaninyi palanga wikanga. Yija purlpi kulurnukinyiyarninyi Jayitanja, palinymilirrangu jiniyarninyi. Palajalu yaninyaku Jayitanmilikarti, waninyaku Jayitanjaku. Palangangarra kaninykurti wantulupiyi ngarramarnti, Jayitanpa palinymilirrangu palarrangu wiyirr Ngarrkanga panypanyajarrangu. Nyarra wika wirtu

munu jupuliny, kampuliny ngarramarnti. Palarrangu panypanyajarrangu yija-yiji kurluny-kurlunya wantulupiyi ngarramarntipa ngarramarnti.

28

Munumpa: Karrinyarnajanaku marrngurranguku wiyirrku kajalapiyi Ngarrkanga. Munu karrinyarnijanaku yananyaku palakarti wikakarti. Karrinyarni wurranaku marrngurranguku wiyirrku Ngarrkapa Jiyijajipa Ngalyapakata Pirlurr. Wunyjurru jilamarna?

Miranu jinakata: Ngarrkamilirrangungu marlumal kunmu jarrulupiyi pinakarrinyaku palinymilaku muwarrku, palaku "Payipul"-ku. Marlumal kunmu jarrulupiyi, nyuntu pukun, miranu jarruluman Ngarrkamilaku muwarrku.

Kunmulu ngayinyja nyurra malkulunyurru Ngarrka, wurralakulunyurru, "Nyuntu ngalyapakata yija. Yarranijayi! Nyuntulu wanka jininnaninyi. Ngayinyja nganarnanga nyuntu yija." Palajunmartalu pikalyju nyurra malkulunyurru, kurntalkulunyurru pukun.

Kurrngal kurluny-kurlunya waninyayi. Japirr malkulunyurru palinyju tuku jilkulinyjaninyi. Japirr malkulunyurru nganipa jilkulunyurrujanaku.

Warinyarrangu wurrukujartiny. Japirr malkulunyurru ngalyapa jilkulinyjaninyi.

Jintapa jinta yiji munumpa waninyayi Ngarrkaku. Japirr malkulunyurru marrngurrangu mankulinyjaninyi ngakalkulinyjaninyi palarranguku jintarranguku, wurralapiyijanaku paliny.

Palinymilaku muwarrku miranu jarruluman ngarramarnti. Palaku miranu jarrinyakanu, kurlkarri malaman ngarramarntilu, yijalmarta jinangulu jilaman! Wurralamanjanaku jintanga miranu jarrulupiyi Ngarrkaku. Nganipa jarrinyaja yirkulu Ngarrkanga nyurra malaman.

29

Munumpa: Yu, nyungu muwarr ngalyapakata yiji.

Ngajulu yakurr malamarna palajunmarta jinaku, nyarra muwarr wurralamarnajanaku kurrngalja pukun.
JIPI.

Bible Story readers A & B

This material has been consultant checked.

PUJUNUJALU KAMPURTALU MIRTAWALU YINYALU WARNKU NGARRKAKU

Warajanga karrpungu Jiyijaji palanga mayanga wirtungu kajarnakinyi, mayanga Ngarrkamilingi, Timpulja. Wirtu pakuji warnkupinti palanga waninyikinyi. Marrngurrangulu kanganyikinyiyili warnku Ngarrkaku, wirrnikinyiyi palanga pakujingi.

Jiyijaji wangka palanga warnkupintingi pakujingi kajarnakinyi. Warnku wirrnikinyiyi, palinyju parrjarnikinyijaninyi. Jintalu warnkujartinyju kurrngaljartinyju warnku wirtumarta wirrirniyi. Palaja mirtawa kamputa pujunumarta milpanya. Palinymili pirirri purlpi marlkarri jarrinyi. Kujarra wupartujirri warnkujirri wirrinalu Ngarrkaku. Kujupurru pala. Palajirri yinganyaja warnkumajirri pala mirtawa.

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirranguku, "Yirrinnyurru pala pujunumarta mirtawa? Wupartu yiji warnkujartiny. Palinyju wiyirr wirrinalu Ngarrkaku. Kuwarri warnkumajirri waninyi mayikupa nganikupa paliny.

Palarrangu warinyarrangu warnku kurrngaljartiny. Kurrngalja puru jinta yinyayili Ngarrkaku. Janalu wupartumarta wirrirniyi Ngarrkaku. Palalu pujunujalu kampurtalu mirtawalu wirtumarta wirrinalu. Palinyju puru wiyirr yinyalu Ngarrkaku."

2

PARTANYKARRANGU KANGANYIKINYIYIJANINYI JIYIJAJIKARTI

Pipilurrangupa japarturrangulu kanganyikinyiyijaninyi janamilirrangu partanykarrangu Jiyijajikarti, japirr marnakinyiyi, "Miranu jinakatakayi, japirr malaman Ngarrka ngalya jinaku nganarnamilaku partanykarranguku."

Jiyijajimilalu marrngurrangulu warnta marnayijaninyi pipipa japartu. Yirrinakanu ngarlu kurlu jarrinyi Jiyijaji, wurrarnajanaku palinymilirrangu,

"Karrinyarni partanykarrangu ngajukarti milpanyaku. Munu ngampa pinaku nyurralu.

Pikalyju Ngarrkanga yijalmarta jiniyalu, pinakarrinyiyi muwarrku palinymilaku janalu. Yijarla muwarr wurrarnarnanyurruku, nyurralu wiyirrju jilkulunyurru janalukapali, yijalmarta jilkulunyurru Ngarrkanga janalukapali. Munu palajunjalu, munu Ngarrkamili jarrulunyurru."

Palaja warajapa waraja partanykarrangu palarrangu kartingi jini, yampu marna, partanyja jurnturtungu kankarni parirr wirrirni, japirr marna Ngarrka, "Partany nyunguku ngalya jilamanpalu."

3

JIYIJAJILU PIRIRRI KARNU WURRKUJARTINY NGALYPA JINI

Warajanga karrpungu Jiyijaji tawunja waninyi. Palanga pirirri wurrkukata, kurlu yiji karnu paliny. Yirrirni Jiyijaji, milpanyili, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna,

“Wanka jiliminyin, karnu ngaju ngalya jiliminyin. Wunyjurru nyuntulu karrinyanpa?”

Jiyijajilu jirranakanu parirr warlirni.

“Yu, karrinyarnangu ngalya jinaku. Kapuraly yiji jilamarnanta.”

Jampangarra pala wurrku munu jarrinyalu, karnu kapuraly jarrinyi pala marrngu. Jiyijajilu wurrarnala,

“Munu wurralamanjanaku ngalya jinirninti ngajulu. Pipurru yatilkarti yarra. Palinyju yijalu parrjalamenta kawu wiyirr nyuntu, nyuntu karnu kapuraly. Nyuntu miranu palaku muwarrku nyuntumilaku wurrkuku. Purlpimalu Ngarrkalu wurrarnalu Muwujungu mirli-mirlingi yarntanaku. Palinyja muwarrja kukurnjari wankanyu yatilkarti kangkuluman. Palalu yatilju kampalkuliny tikirrkarti, jurnpakartijakun. Palajalu marrngurrangulu pala yirrinajalu nyuntuku miranu wantulupiyingu, kapuraly nyuntu, wurrkumajirri.”

Palajun wurrarnili Jiyijajilu. Palaja pirirri ngakarna yatilkarti.

Pala pirirri munu jama wanima, wurrarnakinyijanaku marrngungu. Nyarrakurnujirri muwarr jakurl kanyayijanaku,

“Jiyijajilu ngalya jinijaninyi wurrkuja!”

Palajalu kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku Jiyijajiku. Kurrngalju pukun japirr marnikinyiyi,

“Ngaju pukurl ngalya jilaminyinkurra?”

Palajalu Jiyijajilu tawun yakarna, pirrakarti yana kujurlku jarrinyaku, muwarr pinaku Ngarrkaku. WUNYJURRU YIJA-YIJI WIRTU MUWARR?

4

Jinta Juwurrangu yatilarrangu warajanga jarrinyiyalu Jiyijaji ngawu manaku muwarrku, palinyju warinykurnuku muwarrku wurrnaku.

Waraja pirirri jananga miranu jinakata Juwumilirranguku purlpijaku muwarrkurrangu Ngarrkajaku. Palinyju japirr marna Jiyijaji,

“Yu! Miranu jinakata, wunyjurru yija-yiji wirtu muwarr Ngarrkaja?”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu,

“Miranu nyuntu nyunguku purlpijaku muwarrku:

'Ngarrkangarra wirtu nyampali nyuntuku.

Ngarrka ngarlungu jilamanparningu ngarramarntilu, wakanyju nyuntulu ngarlungu jilamanparningu Ngarrka, ngarlulupa pirlurrjupa kurlkarpirlilu.'

Nyarrangarra wirtu yija-yiji muwarr.

Warinymarninypa muwarr nyarrakapali:

'Nyuntulu ngarlungu jinanparningu.

Palajunmarta ngarlungu jinaku marrnguku wiyirrku pukun. Ngarlungu jilamanparningu marrngu wiyirr.'

Ngarrkalu kurrngal muwarr wirrirninganyjurruku, jinta Muwujujapa jinta Ngarrkamilija muwarr pinakatarranguja. Nyuntulu jinajalu nyarralujirri muwarrjujirri yijalu yirrkulu jinanjaninyi jinta wiyirr muwarr Ngarrkaja.”

5

JYIJAJIJA MUWARRJA JUPANYAPULU WANGALPA NGAPA

Warajanga karrpungu Jiyijajilu wurrarnajanaku piririmartanga palinymilirrangungu,

“Yankunyi ngapanga ngunarrikarti.” Palaja yanayi tingkingi. Palanga Jiyijaji tingkingi kupalya jarrinyi yija.

Palaja wanggal wirtu yiji jarrinyi, ngapa pintura jarrinyi, ngalpanyakinyi tingkingi, winya jarrinyikinyi pala tingki. Wirnti yiji jarrinyiyi marrngurrangu Jiyijajimili. Mintu jiniya.

“Nyampalikayi! Yija kunalkulinynganyjurrinyi ngapalu. Jampangarra marlkarri jarruluminyi!”

Jiyijaji kupalyaja wararr turlpanya, wurrarnapulaku, “Wangalkayi! Jupa! Janpakayi! Kaniny jarra!” Palinyjaja muwarrjaja wanggal jupanya palangangarra, ngapa kaniny jarrinyi palajun.

Jiyijajilu japirr marnajaninyi marrngurrangu palinymili, “Nganija wirnti jarrinyikinyinyurru? Nganijalu munu yijalmarta jinimi-jinyurru?”

Ngurnjurnikinyiya yija. Wurrarnayarninyi, “Pinakarrinyipulalu wanggaljupa ngapalu. Yija nyampali paliny ngapakupa wangalku! Nganikapali nyungu Jiyijaji?”

Palaku ngurnjurnikinyiya. Wirnti karrinyikinyiyili.

6

JIJAJILU NGALYPA JINIJANINYI 10 PIRIRIMARTA

Warajanga karpungu Jiyijaji jinangu yananyikinyi, tawunkarti wangka jarrinyi.

Palanga piririmartalu 10-ju yirrirniyi. Wurrkujartiny palarrangu, karnu jana kurlu yiji. Kajamarta wararr karrinyiyi, marrjalu kamarniyalu, “Jiyijajikayi! Nyampalikayi! Paju karrulumanganaku wurrkujartinyku. Ngalya jilamannganinyi!”

Puntaju karra marnajanaku, “Yarrayijanaku Ngarrkamilaku yatilarrangu, japirr malayijaninyi parrjalapiyinyurrinyi kawu wiyirr.”

Palinyja muwarrja yanayi. Marnti jarrinyajanga ngalya jarrinyiyi.

Warajalu pirirrilu parrjarnarninyi, kawu paliny kapuraly. Palangan-garra kulpanya, marrjalu kamarnakinyi, “Ngarrka ngalypakata!”

Murtingi juripi-juripi jarrinyalu Jiyijajingi, karra marnalu, “Yarranjayai! Nyuntu ngalya jinijin!” Nyarra kulpanyaja pirirri munu Juwu, ngajarri paliny, marrngurranguja warinyja, Jamariya ngurrara paliny.

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangunga, “Yija 10 piririmarta ngalya jarrinyiyi. Nganija warinyarrangu 9 munu kulpamiyi? Waraja nyungu, ngajarri yiji, kulpanya wurrnaku, 'Ngarrka ngalya'.”

Palaja palinyja wurrarnala, “Yijalmarta jinin Ngarrkanga ngalypaku. Palajalu ngalya jarrinyan. Wararr karruluman, ngalya yankuluman.”

7

WURRUKARRAJARTINYJU WIRTUJARTINYJU MUNU KURLKARRI MARNAMA NGARRKA

Warajanga karpungu Jiyijajilu miranu jinikinyijaninyi marrngurrangu kurrngal.

Palanga pirirrilu wurrarnala, “Miranu jinakatakayi, ngalayimili japartu puripi marlkarri jarrinyi. Palinymili warrarn yinyangalayaku mama-jikupa. Wurralala mamajingi ngajumilingi palinyju jinta pilkulinyngalayaka pala warrarn, wurralala palinyja ngajumili yinganyaku ngajuku.”

Jiyijajilu karra marnalu, “Nganurtulu ngaju nyampali jininyi nyumpalaku? Munu ngajulu jinta pinaku warrarn nyumpalamili.”

Palaja wurrarnajanaku wiyirrku, “Pinakarrayi! Munu lirralju mananyaku kurrngal warnkupa wirtu wurrukarrapa nganirn-nganirn.

Warnkupa wurrukarrapa kurrngaljartiny jarrinyaja nyuntu, munu ngalya jilamanta warnkulu, munu pikaly jilamanta wurrukarralu, munu wanka yiji kalkulupiyinti." Palaja Jiyijajilu muwarr wurrnajanaku. "Wariny pirirri warnku kurrngaljartiny. Paliny mili warrarn jinjimama yija pukun. Palinyju mayiku wilyki jungkanga wirrini, jungkaja mayi yurntaraku marlu yiji turlpanyiyili palaku pirirriku. Wurrarnarningu, 'Ngajumili mayi kalkunupinti mayarrangu wuparturrangu, munu wiyirr mayi wirrinarakarna palarrangungu. Wunyjurru kalkulumarnaji mayi ngajumili wiyirr?'

Ngurnjurnukinyi yiji. Palaja wurrarnarningu, 'Pala kurlkapirli jarrinyirni! Yinji pilamarna maya mayi kalkunapinti wuparturrangu. Palaja wirtumarta yiji yarni malamarnajaninyi. Palarrangungu tuku kalkulumarnaji mayipa wurrukarrapa nganirn-nganirn ngajumili wiyirr. Palaja wurralamarnarninyi, "Mayi wirtujartiny yija-yiji ngaju, partunurranguku kurrngalku yiji. Kuwarrija munu warrkamu jarrulumarna. Yirrkulu mayi ngananyangkulumarna, yirrkulu wayin minpirnangkulumarna, pikaly waninyangkulumarna ngarramarnti.'" Palajun wurrarnakinyirnanngu palalu pirirrilu.

Palaja Ngarrkalu wurrarnala palanga pirirringi, 'Ngakumpa nyuntu! Nyungungungarra wurrukartingi marlkarri jarruluman. Kalkurnanparninga warnkupa wurrukarra wirtu. Wunyjurru jilimanjaninyi kuwarri? Warinyju mankulinyjaninyi!'" Palaja Jiyijajilu wurrnajanaku, "Kurrngal marrngu nyarrakapali pirirrikapali waninyiyi. Yirrkulu kakurnayi Ngarrka. Yirrkulu warnkupa wurrukarrapa nganirn-nganirn kuru marnayirningu. Jamirnayijaninyi pujunurrangu mayikupa nganirn-nganirnku. Munu yinganyakata warnku Ngarrkaku. Yirrkulu kalkurnayirningu. Wiyirr palajun jinajarrangu waninyayi nyarrakapali pirirrikapali. Munu pikaly jinakayi Ngarrka."

8

Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU PARTUNURRANGU 12 JARRINYAJALU KURRNGARNIKINYIJANAKU YATILKU NGARRKAMILINGI MAYANGA

Turlparrarrangu turlparranga kurrngal Juwurrangu marrngurrangu yananyikinyiyi tawunkarti wirtukarti, Jirujalamukarti. Palakarti yananyikinyiyi kunmungu nyurra manaku Ngarrkaku. Palaku Jiyijajimili pipipa japartu yananyikinyipulu pukun.

Jiyijaji partunurrangu 12-jarrinyaja pipilupa japartulu kanyapulu paliny pukurl Jirujalamukarti.

Palanga kunmungu waninyiyi karrpurrangu karrpungu, 8 karrpungu. Palaja pipipa japartu yakarnapulu Jirujalamu janamilikartiku warrarnkartiku kulpanyaku. Jintalu pukurl kurrngalju Jirujalamu yakarnakinyiya. Jiyijaji waninyikinyi Jirujalamungu. Pipipa japartu munumpa palaku. Wurrarnakinyipulu paliny jintanga milpanyi.

Karrpungu marnti ngarrany yananyikinyipulu. Warrurl-warrurl jarrinyikinyi, pulanyju munu parrjarnamapulu Jiyijaji. Japirr marnakinyipulujaninyi jarnturrangu,

"Yirrirninyurru partany ngalayamili?"

"Munu yirrirnimiyirni."

Partarl kanyjirnikinyipulalu.

Marntungu kulpanyapulu Jirujalamukarti palinyku kanyjinaku. Jarurrukartingi Jirujalamungu ngurranga jarrinyipulu. Warinymaljanga

kanyjirnikinyipulalu. Yartikarra yirrirnipulu Ngarrkamilingi Wirtungu Mayanga, Timpulja, palanga yirrirnipulu. Jiyijaji miranu jinakatarrangungu kajarnakinyi palanga, pinakarrinyikinyijaninyi, japirr marnakinyijaninyi Ngarrkaku.

Palarrangu miranu jinakata ngurnjurnikinyiyalu. Wurrarnakinyiyarningu, “Payi! Nyungu murrukurru miranu yiji Ngarrkamilaku muwarrku! Punulkujakun paliny. Wunyjurru palajun miranu jarrinyi?”

Jiyijaji yirrinaja wurlka jarrinyipulu palinymili pipipa japartu. Pipilukarra marnalu, “Partany! Nyuntumili japartupa ngaju ngarlu kurlu jarrinyalayinga. Yijalu kanyjirnalayinga ngunarrijirri. Nganija nyungungu waninyikinyin?”

Jiyijajilu karra marnapulaku, “Nganijalu kanyjirnikinyijinyumpulu? Munu miranu wanimanyumpulu ngajuku, ngaju yiji waninyaku ngajumilingi Japartumilingi mayanga? Nganija munumpa nyumpulu nyungungungarra kanyjilipijinyumpulu?”

Ngurnjurnukinyipulu, munumpa waninyipulu palinymilaku muwarrku.

Palaja kulpanyiyi janamili warrarnkarti, ngurrakarti janamilikarti, Najirijingi. Jiyijajilu yirrkulu pinakarrinyikinyipulaku.

Pipilu palinymilalu kurlkarri marnakinyi Jiyijajimili muwarrarrangu.

Jiyijaji wirtu jarrinyikinyipa miranu jarrinyikinyi, kurlkanga kalkurnukinyi. Ngarrka pikaly jini, marrngurrangu wiyirr pukurl marru marnayi.

9

BSOC-B2 Yini nyunguku muwarrku: JURN MILPANYA WURRANAKU NGARRKALU NGAKALKULINY JIYIJAJI

Purlpi yiji Ngarrka muwarr pinalu pirirriku, yini paliny Yayijayiya. Palinya wurrarnala Ngarrkalu,

“Nyampali ngakalamarnajanaku marrngurranguku. Wariny pirirri walangkarr ngakalamarnalu pala nyampalingi, muwarrjartiny janaku. Pala walangkarr pirirri wantuliny pirranga. Palinyju muwarr pilkulinyjanaku,

'Nganyjurrumili nyampali milpuliny.

Yarni malayalu jurtu ruwurtu.”

Palajun Ngarrka muwarr pinalu Yayijayaku.

Palalu Yayijayiyalu yarntarnajanaku muwarr mirli-mirlingi.

Punjaja yiji pala marrngu kuwarri milpanya. Yini paliny Journ. Wur-rupirrayi kamalja mampu palinymili. Karnulu kunyji pinapintilu nyikarra kunymarnakinyarninyi. Mayi pirraja nganinyikinyi, wajapipa narnngurla.

Kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku Journku. Warrarnja Jutiyaja milpanyikinyiyalu, wirtuja tawunja pukurl, ngapija, Jirujalamuja.

Wurrarnakinyijanaku,

“Nyurralu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Kurntany jarrayi. Kurlujartiny jinikinyinyurru. Yakalayi. Yakujani jarrayi, Ngarrkakarti milpayi. Palaja Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulunyurrinyi, ngarlu ngalya jarrulunyurruku paliny. Palaja ngapanga jilamarnanyurrinyi.”

Palajunmarta wurrarnakinyijanaku Journju.

Journmili muwarr pinakarrinyajalu warajalupa warajalu wurrarnakinyiyalu Ngarrkanga,

“Yijangarra nyuntungu panypanyikinyirnangu. Kurntanya waninyarnaji. Nyuntukarti kulpanyaku karrinyarnangu.”

Palajunmarta wurrarnakinyiyalu Ngarrkanga. Palaja Jurnju ngapanga jinijaninyi pijungu, ngapingi, Jurtanja.

Jurnju wurrarnakinyijanaku,

“Kuwarrimarta wariny marrngu milpuliny. Paliny yija-yiji wirtu nyampali. Munu ngajukapali, ngaju puru yiji, mujuja. Nyungu wariny nyampali wirtungarra. Ngajulu munu yiji jujika palinyмили nyinga manaku. Ngajulu puru ngapanga jinarninyurrinyi. Nyungu warinyju ngakalkulunyurruku Ngarrka Pirlurr.”

Palajunmarta wurrarnakinyijanaku Jurnju.

Palaja Jiyijaji milpanyili Jurnkarti tawunja Najarijija, warrarnja Kaliliyija. Palanga Jurnju ngapanga jini Jiyijaji palanga pijungu Jurtanja.

Jiyijaji ngapaja turlpanyajanga kanka parrjarna. Palanga parlparr laarr jini Ngarrkalu. Ngarrka Pirlurr kaninykurnu milpanyala Jiyijajikarti kurlukukupali, palinyja kajarnala.

Kankajirrija Ngarrkalu muwarr pinalu Jiyijajiku,

“Nyuntu partany ngajumili walja yiji. Ngajungu ngarlungu nyuntu. Ngarlu ngalypa jarrinyarnangu.”

10

BSOC-B3 Yini nyunguku muwarrku: MIRURRULU PARTARL JAKURLIRNIKINYI JIYIJAJI PANYPANYAKU NGARRKANGA

Ngarrkalu Pirlurrju ngakarna Jiyijaji pirrakarti, Mirurrulu Wirtulu yakurr manaku palinyku.

Palanga Jiyijaji mayimajirri waninyikinyi. Karrpurrangungupa warukartingi 40-ngi munu nganama mayi. Palaja janparr karrinyi. Palanga pala mirurru wirtu milpanyili, Jayitan milpanyili. Karra marnalu mirururu, “Nyuntu wurrarnanpurninyi yija Ngarrkamili Partany. Wurrala warnkurrangungu mayi jarrulupiyi.” Palajunju yakurr marna.

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu palajun jilamarna. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Mayilu puru wanka kalkuninyi kawujakun. Marrngurrangulu pinakarrinyaku Ngarrkamili muwarrku wiyirruku.”

Palaja Jayitanju kanya tawunkarti wirtukarti, Jirujalamukarti, maya Ngarrkamilikarti wirtukarti. Palanga kankajirringi wararr karrinyipulu.

Wurrarnili Jiyijajingi, “Nyuntu wurrarnanpurninyi yija Ngarrkamili Partany. Nyunguja wapakalaman jungkakarti. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Ngarrkalu wurralkulinyjanaku yayinyjilji palinyilingi tukulu nyuntuku kanganyaku. Warlilipiyinti parirrju, tuku kalkulupiyinti warnkungumarra, munu warnkulu jina wirrkalamanta.' Palajalu wapakala. Ngarrkalu wanka kalkurnanti.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu palajun jilamarna. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi wariny muwarr waninyi, 'Marrngurrangulu munu yakurr manaku Ngarrka, janamily nyampali paliny.”

Palaja Jayitanju kanya warnku wirtukarti, kanka kanka kanka yiji pala. Kankajirringulu jurti jinili warrarnarrangu ngunarrikurnujirri, jurti jinili tawunarrangu wiyirr pukun.

Wurrarnili Jiyijajingi, “Ngajuku murtingi jurpju-jurpju jarrulupijin, wurralaman ngajurti nyampali wirtu nyuntuku. Palajalu jilamarnanta nyampali ngurnungurranguku tawunarrangukupa marrnguku wiyirruku.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, "Munu murtingi jurlpu-jurlpu jar-rulumarnangu, munu wurralamarna nyuntu nyampali. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Marrngurrangu Ngarrkakujakun murtingi jurlpu-jurlpu jarrulupiyi. Ngarrkakungarra pinakarrinyaku.' Palangarra muwarr Ngarrkaja. Palajalu munu murtingi jurlpu-jurlpu jarrulumarnangu, Jayitan. Yarra!"

Palaja mirurru yana, palaja Ngarrkalu ngakarnajaninyi yayinyjilarrangu palinyku tuku kalkunaku.

11

BSOC-B4Y ini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU WURRARNAJANAKU JANPAMALU MANANYAKATANGA, "YAJALAMINYINYURRU"

Warajanga karrpungu Jiyijaji ngapamartaji Yintanga Kaliliyngi wararr karrinyikinyi.

Kurrngal milpanyiyili, miranu jinikinyijaninyi Ngarrkamiliku muwar-ru. Ngurrku marnakinyiyarninyi palinyku pinakarrinyaku.

Parrjarn-parrjarna, yirrirnipulinyi tingkijirri ngapanga milyanga. Jan-pamalu mananyakata purlpi katukarnayi, janpa jinikinyiyi parru-parrurrangu.

Jiyijaji karntinyi warajanga tingkingi, Jayimanmilingi. Wurrarnala Jayimanja, "Tingki jujiliji janpangamarta." Palanga kajaninyi tingkingi, miranu jinikinyijaninyi tingkingulu.

Miranu jinajaninyi jipi, wurrarnala Jayimanja, "Kawa tingki yintakarti, parru-parrurrangu ngapanga wirriliyi janpamaluku."

Jayimanju karra marnalu, "Nyampali, kakarrara partarl warrkamu jarrinyiyirni, munu warajapa manamiyirni janpamalu. Nyuntumilijalu muwarrjalu parru-parrurrangu wirrilipiyirni."

Palaja kanyayi tingki yintakarti, Jayimanjupa jintalu janpanga wirrirniyi parru-parrurrangu. Janpamalu kurrngal yiji manayi, parru-parrurrangu jipi larr kangamiyi.

Parirrju muwarr piniyipulaku warinyja tingkingi milpanyaku, Jay-imikupa Jurnku, Jipitmilaku partanykujirri. Palaja tingkingi kujarranga winya jinikinyiyi janpamalu. Kurrngal yiji janpamalu, purtuly, ngapalu tingkijirri jipi kunamapulinyi.

Palarrangulu janpamalu mananyakatalu yirrirniyijaninyi janpamalu kurrngal yija-yiji. Wurlkakata yiji jarrinyiyi.

Jayiman murtingi jurlpu-jurlpu jarrinyili Jiyijajingi. Wurrarnala, "Nyam-pali, ngaju kurlujartiny. Yarrajal!"

Jiyijajilu karra marnalu, "Munu wirnti jarranpili. Purlpi mananyakiny-injaninyi janpamalurrangu. Kuwarri yirrkulu muwarrju mankuluman-janinyi marrngurrangu Ngarrkaku."

Palaja purrirniyipulinyi ngapaja tingkijirri, jungkanga murrulungu yakarniyi tingkipa parru-parrurrangu, yanayili Jiyijajingi.

12

BSOC-B5 Yini nyunguku muwarrku: WILYKIKU

Marrngu yirrkulu milpanyikinyiyalu Jiyijajiku warinyarranguja tawunja. Kurrngal yija-yiji kunmu jarrinyaja Jiyijajilu wurrarnajanaku muwarr nyungu.

"Pinakarrulunyurru! Pirirri yana wilykiku wirrpa parnpinaku palinymilingi warrarnja, mayi yurntaraku jarrulupiyili.

Jinta wilyki pungkanyiyili jukurtingi parnpinaja. Marrngulu jinalu jurrkarnakinyiyi, wirrujartinyju nganayi wiyirr.

Jinta wilyki pungkanyiyili warnkumarramarranga. Palanga ngapamajirri. Turlpanyaja, jampa tikirl jarrinyiyi.

Jinta wilyki pungkanyiyili jantaranga. Jantarapa wilyki turlpanyapulu warajanga, jantara wirtu jarrinyiyi walangkarrangu wilykingi, yamarnay-ijaninyi, kiyi marnayijaninyi jantalaru, wilyki munu jarrinyiyili.

Jinta wilyki pungkanyiyili ngalypanga jungkanga. Turlpanyiyi ngalypa yiji, wirtu jarrinyiyi yija, mayi marlu yija-yiji jarrinyiyili nyarraku pirirriku.

Pinakarrayi kurlkapirlilu!”

Palaja palinymilirrangulu marrngulu japirr marnayi Jiyijaji, “Nganiku pala muwarr wurrarnan? Ngani palalu muwarrju wurrarnannganaku?”

Karra marnajanaku, “Purlpi wiyirr ngakumpa waninyikinyiyi Ngarrkamili jarrinyaku marrngu, palinyja muwarrja jinaku. Kuwarri nyurra pirnti pilamarnanyurrinyi, ngalypa miranu jarrulunyurru palinymiliku muwarrku. Jintalu marrngulu partarl pinakarrulupiyalu Ngarrkaku. Yirrkulu parrjarniyi, munu yirrirnakayi, yirrkulu pinakarrinyiyi, munu miranu jarrinyakayi. Palajalu nyungukapalirrangulu muwarrarrangu wur-rarnarnajanaku. Pirnti pinirnijaninyi muwarrju nyungukapalilu.

Nyarra muwarr yimpilamarnanyurraku.

Nyarra wilyki Ngarrkamilikapali muwarrkapali. Palarrangu warinyapa wariny jungkarrangu marrngukapali warinyapa warinykapali.

Jinta wilyki pungkanyiyi jukurtingi. Wirrujartinyju nganayi wiyirr.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palarrangulu wirrujartinyju kurlkarri malkulunyurrinyi mirurruku. Palalu jukurtilu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Mirur-rulu jakurlilkulinyjaninyi kakulupiyi pala muwarr. Pala muwarr munu jarrulinyjanaku. Palajalu munu yijalmarta jilipiyili Ngarrkanga, munu jilipiyi muwarrja Ngarrkaja.

Jinta wilyki pungkanyiyi warnkumarramarranga. Turlpanyaja tikirl jarrinyiyi, munu mayi karrimiyi.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu warnkumarramarralu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr pikalyju. Jampa ngarrany yijalmarta jilipiyili. Palaja jintalu kararr jilkulinyjanaku. Palaja warinykurnu jarrulupiyi, munu Ngarrka yajalapiyi, munu jilipiyi Ngarrkaja muwarrja.

Jinta wilyki pungkanyiyi jantaranga. Jantalaru kiyi marnayijaninyi.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu jantalaru kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Yir-rku karrulupiyi pikaly jarrinyaku. Nganirn-nganirn yirrkulu kurlkanga jilkulinyjaninyi warnkupa mayipa wurrukara. Palaja jampa munu jar-rulupiyalu Ngarrkaku pinakarrinyaku. Munu jilipiyi Ngarrkaja muwarrja.

Jinta wilyki pungkanyiyi ngalypanga jungkanga. Mayi karrinyiyili marlu yiji.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu ngalypalu jungkalu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr, ngaly-palu kalkulupiyi, yirrkulu nyarraja muwarrja jilipiyi, Ngarrka pikaly jilipiyi ngarramarnti.”

13

WURRKUJA NYUNGU JIYIJAJILU NGALYPA JINI

Jiyijaji kulpanya tawunkarti, ngapikarti, Kaparnawumukarti. Wurrarnakinyiyarninyi, “Jiyijaji kulpanya!” Kurrngal mayakarti palinymilikarti milpanyiyi, palinyku pinakarrinyaku. Wurrarnakinyijanaku palinyju Ngarrka.

Marrngurrangu palanga mayanga kurrngal waninyikinyiyi, jinta kurrngal jalakartingi ngunarrijirri wararr karrinyikinyiyi, pinakar-rinyikinyiyalu.

Palanga milpanyiyi marrngu kujarrapa kujarra. Pirirri wurrku-jartiny kanganyikinyiyi ngurrinyja, manyurla yija paliny, munu marnti yananyaka. Kanyayili Jiyijajikarti palinyju ngalya jilkuliny. Partarl ngalpanyiyi, kurrngal waninyikinyiyi yiji.

Palaja kankarni mayanga karntinyiyi. Pirli jiniyi Jiyijajimartaji kankarni, wurrkujartiny kaninykurnu jiniyi ngurrinyja, Jiyijajingi walangkarr.

Karra marnarngu Jiyijajilu, “Yijalmarta jinijiya wurrkujartiny ngalya jilamarna.” Palaja ngalypalu wurrarnili wurrkujartinyja, “Nyuntulu puripi panypanyakinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, nyuntuku ngalya wantulumarnangu.”

Mayanga palanga kajarnakinyiyi Juwumili miranu jinakatarrangu kujarrapa waraja. Kurlkarri marnakinyiyarninyi, “Munu palajun muwarr pinaku. Mitukata paliny. Ngarrkajakurl palajun muwarr pinaku. Ngarrkakapali Jiyijajilu jinarninyi!”

Janaku miranu Jiyijaji, palajun kurlkarri marnakinyiya janalu. Japirr marnajaninyi, “Nganijalu nyurralu yimpirninyinyurru ngaju palajunju?”

Wurrarnarnalu nyungungu pirirringi, 'Nyuntulu puripi panypanyakiny-inpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu.'

Nyurralu wurrarnanyurru palajun munu wurrarnaku ngajulu. Wun-yjurru muwarr pilamarnalu wurrkujartinyku? Yijapa wurralamarnalu, 'Wararr jarruluman, ngurriny mankuluman, jinangu yankuluman'. Palinyja palajun wurrarnaku ngajulu?

Yu! Kuwarringarra ngalya jilamarna nyungu wurrkujartiny. Palajalu wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalun-garra, 'Marrngu kurlujartinyja munu wirlalamanjaninyi, ngalya wantu-lumanjanaku.’’

Palaja wurrkujartinyja wurrarnala Jiyijajilu, “Wararr jarruluman, ngurriny mankuluman, ngurrakarti nyuntumilikarti yankuluman.”

Palangangarra wararr jarrinyi pala pirirri, ngurriny mana, jalakarti yana pipurru.

Yananya kawanaja wiyirru parrjarnakinyiya. Wurrarnakinyiya, “Ngalya jini! Kuwarrijakun! Munu nyungu yirrirniminyi!”

Nyurra marnakinyiyi Ngarrka. Ngarrkaku muwarr pinikinyiyalu, “Yarranijayi. Yija-yiji nyuntu ngalya!”

14

Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU MAYI WIRTU JINI JANAKA 5,000-KU MARRNGURRANGUKU

Kurrngalju marrngulu yirrirnikinyiyi Jiyijajilu wurrkujartinyarrangu ngalya jinijaninyi. Palajalu karrpurrangu karrpungu yajarnikinyiyi.

Warajanga karrpungu Jiyijaji warnkungu karntinyi. Palanga kajarna, marrngurrangu palinyimili kajarniyili. Kajanakanu yirrirnijaninyi marrngurrangu kurrngal yiji milpanyiyalu.

Wurrarnarningu, "Marrngurrangu nyungu janparr. Ngajulu mayi yungkulumarnajaninyi." Miranu paliny wunyjurrulu mayi yungkulinyjaninyi. Munu wurrarnamajanaku palinymilirrangungu. Yakurr marna waraja, yini Pilipi. "Wunyjurrulu mayi mankuluminyijanaku kurrngalku nyungurranguku?"

Pilipilu puntaju karra marnalu, "Martumpirri mananyakanyi palamaranguku! Warnku nyungu yangu kalkurnanyi. 1,000 tala kalkurnuminyi, mayi wupartumarta mananyakanyijanaku palamarranguku kurrngalku!"

Yanturulu, Jayimanmilalu marrkalu, wurrarnala Jiyijajingi, "Partany nyungu kalkuninyi 5 martumpirri wuparturrangupa janpamalujirri wupartujirri. Mayipirrayi nyungu wupartu yiji, munukapali yiji. Wunyjurrulu ngarri yungkuluminyijaninyi marrngu kurrngal?"

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangungu, "Wurraliyijanaku kajalapiyi." Palanga warrulymarramarra. Warrulyjangarra kajarniyi nyirrirnipa walangkarr. Marrngu munu wupartumarta, 5000 pirirrimarta.

Jiyijajilu martumpirri mana. Ngarrkanga wurrarnala, "Nyuntulu nyungu mayi yinyannganinyi. Yarranijayi. Nyuntu ngalypakata!" Palaja pirirringi palinyilingi wurrarna-janaku, "Mayi yuwayijaninyi kajarnayipa." Palajun janpamalujirri pukurl yinyajanaku. Palanga wiyirru nganayi mayi marlkaku. Palaja palinymilirrangungu wurrarnajanaku, "Jinta mujupa tukulu yangaliyijaninyi, munu yakanaku."

Palinyja muwarrja palarrangu mujurrangu manayijaninyi, 12 martuwaranga winya jiniyi.

Jipi ngananyajalu marrngulu wurrarnikinyayarninyi, "Jiyijajilu mayi wupartuja wirtu jini, ngungku wiyirr ngananyi nganyjurrulu kurrngalju. Palinyngarra milpanya Ngarrkaja, yartikarra Ngarrkalu ngakarnanganyjurruku."

Jiyijaji miranu janaku, jakurlinaku karrinyayi paliny janamiliku nyampaliku jinaku. Palajalu yakarnajaninyi palinyju, yana kujurl paliny warnkumarramarrakarti.

15

Yini nyunguku muwarrku: MIRURRULU KANGANYIKINYI PARTANY WARINYKURNU. JIYIJAJILU NGALYP A JINI.

Jiyijaji warinyja warrarnja kulpanya pirirrimartakarti palinymilikarti.

Kurrngalja partijirri kaniny waninyikinyiyi. Juwumilalu miranu jinakatalu kujarrapa warajalu jalypa piniyijaninyi Jiyijajimilirrangungu. Palaja marrngurrangulu yirrirniyi Jiyijaji, purrpi mirti jarrinyiyili. "Yarranijayi! Milpanyan!"

Jiyijajilu japirr marnajaninyi, "Nganijalu jalypa pininyurrujaninyi?" Warajalu pirirrilu karra marnalu, "Miranu jinakatakayi, ngajumili partany kalkurnu mirurrulu, munu muwarr pinaka. Mirurrulu warlirni, jungkanga parnpirni. Jawaja janga purr-purrlpukarra marnala, rirra pajirnarninyi, kawu kararr yiji jarrinyi.

Palajalu kanyarnangu nyuntuku, ngalya jilaman nyuntulu. Nyuntumilirrangungu japirr marnarnajaninyi mirurru jurtu ngakanaku palinyja. Munu. Partarl jurtu ngakarnayi."

Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku paliny milirrangungu, "Nyurralu yija munu yijalmarta jiniminyurrulu Ngarrkanga. Wunyjurrurti? Yirrkumu mitu yakanakatarrangu nyurra. Ngajukarti partany kangkulupijinyurru."

Kanyayili. Jampa Jiyijaji yirrinajalu mirurrulu warlirni pala partany, jinarn-jinarn pinakata jini.

Palanga jungkanga pungkanya partany, warli-warli kanganyikinyi warinykurnu warinykurnu, janga jawaja warrkirnikinyili.

Jiyijajilu japirr marna japartu partany mili, "Nyanga palajun jarrinyi?" Karra marnalu, "Partanyja. Marlumal mirurrulu parnpirnikinyi wikan-gapa ngapanga, marlkarri jinaku yakurr marnikinyi. Paju karruluman-nganaku. Yijapa ngalya jilaman."

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, "Yu, palinyku ngalya jinaku miranu ngaju. Nganijalu palalu muwarrju karra marnajin, 'Yijapa ngalya jilaman'? Ngarrkanga yijalmarta jilamanpalu nyuntulu. Palaja japirr malaman nganikupa Ngarrka, palakungarra miranu yiji paliny, wunyjurru jinaku."

Palangangarra japartumurninyju kamarnalu marrjalu, "Yijalmarta jinarnili Ngarrkanga. Miranu jiliminyinpa yinkuku yijalmarta jinaku." Palaja Jiyijajilu wurrarnili minyirru mirurrungu, "Nyuntu mirurru kurlukata, nyungu partany kurlka ngawu jinin, muwarrku jama jinin. Yakala! Jalakarti yarra! Munu yarrana paliny kangkuluman!"

Mirurrulu kamarna, partany jinarn-jinarn pinakata jinikinyi jungkanga, palaja yakarna, yana ngarramarnti.

Pala partany kutukapali. Kurrngalju wurrarnikinyiya, "Marlkarri yija paliny."

Parirrja Jiyijajilu kanka marna. Palaja wararr karrinyi partany. Ngalya paliny.

16

BSOC-B9 Yini nyunguku muwarrku: PIRIRRI MUNU PAJU KARRIMALU YALPUKU PALINYMILAKU

Warajanga karrpungu Piyitalu japirr marna Jiyijaji, "Nyampali, yijapa marrngulu marlumal ngajuku yirrkulu kurlu jilipiji. Wunyjurrumal ngajulu puru ngakalamarna paliny? Wunyjurrumal kakunaku palinyku pala jinaji? Paju karrulumarnalu 7-mal?"

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, "Puru ngakalaman paliny 7-mal, yu, 77-mal pukun. Yirrkulu puru ngakalaman paliny.

Muwarr wurralamarnangu. Nyunguja muwarrja miranu jarruluman Ngarrkaku. Palinyju yirrkulu nyuntu puru ngakarnanti. Palajun nyuntulurla puru ngakalamanjaninyi jinta.

Kuwarri muwarr wurralamarnangu pirirriku, wirtuku nyampaliku. Paliny kurrngal warrkamu jinakatarrangujartiny. Purlpi warnku yinganyikinyijanaku jampa yinganya kulpanyaku.

Warajanga karrpungu wurrarnajanaku, 'Kulpanya jilipijinyurru warnku ngajumili yinganyaja!'

Waraja warrkamu jinakata milpanyili nyampalikarti. Palalu pirirrilu kulpanya jinaku warnkuku wirtuku yiji, milyin tala. Wupartu kalkurnikinyi palinyju. Partarl yiji yinganyaka milyin tala!

Nyampalilu wurrarnajanaku kunymanakatanga, 'Kawayijaninyi nyungu pirirrimili mirtawapa partanykarrangupa wurrukarra, paliny pukurl, jalamu jiliyijaninyi warnkuku, warnkurrangu pala yungkulupijinyurru ngajungu!'

Pinakarrinyaja muwarr nyampalimili pala warrkamu jinakata murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna, 'Nyampalikayi, munu warnkuku yungkuluminyin janaku! Mimalapijin! Warnku wiyirr yiji yungkulumarnanta!'

Nyampali paju karrinyalu. 'Puru ngakarnarninta. Munu nganipa yungkuluminyin.'

Pala warrkamu jinakata yana. Yananyakanu wariny marrngu yir-rirni, yalpu palinyku. Purlpi warnku wupartu yinyala jampa palanga yalpurninyja. Purppi yanalu yalpurninykarti, warlirni ngalyingulu. Wurrarnala, 'Purlpi yinyarnangu warnku. Kuwarringarra kulpanya jiliji, warnku ngajumili yuwaji!'

Pala yalpurniny murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna, 'Mimalaji! Yarti yungkulumarnanta!'

Nyungulu marrngulu pajuwayilu wurrarnala, 'Munu mimalamarnangu. Jinmurntungu wirrilamarnanta. Warnku ngajumili ngajuku yinganyaja milpuluman jinmurntuja.' Pipurrulu jinmurntungu wirrirni.

Jintalu nyampalimilalu warrkamu jinakatarangulu parrjarnakinyiyipulinyi. Ngarlu kurlu jarrinyiyili. Nyampalikarti yanayi, wurrarniyili. Pala nyampali kuli jarrinyi yija. Wurrarnajanaku, 'Pala marrngu kanganyaja yuwayi ngajungu!'

Kanyayili. Nyampalilu wurrarnala, 'Kurlukata yiji nyuntu! Munu yinganyakanyin warnku ngajumili, milyin tala. Ngarlu japirr marnanyin ngaju paju karrinyaku nyuntuku. Paju karrinyarnangu, puru ngakarnarninta, wurrarnarninga, "Munu nganipa yungkuluminyin ngaju." Palajun jinamanpalu yalpu. Nyuntupangarra paju karrimanpalu, puru ngakarnaman pala yalpu nyuntumili.

Kuwarri jinmurntukarti ngakalamarnanta nyuntu. Palanga wantuluman ngarramarnti. Kulpanya yungkuluminyin ngajumili milyin tala. Palaja jinmurntuja milpuluman.' Wirrilyalu ngakarna jinmurntukarti."

Palaja Jiyijajilu wurrarnala Piyitanga, "Nganipa kurlu jilamangu marrngulu, munu kuli jarrulumanpalu, puru ngakalaman. Munu palajun jilaman nyuntulu, ngajumili Japartu kankajirringi kuli wantulumanga ngarramarnti nyuntuku, munu puru ngakalamanta nyuntu."

17

BSOC-B10 Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU JALI PINI TANGKI JIRUJALAMUKARTI

Jirujalamukarti wangka jarrinyiyi, warnkungu wirtungu karntinyiyi, yini Warnku Wulipijartiny. Warnkungu palanga kujarra tawunjirri, yini wariny Pajapayiji, wariny yini Pajani.

Palanga Jiyijajilu kujarra ngakarnapulinyi palinymilirranguja walangkarr yananyaku. Karra marnapulaku, "Palakarti tawunkarti walangkarr yankulunyumpulu. Jampa milpanyakanu, tangki yirrilkulunyumpulu, wangalangu, kunymanaja palanga. Munu jarntu jinimiyi pala. Ruwupu yinyji pilkulunyumpulu mungkaja, tangki yakujani kangkulunyumpulu.

Yijapa warinyju japirr malkulunyumpulinyi, 'Nganijalu pala jininyumpulu?', karra malkulunyumpulalu, 'Nyampalingarra nyunguku karrinyi. Jampangarra kulpanya ngakalkuliny.'" Palajun wurrarnapulaku Jiyijajilu.

Palaja yanapulu, tawunja wangalangu tangki yirrirnipulu, mayamartaji, kunymanaja jalanga mayanga jawapirtingi. Ruwupu mungkaja yinyji

pinapulu. Jinta wararr karrinyikinyiyi. Japirr marnayipulinyi, “Nganijalu pala ruwupu yinyji pininyumpulu?” Puntaju karra marnapulu muwarr-jalu Jiyijajimilijalu. Palaja yakarnayipulinyi.

Jiyijajikarti kanyapulu. Kujarrapa warajalu ngurrinyarrangu janamili pirntilji tangkingi wirrirniyi jali pinaku Jiyijajiku. Karntinyili Jiyijaji.

Kurrngalju janamili ngurrinyarrangu jirrirniyalu ruwurtungu walangkarr palinyku. Jintalu parrkarrangu wirrkarnayi ruwurtumar-tijingi, wirrirnayijaninyi parrka pukurl ruwurtungu.

Karrinyiyalu wirtu jinaku nyampali Jiyijajiku, kingi jinaku janamili. Palajalu palajun jiniyalu.

Jiyijajilu jali pinikinyi tangki, jinta jinangu yaninyikinyiyi nyirrirnipa walangkarr palinymartaji. Kamarnakinyiyi,

“Ngarrka ngalya yiji! Palinyja purlpija muwarrja nyungu pirirri ngakarnanganyjurruku, kingi jarrinyaku nganyjurruku. Nyungu pirirri wantulinynganyjurruku kingi ngalypakata, palakapali purlpijakapali nyampalikapali, Kingi Tayipitikapali. Kalkulkulinynganyjurrinyi ngalya ngarramarnti. Ngarrka ngalypakata yija-yiji.” Palajunmarta wurrar-nakinyiyi marrjalu.

Drunkeness being a bad thing

Unknown if this section is consultant checked.

Genesis 9:20-21

Nawalu mayiku kalkurnikinyi kurayipi mungkarrangu. Jintalu palajunmarta munu jinamiyi. Yarti minpirni wupartu wayin, yawurr jarrinyi, wurru yinji pirnarninga, karta karrinyi palinymilingi kalikungu kurta. [Walangkarrangu kurta waninyaku ngalya waninyikinyi. Yatamulupa Yiyipilu kurlujartiny jirnipulu, palajalungarra kurta waninyaku kurntany yiji, kurlujartinyju marru manangamarra. Ngarrkalungarra wurru jinipulaku palakujirri. (Genesis 3:7,21)]

Genesis 19:30-38

[Lartamili kurntaljujirri yawurr jirnipulu paliny karta karrinyaku palinyja. Palajun ngarlungka jarrinyipulu pulanymilija japartumurninyja. Murrkangunyamurninyju kanya partany punulku yini marna Muwapu. Nyirtingunyamurninyju kanya partany punulku yini marna Pinami. Yarti punjamartaja Muwapumilipa Pinamimilirrangu marrngurrangu yija yukuny pinakatarrangu jarrinyiyijanaku Ngarrkamilirranguku marrngurranguku.]

Deuteronomy 21:18-21

Ngurnipali pirirrimili pujamu jalypakatapa pinakarrinya wirrinakata. Munu pinakarrinyakata pipi japartuku, jampa wirrarnayi yirrkulu munu pinakarrinyaka. Palinymili pipi japartulu kangkulinyapulujanaku nyampalirrangukarti janamilingi tawunja. Pulanyju wurralkulinyapulujanaku, "Nyungu ngalayamili pujamu jalypakatapa pinakarrinya wirrinakata, munu pinakarrinyaka ngalayaku. Warnku wiyirr jininyipa yawurrkata paliny." Palaja marrngurrangulu palanga tawunja malyalapiyi warnkujartinyju marlkarrikartijakun. Yakujungarra kurnta jilkulunyurrujaninyi jinta nyarra kurlujartiny jinangamarra. Wiyirru pinakarrinyajalu wirnti karrulupiyi palajunmarta jinaku pala pujamumurninyjukapali.

Proverbs 20:1

Nyarra wirtu kari minpinajalu nyuntu marrja muwarr pinakatapa ngakumpakata. Ngawu yiji yawurr jarrinyaku.

Proverbs 23:19-21

Pujamukayi, pinakarra! Jurtulu kurlkarri malapa yijanga jurtungu wantuluman. Munu kulunaku jinta wayinku wirtu minpinakatarrangupa lirrjalkatarrangu mayiku. Marrngurrangulu palajunmartalu pujunurrangu jinayarninyi.

Proverbs 23:29-35

Ngarnurtu ngarlu kurly yija? Ngarnurtu pikalymajirri? Ngarnurtu ngarakuny kulipatininyi? Ngarnurtu ngarrakuny warntakata? Ngarnurtulu kalkuninyi pita watarrkulu pungkanyaja? Ngarnurtulu kalkuninyi pani miji-miji? Nyarrarrangu karikarra waninyayi ngarrakuny, yakurr marnayi wayin warinypa wariny. Nyarra wayin ngalya yiji parrjanakupa juri yiji yakurr manaku. Munu yiji yirni jarruluman palaku. Nyarra pajinajalu kulikatalu jurrulu nyuntu yija wurrku jarruluman, parra-parra wirtu nyarra juntangulu pajinajalu, palajunngarra wayin minpinajalu nyuntu

yija wurruku jarruluman. Nyuntulu parrjalamanjaninyi wirntiji pinakatarangu miyurrangupa muwarr pilaman ngakumpakapali. Nyarra miranu nyurra puwurtuku kujungurrungu wangalpintijartinyku, makanu yiji pala mungka warlirninnyipa pala wangalpinti. Pala mungka rurri-rurrinyi wangalja ngurnarrikurnujirri. Palajunngarra marrngu nyarra yawurr kurirra-kurirra marnti yananyi. Palaja karra malkuliny, "Wirlarninyiyi, munu parra-parra pinakarrimarna. Munumpa ngaju jampa wirlarninyiyi. Nyanga parril jarrulumarna yarrana minpinaku?"

Isaiah 5:11-12

Turlpanyanyurru marntungu kurnpungu wayinku minpinaku, palaja yirrku minpinanyurru warrukartingi... Nyurralu kurlkarri marnakanyurru Ngarrka, munu yiji! Munumpa nyurra ngani palinyju jininyi. Palinyju wurrarnanyurraku, "Ngajulu wirlalamarnanyurrinyi marrjalu, ngunjul yiji nyurraku mirti jarrinyakupa kuku jarrinyaku."

Romans 13:13

Nganyjurrulu yijalu nganin-nganin jilkunyi jurtulu, nyarra ngalya wiyirru yirrinaku kurlumajirri, pirlpanga. Munu kurntany yiji nganipa jinaku, munu yawurr jarrinyaku, munu nganinyaku marlkaku, munu jintamilingi nyupanga karta karrinyaku, munu kurla-kurla jarrinyaku jintanga, munu kulipatinaku, munu mikulu yirrinaku jinta.

1 Corinthians 5:11

...Jintalu marrngurrangulu wurrarnayarninyi Kurijin, kurlujartiny ngarany jinayi. Ngurnipali jana kurla-kurlakatarrangu, ngurnipali lirrjalkatarrangu, ngurnipali ngarlujaja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakapalirrangu, ngurnipali mitulu yimpinakatarrangu, ngurnipali karikatarrangu, ngurnipali ngulyukatarrangu. Munu kulunaku marrngurrangu palajunmarta jinakatarrangu, munu yiji nganinyaku palarrangungu.

1 Corinthians 6:9-11

Yija yiji nyurra miranu nyarra kurlujartiny jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Munu mitu malkulunyurrarningu. Jinta marrngurrangu kurla-kurlakatarrangu waninyayi, jintalu ngarlujaja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakapalirrangu, jinta karta karrinyayijanaku warinymilingi nyupajingi, jintalu piririmartalu yikarnayarninyi, jinta ngulyukata waninyayi, jinta lirrjalkatarrangu, jinta karikatarrangu, jinta mitu yimpinakatarrangu, jintalu kulilu ngulyulu mananyakatarrangu. Palajunmarta jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Jinta nyurra palajunmartangarra waninyikinyinyurru, kuwarri nyurra wariny. Nyampalilu Jiyijaji Kurayijilupa Pirlurrju Ngarrkamilalu jinta pirnapulunyurrinyi kurlujartinyja, nyuku jirnapulunyurrinyi Ngarrkakungarra, kulurnapulunyurrinyi ngaly-panga Ngarrkanga.

Galatians 5:21

...yawurr jarrinyayi, yawurrja ngawu jarrinyayi, nganin-nganinarrangupa jinayi.

Ephesians 5:18

Munu yawurr jarrinyaku wayinartiny, pala nyarra ngawu jinakata, kurlkarri manamajirrilu kurlujartiny jilaman. Yijamarta yungkulunyurrarninyili Ngalypakatanga Pirlurrja, palinyju jipanaku nyurraku jurtungu.

1 Timothy 3:2-3

Kurijin nyampali nyarra wantuliny yija yiji kurlumajirri. Paliny yija yirti kaniny marrngu wantuliny, paliny nyampali waljaku palinykungarra...munu yawurrkata,...munu kulikata...

Titus 1:7

...Kurijin nyampali...yija yiji, munu nyurra-nyurrakata wantuliny, munu pipurru wirrilyakata, munu yawurrkata, munu kulikata, munu warnkuku lirrjalkata.

1 Peter 4:3

Kuwarringulu marlkarrikartijaku yirrkulu nyurralu jilkulunyurru Ngarrkamilija muwarrja, munu marrngumilija muwarrja, munu nyurramilija ngampankataja pirlurrja. Munumparrangu Ngarrkaku, yirrkku karrinyayi kurlujartinyku warinypa warinyku jinaku. Purlpilu yijalmarta jinawayilu nyurralu pukun kurlujartiny jinikinyinyurru, janalukapalingarra. Nyurra kurntanymajirrikata kurla-kurlakatarrangu waninyikinyinyurru, karikatarrangu, wayin minpirnikinyinyurru mayi ngananyikinyinyurru marlkaku yiji, palaja yikarnikinyinyurrarninyi. Ngarluja nyurra marnikinyinyurrujaninyi jinkanaja marnijartiny mangun-yarrangukapali. Yakujunmarta yija-yiji kurlujartiny!